

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
FARS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN NASÛH'UN MUHABBET-NÂME'Sİ
(METİN - İNCELEME)

DİLEK NAİLE SAKARYA

2501130216

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğretim Üyesi KADİR TURGUT

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : DİLEK NAİLE SAKARYA Numarası : 2501130216
Anabilim Dalı / DOĞU DİLLERİ VE
Anasanat Dalı / Programı : EDEBİYATLARI/FARS DİLİ VE
EDEBİYATI/YÜKSEK LİSANS Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ KADİR TURGUT
Tez Savunma Tarihi : 15.04.2019 Saati : 14:30
Tez Başlığı : “ İbn Nasûh'un Muhabbet-Nâme'si: Metin-İnceleme ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MEHMET ATALAY		Kabul
2- PROF. DR. OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ		
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ KADİR TURGUT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ALİ GÜZELYÜZ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ TURGAY ŞAFAK		Kabul

ÖZ

İBN NASÛH'UN MUHABBET-NÂME'Sİ (METİN - İNCELEME)

DİLEK NAİLE SAKARYA

Çalışmamızın konusunu, VIII/XIV. yüzyılda İlhanlı ve devamındaki Celâyirliler döneminde yaşamış olan İbn Nasûh'un Deh-nâme türündeki Muhabbet-nâme adlı mesnevisinin edisyon kritikli metni ve bu metnin incelenmesi oluşturmaktadır.

İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı çalıştığımız deh-nâme türünün güzel örneklerinden biri olan bu eseri, âşık ve maşukun ulaklar vasıtası ile birbirlerine yolladıkları mektupları ve ulaklarla aralarında geçen konuşmaları kapsamaktadır.

Çalışmamızda üç ana başlık bulunmaktadır. Giriş bölümünde İbn Nasûh'un yaşadığı dönemin siyasî ve edebî durumuna değinilmiş, Fars dili ve şiiri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, şairin hayatı ve edebî kişiliğine, kullanılan belli başlı kaynaklara, üslubu ve eserlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde eserin edebi türü, özeti, eserde geçen özel isimler, kişiler, tahlilleri ile karakterler ve ulaklar, yerler, eserdeki ayet hadis, diğer iktibaslar, dil özellikleri, edebî sanatlar ve bunlara ait örneklere yer verilerek incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise eserin nüshaları tanıtılmış ve eserin tenkitli metni yer almıştır.

Anahtar kelimeler: İbn Nasûh, Muhabbet-nâme, Deh-nâme, mesnevi Celâyirliler, Fars edebiyatı

ABSTRACT

İBN NASÛH'S MUHABBET-NÂME (TEXT - RESEARCH)

DİLEK NAİLE SAKARYA

The content of our work contains the critical edition text of the “Dehname” typed mesnavi called “Muhabbet-i name”, which was written by İbn Nasuh who lived in 8th/14th century in Jalairid Sultanate during İlhanlı dynasty and later.

The Muhabbet-name of İbn Nasuh that we work on, is one of the most beautiful examples of ‘Deh-name’s. It concludes a lover’s and its beloved one’s letters that they send each other via the messengers and their conversation.

Our study entails tree main chapter. Fistly the political and literary situation of the time era that İbn Nasuh lived in were mentioned and information about Persian language and poem is given. In the first chapter, the topic is the author’s life and his literary personality, sources used, his Works and writing style. In the second chapter, the ‘Muhabbet-name’s literary analyse, summary, special names mentioned in the text, characters with their analysis and messengers, quotations from ayah, hadith and other works. Linguistic analyse, literal arts are examined and shown with examples. In the third chapter, there are the Muhabbet-name’s critical text. Also, the manuscripts of Muhabbet-name are given. The critical text of Muhabbet-name places also in this chapter.

Key Words: İbn Nasuh, Muhabbet-name, Deh-name, masnawi, Jalairids, Persian Literature

ÖNSÖZ

VIII/XIV yüzyıl İlhanlı ve Celâyir dönemi şairlerinden olan İbn Nasûh'un çalıştığımız deh-nâme türündeki Muhabbet-nâme adlı mesnevi tarzındaki bu eserinin daha önce yapılmış bir tenkitli metni bulunmamaktadır. Ali Muhaddis'in Uppsala Üniversitesi kütüphanesinde A-N 3608. 15 No ile kayıtlı Nuruosmaniye yazma nüsha mikrofilmi üzerinden bilgisayarda dizildiğini belirtmiş olduğu matbu nüshasında ise belli yanlış ve eksiklikler bulunmaktadır. Çalışmamızda bu eksiklikler bulunup belirtilmiştir. Metni hazırlarken, Nuruosmaniye Kütüphanesi 3783/2, Süleymaniye Kütüphanesi Carullah bölümü 1685, Reşid Efendi bölümü 740, İran Melik Kütüphanesi 4925 numara ile kayıtlı bulunan dört nüshadan faydalanılmıştır. Eserin İran'da başka nüshaları da bulunmaktadır ve bu nüshalar tanıtılmıştır.

Dört bölümden oluşan çalışmamızda, metinde gerekli görülen tüm düzeltmeler dört nüsha da karşılaştırılarak yapılmış, bunlar dipnotlarda belirtilmiştir. Metinde, beyit numaraları ve varak numaraları Arap rakamları ile nüsha adları ve sayfa yüzleri Latin harfleri ile gösterilmiştir. Metindeki tüm izafetler gösterilerek, gerekli görülen yerlere harekeler konulmuştur. Arapça ibareler de harekelenerek gösterilmiştir. İnceleme bölümünde dipnotlarda kullanılan "Metin" ifadesi ile hazırlanan tenkitli metin kastedilmiştir. Eserde geçen özel isimler, yerler, eserler ve hadisler kaynak gösterilerek belirtilmiştir.

İbn Nasûh'un çalıştığımız bu eseri, âşık ile maşukun bir nevi kendi özelliklerini de taşıyan ulaklarla yaptıkları sohbet bölümleri ve arkasından gelen gazellerle devam etmektedir. Çalışmamızda, gazellerin âşık ve maşukun birbirlerine seslenişleri olarak kabul edilebileceği gözlemlenmiştir.

Tez çalışmam esnasında bana büyük özveride bulunarak yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Kadir Turgut'a, tez konumu bulmamda yardımcı olan çok değerli hocalarım, Prof. Dr. Mehmet Atalay ile Prof. Dr. Rahman Moshtagh Mehr'e, beni her zaman destekleyerek üzerimde çok büyük emekleri olan

kıymetli hocalarım Prof. Dr. Ali Güzelyüz ve Yrd. Doç. Dr. Güller Nuhoglu'na minnet ve şükranlarımı sunarak sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	1
GİRİŞ	3
1. İBN NASÛH'UN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ.....	4
1.1. Siyasi Dönem	4
1.2. Edebi Dönem:.....	6
1.2.1. Fars Dili	7
1.2.2. Farsça Şiir	10

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN NASÛH'UN HAYATI VE ESERLERİ	13
1.1. İbn Nasûh Hakkındaki Önemli Kaynaklar	13
1.1.1. Hulâsatü'l-eş'âr.....	14
1.1.2. Suhûf-i İbrâhîm.....	14
1.1.3. Tezkiretü's-su'arâ	15
1.1.4. Arafâtü'l-âşıkîn ve Arâsetü'l-ârîfîn	15
1.1.5. Âteşkede-i Âzer	15
1.1.6. Heft İklîm.....	16
1.1.7. Ferheng-i Sühanverân	16
1.1.8. Târih-i Edebiyyât der İran.....	17

1.2. İbn Nasûh'un Hayatı	17
1.2.1. Adı ve mahlası	17
1.2.2. Hayatı.....	18
1.2.3. İbn Nasûh'un Şairliğinin Ortaya Çıkış Yılları ve Memduhları	20
1.2.4. Ölümü	23
1.3. Eserleri:	23
1.3.1. Muhabbet-nâme	23
1.3.2. Divan.....	24
1.4. İbn Nasûh'un Edebî Kişiliği ve Üslûbu	25

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHABBET-NÂME İNCELEME.....	28
2.1. Bir Edebî Tür Olarak Deh-nâme	28
2.2. Deh-Nâme Türünde Yazılan Eserler	30
2.2.1. Farsça Yazılan Deh-Nâmeler.....	30
2.2.2. Türkçe Yazılan Deh-nâmeler.....	38
2.3. İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme'si.....	40
2.3.1. Bir Deh-nâme Örneği Olarak Muhabbet-nâme	40
2.3.2. Muhabbet-nâme'nin Özeti	40
2.3.3. Muhabbet-nâme'de Bulunan Karakterler	56
2.3.4. Muhabbet-nâme'de Geçen Özel Adlar	64
2.3.5. Muhabbet-nâme'de Yer Alan Ayet, Hadis ve Diğer İktibaslar	85
2.4. Dil Özellikleri.....	88
2.4.1. Türkçe İbareler.....	88
2.4.2. Farsça türetilen kelimeler.....	88

2.4.3.	Farklı Dilbilgisi Uygulamaları.....	88
2.5.	Sanatlar.....	95
2.5.1.	İstiâre	95
2.5.2.	Cinâs	96
2.5.3.	İltifat.....	97
2.5.4.	Telmih.....	97
2.5.5.	Teşbîh.....	98
2.5.6.	Tevriye	100
2.5.7.	Kinâye	102
2.5.8.	Mürâ'ât-i nazîr	103
2.5.9.	Tensîku's-sıfât	103
2.5.10.	Siyâkatü'l-a'dâd	104
2.5.11.	Leff ü neşr-i müşevveş	105
2.5.12.	Leff ü neşr-i müretteb.....	105
2.5.13.	Te'kîdü'z-zemm bi-mâ yüşbihü'l-medh	106
2.5.14.	Müteẓâd	106
2.5.15.	Şibh-i İştikak	107
2.5.16.	Mübâlağa	107
2.5.17.	Sec'i.....	108
2.5.18.	Hüsn-i ta'lîl	108
2.5.19.	İham.....	109
2.5.20.	İktibas	110

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	MUHABBET-NÂME'NİN TENKİTLİ METNİ	112

3.1. Muhabbet-nâme'nin Nüshaları	112
3.1.1. Yazma Nüshalar.....	112
3.1.2. Matbu Nüsha.....	114
3.2. Muhabbet-nâme'nin Tenkitli Metni.....	118
SONUÇ	288
KAYNAKÇA.....	290

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.: Adı geçen eser

a.g.m.: Adı geçen makale

bkz.:Bakınız

bs.: Baskı sayısı

C: Süleymaniye Kütüphanesi Carullah Bölümü 1685 numara ile kayıtlı nüsha

C.: Cilt

çev.: Çeviren

d.: Doğum tarihi

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

haz.: Hazırlayan

Hz.: Hazret

M: İran Melik Kütüphanesi 4925 numara ile kayıtlı nüsha

Metin: İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı mesnevisi'nin bu çalışmanın üçüncü bölümünde yer alan kısmı

N: Nuruosmaniye Kütüphanesi 3783/2 numara ile kayıtlı nüsha

nr.: Numara

R: Süleymaniye Kütüphanesi Reşid Efendi Bölümü 740 numara ile kayıtlı nüsha

Rm: Süleymaniye Kütüphanesi Reşit Efendi Bölümü 740 numara ile kayıtlı yazma nüshada metnin bir kısmının mütekerrir metnini içeren 37a sayfası

ö.: Ölüm tarihi

s.: Sayfa numarası

sa.: Sayı

t.: Telif yılı

yy.: yüzyıl

GİRİŞ

Hicrî sekizinci yy. başlarında Sultan Ebû Sâid Bahadır Han zamanı¹ve daha sonrasında yaşadığı kaynaklarda geçen İbn Nasûh'un², İlhanlılar ve devamındaki Celâyirliler dönemi şairlerinden³ olduğu bilinmektedir.

Ebû Sâid Bahadır Han'ın ölümü (ö. 736/1335)⁴ ve İlhanlıların dağılmasından sonra, Celâyirliler, Karakoyunlular, Muzafferiler ve Horasan Serbedârîlerinin Ortadoğu coğrafyasında siyasi hâkimiyeti paylaştığı belirtilmektedir⁵. Celâyirliler

¹ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, t.y., s. 254, (Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi) 104; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi t.y., s. 51, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (GNL.YZM.FTV.O11905-1); Emir Devletşah b. Alâuddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkandî, **Tezkiretü's Şu'arâ**, ed. Muhammed Ramazânî, Çaphâne-i Hâver, Tahran 1338, s. 169; Takıyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârifîn**, ed. Zebihullah Sahibkâri, Âmine Fahrahmed, Neşr-i Mîrâs-i Mektub, Tahran 1389, C. 1, s. 403; Emîn Ahmed Râzî, **Heft İklîm**, ed. Cevad Fâzıl, Kitâbfürûşi-î Ali Ekber İl, Tahran 1341, C. 1, s. 2103; Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, **Âteşkede-î Âzer**, ed. Mirhâşîm Muhaddis, 2. Baskı, Müessesesi-i İntişârât-î Emîr Kebîr, Tahran 1388, C. 2, s. 120; Abdürresûl Hayyâmpûr, **Ferheng-i Sühanverân**, İntişârât-ı Telâye, Tahran 1368, C. 1, s. 20.

² Zebihullah Safâ, **Târîh-i Edebiyyât der İrân**, 7. Baskı, İntişârât-ı Firdevs, Tahran 1369, C. 3-2, s. 1109; Reşid İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-ı Parsî ve Deh-nâme Harîrî”, **Pejuheşhây-i Felsefî**, C. 2 (1354), s. 538; Muhammed Abdü'l-Ali, “İbn Nasûh”, **Dâiretü'l-meârif-i Bozorg-i İslâmî**, Merkez-i Dâiretü'l-meârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran 1372, C. 5, s. 48.

³ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; Emir Devletşah b. Alâuddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkandî, **Tezkiretü's Şu'arâ**, s. 169; Râzî, **Heft İklîm**, 1341, C. 1, s. 210; Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, **Âteşkede-î Âzer**, C. 2, s. 120; Ali Ekber Dehhoda, “İbn Nasûh”, **Lugât-nâme**, ed. Muhammed Mu'in, Seyyid Câfer Şehîdî, Müessesesi-i İntişârât ve Çâp-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1377, C. 1, s. 398.

⁴ Abdülkadir Yuvalı, “Ebû Said Bahadır Han”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 10, s. 218; Osman Gazi Özgüdenli, “Moğollar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30, s. 228.

⁵ Özgüdenli, “Moğollar”, s. 228; Muhammed Hicâzî, **Hulâsa-i Târîh-i İrân tâ İnkırâz-ı Kâcâriyye**, Kitabfurûşi-yi İbni Sînâ, Tahran 1335, C. 1, s. 142, 43.

1340-1431 yılları arasında Irak'ın kuzeyi, batı İran'da hüküm süren⁶ İlhanlıların yıkılmasından sonraki süreçte de hâkimiyeti görülen bir Moğol hanedanıdır⁷.

1. İBN NASÛH'UN YAŞADIĞI DÖNEME GENEL BİR BAKIŞ

1.1.Siyasi Dönem

Yedinci ve sekizinci yüzyıllar, o dönemin tarihçileri tarafından İran'da Moğol saldırılarının baştanbaşa etkili olduğunun anlatıldığı⁸ bir dönem olarak görülmektedir⁹.

İlhanlılar, 1253'de Hülâgü'nün (Moğol Hanı Mengü'nün kardeşi, Cengiz Hanın torunu) başkent Tebriz olarak, İran, Irak, Suriye, Mısır ile Anadolu topraklarında hükümdar olduğu ve 1295'de de bağımsızlığını ilan eden, hicrî sekizinci yy. ortalarına kadar hüküm süren bir Moğol devletidir¹⁰. Gâzân Han zamanında ilk kez devletin resmi dininin Müslümanlık olarak tanındığı belirtilmektedir¹¹. Ebû Said Bahadır Han, Gâzân Han'dan (ö.1304) sonra yerine geçen kardeşi Olcaytu'nun (ö.1316) oğludur. Babası Olcaytu ölünce de ufak yaşta başa geçmiştir¹².

⁶ Muzaffer Ürekli, "Celâyirliler", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, C. 7, s. 264.

⁷ Ürekli, "Celâyirliler", s. 264; Şîrîn Beyânî, **Târîh-i Âlî Celâyir**, 2. Baskı, Müessesesi-yi İntişârât-ı Çâp-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran 1382, s. 1, 2; Özgüdenli, "Moğollar", s. 228.

⁸ Özgüdenli, "Moğollar", s. 228.

⁹ Muhammed Gulâmrızâyî, **Sebkşinâsi-yi Şi'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû**, İntişârât-ı Câmî, Tahran 1381, s. 144, 145; Özgüdenli, "Moğollar", s. 226.

¹⁰ Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 22, s. 102.

¹¹ Yuvalı, "İlhanlılar", s. 103; Özgüdenli, "Moğollar", s. 228.

¹² Yuvalı, "İlhanlılar", s. 103, 104.

Genç yaşta başa geçen hükümdarın, beylerbeyi Emîr Çoban ve vezir Ali Şah ile beraber idareyi sürdürdüğü¹³, 1323’de Memluk’lularla anlaşmazlıkların sona erdirilerek, Anadolu’daki hâkimiyeti sağlamış olduğu belirtilmektedir. Anadolu halkının durumunun ise istilâlar neticesi ile hala iyi olmadığı görülmektedir¹⁴. Vezirler arasında, o dönemde devlet işlerinden vezirler arası çekişmeler ve uğradığı haksızlıklardan dolayı hayal kırıklığına uğramış olduğu belirtilen Reşidüddin, haksızlığa uğradığı düşünülerek Reşiddüdin’in ölümünden sonra da Ebû Said Bahadır vasıtası ile vezirliğe atanan oğlu Gıyaseddin Muhammed sayılabilir¹⁵. Daha sonraları Ebû Said Bahadır Han’ın Emîr Çoban’la da araları, Emîr Hüseyin Gurgan Celâyir’in oğlu Hasan’la evli olan beylerbeyi Çoban’ın kızı Bağdat Hatun’la¹⁶ evlenmesi neticesinde bozulmuştur¹⁷. Sonrasında Bağdat Hatun’dan ayrılarak, Bağdat Hatun’un yeğeni Dilşad Hatun’la da evlenen Ebû Said Bahadır, Kıpçak Padişahı Özbek Han’la yaptığı bir savaş esnasında 732/ 1331-32 de Şirvan dolaylarında ölmüştür¹⁸. Eski karısı Bağdat Hatun tarafından zehirlenerek öldüğü de İbn Battûta kaynak gösterilerek yazıldığı belirtilmektedir¹⁹.

Ebû Said Bahadır Han’ın varis bırakmadan ölümü²⁰ üzerine Celâyir, Suldus, Uyrat ve Sutaylar arası mücadelelerden yararlanarak İlhanlı topraklarında, Hasan-ı Büzürg tarafından kurulduğu belirtilen, Bağdat ve Irak topraklarında hüküm süren

¹³ Hicâzî, **Hulâsa-i Târih-i İrân tâ İnkırâz-ı Kâcâriyye**, C. 1, s. 138; Abbas İkbâl, **Târih-i Moğol ez Hamle-yi Cengiz tâ Teşkil-i Devlet-i Timur**, İntişârat-ı Emir Kebîr, Tahran 1365, C. 2, s. 326.

¹⁴ Yuvalı, “İlhanlılar”, s. 103, 104.

¹⁵ İkbâl, **Târih-i Moğol ez Hamle-yi Cengiz tâ Teşkil-i Devlet-i Timur**, C. 2, s. 326.

¹⁶ Hicâzî, **Hulâsa-i Târih-i İrân tâ İnkırâz-ı Kâcâriyye**, C. 1, s. 140; Beyânî, **Târih-i Âlî Celâyir**, s. 13.

¹⁷ Hicâzî, **Hulâsa-i Târih-i İrân tâ İnkırâz-ı Kâcâriyye**, C. 1, s. 140; Yuvalı, “İlhanlılar”, s. 104.

¹⁸ Hicâzî, **Hulâsa-i Târih-i İrân tâ İnkırâz-ı Kâcâriyye**, C. 1, s. 141.

¹⁹ Enver Konukçu, “Bağdat Hatun”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4, s. 444.

²⁰ Mansur Cedî, **Târih-i İrân: Ez İlgâr-i Moğol Tâ Zuhûr-i Devlet-i Kacar**, Savalan İgidleri, Tahran 1397, s. 125.

Celâyirliler²¹ sayesinde, Bağdat'ta Moğol istilası ile içine düşülen çöküntüden kurtularak, Irak ve çevresinin de oldukça kalkınmış olduğu²² görülmektedir. Onun ölümünden sonra yerine geçen oğlu Şeyh Üveys²³, Azerbaycan, Tebriz, Musul ve Diyarbakır'ı almış, ölünce de yerine oğlu Şeyh Hüseyin geçmiştir²⁴. Şeyh Hüseyin'in ölümünden sonra devlet idaresi kardeşleri Ahmed Celâyir ve Beyazıt tarafından yürütülmüş²⁵, sonrasında Ahmed Celâyir Beyazıt'ı esir almıştır. Bu tarihten itibaren (785/1384) Timur'un başlayan saldırılarından onun 807/1405'de ölümü ile kurtulabildiği belirtilen Ahmed Celâyir, tekrar Bağdat'a dönüp oraya hâkim olabilmektedir. Timur'un saldırılarından kaçan Sultan Ahmed bir ara Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Beyazıt'ın yanına gitmiş, Timur'un onun iadesini isteyip Yıldırım Beyazıt'ın kabul etmemesi, 804/1402 Ankara Savaşı sebeplerinden birisi olarak da gösterilmiştir. Sultan Ahmed'in, Bağdat'ı ele geçirirse de bir müddet sonra, Karakoyunlulara bırakmak zorunda kaldığı, oradan kaçarken de ailesi ile birlikte yakalanarak öldürülmüş olduğu belirtilmektedir(813/1410)²⁶.

1.2.Edebi Dönem:

Cengiz Han'dan (ö.624-25/1227)²⁷ sonra, İlhanlı hükümeti ile süre gelen ve Ebû Said Bahadır'ın ölümüne kadar da süren bu dönemdeki Moğol hâkimiyetinin, İslâm medeniyet ve kültürüne, Mâverâünnehir, İran, Irak ve Anadolu'daki geniş

²¹ Ürekli, "Celâyirliler", s. 264; Abdülkadir Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, C. 16, s. 311, 312; Hâfız Ebrû, **Zübdetü't-tevarih**, ed. Seyid Kemâl Hâc Seyyid Cevâdî, Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî, Tahran 1372, C. 2, s. 964; Mansur Cedî, **Târîh-i İrân: Ez İlgâr-i Moğol Tâ Zuhûr-i Devlet-i Kacar**, s. 145.

²² Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", s. 312; Beyânî, **Târîh-i Âlî Celâyir**, s. 177.

²³ Ürekli, "Celâyirliler", s. 264; Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", s. 312; Şeyh Üveys'in adı Mu'izzüddîn Üveys'dir. Bkz. Abdullah Dodangeh, "Celâyirî Hükümdarı Şeyh Üveys'e Sunulan Desturü'l-Kâtib fî Ta'yini'l-Merâtib Adlı Eser Üzerine Bir Değerlendirme", **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 4 (2016), s. 167.

²⁴ Hâfız Ebrû, **Zübdetü't-tevarih**, C. 2, s. 964.

²⁵ Hâfız Ebrû, **Zübdetü't-tevarih**, C. 2, s. 965.

²⁶ Ürekli, "Celâyirliler", s. 264.

²⁷ Özgüdenli, "Moğollar", s. 226.

yankısının²⁸ olumlu bazı izler bıraktığı da görülmektedir. Gazan Han zamanındaki Ucân ve Şenbigazân gibi bazı önemli yerleşim merkezleri, Tebriz ve Merâga'da İlhanlı hükümdarlarının temas halinde olduğu yerlerde imar faaliyetleri yürütülmektedir. İran tarihinin önemli eserlerinin bu dönemde gerçekleştirildiği, minyatür, çeviri ve güzel sanatlar alanında önemli gelişmelerin de Moğol hükümdarları vasıtası ile olduğu belirtilmektedir. Merâga Rasathanesi bu dönemde Tebriz'de kurulan en büyük rasathanelerdendir²⁹.

Hristiyan ve Müslüman devletlerle bu şekilde karşılaşan, başta Şaman olan Moğolların, savaş dışında diğer inanç mensuplarına saygılı oldukları ve İlhanlıların son döneminde İslâm dinine girmeleri sebebi ile³⁰ de hâkimiyetlerindeki bölgelerde yerleşik kültüre kolayca uyum sağladıkları ifade edilmektedir³¹.

Dönemin başlarında yetişen Sa'di ile Mevlânâ, sonlarında ise Hâfız'ın en büyük şairlerden olduğu görülmektedir³².

1.2.1. Fars Dili

İran'da, İlhanlılardan Timur saldırılarına kadar olan dönemde şiir ve edebiyatın belli bölgelerdeki küçük saraylarda devam ettiği gözlemlenmektedir. Bu, şairler arasındaki övgü kasidelerinin azalıp yerini aşk gazelleri ve hikâyelerine bırakmasına sebep olmuştur³³.

²⁸ Özgüdenli, "Moğollar", s. 228; Gulâmrızâyî, *Sebkşinâsi-yi Şi'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû*, s. 144-45; Zebîhullâh Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, 14. Baskı, İntişârat-ı Kaknûs, Tahran 1373, s. 44.

²⁹ Özgüdenli, "Moğollar", s. 228.

³⁰ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 45.

³¹ Özgüdenli, "Moğollar", s. 226; Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 44, 45.

³² Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 46.

³³ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 47.

Bu dönemde Moğollar'ın kullandığı birçok Türkçe kelimenin dile giriyor olması, kalıpların ve metinlerde ise konusunu sadece aşktan alan mazmunların yerine çeşitlenerek arttırması, farklılaşması görülmektedir³⁴.

Farsça nesrin de yine bu dönemde revaç bulduğu belirtilmektedir³⁵. Farsça nesir Moğol döneminde Selçuklu ve Harzemşahlı dönemi nesrinin etkisi altındadır³⁶. Tüm ilim ve edebiyat alanındaki eserlerin Fars dili ile yazılmasının yaygınlık bulduğu tespiti yapılmaktadır.

Sanatlı nesir üslûbunun yaygınlaşması, önemli bir özellik olarak görülmekte, temsilcileri arasında Nesevî, Ata Melik-i Cuveynî, Vassafu'l Hadrâ ve Râzî gibi büyük isimler sayılmaktadır³⁷.

VII./XIII. yüzyılın başlarındaki en önemli yazarlardan birisi, 618/1221 tarihinde Lubâbul- Elbâb, 630/1233 tarihlerinde Cevâmi'u'l Hikâyât ve Levâmi'u'r Rivâyât'ı yazan Nûreddin Muhammed b. Muhammed-i Avfi'dir³⁸.

Kadı Ebu Amr Minhaceddin Sirac-i Cuzcânî'nin de VII./XIII. yüzyılın yine büyük yazarlarından olduğu belirtilmektedir³⁹.

Dönemin diğer bir yazarı, üç cilt olan Cihangûşâ adlı eserin sahibi Alâeddîn Ata b. Bahâeddîn Muhammed-i Cuveynî'dir (ö. 681/1282)⁴⁰.

VII./XIII. yüzyılın en büyük yazarlarından olan Sa'dî ve önemli eserleri, Bûstan, Nâsîhâtü'l Mülûk, Akl u Işk, Mecâlis-i Şeyh ile Gülistân'dır⁴¹.

³⁴ Gulâmrızâyî, *Sebkşinâsi-yi Şi'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû*, s. 148; Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 47.

³⁵ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 48; Özgüdenli, "Moğollar", s. 228.

³⁶ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 48.

³⁷ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 49.

³⁸ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 49.

³⁹ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 50.

⁴⁰ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 50.

⁴¹ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 51.

Vassâfu'l-Hadrâ Şihâbeddîn Abdullah'ın Târîh-i Vassâf adlı eseri, 712 /1313 tarihlerinde tamamlanmış ve İlhanlı dönemi olaylarını içermektedir⁴².

Gazan, Olcaytu ve Ebu Sâid Bahadır Han'ın da vezirliğini yapmış olan İlhanlılar dönemi veziri Reşidüddin Fazlullah'ın (645-718/1248-1318), Cami'u't-Tevârîh adında genel tarih konusundaki önemli eserinin, Moğol tarihinin en güvenilir kitaplarından olduğu belirtilmektedir. El-İhyâ ve'l-Âsâr da ona aittir⁴³.

VII./XIII. Yüzyılın meşhur yazarı ve ilim adamı olan Kadı Nâsireddîn Beyzâvî'nin, Nizâmu't Tevârih adlı kitabını 674/1276 yılında yazmış olduğu görülmektedir⁴⁴.

Kirman Karahıtay'larını yazan Nâsireddin Müntecibüddîn Yezdî, Karahıtayların tarihini konu alan Simtu'l-Ulâ li'l-Hazreti'l- Ulyâ adlı eserini 716/1316 tarihinde yazmıştır⁴⁵.

Hindûşâh b. Sencer-i Nahcivânî'nin, 724/1324 tarihinde yazdığı belirtilen Tecâribu's-Selef adlı kitabı vezirler tarihi hakkındadır⁴⁶.

Şerefeddîn Fazlullah Hüseyinî-yi Kazvînî'nin(ö.740/1340). el-Mu'cem fi Âsâri Mülûki'l Acem adlı eseri Farsça sanatlı nesrin önemli örneklerinden olup, eski İran'ın tarihini kapsamaktadır⁴⁷.

VIII./XIV yüzyıl başlarının bir diğer ünlü tarihçisi meşhur Târîh-i Güzide ve Nüzhetü'l-Kulûb adlı kitapların sahibi Hamdullah Mustevfî-yi Kazvînî'dir.

Şemseddin Ahmed-i Eflâki'nin, Menâkibû'l- Arifin adlı eseri de, Mevlânâ ve ailesi hakkında bilgiler içeren diğer önemli bir eserdir⁴⁸.

⁴² Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 51.

⁴³ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 51.

⁴⁴ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 51.

⁴⁵ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 51-52.

⁴⁶ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 52.

⁴⁷ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 52.

⁴⁸ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 52.

VII./XIII. ve VIII./XIV. yüzyıllarda ilmi kitapları Farsça olarak yazmaya başlayan yazarların ilki, VII./XIII. yüzyıl başlarının ünlü ve büyük ilim adamı Hâce Nâsîreddin Muhammed b. Muhammed b. Hasan-i Tûsî'dir (597-672/1201--1274). Mantık konusunda kaleme aldığı Esâsu'l İktibâs, aruz ilmi konusunda yazdığı Mi'yâru'l Eş'ar, ahlak ilmi konusundaki Ahlâk-i Nâsîri önemli eserlerindendir. Bir başka eseri de tasavvuf ile ilgili olan Evsâfu'l-Eşrâf'dır. Eserlerinin tümünün, sade, akıcı ve sürükleyici bir nesirle yazılmış olduğu belirtilmektedir⁴⁹.

Medâricu'l Kemâl, Reh Encâm-nâme, Sâz u Pirâye-i Şâhân-i Pur- mâye, Risâle- i Tufâhe (Aristo'ya ait Kitabu't Tuffihe'nin Arapçadan çevirisi), Arz-nâme, Câvidân-nâme, Baba Efzal olarak tanınan Efzaluddîn Muhammed b. Hasan-i Kâşânî'nin (ö.707/1308) önemli eserleridir⁵⁰.

Bir başka yazar da tıp, felsefe, matematik ve astronomi ile ilgili Kitâbu'l-Kânûn'un ünlü şarihi olan Allâme Kutbeddîn Mahmûd b. Mes'ud-i Şîrâzî'dir (634-710/1237-1311). En önemli Farsça eserinin, felsefe ilimleri konusunda ve bir ansiklopedi hükmündeki Durretü't-Tâc olduğu belirtilmektedir⁵¹.

1.2.2. Farsça Şiir

Bu dönem gazelleri şekil bakımından kimi zaman kaside kadar uzun kimi zaman da kısa olmakta, farklılık göstermektedir. Hemen hemen çoğu şiirde mahlas yer almakta, şair en son beyitte ya da ondan bir önceki beyitte kendi mahlasını kullanmaktadır⁵².

VII/VIII VIII./XIV yüzyıllarda, yavaşça kasidelerin yerine geçen arifane ve âşıkane gazeller, kısa öyküler ve toplumsal içerikli hikâyelerin yaygınlaşması önemli bir özellik olarak görülmektedir. Dönemin ve birçok şairinin genel şiir üslûbu ise Irak üslûbudur⁵³.

⁴⁹ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 52-53.

⁵⁰ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 53.

⁵¹ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 53.

⁵² Gulâmrızâyî, *Sebkşînâsi-yi Şi'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû*, 150.

⁵³ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 54.

Dönem şairlerinin en önemlileri olarak kabul edilen Mevlânâ, Sa'di ve Hâfız'dır. Yaşadıkları dönem ve sonrasındaki dönemlere örnek teşkil eden izler bıraktıkları gözlemlenmektedir.

Sert eleştiri konularını, toplumsal bozukluğu tatlı ve güzel bir dille açıklayarak birçok şairin de bu konuda önüne geçtiği belirtilen Ubeyd-i Zâkânî-yi Kazvînî'dir⁵⁴.

Sa'di ve Mevlânâ ile başlayan, Hâfız ile devam etmekte olan Moğol dönemi fars şiirinin diğer ünlü şairleri arasında, Humâmeddîn-i Tebrîzî (ö. 714/1314), Nizârîyi Kuhistânî (ö.720/1320), Mahmûd-i Şebisterî (ö.720/1320), Emîr Necmeddîn Hasan-i Dihlevî (ö.727/1327)⁵⁵, Evhadeddîn-i Kirmânî (ö.836/1433), Evhadî-yi Merâgî (ö.738/1338), İbn Yemîn Feryumedî-yi Cuveynî (ö.769/1368) bulunmaktadır.

Gazel ve mesnevide büyük bir yetenek olan ve Hâfız'ın da öncüsü sayılan Kemâleddîn Ebu'l-Ata Mahmûd b. Ali-yi Kirmânî/Hâcû-yi Kirmânî (ö.753/1352)'dir⁵⁶.

Dönemin diğer ünlü şairi, Cemâleddin Selman b. Alââddîn Muhammed-i Sâvecî (ö.779/1378) olup, Bağdat İlekânî⁵⁷ ve Celâyirli dönemi en büyük kaside üstatlarından⁵⁸. Fırak-nâme ve Cemşîd u Hurşîd onun önemli eserlerindendir⁵⁹.

Şemseddîn Muhammed b. Bahâeddîn Hâfız-i Şîrâzî (ö.779/1378), Timur döneminin başlarına denk gelen, zamanının en büyük üstatları arasında gösterilmektedir⁶⁰.

Mihr ü Müşterî adlı mesnevi tarzının ilk öncüsü olarak kabul edilen⁶¹ müellifin İşknâme adını da vermiş olduğu Assâr-ı Tebrîzî/Şemsüddîn Muhammed (ö. 784/1382) Celâyir dönemi şairi ve Şeyh Üveys'in saray şairlerindendir⁶².

⁵⁴ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 54.

⁵⁵ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 58.

⁵⁶ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 58.

⁵⁷ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 59.

⁵⁸ Beyânî, *Târih-i Âlî Celâyir*, s. 379, 384.

⁵⁹ Beyânî, *Târih-i Âlî Celâyir*, s. 384; Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 59.

⁶⁰ Sâfâ, *Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî*, s. 59; Beyânî, *Târih-i Âlî Celâyir*, s. 385.

Yine bu dönemin diğer ünlü şair, yazar, ilim adamı ve tıp âlimi olan Celâl Tabib-i Şirâzî (ö. 795/1392-93) de Gul u Nevruz adlı eseri ile meşhurdur⁶³

⁶¹ A. Azmi Bilgin, “Mihr ü Müşterî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30, s. 28; Meliha Anbarcıoğlu, “Türk ve İran Edebiyatında Mihr ü Mah ve Mihr ü Müşterî Mesnevileri”, **Türk Tarih Kurumu Belleten**, S. 188 (1983), s. 1152.

⁶² Orhan Bilgin, “Assâr-ı Tebrîzî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 3, s. 504.

⁶³ Jalal Tabib Shirazi, **Gul u Nawruz**, ed. Ali Muhaddis, Uppsala University, Uppsala 2001, s. 1.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İBN NASÛH'UN HAYATI VE ESERLERİ

1.1.İbn Nasûh Hakkındaki Önemli Kaynaklar

Günümüze ulaşan en eski ve en çok bilgi içeren kaynak, XV. yüzyılda yazılan Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali'nin *Hulâsatü'l-eş'âr*⁶⁴ adlı eseridir. Bunun dışında Alî İbrâhîm Han Halîl'in *Suhûf-i İbrâhîm*'i⁶⁵, Takıyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî'nin, *Arafâtü'l-âşıkîn* ve *Arâsetü'l-ârifîn*'i⁶⁶, Devletşâh'ın *Tezkiretü's-şu'arâ*'sı⁶⁷ da bu konuda bilgi veren en eski kabul edebileceğimiz kaynaklardır. Daha sonra gelen Lutf Ali Big Âzer Bigdilî'nin *Âteşkede-i Âzer*'i⁶⁸, Emin-i Ahmed-i Râzî'nin *Heft İklim*'i⁶⁹, Abdürresûl Heyyâmpur'un *Ferheng-i Sühanverân*'ı⁷⁰, Zebihullah Safâ'nın, *Târih-i Edebiyyât der İrân*'ı⁷¹, Ali Ekber Dehhoda'nın *Lugât-nâme*'si⁷², Reşid İvezî'nin *Deh-nâme-gûyî*

⁶⁴ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, *Hulâsatü'l-eş'âr*, t.y., (Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi nr. 104).

⁶⁵ Alî İbrâhîm Han Halîl, *Suhûf-i İbrâhîm*, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi t.y., Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (GNL.YZM.FTV.O11905-1).

⁶⁶ Takuyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, *Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârifîn*.

⁶⁷ Emir Devletşah b. Alâuddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkindî, *Tezkiretü's Şu'arâ*.

⁶⁸ Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, *Âteşkede-i Âzer*.

⁶⁹ Râzî, *Heft İklim*, 1341.

⁷⁰ Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sühanverân*, 1368.

⁷¹ Zebihullah Safâ, *Târih-i Edebiyyât der İrân*, 7. Baskı, İntişârat-ı Firdevs, Tahran 1369.

⁷² Ali Ekber Dehhoda, "İbn Nâsuh", ed. Muhammed Mu'in, Seyyid Câfer Şehîdî, Tahran Üniversitesi Yayını, Tahran 1998, C. 1, s. 398.

der Edebîyyât-ı Parsî ve Deh-nâme Harîrî⁷³ adlı eserleri de ilk kaynaklardaki bilgilerin bazılarını vermektedirler.

1.1.1. Hulâsatü'l-eş'âr

Kullandığımız kaynaklar içinde en eski olan ve diğer kaynakların çoğunun da ondan faydalandığı eserdir. İsmi ile İbn Nasûh'un anlatıldığı bölüm, onunla ilgili kısa bir özgeçmiş bilgisinin ve söylenenler üzerine anlatılanların ardından, Alâüddevle-i Simnânî'nin İbn Nasûh için yazmış olduğunu düşündüğü ve aktardığı Esrâr-i Hâlât-i Nübüvvet ile ilgili bölüm gelir. Daha sonra İbn Nasûh'un tarihi ile vefat ettiği yer ve deh-nâmesini kime yazdığı ile ilgili bilgiler sıralanmaktadır⁷⁴.

Hulâsatü'l-eş'âr, Mîr Takıyyüddin Muhammed b. Şerefeddin Ali Hüseyinî-i Kâşânî'nin (ö 1016/1607-1608), Safevî Hükümdarı Şah I. Abbas'a ithaf etmiş olduğu, çeşitli şairlerden derlenmiş 350.000 beyit içeren şair tezkiresidir.

Hem İran hem de İran dışında çeşitli nüshalarının bulunmaktadır⁷⁵.

1.1.2. Suhûf-i İbrâhîm

Tek nüshası Berlin Devlet Kütüphanesinde olan 3278 şair biyografisini kapsayan ve 1790'da Benâres'te tamamlanan en geniş şair tezkirelerinden olduğu kabul edilmektedir⁷⁶. İbn Nasûh hakkında, ismi, ne zaman ve nerde yaşadığı, deh-nâmesini kime yazdığı ve kimin öğrencisi olduğu ile ilgili bilgiler verilmektedir⁷⁷.

⁷³ Reşîd İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", **Pejuheşhây-i Felsefî**, C. 2 (1354).

⁷⁴ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, "Hulâsatü'l Eş'âr" t.y., 250-70, Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi.

⁷⁵ Mehmet Kanar, "Hulâsatü'l Eş'âr", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi 1998, C. 18, s. 321.

⁷⁶ Orhan Bilgin, "Ali İbrâhîm Han", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 02, s. 400.

⁷⁷ Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51.

1.1.3. Tezkiretü's-su'arâ

Devletşâh b. Bahtîşâh-ı Semerkandî'nin 892/1487'de tamamlayarak, Ali Şîr Nevâî'ye ithaf ettiği, İran şairleri hakkındaki tezkiresi olarak belirtilmektedir. Şiir sanatı ve 143 İran şairinin hakkında örneklerle bilgi içermekte, Hüseyin Baykara ile Herat sarayının ileri gelenleri anlatılmaktadır. Şairleri himaye edenler hakkında bilgilerin bulunması, faydalandığı tarihi kaynakların da düzeltilerek aktarılması ve dönemin sosyal tarihini aydınlatması bakımından önemli bir kaynak olarak gösterilmektedir⁷⁸.

Eser İbn Nasûh ile ilgili bize ismi, hangi dönemde ne zaman yaşadığı ile ilgili bilgiler vermektedir⁷⁹.

1.1.4. Arafâtü'l-âşıkîn ve Arâsetü'l-ârîfîn

Mîr Takıyyüddin Muhammed b. Muîniddîn Muhammed b. Sa'diddîn Muhammed Evhadî Dekkâkî Belyânî'nin (ö. 1042/1632-33'ten sonra), 1022/1613'de yazmaya başlayıp, 1024/1615'de tamamladığı belirtilen eseri olup, 3000 kadar şair hakkında alfabetik olarak bilgi vermektedir⁸⁰.

İbn Nasûh hakkında yaşadığı dönem, ismi, kimin öğrencisi olduğu, deh-nâmesi ile ilgili bilgiler vermektedir⁸¹.

1.1.5. Âteşkede-i Âzer

1174/1761 yılında yazılmaya başlanıp, bitiş tarihi ile bilgi olmayan eser, 845 Fars şairinin biyografisini kapsamaktadır. Şairlerin bağlı oldukları bölge ve şehirler Kerim Han Zend'e kadar süren karışıklık dönemi hakkındaki elli yıllık tarihten bahseden bir önsöz, İslâm dünyası hükümdar, şehzade ve emir şairler, İran, Turan ve

⁷⁸ Ayla Demiroğlu, "Devletşah", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 9, s. 244.

⁷⁹ Emir Devletşah b. Alâuddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkandî, **Tezkiretü's-Su'arâ**, s. 169.

⁸⁰ Rıza Kurtuluş, "Takî-i Evhadî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul t.y., C. 39, s. 457.

⁸¹ Takıyyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahânî, **Arafâtü'l-âşıkîn ve Arâsetü'l-ârîfîn**, ed. Zebihullah Sahibkârî, Âmine Fahrahmed, Neşr-i Mîrâs-i Mektub, Tahran 1389, C. 1, s. 402-3.

Hindistan şairleri ile kadın şairlerden bahsettiği görülmektedir⁸². Afganların İran istilas ve devamındaki olaylar hakkındaki bilgilerle, çağdaş şair biyografilerine de yer verildiği belirtilmektedir.

İbn Nasûh hakkında ise hangi dönemde yaşadığı, Muhabbet-nâmesi'ni yazmış olduğu ve bir rubaisi ile ilgili bilgiler vermektedir⁸³.

1.1.6. Heft İklîm

Emin-i Ahmed-i Râzî'nin 996/1588'da Hindistan'da yazmaya başladığı ve altı yılda tamamlandığı belirtilen eseridir. Heft İklîm yedi coğrafi bölge esas alınarak, yedi bölümde, her bölüm de kendi içinde bölümlere ayrılarak yazılmıştır. Her bölgenin tarih ve coğrafyası, oradaki yaşayan büyük şahısların biyografileri kronolojik olarak ölüm tarihleri ile sıralanmıştır. 1560 şair, edip, mutasavvıf, emîr ve hükümdarın biyografisini kapsayan ve onların şiirlerine yer verilen, sade bir dille yazılmış olduğu belirtilen eseridir⁸⁴.

Kaynakta, İbn Nasûh'un hangi dönemde yaşadığı ve bir rubaisi ile ilgili bilgi verilmektedir⁸⁵.

1.1.7. Ferheng-i Sühanverân

Hayyâmpûr ismi ile meşhur, Abdürresûl Tahbâzzâde tarafından Fars edebiyatı şairlerinin çok geniş bir şekilde incelenip, fihrist olarak hazırlanan eseridir.

İbn Nasûh hakkında ulaşılabilecek bazı kaynaklar ve hangi dönemde yaşadığı ile ilgili bilgiler verilmektedir⁸⁶.

⁸² Tahsin Yazıcı, "Âteşkede", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4, s. 58.

⁸³ Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, C. 2, s. 120.

⁸⁴ M. Nazif Şahinoğlu, "Emîn-i Ahmed-i Râzî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 11, s. 114.

⁸⁵ Râzî, **Heft İklîm**, 1341, C. 1, s. 210-11.

⁸⁶ Hayyâmpûr, **Ferheng-i Sühanverân**, 1368, C. 1, s. 20.

1.1.8. Târih-i Edebiyyât der İran

Zebihullah Safâ'nın İran edebiyat tarihi ile ilgili eseridir. İran edebiyatı ve şairleri hakkındaki genel bilgileri içermesi bakımından önemli kabul edilmektedir⁸⁷.

İbn Nâsûh hakkında diğer kaynaklar da referans gösterilerek, en geniş şekilde bilgileri veren kaynaktır.

Daha yakın dönemlerde yapılan araştırmalar⁸⁸ da bu kaynak ve bilgi eksikliği yüzünden İbn Nasûh'un hayatının bazı noktalarını aydınlatamamışlardır. Biz de çalışmamızda eldeki kaynak ve araştırmaları inceleyerek İbn Nasûh'un hayatını ortaya koymaya çalıştık. Ancak henüz aydınlatılamayan birçok nokta bulunmaktadır.

1.2.İbn Nasûh'un Hayatı

1.2.1. Adı ve mahlası

Adı konusunda kaynaklarda kesin ve ortak bir bilgi olmamakla beraber Kâşî, Hâce Fazlullah İbn Nasûh-i Fârsî⁸⁹ ya da Şîrâzî⁹⁰ adı ile anmakta, diğer kaynaklar İbn Nasûh adında ittifak etmekte, ancak ilk adının Fazlullah⁹¹, Kemâleddin⁹² veya Mahmud⁹³ olduğuna dair kayıtlar da bulunmaktadır. VIII. yüzyılın kaside ve gazel

⁸⁷ Safâ, *Târih-i Edebiyyât der İran*, 1369, C. 3-2, s. 1108-24.

⁸⁸ Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", 1372, s. 48-50; Muhammed Hüseyin Emânet, Zerrin Tâc Vâridî, "Ber-resî vu Tahlîl-i Nakş-i Peykhâ der Muhabbet-nâme-i İbn Nasûh-i Şîrâzî", *Mecelle-i Şî'r-pejûhî (Bûstan-ı Edeb) Dânişgâh-i Şîrâz*, C. 8, S. 4 (1395), s. 1-24; Ali Muhaddis, *Fifteen Litarary - Mystical Poems in Persian and Arabic: Written by Fifteen Persian, Indian, Turkish and Arap Poets*, Uppsala University, Uppsala 2004.

⁸⁹ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, *Hulâsatü'l Eş'âr*, s. 250; Emir Devletşah b. Alâuddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkindî, *Tezkiretü's Şu'arâ*, s. 169.

⁹⁰ Safâ, *Târih-i Edebiyyât der İran*, 1369, C. 3-2, s. 1108; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebiyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 538.

⁹¹ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, *Hulâsatü'l Eş'âr*, s. 250; Alî İbrâhîm Han Halîl, *Suhuf-i İbrâhîm*, s. 51; Safâ, *Târih-i Edebiyyât der İran*, 1369, C. 3-2, s. 1108.

⁹² Takıyuddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahânî, *Arafâtü'l-âşîkîn ve Arâsetü'l-ârîfîn*, C. 1, s. 402.

⁹³ Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", 1372, s. 48.

üstatlarından olduğu konusunda kaynakların ittifak ettiği şair⁹⁴ şiirlerinde İbn Nasûh mahlasını kullanmakta ve bu isimle anılmaktadır⁹⁵. Çalışmamızdaki eserde de bunun örneklerine rastlamaktayız⁹⁶

1.2.2. Hayatı

Ailesinin Şîrâz'lı ve babasının da Şîrâz'ın ileri gelenlerinden olduğu⁹⁷, meskeninin ise Tebriz olduğu⁹⁸ bildirilmektedir. Takıyüddin Kâşî eserinin haşiyesinde, İbn Nasûh'un Tebriz'de doğmuş olduğunu söyleyenlerin varlığından bahsetmekte, ancak aşağıdaki beyitlerden Şîrâz'lı olduğunun anlaşılacağını yazmaktadır⁹⁹.

شب دوشینه به عزم سفر صوب عراق در میان من و معشوق من افتاد فراق
حبذا خطه شیراز که دل را بی وقت به مقیمانش از اندازه برون است اشواق
اشتیاقم به عزیزان وطن تا حدی است که بود خاطر یعقوب به یوسف مشتاق
به مشام دلم آن لحظه رسد نفحه روح کآید از جانب شیراز، نسیمی به عراق

Zamanın üstatları arasında gösterilen İbn Nasûh'un¹⁰⁰ hayatının çoğunu Bağdat¹⁰¹ ile Tebriz'de geçirdiği, şairliği burada öğrendiği¹⁰², Celâyir sultanlarının

⁹⁴ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l-eş'âr**, s. 250, 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhûf-i İbrâhîm**, s. 52; Emîr Devletşâh b. Alâuddevle Bahdîşâh el-Gâzî es-Semerkindî, **Tezkiretü's-su'arâ**, ed. Muhammed Ramazânî, Çaphâne-i Hâver, Tahran 1338, s. 169; Takıyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahânî, **Arafâtü'l-âşîkîn ve Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403; Emîn Ahmed Râzî, **Heft İklîm**, ed. Cevad Fâzıl, Kitâbfürûşî-i Ali Ekber İl, Tahran 1341, C. 1, s. 210; Lutf Ali Beg Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, ed. Mîr Hâşîm Muhaddis, 2. Baskı, Müessese-i İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran 1388, C. 2, s. 120; Abdürresûl Hayyâmpûr, **Ferheng-i Sühanverân**, İntişârât-i Telâye, Tahran 1368, C. 1, s. 20; Dehhoda, "İbn Nasûh", s. 398; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, C. 3-2, s. 1108; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebiyyât-i Parsî ve Deh-nâme Harîrî", s. 538.

⁹⁵ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250, 254; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1109.

⁹⁶ Fazlullah İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, Bu çalışmanın üçüncü bölümü 2019, satır 54, 227, 345, 1162, 1436, 1450, 1460.

⁹⁷ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1109.

⁹⁸ Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51.

⁹⁹ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250.

¹⁰⁰ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250-54; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Takıyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahânî, **Arafâtü'l-âşîkîn Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403; Râzî, **Heft İklîm**, 1341, C. 1, s. 210; Lutf Ali Big

hizmetinde Irak'a gitmek üzere Tebriz'den ayrılmak zorunda kaldığında¹⁰³ ise oraya olan özleminin, yazdığı şiirlerinden anlaşıldığı belirtilmektedir¹⁰⁴.

Bunun yanı sıra Bağdat'ı da Cennet ile mukayese ederek övdüğü şiirleri vardır¹⁰⁵. Muhabbet-nâme'de, Ebu'l-izz'in övüldüğü bölümde "Irak; burcunda senin gibi güneşin olduğu cennetin bir kapısıdır"benzetmesine de rastlanmaktadır¹⁰⁶.

İbn Nasûh'un, çocukluktan itibaren tasavvuf erbabı şeyhler yanında ve bir süre de Şeyh Rûknüddîn Alâüddevle-i Simnânî'nin hizmetinde bulunduğu ifade edilmektedir¹⁰⁷. Takıyüddin Kâşî, Alâüddevle-i Simnânî'nin Farsça **Esrâr-i Hâlât-i Nübüvvet** adlı risalesini İbn Nasûh için yazmış olduğunu kaydetmişse¹⁰⁸ de bu eserin telif yılı göz önünde bulundurulduğunda (712-713/1312-1313)¹⁰⁹, 793 tarihinde vefat eden ve bu eser yazıldığında hayatta olsa bile ancak küçük bir çocuk olabilecek İbn Nasûh için yazılmış olması muhtemel görünmemektedir.

Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, C. 2, s. 120; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1108-9; Emir Devletşah b. Alâüddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkindî, **Tezkiretü's Şu'arâ**, s. 169; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 538; Hayyâmpûr, **Ferheng-i Sûhanverân**, 1368, C. 1, s. 20; Dehhoda, "İbn Nâsuh", s. 398.

¹⁰¹ Takıyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârîfîn**, C. 1, s. 403; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1114.

¹⁰² Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1110.

¹⁰³ Muhammed Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", **Dâiretü'l-meârif-i Bozorg-i İslâmî**, Merkez-i Dâiretü'l-meârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran 1372, C. 5, s. 49.

¹⁰⁴ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 264, 267, 268; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1109-10.

¹⁰⁵ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 262; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1119.

¹⁰⁶ Fazlullah İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, t.y., satır 106.

¹⁰⁷ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250, 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1110.

¹⁰⁸ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250-51.

¹⁰⁹ Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", 1372, s. 48.

İbn-i Nasûh'un, Alâüddevle-i Simnânî'den (ö.736/1336), onun hayatının son yıllarında tasavvuf eğitimi aldıktan sonra Selmân-ı Sâvecî'nin öğrencisi olduğu¹¹⁰ ve şairlikte onu örnek aldığı, şiirlerinde onunla iftihar edişinden de anlaşılmaktadır¹¹¹.

1.2.3. İbn Nasûh'un Şairliğinin Ortaya Çıkış Yılları ve Memduhları

İbn Nasûh'un, Sultan Ebû Said Bahadır Han (ö.736/1335¹¹²) zamanında¹¹³ ve onun ölümünden sonra da, İlhanlılar'ın dağılıp yerine Celâyirliler'in (1340-1431) Hasan Büzürg (ö. 757/1356¹¹⁴) tarafından kurulması ile¹¹⁵, bu dönemde şairlik yapmış olduğu ve devlet adamlarını övdüğü belirtilmektedir¹¹⁶. Çoğunlukla Celâyir sultanlarını öven ve üstadı kabul edilen Selmân-ı Sâvecî¹¹⁷ gibi o da Celâyir sultanlarının methiyecisi kabul edilmektedir¹¹⁸.

Celâyir hükümdar ve vezirlerinin yanı sıra İlhanlı Hükümdarlarını da öven şairin memduhları arasında Sultan Hüseyin b. Şeyh Üveys-i İlekânî (776/1374 –

¹¹⁰ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Takıyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403.

¹¹¹ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1112-13.

¹¹² Yuvalı, "Ebû Said Bahadır Han", s. 218.

¹¹³ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Emir Devletşah b. Alâüddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkindî, **Tezkiretü's Şu'arâ**, s. 1693; Takıyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403; Râzî, **Heft İklîm**, 1341, C. 1, s. 210; Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, C. 2, s. 120; Hayyâmpûr, **Ferheng-i Sühanverân**, 1368, C. 1, s. 20; Dehhoda, "İbn Nâsuh", s. 398.

¹¹⁴ Yuvalı, "Hasan-ı Büzürg", s. 311.

¹¹⁵ Ürekli, "Celâyirliler", s. 264.

¹¹⁶ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250, 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Takıyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403; Râzî, **Heft İklîm**, 1341, C. 1, s. 210; Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, C. 2, s. 120; Dehhoda, "İbn Nâsuh", s. 398; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1111.

¹¹⁷ Beyânî, **Târih-i Âli Celâyir**, s. 379.

¹¹⁸ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51.

784/1382)¹¹⁹, Sultan Ahmed b. Üveys (784/1382 – 813/1410)¹²⁰ diğer bir adıyla Ahmed Bahâdır ya da sultan Gıyaseddin Ahmed¹²¹ gelmektedir. İbn Nasûh'un Sultan Ahmed tarafından çok değer gördüğü¹²² ve özellikle de onu övdüğü¹²³ belirtilmektedir. Kardeşi Ahmed tarafından Tebriz'de öldürülen Hüseyin için söylediği mersiye'nin sonunda, Sultan Ahmed'in tahta çıkışını da tebrik etmiş¹²⁴.ve yine Hüseyin'i, üstâdı olan Selmân-ı Sâvecî'den sonra övmüş olduğu da anlatılmaktadır¹²⁵.

Övdüğü diğer kişiler arasında, Vezir Kemâleddîn Ali¹²⁶, vezir Abdurrahman¹²⁷, ayrıca Tebrîz'in büyüklerinden olan Şeyh Kocec (veya Kocecânî) diye meşhur Şeyhu'l-İslâm Hâce Gıyâsuddîn Muhammed-i Tebrîzî¹²⁸ gibi kişiler de sayılabilir. Sultan Ahmed b. Üveys'in vefatından sonra inzivaya çekilerek saray hizmetlerinden uzaklaştığı yazılsa da¹²⁹, Sultan Ahmed'in ölümünün İbn Nasûh'un vefatından çok sonra olduğu (813/1410)¹³⁰ bilindiğine göre, bu bilgi doğru değildir.

¹¹⁹ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 256, 261; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1113.

¹²⁰ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 256, 261; Takuyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1113; Ali İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51.

¹²¹ Faruk Sümer, "Ahmed Celâyir", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2, s. 53.

¹²² Ali İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51.

¹²³ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250.

¹²⁴ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 265, 266.

¹²⁵ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1112-13.

¹²⁶ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l-eş'âr**, s. 263; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, C. 3-2, s. 1113; Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", 1372, s. 49.

¹²⁷ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 261; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1113.

¹²⁸ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 264; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1113.

¹²⁹ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1113.

¹³⁰ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, C. 3-2, s. 1114; Sümer, "DİA", s. 54.

İbn Nasûh'un, Hz. Ali'ye yazdığı bir terkiib-i bendi, Hz. Muhammed na'tı üzerine de kasideleri¹³¹ vardır. Kaside, terkiib, gazel, rubai ve mesnevilerin olduğu divanını, Takıyüddin Kâşî, tahminen dört bin beyit kadar olduğu söylenen divanından¹³² bin kadarına Hulâsatü'l-eş'âr'da¹³³ yer vermiştir. Zebîhullah Safâ bu kasidelerde İbn Nasûh'un, üstâdı Selmân-ı Sâvecî'ye yakın derecede, lâtif ve başarılı olduğunu belirtmektedir¹³⁴.

Kaynaklarda, Deh-nâme adlı eserini, Sultan Üveys ve oğlu zamanında, zamanın bilgin ve büyüklerinden, Şeyh Kocec ya da Şeyh Kocecânî olarak tanınan Giyâsuddîn Muhammed-i Tebrîzî adına yazdığı geçmektedir¹³⁵. Ebû Said Bahadır'ın veziri Şeyh Giyâsuddîn-i Muhammed'in vefat (736/1336) tarihi¹³⁶ göz önünde bulundurulduğunda Muhabbet-nâme'de zikredilen telif tarihi (788/1386)¹³⁷ bu kişiye ithaf edilmiş olmasını mümkün göstermemektedir. Her ne kadar bazı çalışmalarda bu eserin 736 tarihinde yazılmış olduğu bilgisi verilmişse de¹³⁸ bu doğru değildir.

Fakat bu eserin başında Cemâleddin Ebu'l-izz adlı kişiye övgü yer almakta, kaynaklarda bahsedilen kişilerin adı ise geçmemektedir¹³⁹. Büyük bir ihtimalle Muhabbet-nâme adlı eserin övülen bu kişi adına olmasının muhtemel olduğu görünmektedir.

¹³¹ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 255; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1114.

¹³² Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhim**, s. 51; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1114.

¹³³ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254-70.

¹³⁴ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1114.

¹³⁵ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l-eş'âr**, s. 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhim**, s. 51; Takıyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahânî, **Arâfâtü'l-âşîkîn ve Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-ı Parsî ve Deh-nâme Harîrî", s. 539; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, C. 3-2, s. 1113.

¹³⁶ Ankhbayar Danuu, **İlhanlı Devleti'nde Vezâret**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih(Ortaçağ) Anabilim Dalı, Ankara 2016, s. 346.

¹³⁷ İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, 2019, satır 1447.

¹³⁸ Mahbûbe Horasânî, Feride Dâvûdî Mukaddem, "Tahlîl-i Deh-nâme'ha-yi Edeb-i Farsî ez Dîdegâh-ı Envâ-i Edebî", **Fasl-nâme-yi Metn-i Pejûheş-i Edebî**, S. 50 (1390), s. 24.

¹³⁹ İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, 2019, satır 91 başlık.

1.2.4. Ölümü

Sâfa, İbn Nasûh'un 785 tarihinde kesin hayatta olduğunu, arkadaşlarının onun için yazmış olduğu bir mersiyyeden yola çıkarak kesinleştirmektedir¹⁴⁰. Ancak arkadaşları dediği kimselerden yalnızca iki beyitlik tarih kıtasını kaynak göstermeksizin nakletmekte ve şairi hakkında bilgi vermemektedir.

İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme'de zikrettiği 788 tarihi onun kesin o tarihte de hayatta olduğunun göstergesidir¹⁴¹. Kaynaklar da İbn-i Nasûh'un Tebriz'de¹⁴² 793 yılında¹⁴³ vefat etmiş olduğunu belirtmektedir.

1.3.Eserleri:

1.3.1. Muhabbet-nâme

Eserin adının Muhabbet-nâme olduğu¹⁴⁴ ve 788 yılının şevval ayının ilk haftasında telif edildiği bizzat İbn Nasûh tarafından bildirilmektedir¹⁴⁵.

Her ne kadar bazı kaynaklarda Deh-nâme'nin iyi söylenmediğine dair bilgiler olsa da¹⁴⁶ VII/XIII. ve VIII/XIV. yüzyıllarda birkaç kez hezec-i müseddes-i maksur veya mahzuf bahriyle yazılmış, âşık ile maşuğun, mahpub ile muhibbin, durum ve özelliklerinin anlatıldığı, hem ulaklarla, hem de ulaklar vasıtası ile birbirlerine yolladıkları mektup sohbetlerini kapsayan, Deh-nâme türünün tipik örneklerinden olan bir eserdir.

¹⁴⁰ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1114.

¹⁴¹ İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, 2019, satır 1447.

¹⁴² Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254.

¹⁴³ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebiyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 539; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1114.

¹⁴⁴ İbn Nasûh, "Muhabbet-nâme", **Metin**, t.y., satır 2, 119 başlık, 432, 1440, 1450.

¹⁴⁵ İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, 2019, satır 1447.

¹⁴⁶ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, C. 2, s. 120.

Ali Muhaddis'in ifade ettiđi üzere¹⁴⁷ İbn Nasûh'un bu eseri, Celâl Tabîb-i Şirâzî'nin Gul u Nevruz adlı eserinden etkiler içermektedir. Bu etkiler çalışmamızın eserin incelendiđi bölümde gösterilmiştir.

Kaynaklarda Deh-nâme'si olarak geçen¹⁴⁸ İbn Nasûh'un kendi beyanı ile Muhabbet-nâme¹⁴⁹ olarak zikrettiđi çalıştığımız onun bu eseri, naat ve münacat bölümleri ile başlamaktadır. Kendi kendine yaptığı sohbet ve Ebu'l-izz'e olan övgü bölümüyle devam etmektedir. Daha sonra her bölümde ayrı bir ulakla, ya kendisi ya da sevgilisinin ağzından sohbet edilmekte, bölüm sonunda da kendi ya da sevgilisi ona bir gazelle cevap yollamaktadır. Gazellerin sonunda tek beyitlik sözün özü bölümü ise gazellerin özeti niteliğindedir. Mektup olarak kabul ettiğimiz bu on gazel ve devamındaki bölümler, İbn Nasûh'un Deh-nâme türünün özelliklerini açıkça yansıttığı, ismi Muhabbet-nâme olan eseridir.

1.3.2. Divan

Takıyüddin Kâşî tarafından yaklaşık dört bin beyit kadar olan gazel, kaside içeren, Fars ile Bağdat'da bulunduğu belirtilen divanı¹⁵⁰ ve divanından seçilen yaklaşık bin kadar beyite Hulâsatü'l-eş'âr'da yer verilmektedir¹⁵¹.

Kaynaklarda geçen aşağıdaki iki rubainin de ona ait olduğu belirtilmektedir.

ای دوست دلت داد که زارم کشتی آن کاه به تیغ انتظارم کشتی
تا دل به تو دادم جگرم خون کردی تا جان منی هزار یارم کشتی¹⁵²

¹⁴⁷ Muhaddis, **Fifteen Litarary - Mystical Poems in Persian and Arabic: Written by Fifteen Persian, Indian, Turkish and Arap Poets**, 2004, s. 13.

¹⁴⁸ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 513; Takıyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârifîn**, C. 1, s. 403; Emir Devletşah b. Alâuddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkandî, **Tezkiretü's Şu'arâ**, s. 169; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1113.

¹⁴⁹ Lutf Ali Beg Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, C. 2, s. 120; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebiyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 538; İbn Nasûh, "Muhabbet-nâme", satır 2, 119 başlık, 432, 1440, 1450.

¹⁵⁰ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254.

¹⁵¹ Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254-70.

¹⁵² Takıyüddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 256; Râzî, **Heft İklîm**, 1341, C. 1, s. 211.

به افاقه و فقر هم نشينم كردى بى مونس و بى يار و قرينم كردى
 اين مرتبه مقربان در تست ايا به چه خدمت اين چنينم كردى

Bunlardan başka mesnevilerinin de olduğu bilgisi mevcuttur¹⁵⁴. Varlığından bahsedilen divanı ve mesnevilerinin ise günümüze ulaşan nüshalarına rastlanılmamıştır.

1.4.İbn Nasûh'un Edebî Kişiliği ve Üslûbu

VII./XIII. ve VIII./ XIV yüzyıllarda Irak üslûbu revaçtadır¹⁵⁵. Irak üslûbu olarak adlandırılmasının nedenin de bu akımdaki şairlerin Irak-ı Acem bölgesinde, yani güney İran dolaylarında yaşamalarından kaynaklandığı bilinmektedir¹⁵⁶.

İbn Nasûh'un Takıyüddin Kâşî tarafından divanından seçilerek hem Hulâsatü'l-eş'âr'da yer verilen bin beyit kadar olan şiirlerinin¹⁵⁷ hem de Muhabbet-nâme adlı çalıştığımız bu eserindeki şiirlerinin, Irak üslûbunun öncülerinden olan Selmân-ı Sâvecî gibi güçlü¹⁵⁸ ve üslûp özellikleri bakımından da ona benzer olduğu belirtilmektedir¹⁵⁹. İbn Nasûh'un şiirlerinde görüldüğü gibi Selmân-ı Sâvecî'nin öğrencisi¹⁶⁰ olmaktan duyduğu gururu ve onu örnek aldığı aşağıdaki dizelerde de ifade edilmektedir¹⁶¹.

کمينه بنده ديرينه تو ابن نصوص كه هست ورد دعای تو مونس جانم
 بقسم شعر بر ابنای جنس خود امروز بس اين کمال كه استاد بود سلمانم

¹⁵³ Emir Devletşah b. Alâuddevle Bahdîşah el-Gâzî es-Semerkindî, **Tezkiretü's Şu'arâ**, s. 169; Lutf Ali Big Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, C. 2, s. 120.

¹⁵⁴ Takuyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârîfîn**, C. 1, s. 403.

¹⁵⁵ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 54.

¹⁵⁶ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 54.

¹⁵⁷ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254-70.

¹⁵⁸ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1013.

¹⁵⁹ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1114.

¹⁶⁰ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 250; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Takuyiddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahanî, **Arafâtü'l-âşıkîn Arâsetü'l-ârîfîn**, C. 1, s. 403.

¹⁶¹ Takıyuddin Kâşî Muhammed b. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, s. 254; Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, s. 51; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1112-13.

ز بهر تقویت بنده زنده بایستی بدور شاه که پابنده باد دورانش

Bu üslûbun en önemli özellikleri arasında, şiire yeni lafızların katılması, Arapça kelimelerin çokça kullanılması, şiire yeni mazmun ve konuların girmesi¹⁶², şiirlerde ümitsizlik ve şikâyetin işlenmesi¹⁶³, konularında hiciv, methiye ve tasavvufun işlenmesi¹⁶⁴, aşk ve felsefenin şiire girmesi¹⁶⁵ olarak belirtilmektedir.

Sa'dî'nin Bûstan adlı eserinde görülen toplumsal düşüncelerin ve kısa öykülerin ortaya çıkması ve onu takip eden Mevlânâ ile Hâfız'ın şiirleri de bu üslûbun özelliklerinin en önemli örneklerindendir¹⁶⁶.

İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı çalıştığımız bu eseri, Irak üslûbunu anımsatmaktadır. Eser, Horasan üslûbu gibi methiyeler de barındırmaktadır. Eserde Ebu'l-izz'e yapılan övgü ile başlayan, sonrasında âşığın maşuka, maşukun âşığa olan hem şikâyet, ümitsizlik ve hem de yapılan övgülerin konu edilmesi, âşıkâne gazelleri kapsayan mektup niteliğindeki şiirler ile yine sonunda işlenen tasavvuf içerikli bölüm, eserin tümünde görülen tasavvufî aşk seyri, seyr ü sülûk bu üslûbun özelliklerini taşımaktadır.

VI. yüzyıldan başlayıp IX. yüzyılın sonlarına kadar devam eden ve Fars edebiyatının en önemli üslûplarından olan bu üslûbun temsilcileri arasında, Mucîrüddîn-i Beylekânî (586/1190)¹⁶⁷, Esîrüddîn-i Ahsigetî (ö. 608/1211), Kemâlüddîn-i Isfahânî (ö. 635/1237)¹⁶⁸, İmâmi-yi Herevî (ö. 667/1268), Mecdüddîn-i Hemger (ö. 686/1211)¹⁶⁹, Sa'dî-yi Şîrâzî (ö. 691-4/1291-4)¹⁷⁰, Hümâm-i Tebrîzî (ö.

¹⁶² Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 54; Gulâmrızâyî, **Sebkşinâsi-yi Şî'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû**, s. 145.

¹⁶³ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 53.

¹⁶⁴ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 54; Gulâmrızâyî, **Sebkşinâsi-yi Şî'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû**, s. 145.

¹⁶⁵ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 54.

¹⁶⁶ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 54.

¹⁶⁷ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 40.

¹⁶⁸ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 57.

¹⁶⁹ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 58.

¹⁷⁰ Sâfâ, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 54.

714/1314), Evhadi-yi Merâgî (ö. 738/1337)¹⁷¹, Selmân-ı Sâvecî (ö. 778/1376)¹⁷², Hâfız-ı Şîrâzî (727-792/1326-1389)¹⁷³, Ubeyd-i Zâkânî-yi Kazvînî (ö. 772/137)¹⁷⁴, Mektebi-yi Şîrâzî (ö. 895/1489'dan sonra), Abdurrahmân-ı Câmî (ö. 898/1492)¹⁷⁵, Hilâli-yi Çağatâyî (ö. 935/1528)¹⁷⁶ gelmektedir.

¹⁷¹ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 58.

¹⁷² Gulâmrızâyî, **Sebkşinâsi-yi Şî'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû**, s. 146; Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 59.

¹⁷³ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 59; Gulâmrızâyî, **Sebkşinâsi-yi Şî'r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû**, s. 146.

¹⁷⁴ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 59.

¹⁷⁵ Sâfâ, **Muhtasarî der Târîh-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, s. 65.

¹⁷⁶ Sâfâ, 84.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUHABBET-NÂME İNCELEME

2.1. Bir Edebî Tür Olarak Deh-nâme

Deh-nâmeler, sekizinci yüzyıl başlarında revaç bulan âşık ve maşuk hakkında açıklamalarda bulunan küçük mesnevi tarzında yazılmış manzumeler olarak değerlendirilmektedir¹⁷⁷. Genellikle tasavvufi aşktan konularını alan Deh-nâme'lerin, beşi âşıktan maşuka, beşi ise maşuktan âşığa olmak üzere on bölüm ya da on mektuptan oluştuğu, sonlarında gazellerle süslenen, çoğunun da hezec bahri ile yazıldıkları görülmektedir¹⁷⁸. Deh-nâme'lerin, Deh-fasl ya da deh-bâb, rûhu'l-âşıkîn veya ravzatü'l-âşıkîn adı ile de kullanıldıkları belirtilmektedir. Tevhid, na't, sebeb-i te'lif ile başladığı görülen deh-nâmelerin, ilk dört halifeyi ve dönemin hükümdarını ya da diğer devlet adamlarını övdükleri bölümlerinin olduğu tespit edilmektedir¹⁷⁹.

Deh-nâme'lerin ortaya çıkışı her ne kadar kesin bilinmese de, Fahreddîn-i Gürgânî'nin (ö. 446/1054 [?]) Vîs ü Râmîn'inin veya Fahreddîn-i Irâkî'nin (ö. 688/1289) Deh-fasl da denilen Uşşâknâme'sinin etkili olduğu belirtilmektedir¹⁸⁰. Turan Gencevi'nin araştırmalarından yola çıkarak belirtilen, deh-nâmelerin on beşinci yüzyıldan itibaren Nizâmî'nin Hüsrev ü Şirin'ini takip ettiği ve Fahreddîn-i

¹⁷⁷ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 525; Mehmet Vanlıoğlu, "Dehnâme", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 9, s. 106; Mehmet Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1987, s. 9.

¹⁷⁸ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 525; Vanlıoğlu, "Dehnâme", s. 106; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 9.

¹⁷⁹ Vanlıoğlu, "Dehnâme", s. 106.

¹⁸⁰ Vanlıoğlu, "Dehnâme", s. 106; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 10.

Gürgânî'nin (ö. 446/1054 [?]) Vîs ü Râmîn'inin konusundan dolayı (kız kardeş ile evlenme)¹⁸¹ ve Zerdüştilik izleri taşıması sebebi ile İslâmi hassasiyetlere ters gelerek etkisini kaybettiği belirtilmektedir¹⁸². Bununla beraber, mutlulukla biten deh-nâme türündeki mesnevilerde Vîs ü Râmîn etkisinin devam ettiği görülmektedir¹⁸³

Konularını rüzgâr, güneş ya da tarak ve ayna gibi nesnelerin özelliklerinden alan ulaklarla deh-nâmelerde âşık, bütün bağlılığını maşuka dile getirmekte, maşuk da ona acımasız bir ifade ile cevap vermektedir¹⁸⁴. Birbirlerine söyledikleri mektup bölümlerinin ardından gelen gazellerle süslenen, âşıkane söylemle yazılan bu deh-nâmelerin konularından da anlaşıldığı gibi, aşkın seyri, aşğın maşuku ikna ederek aşka kavuşmasıdır¹⁸⁵. Aşkın anlaşılması ve aşka ulaşmanın, seyr ü sülûk yollarının anlatıldığı bir mesnevi türü olarak da değerlendirebiliriz.

Yapılan araştırmalar ve Mahbûbe Horâsânî'nin de bir makalesinden yola çıkılarak anlatılan¹⁸⁶, deh-nâme türü olarak kabul edilebilmesi için bazı şartlar gerekmektedir. Mesnevi ve gazellerin buluşup birleşmesi, akıcı olması, mektup değişimlerinde eserin konusu, olaylar ve mesajının kurgulanması, âşıkane söylem, âşık ve maşukun arasında akıcı dilin çeşitli mazmunlarla süslenerek yazılmış olması tespitidir¹⁸⁷.

¹⁸¹ Turhan Gencevi, "Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme 'On Aşk Mektubu'", **İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri**, çev. Ayşe Gül Sertkaya, S. 11 (2001), s. 168.

¹⁸² Üzeyir Aslan, "Hucendî'nin Letâfetnâme'si", **Dîvânü Lugâtî't-Türk'ten Senglah'a Türkçe: Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı**, ed. Mehmet Ölmez, Tülay Çulha, Kübra Özçetin, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 116.

¹⁸³ Mehmet Vanlıoğlu, "Dehnâme", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 9, s. 106.

¹⁸⁴ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 526; Vanlıoğlu, "Dehnâme", s. 106; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibî'nin Dehbâb'ı**, s. 9.

¹⁸⁵ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 526; Vanlıoğlu, "Dehnâme", s. 106.

¹⁸⁶ Muhammed Hüseyin Emânet, Zerrin Tâc Vâridî, "Ber-resî u Tahlîl-i Nakş-i Peykhâ der Muhabbet-nâme-i İbn Nasûh-î Şîrâzî", **Mecelle-i Şî'r-pejûhî (Bûstan-ı Edeb) Dânişgâh-i Şîrâz**, C. 8, S. 4 (1395), s. 3; Horasânî, Dâvûdî Mukaddem, "Tahlîl-i Deh-nâme'ha-yi Edeb-i Farsî ez Dîdegâh-ı Envâ-i Edebî", s. 9-36.

¹⁸⁷ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-ı Parsî ve Deh-nâme Harîrî", s. 525-26.

İsimleri Deh-nâme olmasa da aynı türde yazılan ve deh-nâme olarak kabul edilen eserlerin mevcut oldukları görülmektedir¹⁸⁸.

Çalıştığımız İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı bu eseri de görüldüğü gibi, âşık ve maşukun, muhip ile mahbubun ulaklarla sohbetleri, ulaklar vasıtası ile aralarında geçen konuşmalarını kapsayan, konuşmaların ardından gelen gazellerle süslenmiş olan deh-nâme türünün güzel örneklerden biridir.

2.2.Deh-Nâme Türünde Yazılan Eserler

2.2.1. Farsça Yazılan Deh-Nâmeler

1. Fahreddîn Es'ad Gürgânî (ö. 446/1054 [?]), Vîs ü Râmîn (t. 431-41/1040-50 arası)

Eşkanîler döneminde (m.ö. 247-225) yaşanmış bir olaya ya da hayali bir olaya dayandığına dair rivayetler bulunan¹⁸⁹ Vîs ü Râmîn¹⁹⁰, Fahreddîn Es'ad Gürgânî'nin (ö. 446/1054 [?])¹⁹¹, 8905 beyitten oluşan dili sade, edebi sanatlara az yer verilen on mektuptan oluşan döneminin örf, âdet ve folkloruyla ilgili bilgiler içerdiği belirtilen eseridir¹⁹². Vîs ü Râmîn'in, on beşinci yy.dan sonra etkisini kaybettiği belirtilse de¹⁹³, genellikle mutluluk ile bittiği belirtilen deh-nâmelerin üzüntü ile biten bir örnek teşkil eden Uşşâknâme'den değil Vîs ü Râmîn'den etkilendiği tespiti yapılmaktadır¹⁹⁴.

¹⁸⁸ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 529, 536; Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106.

¹⁸⁹ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 527; A. Naci Tokmak, “Gürgânî, Fahreddin Es'ad”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, C. 14, s. 321.

¹⁹⁰ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; Tokmak, “Gürgânî, Fahreddin Es'ad”, s. 321; İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 527.

¹⁹¹ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106.

¹⁹² Tokmak, “Gürgânî, Fahreddin Es'ad”, s. 321.

¹⁹³ Üzeyir Aslan, “Hucendî'nin Letâfetnâme'si”, **Dîvânü Lugâtî't-Türk'ten Senglah'a Türkçe: Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalin Armağanı**, ed. Mehmet Ölmez, Tülay Çulha, Kübra Özçetin, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 116.

¹⁹⁴ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106.

2. Ebû Muhammed Cemâluddîn İlyâs b. Yûsuf b. Zekî Müeyyed Nizâmî-i Gencevî (ö. 611/1214 [?]), Hüsrev ü Şîrîn (t. 576/1180-81 tamamlanmış).

Yazılış tarihi ve kim için yazıldığı tam bilinmemekle beraber, on yılda tamamlandığı belirtilen, Nizâmî-i Gencevî'nin hamsesi içinde yer alan mesnevisidir¹⁹⁵. Nüsha farklarına göre 5700 ile 7700 beyit arası değişiklik gösterdiği belirtilen, Sâsânî hükümdarı Hüsrev-i Pervîz ile Ermeni prensesi Şîrîn'in aşk hikâyesini anlatmaktadır. Bu aşk hikâyesini anlatan mesnevinin daha sonra örnek alınabilecek bir tür oluşturduğu belirtilmektedir¹⁹⁶.

3. Ebü'l-Mecd Hakîm Mecdûd b. Âdem Senâî-yi Gaznevî (ö. 525/1131 [?]), Işk-nâme (t. ?)

Senâî'nin Işk-nâme¹⁹⁷ adlı eseri; 576 beyitlik, İbn Sînâ'nın Risâle fî'l-ışk adlı eserinden esinlenilerek yazıldığı belirtilen tasavvufî nitelikli mesnevisidir¹⁹⁸.

4. Hâce Humâmuddîn Alâ-i Tebrîzî/Hümâm-i Tebrîzî (d. 636/1239-ö.713/1313 veya 714/1314), Sohbet-nâme (t. 682'den önce)

Hâce Humâmuddîn Alâ-i Tebrîzî/Hümâm-i Tebrîzî'nin¹⁹⁹ (d. 636/1239²⁰⁰-ö.713/1313 veya 714/1314²⁰¹), Şerefuddîn Harun adına 380 beyit²⁰² ya da 383

¹⁹⁵ Hekim Nîzâmî-yi Gencevî, **Külliyyât-ı Hamse-yi Hekim Nizâmî-yi Gencevî**, 3. Baskı, Sâzmân-i İntişârât-i Câvidan, Tahran 1376, s. 128-483.

¹⁹⁶ Aslan, “Hucendî'nin Letâfetnâme'si”, s. 118; Mehmet Kanar, “Nizâmî-i Gencevî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, C. 33, s. 184.

¹⁹⁷ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 13.

¹⁹⁸ Saime İnal Savi, “Senâî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, C. 36, s. 503.

¹⁹⁹ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 714.

²⁰⁰ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 713.

²⁰¹ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 719.

²⁰² Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 21.

beyit²⁰³ olarak hezec bahri yazılan Sohbet-nâme²⁰⁴ adlı mesnevisinin de bu örneklerden olduğu belirtilmektedir²⁰⁵. Her ne kadar Zebîhullâh Safâ tarafından Deh-nâme türünde görülme de mevzu bakımından olan benzerliği dolayısı ile deh-nâme olarak kabul edilebileceği aktarılmaktadır²⁰⁶. Hâce Harun adına²⁰⁷ 682 tarihinden önce yazılmış olmasının da muhtemel olabileceği belirtilmektedir²⁰⁸.

5. İbrahim b. Büzürcmîhr b. Abdülgaaffâr-ı Hemedânî/
Fahreddîn-i Irâkî (ö. 688/1289) Uşşâknâme-yi Irâkî (t.
680/1281-82, 683/ 1284-85 arası)

İbrahim b. Büzürcmîhr b. Abdülgaaffâr-ı Hemedânî²⁰⁹/Fahreddîn-i Irâkî'nin (ö. 688/1289)²¹⁰, 680/1281-82, 683/1284-85 yılları arasında yazdığı²¹¹ Uşşâknâme-yi Irâkî²¹² ya da Deh-fasl²¹³ diye de bilinen Şemseddîn-i Cüveynî'ye ithaf ettiği²¹⁴ 1063²¹⁵ beyitlik mesnevisidir.

6. Evhadüddîn (Rüknüddîn) b. Hüseyin-i Merâgî-i İsfahânî (ö.
738/1338), Mantıku'l-uşşâk (Deh-nâme) (t. 706/1307)

²⁰³ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 528.

²⁰⁴ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 528; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 717.

²⁰⁵ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106.

²⁰⁶ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 529.

²⁰⁷ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 21.

²⁰⁸ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 529.

²⁰⁹ Orhan Bilgin, “Fahreddîn-i Irâkî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12, s. 84.

²¹⁰ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; Bilgin, “Fahreddîn-i Irâkî”, s. 84.

²¹¹ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 527-28.

²¹² İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 527; Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; Kâtibi-yi Nîşâbûrî, **Sînâme ve Dîlrûbây Mesnevîleri**, ed. Mehmet Atalay, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 2000, s. 36.

²¹³ Bilgin, “Fahreddîn-i Irâkî”, s. 85; Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106.

²¹⁴ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 528; Bilgin, “Fahreddîn-i Irâkî”, s. 85.

²¹⁵ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 528; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 22.

Evhadüddîn-i Merâgî'nin Mantıku'l-uşşâk²¹⁶ adlı 600 beyit²¹⁷ civarındaki tasavvufî Deh-nâme'sinin, Nasîrüddîn-i Tûsî'nin torunu Vecîhüddin Yûsuf'un isteği ile 706/1307 tarihinde Fahreddîn-i Irâkî'nin aynı adı taşıyan mesnevisine nazire olarak yazıldığı belirtilmektedir²¹⁸. 1340 yılında Tahran'da basılmış Kuliyât-i Evhadî adlı eserde beyit sayısının 510²¹⁹ olduğu da belirtilmektedir.

7. Emîr (Mîr) Rûknüddîn Hüseyin b. Alim b. Muhammed el-Gürî el-Herevî (ö. 729/1329'dan sonra), Sînâme (t. 706/1307)

Emîr Hüseyin Herevî'nin otuz tasavvufî aşk mektubundan oluşan mesnevisidir²²⁰.

8. İmâdüddîn Alî-yi Fakîh-i Kirmânî (ö. 773/1371), Deh-nâme (t.766/ 1364den önce)

İmâdüddîn Fakîh-i Kirmânî'nin²²¹ hezec bahri ile yazdığı Deh-nâmesi²²², Şah Şucâ'ya, şeyhlere ve dostlarına yazılan mektupları içerdiği belirtilmektedir²²³. 752

²¹⁶ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 526, 531; Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; Kâtibi-yi Nişâbûrî, **Sînâme ve Dîrûbây Mesnevileri**, s. 36; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 14; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 834.

²¹⁷ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 834.

²¹⁸ A. Naci Tokmak, “Evhadüddîn-i Merâgî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 11, s. 520.

²¹⁹ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 15.

²²⁰ K. A. Nizami, “Hüseyin Sâdât el-Gurî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul t.y., C. 19, s. 24; Mahbûbe Horosânî, Feride Dâvûdî Mukaddem, “Tahlîl-i Deh-nâme'ha-yi Edeb-i Farsî ez Dîdegâh-ı Envâ-î Edebî”, **Fasl-nâme-yi Metn-i Pejûheş-i Edebî**, S. 50 (1390), s. 28.

²²¹ Tahsin Yazıcı, “İmâd-i Fakih”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 22, s. 168.

²²² Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 530; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 12.

²²³ Yazıcı, “İmâd-i Fakih”, s. 169; İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 530; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 989; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 12.

beyitlik manzum eserin²²⁴, 766/1364den tarihinden önce tertip edildiği belirtilmektedir²²⁵. Muhabbetnâme-i Sâhibdilân (t. 732/ 1332) ise yine Tâceddîn-i Irâkî adına yazıldığı belirtilen ruh ile beden, bal arısı ile hurma, mum ile pervane, gül ile bülbül, zerre ile güneş, sivrisinek ve fil arasındaki çeşitli tartışmaların konu edildiği mesnevisi olarak geçmektedir²²⁶.

9. Hâce Nizâmüddîn Necmüddîn Ubeydullâh-ı Zâkânî
Kazvînî/ Ubeyd-i Zâkânî (ö. 772/1370'ten önce),
Uşşâknâme (t. 751/1351)

Diğer bir eser olan Uşşâknâme de, hicivleri ile tanınan Nizâmüddîn Ubeydullâh-ı Zâkânî'nin²²⁷ 734 beyitlik âşık ve maşukun hallerinin anlatıldığı, 751/1350 tarihinde²²⁸, İncû hanedanından Cemâleddin Ebû İshak'a yazdığı²²⁹ eseridir. Şair bu mesnevide âşık ve maşukun yaşadıkları halleri anlatır. Şeyh Ebu İshak adına yazdığı bu mesnevinin adı her ne kadar deh-nâme olmasa da bu türden olduğu belirtilmektedir²³⁰. İki haftada yazıldığı ve 700 beyit olduğu belirtilmektedir²³¹.

10. Rükneddin Sâin (ö.760/1358'dan sonra), Tuhfetü'l Uşşak
(t. 751/1350-51)

²²⁴ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 12.

²²⁵ Gencevi, "Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme "On Aşk Mektubu", s. 169.

²²⁶ Yazıcı, "İmâd-i Fakih", s. 169.

²²⁷ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 535; Hasan Çiftçi, "Ubeyd-i Zâkânî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 42, s. 16.

²²⁸ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 535; Çiftçi, "Ubeyd-i Zâkânî", s. 16; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 23.

²²⁹ Çiftçi, "Ubeyd-i Zâkânî", s. 16; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 536; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 23.

²³⁰ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 536.

²³¹ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 23.

İsminin, Takıyüddin Kâşî'nin tarafından Hulâsatü'l-eş'ar adlı eserinde Mevlânâ Rükneddin Herevî olarak geçtiği belirtilmektedir²³². Tuhfetü'l Uşşak sekizinci yüzyılın kaside ve gazel üstadı olarak kabul edilen, Alâüddevle-i Simnânî'nin dayısı olan²³³ Rükneddin Sâin'in²³⁴ 500 beyitlik hezec bahri ile 751/1350 tarihlerinde²³⁵ yazdığı mesnevisidir.

11.Celâleddin Şâh Şuca (ö. 786/1384), Deh-nâme/Rûhü'l-âşıkîn (t. 768/1366-67)

Şâh Şuca tarafından 742²³⁶ ya da 744²³⁷ beyitlik hezec bahri ile yazılan mesnevisidir. Rûhü'l-âşıkîn adlı eser, Şâh Şuca'nın, kendisi ve kardeşi arasında geçen olayların nükteli bir dille anlattığı ve hezec bahri ile yazmış olduğu mesnevisidir²³⁸.

12.İbn İmâd (ö. 800/ 1397/98), Deh-nâme veya Ravzatü'l-muhibbîn (t. 794/ 1391)

Sekizinci yüzyılın önemli şairlerinden olan İbn İmâd'ın, Ravzatü'l-muhibbîn adlı eseri²³⁹, 794 tarihinde yazdığı, 760 beyitlik deh-nâmesidir²⁴⁰.

²³² Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 938.

²³³ M. Nazif Şahinoğlu, “Alâüddevle-i Simnânî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2, s. 345.

²³⁴ Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 932.

²³⁵ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 537; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 944; Vanlıoğlu, **İrân Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 21.

²³⁶ Gencevi, “Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme “On Aşk Mektubu””, s. 170.

²³⁷ Vanlıoğlu, **İrân Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 19.

²³⁸ Vanlıoğlu, **İrân Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 20.

²³⁹ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; Gencevi, “Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme “On Aşk Mektubu””, s. 170; Vanlıoğlu, **İrân Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 18.

²⁴⁰ İvezî, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî”, s. 539-40; Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 1369, C. 3-2, s. 1128-29; Vanlıoğlu, **İrân Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 18.

13.Harîrî (IX/ XV yy.), Mahbûbu'l- kulûb (Deh-nâme-yi Harîrî) (t. 800/1397)

Paris Milli Kütüphanesinde 1531 numara ile kayıtlı yazmanın içerisinde Hümâm-i Tebrîzî'nin divanından sonra yer aldığı belirtilen bu eserin, Harîrî mahlasını kullanan müellifi hakkında fazla bilgi yoktur²⁴¹. Mahbûbu'l-kulûb adlı eserin, 1000 beyit olduğu ve 800/1397 tarihinde tamamlandığı bazı beyitleri örnek gösterilerek belirtilmektedir²⁴². Eserini, (784-821/1382-1418) yılları arasında hükümdar olan Şîrvânşâhî Şâh İbrâhim'e sunmuş olduğu ve onu medh ettiği de kaydedilmektedir²⁴³.

14.Aziz Buhârî (IX/ XV yy.), Ravzatü'l-âşıkîn (t. 820/1417)

Aziz Buhârî'nin (Aziz Allah Bûhârî) Herat'a 802/1399-1400 tarihinde geldiği ve 820/1417'de Sultan Baysungur (ö. 837/ 1433-1434) zamanında şöhret kazandığının eserinin önsözündeki bilgilerden anlaşıldığı²⁴⁴ ve eseri onun için yazdığı²⁴⁵ belirtilmektedir. Aziz Buhârî'nin bu eseri, bin beyitlik âşık ve maşukun hallerini anlatan her beyitinde cinâs sanatının kullanıldığı²⁴⁶ deh-nâmesidir²⁴⁷. 810/1408 tarihinde Herat'da olduğu ve on yıl orada kaldığının şiirlerinden anlaşıldığı belirtilmektedir²⁴⁸.

15.İbn Nasûh (ö. 793/1390-91), Muhabbet-nâme (t. 788/1386-87)

²⁴¹ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 544-45.

²⁴² Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 14.

²⁴³ Gencevi, "Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme "On Aşk Mektubu", s. 170; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 14.

²⁴⁴ Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", 1372, s. 325; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 18.

²⁴⁵ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 18.

²⁴⁶ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 18; Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", 1372, s. 325.

²⁴⁷ Abdü'l-Ali, "İbn Nasûh", 1372, s. 325; İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 542; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 18.

²⁴⁸ İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 543.

Bu çalışmanın esas konusu olarak incelenmiş ve tenkitli metni verilmiş olduğundan bu kısımda değinilmemiştir.

16. Muhammed b. Yahyâ Sîbek/ Fettâhî-i Nîşâbûrî (ö.852/1448
[?]), Deh-nâme (t. ?)

İran edebiyatında, Fettâhî-i Nîşâbûrî adı ile meşhur olan Muhammed b. Yahyâ Sîbek'in²⁴⁹ Deh-nâme adlı, nüshası elde olmayan bir eseri olduğu belirtilmektedir²⁵⁰.

17. Ârif-i Herevî (ö.853/1449), Deh-nâme (IX/XV. yy.)

Timur dönemi şairlerinden olan ve şairlikteki ustalığından dolayı Selmân-ı Sâni ismiyle de anılan Ârif-i Herevî'nin²⁵¹ Hâce Pir Ahmed bin İshâk adına yazdığı belirtilen mesnevisidir²⁵².

18. Îşî Şîrâzî (IX/X. yy.), İşratnâme (IX/X. yy.)

Sultan Halil bin Miratşâh bin Timur adına yazıldığı belirtilen mesnevisidir²⁵³.

19. Şemsüddîn Muhammed b. Abdullâh Kâtibî (ö. 839/1435
[?]), Sînâme (t. IX/XV. yy.)

Sînâme, Muhibb u Mahbûb, Dilgûşay, Dilgûşanâme olarak kaynaklarda geçtiği ifade edilen, şairin ise Sînâme ve Dilgûşay olarak ifade ettiği belirtilen Sînâme adlı mesnevisidir²⁵⁴. Kâtibî'nin²⁵⁵ hezec bahri ile yazılan otuz mektuptan oluşan ve

²⁴⁹ Tahsin Yazıcı, "Fettâhî", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12, s. 485.

²⁵⁰ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 24; Güller Nuhoglu, "Fettâhî Nîşâbûrî Ve Hüsn ü Dil Tercümesi", **Şarkiyat Mecmuası**, S. 17 (2010), s. 71.

²⁵¹ Vanlıoğlu, "Dehnâme", s. 106.

²⁵² Zebîhullah Safâ, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 3. Baskı, İntişârat-ı Firdevs, Tahran 1364, C. 4, s. 457; Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 24.

²⁵³ Vanlıoğlu, **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, s. 24.

²⁵⁴ Kâtibi-yi Nîşâbûrî, **Sînâme ve Dîlrûbây Mesnevileri**, s. 33.

²⁵⁵ Mehmet Vanlıoğlu, "Kâtibi", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2002, C. 25, s. 42; Kâtibi-yi Nîşâbûrî, **Sînâme ve Dîlrûbây Mesnevileri**, s. 14.

hamsesi içinde yer alan²⁵⁶ 1246 beyitlik, deh-nâme olarak kabul edilebilen²⁵⁷ eseridir. Kâtibî'nin hamsesi içinde Kitâb-ı Deh Bâb²⁵⁸ adlı eseri de vardır. Bu eser her ne kadar Deh-nâme türü içerisinde anılmış²⁵⁹ ise de aslında oğlu İnâyet için yazdığı öğütleri içerdiği belirtilmektedir²⁶⁰.

2.2.2. Türkçe Yazılan Deh-nâmeler

1. Şah İsmâil Hatâî (d. 892/1487-ö. 930/1524), Deh-nâme (t.941-42/1535)

Şah İsmâil (d. 892/1487-ö. 930/1524)²⁶¹ çağdaşlarının “sâhib-i seyf ü kalem” diye nitelendirdiği, Hatâî mahlasını kullanan, Azeri edebiyatına büyük katkılar verdiği belirtilen şair, Safevî Devleti'nin kurucusu ve ilk şahıdır (1501-1524)²⁶². 1505 beyitten oluşan ve Azeri Türkçesi ile yazılan deh-nâmesinin kahramanlarının, âşık, maşuk, bağban, saba, ah, hud ve gözyaşı olan tasavvufi bir mesnevi olduğu belirtilmektedir²⁶³. Ölümünden on bir yıl sonra 1535 de oğlu Şah Tahmasb'ın emriyle kendisinin saray hattatı Şah Mahmûd Nîsâbûrî tarafından derlenerek oluşturulan divanında, deh-nâmesinin de yer aldığı belirtilmektedir²⁶⁴.

2. Harezmi (VIII/XIV. yy.), Muhabbet-nâme (t. 754/1353)

²⁵⁶ Kâtibi-yi Nîşâbûrî, *Sînâme ve Dîlrûbây Mesnevileri*, s. 12.

²⁵⁷ Kâtibi-yi Nîşâbûrî, *Sînâme ve Dîlrûbây Mesnevileri*, s. 35.

²⁵⁸ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106; Vanlıoğlu, “Kâtibî”, s. 42.

²⁵⁹ Vanlıoğlu, “Dehnâme”, s. 106.

²⁶⁰ Kâtibi-yi Nîşâbûrî, *Sînâme ve Dîlrûbây Mesnevileri*, s. 14.

²⁶¹ Tufan Gündüz, “Şah İsmâil”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, C. 38, s. 253.

²⁶² Adile Yılmaz Anıl, “Şah İsmâil”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, C. 38, s. 256.

²⁶³ Anıl, “Şah İsmâil”, s. 256.

²⁶⁴ Anıl, “Şah İsmâil”, s. 256.

Harezmî tarafından yazılan, altın ordu hükümdarı adına bölge valisi olan Hoca Beg'e ithaf edildiği belirtilen 473 beyitlik hezec bahrindeki mesnevisidir²⁶⁵.

3. Hucendî (IX/XV. yüzyılın başlarında hayatta), Letâfet-nâme (IX/XV. yy.)

Harezmî'nin Muhabbet-nâme'sine nazire olarak hezec bahri ile yazılarak Mahmut Tarhan'a sunulduğu belirtilen 313 beyitlik mesnevidir²⁶⁶.

4. Mevlânâ Emîrî (IX/XV. yy.), Deh-nâme (IX/XV. yy.)

Yûsuf-ı Emîrî tarafından yazıldığı belirtilen mesnevidir²⁶⁷.

5. Seydi Ahmed İbn Mîrânşâh (IX/XV. yy.), Ta'aşşuk-nâme (t. 838-39 /1435-36)

Hezec vezni ile yazılarak Şâhruh'a ithaf edildiği belirtilen, 318 beyitlik mesnevidir²⁶⁸.

6. Fethî (X/XVI. yy.), Deh-nâme (t. X/XVI. yy.)

Fethî'nin Deh-nâme adlı eseri, Azerbaycan Türkçesi özelliklerinin hâkim olduğu²⁶⁹ hezec bahri ile yazılan²⁷⁰, 797 beyitlik, telif tarihi hakkında bilgi bulunmayan bir mesnevidir²⁷¹.

²⁶⁵ Gencevi, "Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme "On Aşk Mektubu", s. 171.

²⁶⁶ Gencevi, "Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme "On Aşk Mektubu", s. 171.

²⁶⁷ Vanlıoğlu, "Dehnâme", s. 106; Yûsuf Emirî, Kâzım Köktekin, **Dehnâme**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

²⁶⁸ Gencevi, "Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme "On Aşk Mektubu", s. 172; Aslan, "Hucendî'nin Letâfetnâme'si", s. 120.

²⁶⁹ Abdülbaki Çetin, "Bilinmeyen Bir Türkçe Dehnâme", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 4 (2006), s. 91.

²⁷⁰ Abdülbaki Çetin, "Bilinmeyen Bir Türkçe Dehnâme", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 4 (2006), s. 96.

²⁷¹ Çetin, "Bilinmeyen Bir Türkçe Dehnâme", 2006, s. 92.

2.3.İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme'si

2.3.1. Bir Deh-nâme Örneği Olarak Muhabbet-nâme

Muhabbet-nâme, Hâce Fazlullah bin Nasûh-i Şîrâzî'nin, hicrî sekizinci yüzyılda yazmış olduğu âşık ve maşukun hallerinden yola çıkarak²⁷² on ulak vasıtası ile birbirlerine iletilen mektupları içeren, deh-nâme türünde hezec bahrinin mefâîlün mefâîlün feûlün vezninde yazdığı manzum eseridir.

Yapılan araştırmalarda İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme'sinin, Mahbûbu'l-kulûb'dan on iki sene önce yazıldığı ve İbn Nasûh'un taklid edildiği de belirtilmektedir²⁷³. İbn Nasûh, nâ't ve münacatın ardından gelen sebab-i te'lif bölümünden sonra Cemâleddin Ebu'l-izz'i övmektedir. Eser, Muhabbet-nâme'ye giriş bölümüyle devam eder. Âşık ve maşukun ulaklarla yaptığı karşılıklı konuşma ve sohbet bölümlerinin ardından, mektup özelliği taşıyan ve birbirlerine seslendikleri kabul edilebilecek gazeller gelmektedir. Eserdeki gazeller bir nevi ulaklarla yapılan sohbetin özeti ve âşık ya da maşukun birbirine seslenişidir. Gazellerin sonunda ise tek beyitlik sözün özü yer almaktadır. İbn Nasûh, eserinde tasavvufî aşka nasıl ve ne şekilde ulaştığını, sonunda ulaştığı bu tasavvufî aşktaki mutluluğunu anlatmaktadır. Aşk yolundaki hikâyesinden arta kalan kazançlarını da eserinin sonunda öğüt olarak değerlendirerek anlatmaktadır.

2.3.2. Muhabbet-nâme'nin Özeti

İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı kitabı

Yüce Allah'a hamd ile başlamaktadır.

Naat

Ardından gelen Naat adlı bölümünde; Peygamber efendimize yapılan övgüler konu edilmektedir.

²⁷² İvezî, "Deh-nâme-gûyî der Edebîyyât-i Parsî ve deh-nâme herîrî", s. 538-39.

²⁷³ Emânet, Vâridî, "Ber-resî u Tahlîl-i Nakş-i Peykhâ der Muhabbet-nâme-i İbn Nasûh-i Şîrâzî", s. 9.

Yakarıř

Bu bölümde, Allah'ın tüm sırları bildiđi, hiçbir řeyin saklı kalamayacađı, ilahi nuruyla tüm âlemleri aydınlattıđı anlatılmakta, sınırsız lütfundan faydalanma, hatalarının karşısında affedilmek, kötü sözden dilin korunması, dert karşısında deva, hikmet ve bađışlanma istekleri dile getirilmektedir.

Gecenin uzunluđu ve mahbup hayali ile sohbet hakkında, Sebeb-i Te'lif (59-90. beyitler)

Bu bölümde İbn Nasûh, yazmaya nasıl ve hangi duygularla bařladığını anlatmaktadır. Dilinin sanki bir řiir mücevheri işlediğini, kendinin gizli sırları nasıl anlatacađını ifade etmektedir.

Söyleyeceklerinin, řahlara yakışan bir inci deđerinde olduğunu, yazmaya bařlamasını da bu incinin sedefinden çıkarılmasına benzeterek dile getirmektedir. Sedefinde gizli bu mücevherin mana hazinesi, asrın mücevheri olduğunu ve bu nazım incisini nasıl nesre dönüřtürerek yazdığını anlatmaktadır.

Nasıl ve ne řekilde, hangi duygu halleri ile ne durumda yazdığını, aklı ile yaptıđı sohbetinde anlatmaktadır.

Cemâleddin Ebu'l-izz'e övgü (91-118. beyitler)

Bu bölümde Ebu'l-izz neslinden gelen Cemâleddin Ali Ebu'l-izz adlı veziri, Nizâmülmülk, Hz. Süleyman'ın veziri ve Hz. Ali'nin; yücelik, erdem ve benzeri üstün vasıflarından yola çıkarak, onlara benzeterek uzunca övmektedir.

Muhabbet-nâmeye giriş (119-158. beyitler)

İbn Nasûh'un kendi ile olan yüzleşmesi ve duyguları konu edilmektedir.

Gençliğin, yařamın baharı olduğunu belirterek söze bařlamaktadır. Bahtını, sevgilinin buğulu gözlerine, kendi halini de onun karmakarışık olan saçlarına benzeterek anlatmaktadır.

Daha sonra güzel yüzlü bir âşığın karmakarışık ruh haliyle bütün gece uyumayıp konuřtuđunu duyduđunu ve onun aşk hakkındaki düşüncelerini nasıl anlattığını hikâye etmektedir.

Sakince aşk meyhanesine girdiğinde, aşkın tortu dolu şarap kadehinden içtiğini, aşk kadehiyle mest olduğunda ise elden ayaktan düştüğünü ve böylece de anlatmak istediklerinin hazırlanış safhası konu edilmektedir.

Gece boyunca muhibbin(âşığın) üzüntüsü ve mahbubun (maşukun) hayaline kendini anlatması (159-190. beyitler)

Sevgilinin simsiyah saçlarına benzettiği geceyi hiç uyumayarak üzüntüyle nasıl geçirdiğini anlatarak söze başladığı bu bölümde, sevgili ile iki yol arkadaşı gibi tek yastıkta birlikte uyuduklarını hayal ettiğinden bahsetmektedir. Tüm isteğinin sevgilinin hayaline kavuşmak olduğunu, ayrılık yüzünden çektiği üzüntüyü ve bundan başka da hiçbir üzüntüsünün olmadığını dile getirmektedir.

Sevgiliye gidecek bir haber, cevabının da sabahını aydınlatacak kadar güzel bir ümit ışığı olmasını dilesse de, aslında âşıkların muradının, murada erememek olduğunu da belirtmektedir.

Âşığın ay ile maşuka haber göndermesi (191-220. beyitler)

Gece aniden ortaya çıkan ayı gören âşığın, onunla kendi talihini benzeterek yaptığı sohbet ve ay ile haber yollayabileceği düşüncesi konu edilmektedir.

Talihinden ümidi olmadığı bir zamanda ansızın beliren ay ve onunla gönderebileceğini düşündüğü mesaj âşığa ümit olmaktadır. Aya, içinde olan acıları, yalnızlığını, yaşadığı ve sadece belki de bir hayal olabilecek duygularını anlatmakta, aşağıdaki gazelle de sevgiliye söylemesini içten içe istemektedir.

Gazel, âşıktan maşuka (221-227. beyitler)

“Aklımda saçının sevdası, gönlümde ay gibi güzel yüzünün sevgisi var” diyerek maşuka seslendiği bu gazelinde âşık, ona olan sevdasını anlatmakta, “O kıvrım kıvrım saçlarında mesken tuttuğunda ancak perişan olmaz bu miskin gönül”diyerek seslenmektedir. Maşuku, “Çiçek misali kokan endamını bilmeyen nasıl anlasın tuğbayı”diyerek övmekte, cennetle kıyaslamaktadır. Sevgiliden de kendisine yönelmesi ve meyl etmesi için dileklerde bulunmaktadır. Aşağıdaki beyit düşüncelerini açıkça göstermektedir.

Sözün özü (228. beyit)

“Bir zerrenin afitap aşkı ile meşk etmesinden söz et ve ondan bir cevap beklediğimi söyle, ondan bir yanıt getir!”

Âşığın halinin maşuka tekrar anlatılması ve onu terslemesi (229-283. beyitler)

Âşığın halinin ay tarafından anlaşılması ile bu durumun maşuka iletilmesi, anlatılması konu edilmektedir. Ay âşığın halini mahbuba anlatmakta, ondan bir kerecik de olsa âşıkla görüşmesini talep etmektedir.

Aydan bunu duyan mahbubun ise kızgınlığı, şaşkınlığı ve serzeniş ile aya âşık hakkında söylediği olumsuz sözler konu edilmektedir. Mahbup aya susması gerektiğini, cevap yazmakla uğraştığını söylemektedir.

Ay ile mahbubun konuşması bittiğinde mahbubun söylediklerinden biraz da utanarak kendisine bu sevdanın ham bir kazan misali kaynadığını söylemektedir.

Maşukun güneş vasıtası ile âşığa cevap göndermesi (284-338. beyitler)

Maşukun güneşin doğuşu ile uyanışı, güneşi kendine benzetmesi, güneşin güzellikleri ile kendini özdeşleştirip sohbet etmesi ve âşığa yaptığı tembihler konu edilmektedir.

Maşuk tarafından güneşe yapılan övgü sohbetlerinden sonra maşukun âşığa öğüt verircesine bu sevdada peşinde koşmaması gerektiği, çoğunun kendisine duyduğu sevdadan dolayı heba olduklarını söylemesi, güneşten de onu uyarması istenmektedir. Âşığa yaptığı tembihlerde, henüz onun bu yolda acemi olduğunu belirtmesi, âşığın başına gelecek hiçbir şeyden haberinin olmadığını söylemesi konu edilmektedir. Aşağıdaki gazelle de âşığa verdiği öğüt içerikli sözler dile getirilmektedir.

Gazel, maşuktan âşığa (339-345. beyitler)

Maşuk, âşığın sevdasının henüz ham olduğunu belirterek, kuyuya benzettiği çenesine neden düştüğünü, tuzağa benzettiği saçlarında ise neden eğilip bükülerek dolaştığını âşığa sitemli bir dille sormaktadır. Âşığın sevdasını ham gördüğünü belirtmektedir. Eğer mert bir âşık ise kavuşma ümidinden henüz bahsetmemesini, vazgeçmesini, zira âşıklar için kavuşmanın haram olduğunu söylemektedir. Binlerce gönlün kendi zülûf tuzağında esir olduğundan söz ederek, İbn Nasûh köle olsa ne

olur, onun gibi binlerce kölesinin olduğunu belirterek kendisini de övmektedir. Aşağıdaki beyit maşukun düşüncesinin özeti niteliğindedir.

Sözün Özü (346. beyit)

“Âşığın feryat ve acısının azalması için bizim onunla bir ümit ışıgımız olmadığını söyle!”

Mahbubun (maşukun) diliyle güneşin muhibbe (âşığa) mesaj yollaması (347-375. beyitler)

Güneşin, âşığın yanına gelerek maşuktan haber getirmesi anlatılmaktadır. Güneş, âşığa; “eğer ondan vazgeçmezsen, Şirin’in aşkından ölen Ferhat misali öleceksin” demekte ve onu uyarmaktadır. Güneşin, âşığa bu yolda çekeceği tüm zorlukları anlatması, âşığın başına geleceklerden bahsetmesi, bunu duyan âşığın üzüntüsü, kırılganlığı, sitemi, güneşin de ona sabırlı olması yönündeki telkinleri, kendisinin de sabırlı olması gerektiğini düşünmesi âşık ve güneş ile yapılan sohbette anlatılmaktadır.

Âşığın Saba rüzgârı ile maşuka mesaj göndermesi ve düşüncelerini anlatması (376-419. beyitler)

Seher vakti sevgiliyi düşünen âşığın, lale bahçesinde aniden esen saba rüzgârı ile sevgiliye haber yollayabileceğinin aklına gelmesi, onunla olan sohbeti, sohbetinde sevgiliye söylemek istediği özlem dolu sözleri ve bu duygularının saba rüzgârı vasıtası ile sevgiliye iletilmek istenmesi anlatılmaktadır. Daha sonra âşık maşuka aşağıdaki gazelle seslenerek duygularını anlatmaktadır.

Gazel, âşıktan maşuka (420-426. beyitler)

Gece uykusunun, gündüz ise hiç rahatının olmadığını anlatmaktadır âşık. Duyduğu huzursuzluk ve çaresizliğini, elinden hiçbir şey gelmediğini, maşukun ona hiç ümit vermediğini, onun yanında olma fırsatının hiç olmadığından söz etmektedir. Maşukun aşkından ümidi olmasa da onun lütfundan ümitli olduğunu dile getirmekte, aşağıdaki şu sözle de duygularını belirtmektedir.

Sözün Özü (427. beyit)

“Belki bir gün bu miskin başını okşayıp biçare gönlüme de çare bulursun.”

Saba rüzgârının mahbuba haber ulaştırması ve mahbubun(maşukun) kızgınlığı (428-483. beyitler)

Saba rüzgârının âşğın hikâyesini dinlediğinde hemen sevgilinin yanına gitmesi ve sevgiliye âşğın halinin anlatılması konu edilmektedir. Bu buluşma ve giden haber, Ferhat'ın halini Şirin'e anlatan kişi ile özdeşleştirilmekte ve o an benzetmesi ile yüceltilerek anlatılmaktadır.

Âşğın ayrılıktaki gönül hali, sevgilinin kırık saçlarına ve yanan ateşe benzetilerek saba rüzgârı dili ile anlatılmaktadır. Gecenin mahbupsuz sabah ümidi bile taşımadığı, bir kez için bile olsa ümit vermesi isteği dile getirilmektedir. “Dertlilere deva, ümitsizlere ümit ol” diye maşuka seslenmektedir saba rüzgârı. Mahbubun bunları duyduğu anda hiddetlenerek söylenmesi, kızgınlığı, rüzgârdan kendisine bundan bahsetmemesini istemesi, saba rüzgârının sözlerinin de onu hiç etkilemediği anlatılmaktadır. Bu sözleri işiten saba rüzgârının üzüntüsü konu edilmektedir.

Mahbubun (maşukun) kuzey rüzgârı ile âşığa mesaj göndermesi (484-559. beyitler)

Saba rüzgârının kandırdığını düşündüğü âşığa, kuzey rüzgârının yardımı ile söylemek istediklerini söyleyebileceği düşüncesi, mahbubun saba rüzgârı hakkındaki olumsuz düşüncelerini kuzey rüzgârına anlatması, esintisi ile canlılık katıp, tazelik verdiğini söylediği kuzey rüzgârı ile olan sohbeti anlatılmaktadır. Sonunda da “gül bahçesine ayak basıyorsan ayağına diken batacağını bilmiyor musun, seni uyarmadım mı, mezarlıkta uyursan karışık rüyalar görürsün demedim mi” diye devam etmektedir. Yine de “aşksız gönül dünyada olmasın, âşğın mutluluğu gamsız olmasın” diye eklemektedir. Âşığa, kendi hakkında bir nevi öğüt ve telkin içerikli sözleri yine aşağıdaki gazelle anlatılmaktadır.

Gazel, maşuktan âşığa (560-566. beyitler)

Mahbub, âşığa; “can elbiseni çıkarmadan peşimde olamazsın demedim mi, benden vazgeçmezsen ölecek, canından olacaksın demedim mi” diyerek seslenmektedir. “Aşkın gamını çekerken canını terk et, edemezsen de aşkından, bu yoldan vazgeç demedim mi, bize vefasız derler, vefasızların terk edilmesi gerektiğini

söylemedim mi” diye devam etmektedir. “Ayrılık çekerken sabırlı olunması gerektiğini ve âşğın başına tüm gelenlerin Allah tarafından bilinmesini, ona havale edilmesi gerektiğini söylemedim mi” diyerek öğüt vermektedir. Aşağıdaki beyitle de devam etmektedir.

Sözün Özü (567. beyit)

“Bu sırrı kabul etmezsen, aşkın ateşi ile yan ve yak!”

Mahbubun (maşukun) diliyle kuzey rüzgârının mesaj götürmesi ve ümitsizlik vermesi (568-594. beyitler)

Âşğın halinin, ne durumda olduğunun anlatılmasının ardından kuzey rüzgârından dinledikleri karşısında duyduğu üzüntüsü ve duygu halleri konu edilmektedir.

Mahbubun ümit vermeyen sözlerini duyan âşğın duyduğu sözler karşısında neredeyse bu aşktan vazgeçecek olması ile ilgili sitem dolu sözleri, ne zamana kadar böyle bir aşk için uğraşabileceğini, dayanabileceğini kendine sorması anlatılmaktadır. Hatta gece gündüz uykusuz bırakacak böyle bir sevda için mücadele etmemesi gerektiğini düşünürken, sonrasında kendine vefalı olmasını ve aşk cefasından kaçmaması gerektiğini öğütlemektedir.

Âşık, vaz geçemediği bu aşk için, dost kahrının çekilmesi gerektiğini, daha sabırlı davranılmasını kendine öğütleyerek başka bir mektup yazmaya karar vermekte, canını sıkan bir şey olduğunda onu düşünmemesi ve hemen konuyu değiştirmesi gerektiğini telkin etmekte, çektiği tüm eziyetlerin karşılığında mutluluk var demektedir.

Âşğın tarak vasıtası ile mahbuba mesaj yollaması ve üzüntüsünü dile getirmesi (595-665. beyitler)

Âşık, bu dünyada sevgilinin aşkında sabırdan başka hiçbir şeyin elinden gelmediğini ümitsizce anlatarak söze başlamaktadır. Sevgilinin hayalinin de tüm gece çektiği uykusuzluk gibi hiç yakasını bırakmadığından söz etmektedir. Gönünün üzüntü ile yandığı gecelerde, onun için derdine çare olabilecek tabipten bahsetmekte,

tabibin çare olarak kendisine tedavi yollarını gösterdiği sabır telkininden söz etmektedir.

Sabrın tortu dolu siyah renkli olan kadehinin zülüm ve haksızlığın karşısında yaşam kaynağı olarak görülmesi gerektiği, sabır kadehinin her ne kadar acı olsa da bir gün ağzı tatlandırabileceği, tabiplerin Vamık halinden anlamayan Azra gibi aşkın derdinden anlamakta çaresiz kaldıklarını da anlatmaktadır.

Sevgili aklına geldiğinde, “ ne bir mektup ne de kendi geldi” diye üzülerək duygularını ifade etmektedir.

Âşık, ayrılığı düşünmemesi gerektiğini, sabırlı olunmasını, aşkın gam ve üzüntü ile beraber olduğunu anlatmaktadır. Sonra tekrar her şeyi unutup yeniden tarak vasıtası ile mektup yazmaya karar vermektedir.

Önce ay ile sonra sabah rüzgârı ile sevgiliye mektup yolladığını yoldaşlarının onlar olduğunu belirtmektedir. Taraktan başka da kimsenin bunu başaramayacağını, sevgiliye o kadar yakınlaşamayacağını düşünmektedir. Tarağı ve kendisini sevgilinin saçlarına tutsak iki sevgili gibi özdeşleştirmekte, ona en yakın olanın tarak olabileceğini ifade ederek sevgiliye gidecek mektup hakkında tarakla sohbet etmektedir. Duygularını da sevgilinin kendinden çaldığı gönlüne, yani sevgilisinde olan gönlüne seslenerek, ayrılıkta çektiklerini aşağıdaki gazelle dile getirmektedir.

Gazel, âşıktan maşuka (666-672. beyitler)

“Sevgili kâkülünün tuzağına düşmüş olan gönlüm nasılsın, bensiz üzüntülüsün, şimdi ne yapıyorsun nasılsın” diyerek, kendisinden sevgiliye kaçan gönlüne sorarak feryat etmektedir âşık. “Onun zülfünün başkaldırılarıyla uzun geceler boyu ne yapıyor, aşk yükünü yüz sefer çekiyorsun, bu sefer bu aşk yükünün altında nasılsın, ciğerim aşkının gamından yandı, sen bu yükün altında ne yapıyorsun, ben ayrılıktan hasta oldum ey gönül sormuyorsun ki nasılım” diye seslenmektedir. Daha sonra yine gönlüne, sevgiliye kaptırdığı gönlüne aşağıdaki beyiti söylemektedir.

Sözün Özü (673. beyit)

“Hoş bir menzıl bulduğunda ey gönül, o menzilde kal!”

Tarağın mahbuba (maşuka) mesaj ulaştırması ve mahbubun öfkesi (674-708. beyitler)

Âşığın tarakla yaptığı sohbetten sonra, tarak hemen sevgilinin yanına giderek âşığın hikâyesini baştan sona anlatmaktadır. Anlattıkları karşısında mahbubun öfkelenmesi, mahbubun, tarağı ve sevgiliyi hadsizlikle suçlaması, hatta zebâniye benzeterek, “uzak dur ve rahat ver” diye uyarısı, bunları nasıl konuşabildiğini sorması, “artık daha fazla uzatmasın bu hikâyeyi, zamana bırakırsa gerçeklere ulaşacaktır” şeklindeki maşukun âşığa yaptığı öğütler anlatılmaktadır.

Aynanın âşığa ümit verici mesaj getirmesi (709-796. beyitler)

Mahbubun (maşukun) sabahın olması ile beraber uykudan uyanma tasviri, aynaya bakması, aynada yüzünü gören maşukun halinin, çiçek bahçelerini aratmayacak kadar güzel yüzü ve özelliklerinin övgülerle anlatılması, aynaya dikkatlice baktığında kendi yüzünde gördüğü manayı keşfetmesi, yüzünde gördüklerinin ayna ile sohbetinde anlatılması konu edilmektedir. Âşıkla ilgili düşüncelerini ayna ile paylaşması, hevesleri peşinde koşan âşığın bir an bile gamsız nefes alamayacağını söylemesi, aşk hastalığının devasının sabır olduğu, kendi peşinde çok koştuğunu dile getirmesi konu edilmektedir.

Aynada kendini gören mahbubun duyguları, hissi çelişkileri ayna ile konuşması, âşığa seslenişi, kendi yüzünden âşığın çok çektiği, sabreden kişinin muradının anahtarının da cebinde olduğu, mutluluk çiçeğinin asla gam dikensiz olmayacağı, âşığın devasının sabır olduğu ve bu türdeki nasihat içerikli konuşmaları anlatılmaktadır.

Aynadan, âşığı teselli etmesini ama bunu da ona söylememesi tembihinde bulunup, aşağıdaki gazelle ona seslenmektedir.

Gazel, maşuktan âşığa (797-803. beyitler)

“Âşıklığın yolunu bülbülden öğren, ciğeri yanan cefakâr âşık” diye seslendiği bu gazelde mahbup, âşığa eğer ayrılık gecelerine sabrederse bir gün mutlaka kendisine ulaşabileceğini söylemekte, aşağıdaki tek beyitlik bölümde de düşüncesini dile getirerek âşığa bir nevi ümit ışığı olmaktadır.

Sözün Özü (804. beyit)

“Merak etme mutlu olacak ve kavuşacaksın!”

Aynanın âşığa mesaj ulaştırması (805-828. beyitler)

Aynanın mahbubun söylediklerini âşığa iletmesi, mahbupla olan konuşmalarından bahsetmesi, âşığa, ümit olduğunu, ayrılık gecelerinde çok üzülmeden sabırlı olmasını, mahbubun çelik gibi kalbinin bir gün eriyeceği şeklindeki telkin verici sözleri konu edilmektedir. Âşık, aynanın söylediği güzel sözlere önce şaşkınlıktan inanamasa da ümidini kaybetmeden olumlu düşünmesi gerektiğini tekrarlayarak kendine nasihat etmektedir.

Âşığın mumla mahbuba mesaj göndermesi ve üzüntüsünü anlatması (829-906. beyitler)

Mum ışığının huzurundan bahsedilmektedir. Âşık mumu sevgiliye, etrafında dönen pervaneyi de gönül ateşinde yanmaktan eriyen kendine benzetmektedir. Mumla pervane hikâyesi misali üzerinden duygularını ve halini anlatmaktadır. Sevdasını İbrahim peygamberin sevdası ile de özdeşleştirmektedir.

Mum etrafında dolanan pervaneye benzettiği kendi halini, mumla yaptığı sohbette anlatırken, ona daha ne zamana kadar bu sevdanın kendisini yakacağını sormaktadır. Yalnızlığın dostu olduğunu, kendisini ve çektiklerini pervane örneği üzerinden anlatmakta, sevgiliye olan özlemini dile getirmekte, kavuşma isteğini yinelemekte ve yine muma benzettiği sevgiliye övgülerde bulunmaktadır.

Âşığın tüm duygularını anlatarak, mahbupla artık kavuşmak isteğinde olduğunu söylemesi, her ikisinin de birbirlerine ihtiyaçları olduğunu düşünmesi mum ile olan sohbetlerinde anlatılmaktadır. Daha sonra da aşağıdaki gazelle sevgilisine seslenerek içini dökmektedir.

Gazel, âşıktan maşuka (907-912. beyitler)

Âşık, gönlünün mum gibi sevgili için ateşlerde yandığını, kimseye söyleyemediği bu sevda ve hikâyenin nasıl dilini yaktığını anlatarak söze başlamaktadır.

Ne kadar belli etmemeye çalışsa da sapsarı yüzünün ve gözyaşlarının onu ele verdiğini, gizli sırrını ortaya döktüğünü dile getirmektedir. Gönlünün bu ayrılığı daha ne kadar çekeceğini sorarak devam etmekte, sevgiliden; gözü yaşlı sırrını onunla paylaşmak istediğini anlatmaktadır. Ömründeki tek baki anın ise aşk ateşiyle yanmakta olduğu o an olduğunu söylemektedir. En sonunda da yine tek bir beyitle maşuka hislerini dile getirmektedir.

Sözün Özü (913. beyit)

“Senin ızdırabın ile bir ömür geçirirken ya muradıma ererim ya da canımdan olurum!”

Mumun âşığın halini maşuka tekrar anlatması ve mahbubun (maşukun) kızgınlığı (914-951. beyitler)

Âşığın üzüntüsünü gören mumun tekrar bir ümit, çare olması için giderek maşuka hikâyeyi, onun yüzünden ateşler içinde yanan âşığın halini anlatması, neden görmemezlikten geldiğini sorması ve onunla olan sohbeti anlatılmaktadır. Bunu duyan mahbubun, muma kızması, pervaneyi örnek göstererek onu suçlaması, ancak pervane ile aşk sırrının konuşabilineceğini söylemesi, pervanenin mum yüzünden ölmüş olmasa mumun onunla arkadaşlık bile etmeyeceğini söyleyerek mumu beğenmemesi ve aralarında geçen mum örneği üzerinden yapılan aslında âşığa söylenen konuşmalar anlatılmaktadır.

Âşık yine yorgun ve yalnız, gam meclisinde cevap bile veremeyecek halde, gözü yaşlı kalmaktadır.

Pervanenin âşığa maşukun diliyle mesaj getirmesi (952-1030. beyitler)

Dünya, bir çiğ damlası gibi yanıltıcı olduğundan bahisle, tortu dolu şarap testisine ve mey yerine kan dolu kadehe benzetilerek tasviri yapılmaktadır.

Maşukun güzelliği önce cennetle kıyaslanmakta, bastığı topraktan Kevser şarabının çıktığı belirtilmekte, güzel yüzü aya benzetilmekte, meclis mumlarının ise o aydan ışık bulduğu anlatılmaktadır.

Daha sonra maşuk, pervaneyi hevesleri peşinde giden âşığa benzeterek pervane ile yaptığı sohbette âşığa nasihatler etmekte, çabuk ulaşılan muratlara pek itimat

edilemeyeceğini söylemekte, yârin ayağının altında ölmeden murada erişilemeyeceğini yaptığı sohbetle anlatmaktadır. Sonunda da pervaneden, artık âşığa kavuşma müjdesini iletmesini istemekte, aşağıdaki gazelle de bu müjdeyi anlatmaktadır.

Gazel, maşuktan âşığa (1031-1037. beyitler)

Maşuk âşığa, “benim yüzümden cefa çeken o vefalı kişiye, çok eziyet çekip buna sabrettiğinden dolayı artık muradına nail olabileceğini söyle” diyerek seslenmektedir. “Geçti artık gamından sararmış yüzünün gönül kanına nakışlandığı zamanlar” diyerek ümit vermektedir. Yine aşağıdaki tek beyitlik bölüm maşukun düşüncelerinin özeti niteliğindedir.

Sözün Özü (1038. beyit)

“Gam dikeninin yarasına tahammül ettiğin için vuslat bağından gül derebilirsin.”

Pervanenin âşığın yanına gelmesi ve kavuşma müjdesini getirmesi (1039-1074. beyitler)

Mecliste otururken, mumun pervaneden duyduğu bir sırrı olduğunu âşığa söylemesi ve pervanenin getirdiği güzel haberle âşığın yaşadığı mutluluk ile heyecanı konu edilmektedir.

Pervane, âşığın artık mutlu olması gerektiğini, sevgilisinin şefkatle yolunu kendisine açtığını tekrar ümitli olabileceğini anlatmaktadır. Zamanında çektikleri yüzünden dert yanmaması gerektiğini, eğer zamanında bu aşk için üzüntü çekmiş olmasaydı böyle bir kavuşmaya da ulaşamayacağını belirtmektedir. Hemen sevgiliye kavuşmanın bir anlamı olmayacağını, bir müddet ayrılık çekilmesi gerektiğini, kavuşma hazinesinde dinlenmek isteyen çektiklerini unutmasını, sabır fidanını gönlüne koyduğunda ancak kendisi için bir tohum atabileceği şeklindeki ümit verici, konuşmaları anlatılmaktadır.

Pervane, âşığa; “sen sevgiliden uzakta ayrılık acısı çekerken gönlü karışmış, bense yârimin yakınlığında ateşlerde yanmaktayım” diyerek de imalarda bulunmaktadır.

Daha sonra bunları duyan âşîğın, pervanenin söyledikleri ile aklının başına gelmesi, onun sözlerinin doğruluğunu kabul etmesi ve sevgiliye tekrar mektup yazmaya karar vermesi anlatılmaktadır.

Baharın gelişi ve çiçeğin muhibbin (aşîğın) diliyle mahbuba (maşuka) mesaj götürmesi (1075-1155. beyitler)

Âşık, ümidinin belirmesini baharın gelmesiyle tomurcuklanarak açan çiçeklere benzetmektedir. Kendini de çiçek bahçelerinde, seçtiği çiçeğin üzerine konan bülbüle benzetmektedir. Açan çiçeklerle dolu bahçelerde gördüğü her çiçeğin de onun için aydınlatıcı bir lamba, ı ışık gibi geldiğini anlatmaktadır.

Sevgiliyi çiçeğe, kendisini de bülbüle benzeterek çiçeğin özelliklerini sevgili ile özdeşleştirmekte, övmekte, sohbet etmekte, ona duyduğu özlemi ve çektiği sıkıntıları anlatmaktadır. Çiçeğe, sevgiliyle konuşur gibi çiçeğin güzellikleri üzerinden sözler söylemektedir. Seçtiği ve sevgiliye benzettiği çiçekle olan konuşmaları konu edilmekte, anlattıklarının da çiçeğin üzerine esen saba rüzgârı misali sevgiliye ulaştırılmasını istemektedir. Âşık sevgilisine aşağıdaki gazelle seslenmektedir.

Gazel, âşıktan maşuka (1156-1162. beyitler)

“Gençlik bağının deste gülü, yaşam bağının aydınlatıcı ışığı” diye seslendiği sevgilisine, vefada kendisini hala denediğini ve sabretmesini söylediğini anlatmakta, ne zamana kadar da dayanabileceğini sorarak feryat etmektedir. Maşuka, kendisine bir şans vermezse daha ne kadar bu güçle mücadele edebileceğini sormakta ve aşağıdaki beyiti söylemektedir.

Sözün Özü (1163. beyit)

“Ömrün acelesini gör ey ömür(sevgili), sen de acele et, ömürden kalanın kıymetini bil!”

Çiçeğin mahbubun (maşukun) yanına gelmesi, muhibbin (âşîğın) mesajını getirmesi ve maşukun çiçeğe öfkesi (1164-1214. beyitler)

Muhibbin çiçekle sohbetinin ardından çiçeğin mahbubun yanına gidişi, mesajının çiçek vasıtası ile ona ulaşması anlatılmaktadır.

Muhibbin, sevgiliye duyduğu özlem, aşkından çektikleri ama hala gönlünün nasiplenmediği çiçekle olan sohbetinde dile getirilmektedir. Yanına vardığında kendisinden bahsetmesini, mesajının kendisini çok mutlu edeceğini anlatmasını istemektedir.

Mesaj çiçek vasıtası ile mahbuba ulaştığında mahbubun yine kızgınlığı, çiçekle olan çekişmeli dik ve ters konuşmaları anlatılmaktadır.

Mahbub bülbülle olan dostluğundan, ancak bülbüllerin dostların halini anlayabileceklerinden bahsetmekte, onunla haber yollayacağını anlatmaktadır.

Çiçek ve bunu duyan âşık yine üzülme­k­te­dir­ler.

Bülbülün âşığa mesaj getirmesi ve kavuşma işareti vermesi (1215-1289. beyitler)

Gece karanlığında sanki aşk ayetlerini tefsir eder gibi bir bülbülün aniden ortaya çıkarak âşığa gelecek olan aşkı anlatması, bülbülün, maşuk tarafından diğer kuşlarla mukayese edilerek övülmesi konu edilmektedir. Maşuk bütün kuşlardan daha özel ve üstün gördüğü bülbülün tüm sessizlerin gönlünden geçeni anlattıklarını belirtmektedir.

Çiçeğin güzelliğine aldanan bülbülün özellikleri, güzellikleri ve çektiği sıkıntıları da maşuk tarafından anlatılmaktadır.

Bülbülle çiçeğin arasındaki ilişki, aralarındaki bağlılık, âşık ve maşukun ilişkisiyle özdeşleştirilerek maşuk tarafından dile getirilmektedir,

Maşuk bülbülle kendisini, aşkta nükte sahibi iki âşığa benzeterek övmekte, sevgiliye ulaşip kavuşma müjdesi vermesini istemekte ve aşağıdaki gazeli ona oku demektedir.

Gazel, maşuktan âşığa (1290-1296. beyitler)

Bu gazelde mahbup, kendi yüzünden çok çektiğini düşündüğü âşığa, özellikle böyle davrandığını ama yine de onun her cefaya katlandığını belirtmektedir. Layık hizmetlerinden dolayı, “zamanında Ayaz gibiydin, şimdi ise Mahmud’un bulunduğu mertebeye yükseldin” diyerek övülmüşlüğe vardığını âşığa seslenerek müjdelemektedir. Aşağıdaki beyit ile de âşığa ümit dolu haber vermektedir.

Mesnevi (1297. beyit)

“Bundan sonra artık mutlulukla kendi muradını yaşa!”

Bülbülün âşığın yanına gelerek mahbubun (maşukun) gelme haberini müjdelemesi (1298-1340. beyitler)

Muhib, maşukun bülbülden duydukları ile kendisi gibi bir âşıktan haberdar olduğunu anlatmakta ve âşığa gelen müjdeleyici haber konu edilmektedir.

Âşık önce kuşun kanadına bağlanıp kendisine gelen bu mektubun taşıdığı anlamı neler hissettirdiğini övgülerle anlatmaktadır. Âşık aldığı bu mektup karşısında artık sevgilinin gönlünde kendisine karşı en ufak bir şüphe bile olmadığını anlamakta ve mutlu olmaktadır. Mektup âşığa maşukun tüm duygularını bülbül vasıtası ile anlatmaktadır.

Maşuk bülbül vasıtası ile kavuşma gününün geldiğini, sabrın sona erdiğini âşığa söylemektedir.

Gelen haberle mutlu olan âşığın ruh hali ve sevinci, kendini adeta keşfetmesi, aşkı bulması, aşkı tamamlanması anlatılmaktadır.

Mahbubun (maşukun), muhibbin (âşığın) evine gelmesi ve murada ermeleri (1341-1389. beyitler)

Muhibbin, sevgilinin gelişindeki heyecanı, mutluluğu, cennete girmekle eş tuttuğu kavuşmaları anlatılmaktadır.

Leyla ile Mecnun’un, Ferhat ve Şirin’in, Vîs ile Râmîn’in aralarındaki aşkla eşdeğer tuttuğu bu buluşmasını sevgiliye söylediği övgü dolu sözlerde dile getirmektedir.

Birbirleri ile olan konuşmaları, sanki kavuşmalarına âşığın inanamayışı ve “yanımdaki sen misin” diye sorması, çektiklerini anlatması, “sen uzak olsan da hep bizimleydin” diyerek içini dökmesi, sevgiliyle dertleşmesi ve muradına erdiğini söylemesi konu edilmektedir.

Artık üzülmemesinin bir anlamı olmadığını, iki cihanda bundan daha güzel hiçbir şeyin olmadığını, fani ömrün de fazla olmadığını, olamayacağını anlatmaktadır.

“Her kim muradına ermek için çokça yol kat eder ve sabır gösterirse amacına, muradına ulaşması da bir o kadar kolay olur” diye eklemektedir.

Kitabın Mevzusu ve Sonu (1390-1437. beyitler)

İbn Nasûh gönlü ile konuşarak, “heves oyunlarından kurtul, yüzünü Allah’a dön, heves oyunu aşk yolundan uzaktır, maneviyata dön”demektedir.

Kâbe’nin mihrabından başka yerde fayda olmadığını, İbrahim peygamber gibi put kıran olunması gerektiğini, amaca Kâbe yolu ise ulaşılabilceğini, gönül gözü ile bakıldığında her şeyde deliller bulunabileceğini, mahrem sırların gizli kalması, herkese söylenilmemesi gerektiğinden bahsetmektedir.

Manevi aşkın yüceliğinden bahsedilmekte ona ulaşmanın mertebeleri, yolları dile getirilmekte ve gerçekten istendiğinde belli bir çabanın sonunda mutlaka ulaşılabilceği ifade edilmektedir.

Kitabın Sonu (1438-1461. beyitler)

Çiçek diye kastettiği Deh-nâmesini gaybın çiçek bahçelerinden getirdiğini anlatarak söze başlamakta, bu zamana kadar bu denli güzelinin hiç yazılmadığını da eklemektedir. Anlambilim eserlerinin özeti, anlambiliminin esası olarak gördüğü eserini nasıl ve ne şekilde yazdığını örnekler vererek anlatmaktadır. Eserini 788 tarihinde²⁷⁴ yazdığını ve eserin adının Muhabbet-nâme olduğunu²⁷⁵ belirtmektedir.

Okuyanların eğer eserinde ve yazdıklarında bir kusur bulurlarsa, bunun kendi eserini görmezden gelmeleri yüzünden olduğunu söyleyerek açıklamaktadır. Yepyeni ve o güne kadar böylesinin hiç yazılmamış olduğunu söylediği eserini övmektedir. Allah’tan kendi için rahmet istemekte, şehadet dileyerek esere son vermektedir.

İbn Nasûh’un, Muhabbet-nâmesinde kullandığı ulakların bu denli çeşitlilik göstermesi yapılan bazı araştırmalarda, onun deh-nâme türüne yaptığı bir yenilik

²⁷⁴ İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, 2019, satır 1447.

²⁷⁵ İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, 2019, satır 2, 119 başlık, 432, 1440, 1450.

olarak değerlendirilmiş²⁷⁶, eserin sanki onun bu ulaklar üzerine oluşturulduğu tespiti de yapılmıştır²⁷⁷.

Eser, görüldüğü gibi âşık ve maşukun birbirlerine kavuşmaları ile sonuçlanmaktadır. İbn Nasûh'un tasavvufi aşka ulaşmadaki yol haritasıdır bir nevi. İbn Nasûh, bu eserinde diğer deh-nâmelerde de konu edilen aşk seyrini, âşık ve maşukun duygu hallerini, aralarında geçen konuşmalarını, ulaklar vasıtası ile bize aktarmaktadır. Diğer deh-nâmelerde kullanılan ulaklardan farklı olarak o her mektubunda başka bir ulak kullanmayı tercih etmiştir. Bu kadar farklı ulak kullanılması, her mektubun ya da her ulağın, âşık ve maşuk özelliklerinin detaylı olarak incelenmesinden kaynaklanmaktadır. Ulaklar, âşık ve maşukun özelliklerini yansıtmaları ve her izlenen yolun açıklayıcı birer ipucu niteliğinde olmaları bakımından önemlidirler. Her bir ulak, âşık ve maşukun kendi özellik göstergesi ve sembolü olarak ele alınıp incelenmiştir. İbn Nasûh, eserinde izlediği bu seyr ü sülûk yolunu, seçerek kullandığı ulaklar vasıtası ile anlatmaktadır.

2.3.3. Muhabbet-nâme'de Bulunan Karakterler

Âşık, maşuk ve ulakların tahlilleri

Âşık (muhib) tipi ve özellikleri

Aşığın fiziki görünümünden pek bahsedilmemektedir. Karakter olarak ise karşımızda iki ayrı âşık görünmektedir. İlk karakter, yalnız, aceleci, sabırsız, mutsuz, dertli, sitemkâr ve ümitsizdir. İkinci karakter ise sabırlı, azimli, vefalı, cefakâr ve mutludur. Başlarda aceleci olan âşık, maşuk ile yaşadıkları sayesinde ve onunla olan yolculuğu sırasında ikinci karaktere bürünmüştür.

Maşuk (mahbub) tipi ve özellikleri

İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme'de anlattığı maşukun fiziki özellikleri şöyledir: Çok güzel, alımlı, servi gibi uzun boylu, kıpkırmızı dudaklı, gamzeli, uzun simsiyah

²⁷⁶ Emânet, Vâridî, "Ber-resî u Tahlîl-i Nakş-i Peykhâ der Muhabbet-nâme-i İbn Nasûh-î Şîrâzi", s. 8.

²⁷⁷ Emânet, Vâridî, "Ber-resî u Tahlîl-i Nakş-i Peykhâ der Muhabbet-nâme-i İbn Nasûh-î Şîrâzi", s. 10.

dalgalı saçlı, keman kaşlı, mis gibi güzel kokuludur. Maşuk karakter olarak da nazlı, akli başında öğütler veren, ince eleyip sık dokuyan, özlü konuşan, gururlu, kızgın, kendini hep beğenen, müsâma göstermeyen ve kolay boyun eğmeyen güçlü bir yapıdadır. Uyarıp had bildirmekte ve öğüt vermektedir. Her şeyin iyisini bilmekte, doğruyu görmektedir. Savunduğu ve bildiği düşüncelerden de asla taviz vermemektedir. İyi bir rehberdir. Karşısındakini sınar. Öğüt verir, gerçeği gösterir. Âşığa bu yolda acı çektirmekte ama sonunda da aşkı göstermektedir. Aceleden hoşlanmaz, ham ve kof olanı istemez. Sabrı telkin eder. Aşksız dünya da istemez. Emin adımları muteber görür.

Âşık kendisini nasıl görmekte

Âşık serüvenin başında kendisini dertli, sıkıntılı, gönlü yanmış, miskin, karmakarışık bir ruh halinde hissetmektedir. Perişan, yüzü sararmış, gözleri acıyla bakan, hasta bir haldedir. Kendini, hayal peşinde koşan biri olarak nitelendirmekte, bahtsız, canına yetmiş, şanssız ve talihsiz görmektedir. Duygularını ve yaşadığı sıkıntıları anlatma ihtiyacı içindedir. Sonraları, yanmakta olsa bile aşk acısı çekmekten mutludur. Teslimiyetçidir. Sabrı sayesinde bahtının açıldığını düşünmektedir. İzlediği yolda fedakâr, vefalı, cesur ve gözü de oldukça karadır.

Maşuk kendisini nasıl görmekte

Maşuk her yönden kendinden emin ve kibirlidir. Sahip oldukları ile övünmekte ve başkalarını sanki eksik görmektedir. Kendini akıl sahibi, herkesten güzel, her şeyi bilen, güzel konuşan biri olarak değerlendirmektedir. Kendisini bilgili ve diğerlerinden yüksek görmekte, herkesin kendi etrafında olduğunu ve peşinde koştuğunu düşünmektedir.

Âşık maşuku nasıl görmekte, aşığa göre maşuk nasıldır

Âşık maşuku, dünyayı aydınlatan güneş gibi, çiçek bahçelerini bile aratmayacak derecede güzel görmektedir. Gözündeki ışığı, fattan bakışlarını, yay gibi kaşlarını, simsiyah saçlarını, alımlı yürüyüşü ve servi gibi uzun boyunu, mis gibi hastalara şifa olan kokusunu, bülbül kadar güzel olan sesini beğenmekte ve övmektedir. Aşığa göre maşuk kızgın, dik, öfkeli ve acımasızdır. Çok değerli, kolay

elde edilemeyen, süründüren, hasta eden ve yalvartan olsa da vazgeçilemeyendir. Sınayan, kolay inanmasa da lütuf sahibi ve aşığın yolunun kılavuzudur.

Maşuk aşığı nasıl görmekte maşuka göre âşık nasıldır

Maşuk ilk başlarda aşığı, aceleci, sabırsız ve haddini bilmez olarak değerlendirmektedir. Ham ve henüz olgunlaşmamış bir aşkın peşindedir âşık ona göre. Divane ve miskindir. Kendi yüzünden başına neler gelebileceği ve neler yaşayabileceğinden habersiz olarak değerlendirmekte, toy görmekte, önemsememektedir. Daha sonra ise dersini almış, azimli, sabrı ile başarıya ulaşmış, sınavı kazanmış ve mutlu olarak değerlendirmektedir. Bu yolda ona bilerek çektirdiği acı ve ıstırap sonrasında sabrı ile başarıya ulaştığını, dersini aldığını belirtmektedir.

Ulaklar her biri neye ve kime benzemektedir

Ay

Aşığın maşuka gönderdiği ilk ulak olan ay, âşığa göre gecenin karanlığında aniden belirerek kendisine ümit ışığı olandır. Ay, âşığın maşuka sevdasını anlatmasını istediği ve kendisine yönelmesi için dileklerde bulunduğu, sohbet ettiği habercidir.

Maşuka göre ise ay, ortaya aniden çıkan bir casus olarak değerlendirilmektedir. Güneşin çıkması ile beraber de ortadan kaybolacak bir düzenbazdır ona göre. Divanedir. Her gece görünemediği için de gece tarafından ayıpları kapatılan ve önemsiz, güvenilmez olandır.

Güneş

Maşukun ilk ulağı olan güneş âşığa mesaj götürmektedir. Maşuk güneşi kendine benzetmekte, güzellikleri ile özdeşleştirmektedir. Âşığa da, tembihlerde bulunan bir uyarıcı, sabretmesini telkin eden bir ulaktır. Âşığa getirdiği mesajda ona maşukun gerçeklerini göstermekte, ümit etmemesini söylemekte, öğütlerde bulunmaktadır.

Saba rüzgârı

Aşığın ulağı olan saba rüzgârı, âşık sevgilisini düşünürken aniden lale bahçesine uğrar ve âşığa sevgilisine haber gönderme fikrini uyandırır. Âşık için saba

rüzgârı, maşuka derdini hemencecik anlatabilecek kadim bir dost olarak nitelendirilmektedir. Ancak daha sonraları bu görevi yerine getirirken aceleci ve güvenilmez tavırlar sergileyip sevgilinin aklına şüpheler soktuğunu düşünmektedir.

Maşuka göre ise saba rüzgârı, anlamsız, miskin ve tembeldir. Saçının o güzel kokusu karşısında bile dayanıksızdır. Aniden estiği için güvenilmez ve saçlarını karıştırdığı için de rahatsız edicidir. Acelesinden nefesini kesmektedir. Pervanenin katili ve çiçeğin onun yüzünden döküldüğünü anlattığı kızgınlık uyandırandır. Âşıktan getirdiği, onun kendisine karşı duyduğu hisleri anlatan haberler de üzerinde hiçbir etki bırakmamaktadır.

Kuzey rüzgârı

Maşukun ulaşı olan kuzey rüzgârı, âşığa göre sevgiliye doğru, onu rahatsız etmeden hafifçe lâtif ve ılık eser, saba rüzgârının hatasını da âşığa gösterir. Getirdiği haberle âşığı üzse de onu tekrar düşündürmekte, tam bu aşktan vazgeçecekken kendine gelip vefalı olmasını sağlamakta ve bu yolda devam etmesine sebep olarak, ona tekrar güç vermektedir.

Maşuk, kuzey rüzgârını sağlık ve tazelik verici olarak görmektedir. Kuzey rüzgârı ile âşığa mesaj yollamayı uygun görmektedir. Kuzey rüzgârı vasıtası ile kendi gerçeklerini, âşığın başına gelecekleri, bu yolda neler yaşayacağını ona öğütlercesine anlatmaktadır. Kuzey rüzgârı maşuk için âşığın başına gelecek ve yaşayacağı gerçekleri söyleyen ulaktır. Maşuk tarafından letafeti ile âşığa sabrı telkin etmektedir. Âşıklık yolunun sırlarını göstermektedir.

Tarak

Tarak, âşık tarafından yoldaş gibi görülmektedir. Maşukun saçlarında esir olan iki tutsaktır tarak ve âşık. Maşukun saçlarında dolanıp, ona en yakın olabileceği düşünülerek maşuka gönderilen ulaktır. Âşık, yaşadığı özlem dolu duyguları tarak vasıtası ile maşuka iletmektedir.

Maşuk ise tarağı yakınlaşmakta acele eden saba rüzgârı gibi değerlendirmekte, kendisine hem bu kadar çabuk, hem de bu kadar yakın olmaya çalışan tarağı hadsizlikle suçlamakta, ona zebâni diye seslenmektedir. Tarağa uzak dur derken ve

onunla münakaşa ederken sevgiliyi ikaz etmekte, uyarmakta, zamanın her şeyin de ilacı olabileceğini anlatmaktadır.

Ayna

Maşukun ulaşı olan aynayı âşık, onda kendini paslanmışçasına buğulu görmektedir. Ayna âşığa sabırlı olmasını söylemekte, sevgilisine ulaşacağını haberini getirmekte ve gerçekleri göstermektedir. Âşığa maşuktan getirdiği haberle maşukun görüntüsü olmakta, olacak güzel şeyleri haber verip göstermektedir.

Ayna, maşukun ise baktığında güzelliğini görerek âşık olduğu, güzelliğinde manayı keşfetmesini, aslında âşığı anlamasını sağlayan ulaktır. Aynaya baktığında maşuk, güzelliklerini, hissi çelişkilerini görmektedir. Âşığın halini ayna vasıtası ile anlar ve ona mesaj yollar. Mutlu olacağını ve isteklerinin gerçekleşeceğini ayna ile yolladığı mesajla anlatmaktadır maşuk.

Mum

Âşığın maşuka gönderdiği ulak olan mum, ışığı ile maşuka benzetilmektedir. Mumun erimesini akıttığı gözyaşlarına benzetmekte, eriyerek biten mumla beraber ömrün de bittiğini belirtmekte ve mum vasıtası ile halini ve yaşadığı acıları maşuka mesaj olarak göndermektedir.

Maşuk ise muma kızmakta, kafası kopmuş diye alay etmekte, hırsız diyerek suçlamaktadır. “Pervane senin yüzünden ölmese onunla arkadaşlık bile etmezsin” diyerek açıkça suçlamaktadır mumu. Maşuka göre aşk sırrından ancak pervane anlamaktadır.

Pervane

Maşukun ulaşı olan pervaneyi, âşık kendine benzetmektedir. Âşık da sevgilinin peşinde dolanmaktadır onun gibi. Pervane âşığa, sabrederse eğer bir gün kavuşacağı müjdesini ulaştırandır. “Ben sevgilime yaklaştıkça yanıyorum sen ise uzak olduğun için yakınıyorsun” diyerek örnek olmakta ve âşığın aklını başına toplamasını, sabırla bu yolda devam etmesini sağlamaktadır.

Maşuka göre pervane, mum etrafında öleceğini bilerek korkmadan ona yaklaşan, ölen ve aşkı temsil edebilendir. Maşuk pervane ile âşığın artık çok çektiğini ve vuslata erebileceği haberini yollamaktadır.

Çiçek

Âşığın ulaşı olan çiçek sevgili gibi güzeldir. Âşık baharın gelmesi ile beraber açan çiçek sayesinde tekrar ümit duymakta ve maşuka daha ne zamana kadar kendini denemeye devam edeceğini sormakta, ümit istemektedir.

Maşuk ise çiçeği, herkesle konuşabilen ikiyüzlü olarak değerlendirmektedir. Çiçeğin her mevsim açmamasından dolayı onu dayanıksız görmektedir. Maşuka göre ise ancak çiçeğin üzerine konan bülbül dost halinden anlamaktadır.

Bülbül

Maşukun ulaşı olan bülbül âşığa kavuşma müjdesini getirmekte ve onu mutlu etmekte, çektiklerinin artık bittiğini müjdelemektedir. Âşık bülbülün getirdiği haberle mest, mutlu olmaktadır.

Maşuk bülbülü kendine benzetmektedir. Bülbülün o güzel ötüşünü, aşk ayetlerinin tefsir edilmesine benzetmektedir. Kendisi de en az onun kadar özlü ve güzel konuşmaktadır. Maşuk bülbülü övmekte, kavuşma müjdesini ancak onun ulaştırabileceğini düşünmektedir. Artık âşığın mutlu olabileceğini ve kendisine kavuşacağı haberini bülbülle iletmektedir.

Aşağıdaki tabloda özet olarak verilen Muhabbet-nâmedeki aşk serüveninin, hikâyesinin âşık, maşuk ve aralarındaki ulaklar vasıtası ile gelişim süreci çıkarılmıştır.

Ulak	Gönderen	Âşığın gözünde	Maşukun gözünde	
Ay	Âşık	Ümit ışığı.	Casus gibi, düzenbaz.	Güvensizlik nedeni ile amacına ulaşamaz fakat âşık bu yolda bir kademe ilerlemektedir.
Güneş	Maşuk	Maşuk kadar güzel.	Gerçekleri gösteren	Âşığa uyarıda

			kendi gibi aydınlatıcı özellikte.	bulunmakta, henüz kendisinin yolun başında, sevdasının ham olduğunu hatırlatarak bir kademenin daha farkına varmasını sağlamaktadır.
Saba Rüzgârı	Âşık	Kadim bir dost.	Birdenbire esen rahatsız edici, aceleci.	Hiçbir etkisi olmamaktadır maşuk üzerinde ama âşık bir deneme daha geçirmiştir.
Kuzey Rüzgârı	Maşuk	Lâtif esen ve vefayı hatırlatan.	Tazelik ve canlılık veren.	Tam gücünü kaybetmek üzereyken âşığa güç vererek onun bu yoldaki ilerlemesini tetiklemektedir.
Tarak	Âşık	Sevgilinin saçlarında tutsak iki arkadaş, yoldaş.	Saba rüzgârı gibi hadsiz, aceleci ve gereksiz. Zebâni misali.	Zamansız bir acelecilik temsil etmekte ve bu yüzden amacına ulaşamamış ama âşığa yeni bir tecrübe daha yaşatmıştır.
Ayna	Maşuk	Paslı, henüz net değil, buğulu.	Güzelliğini gördüğü ve dertleştiği.	Maşuka kendi güzelliğini göstererek âşığı anlamasını sağlamakta, âşığa yolunda gereken

				sabrı telkin etmekte ve böyle davranırsa başarıya ulaşacağını göstermektedir.
Mum	Âşık	Işığı aydınlatıcı ve yakan, eriten.	Pervanenin katili çıkarıcı.	Menfaatçi olmasından dolayı maşuk tarafından kabul görmemiş ve âşığa tekrar bir gerçeği daha göstermiştir.
Pervane	Maşuk	Sadık, kendi gibi sevgili peşinde.	Gerçek aşkın temsilcisi, korkusuz, aşk peşinde canını bile düşünmeyen.	Âşığa öğüt vererek sabrı telkin etmekte ve müjde vermektedir.
Çiçek	Âşık	Ümit.	İkiyüzlü ve dayanıksız.	Yine güven veremediğinden dolayı maşuk tarafından kabul görmemektedir.
Bülbül	Maşuk	Müjdecî.	Kavuşma habercisi olmaya en layık görülen, tıpkı kendi gibi doğru sözlü ve güzel konuşan.	Kavuşma müjdesini getirerek âşığı mutlu etmektedir.

Âşığın ulakları olan ay, saba rüzgârı, tarak, mum, çiçek karakter bakımından da kendine benzemekte onu temsil etmektedir. Maşuk ise yine kendi karakterini temsil ettiği görülen kuzey rüzgârı, güneş, ayna, pervane ve bülbülle, âşığa bu yoldaki doğruları göstermekte ve ona yine bu yolda rehberlik etmektedir.

Sonuç olarak âşık, kendi özellik ve karakterine uygun ulaklarla maşukun karşısına çıkmakta, maşuk da aynı şekilde kendi özelliklerini temsil eden ulaklarla

ona cevap vermektedir. Bu cevaplar âşîğın eksik ve yanlış tutumlarını düzeltmek ve ona çeki düzen vermek üzere düşünülmüş ulaklarla o şekilde uyarlanmakta ve adeta tasavvuftaki seyr ü sülûk yolu takip edilmektedir.

2.3.4. Muhabbet-nâme’de Geçen Özel Adlar

İbn Nasûh’un Muhabbet-nâme adlı manzum eserindeki

2.3.4.1. Kişiler:

- 1) Hz. Ali Ebü’l-Hasen Alî b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Hâşimî (ö. 40/661)²⁷⁸

Hz. Muhammed’in damadı, üçüncü İslâm Halifesi.

علی

که نام هردو شد فهرست احکام ²⁷⁹دو عالی پایه را آمد علی نام

- 2) Âsaf b. Berahyâ²⁸⁰

Kaynaklarda Hz. Süleyman’ın veziri olduğu belirtilen kişi.

آصف

نظام الملك ثانى آصف عهد ²⁸¹کهن دیر جهان را مهدی مهد

- 3) Ayaz²⁸²

Gazneli Mahmud’un kölesi.

ایازی

²⁸³بدین درگه ز خدمت‌های لایق به محمودی رسیدی از ایازی

²⁷⁸ Ethem Ruhi Fırlalı, “Ali”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2, s. 371-74.

²⁷⁹ Metin, be. 94.

²⁸⁰ Ömer Faruk Harman, “Âsaf b. Berahyâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 3, s. 455.

²⁸¹ Metin, be. 91.

²⁸² Sîrûs Şemîsâ, **Ferheng-i Telmîhât**, İntişârât-i Firdevs, Tahran 1366, s. 536.

²⁸³ Metin, be. 1295.

4) Âzer²⁸⁴

Hz. İbrahim'in babasının adı.

آزر

جو آزر بت ز چوب خشك متراش²⁸⁵ چو ابراهيم آزر بت‌شكن باش

5) Azrâ²⁸⁶

Gazneli Mahmud'un meliküşşuarâsı Unsurî'nin(ö. 431/1039-40) Farsça eserindeki kahraman.

عذرا

طبيبان غافلند از درد عاشق²⁸⁷ كه جز عذرا نداند حال وامق

شبی از قول وامق پیش عزرا²⁸⁸ مثل‌گوی چه خوش گفت این مثل را

گاهی ظاهر شود در چشم عذرا²⁸⁹ كه وامق را كند مجنون و شیدا

6) Emîr Cemâleddin Ebu'l-izz

İbn Nasûh'un eserinde övdüğü kişi.

امير جمال الدين ابو العز

در مدح امير جمال الدين ابو العز²⁹⁰

بوالعز

چراغ دودمان نسل بوالعز كه كلکش می كند اظهار معجز²⁹¹

²⁸⁴ Günay Tümer, "Âzer", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4, s. 316-17.

²⁸⁵ Metin, be. 1402.

²⁸⁶ A. Naci Tokmak, "Vâmık ve Azrâ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 42, s. 503-4.

²⁸⁷ Metin, be. 609.

²⁸⁸ Metin, be. 923.

²⁸⁹ Metin, be. 1425.

²⁹⁰ Metin, be. 91 başlık.

²⁹¹ Metin, be. 93.

²⁹² دو عالی پایه را آمد علی نام که نام هردو شد فهرست احکام

7) Evreng²⁹³

Fars edebiyatında Gülçehr'in sevgilisinin adı.

اورنگ

²⁹⁴ شد از گلشاه روی ورقه گلرنگ به باغ وصل زد گلچهر اورنگ

8) Ferhad²⁹⁵

Divan edebiyatı ve Türk halk edebiyatında meşhur aşk hikâyesi kahramanı.

فرهاد

²⁹⁶ از آن ترسم که گر ترکش نگیری چو فرهاد از غم شیرین بمیری

²⁹⁷ خوش آن ساعت که از فرهاد مسکین سخن گوید کسی در بزم شیرین

²⁹⁸ ترا آیام چون فرهاد مسکین بناکامی برید از جان شیرین

²⁹⁹ هم آخر در غم شیرین چو فرهاد به تلخی جان شیرین بایدت داد

³⁰⁰ دل رامین به روی ویس شد شاد مراد از لعل شیرین یافت فرهاد

³⁰¹ گه از بهر دل فرهاد مسکین تبسم می کند در لعل شیرین

9) Gazneli Mahmud³⁰²

²⁹² Metin, be. 94.

²⁹³ Ali Ekber Dehhoda, "Evreng", ed. Muhammed Mu'in, Seyyid Câfer Şehîdî, Müessese-i İntişârât ve Çâp-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1377, C. 3, s. 3631.

²⁹⁴ Metin, be. 1352.

²⁹⁵ Cemal Kurnaz, "Ferhad", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12, s. 383.

²⁹⁶ Metin, be. 350.

²⁹⁷ Metin, be. 431.

²⁹⁸ Metin, be. 882.

²⁹⁹ Metin, be 884.

³⁰⁰ Metin, be. 1353.

³⁰¹ Metin, be. 1426.

Gazneli hükümdarı (998-1030).

محمودی

بدین درگه ز خدمت‌های لایق³⁰³ به محمودی رسیدی از ایازی

10) Gülçehr³⁰⁴

Fars edebiyatında Evreng'in sevgilisinin adı.

گلچهر

شد از گلشاه روی ورقه گلرنگ³⁰⁵ به باغ وصل زد گلچهر اورنگ

11) Gülşah³⁰⁶

Fars ve Türk edebiyatlarında yer alan Varaka ve Gülşah adlı aşk hikâyesine ismini veren kahraman.

گلشاه

شد از گلشاه روی ورقه گلرنگ³⁰⁷ به باغ وصل زد گلچهر اورنگ

12) Hâtim et-Tâî Ebû Seffâne (Ebû Adî) Hâtim b. Abdullâh b. Sa'd et-Tâî el-Kahtânî (ö. 578 [?])³⁰⁸

Câhiliye döneminin cömertliği ile ünlü şairi.

یکی شد خاتم دست فتوت³⁰⁹ یکی شد گوهر بحر مروّت

13) Hızır³¹⁰

³⁰² Şemîsâ, **Ferheng-i Telmîhât**, s. 536.

³⁰³ Metin, be. 1295.

³⁰⁴ Ali Ekber Dehhoda, "Gülçehr", ed. Muhammed Mu'in, Seyyid Câfer Şehîdî, Müessese-i İntişârât ve Çâp-i Dânişgâh-i Tahrân, Tahrân 1377, C. 12, s. 19209.

³⁰⁵ Metin, be. 1352.

³⁰⁶ Yusuf Öz, "Varaka ve Gülşah", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 42, s. 515-16.

³⁰⁷ Metin, be. 1352.

³⁰⁸ Süleyman Tülüçü, "Hâtim et Tâî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, C. 16, s. 472-73.

³⁰⁹ Metin, be. 97.

³¹⁰ İlyas Çelebi, "Hızır", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17, s. 406-9.

Hiz. Mûsâ döneminde yaşayan ve kendisine ilahi bilgi, hikmet öğretilen kişi.

خضر

اگر در ظلمت هجران به ناچار سکندرها زدی چون حضر بیسیار

14) Hiz. İbrâhim³¹²

Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın ortak kabul ettiği peygamber.

ابراهيم

چو آزر بت ز چوب خشك متراش چو ابراهيم آزر بت شکن باش

براهيم

چنين كز آب و آتش نيستت بيم نمی دانم کليمی يا براهيم

خليل

ز سودای خليلم دل چنان بود که گفتی هست آتشگاه نمروود

15) İbn Hilâl el-Makdisî Ebû Mahmûd Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed
b. İbrâhîm b. Hilâl el-Makdisî (ö. 765/1364)³¹⁶

Memlûkler döneminde Şam valisi Tenkiz'in Kudüs'te inşa ettirdiği Tenkiziyye Medresesi'nde Alâî'den sonraki hadis hocası yapan ünlü kişisi.

ابن هلال

خطی کاندز خطاب بی مثالش نویسد عبده ابن هلالش

³¹¹ Metin, be. 1327.

³¹² Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 21, s. 266-72.

³¹³ Metin, be. 1402.

³¹⁴ Metin, be. 527.

³¹⁵ Metin, be. 847.

³¹⁶ Nuri Topalaoğlu, "İbn Hilâl el-Makdisî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999, C. 20, s. 67.

³¹⁷ Metin, be. 1306.

16) İbn Mukle Ebû Alî Muhammed b. Alî el-Hüseyn (el-Hasen) b. Mukle el-Bağdâdî (ö. 328/940)³¹⁸

Hattatlığı ile ünlü Abbâsî veziri.

ابن مقله

ز مشکین خط او حرفی که خواندم
چو ابن مقله بر چشمش نشاندم

17) Hz. İsa³²⁰

Kur'an'da ismi geçen kendisine kutsal kitap İncil verilen peygamber.

مسیحا

در آن دم کاتش شمع مسیحا
میدل شد به دود دیر مینا

مسیحاوار از این ویرانه گل
رخ آوردم به آتش خانه دل

فلک پیمود از جام مسیحا
شراب شمعگون در پای ترسا

عیسی

چو پای مرغ عیسی رفت در گل
دم طوس شد پر حواصل

18) Leylâ bint Mehdî el-Âmiriyye³²⁵

Özellikle Arap, Fars, Urdu ve Türk edebiyatlarında ele alınmış aşk hikâyesi kahramanından biri.

لیلی

³¹⁸ Abdülkerim Özaydın, “İbn Mukle”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999, C. 20, s. 211-12.

³¹⁹ Metin, be. 144.

³²⁰ Ömer Faruk Harman, “İsâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 22, s. 465-72.

³²¹ Metin, be. 843.

³²² Metin, be. 846.

³²³ Metin, be. 977.

³²⁴ Metin, be. 1216.

³²⁵ İsmail Durmuş, “Leylâ ve Mecnûn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 27, s. 159-60.

^{۳۲۶} به کوی ما چو کرد آن ماه میلی مقیم کوی مجنون گشت لیلی

^{۳۲۷} گهی در حسن لیلی رخ نماید بدین صورت دل از مجنون رباید

19) Mecnûn Kays b. el-Mülevvah b. Müzâhim el-Âmirî (ö. 70/690 [?])³²⁸

Özellikle Arap, Fars, Urdu ve Türk edebiyatlarında ele alınmış aşk hikâyesi kahramanından biri.

مجنون

^{۳۲۹} به کوی ما چو کرد آن ماه میلی مقیم کوی مجنون گشت لیلی

^{۳۳۰} گهی در حسن لیلی رخ نماید بدین صورت دل از مجنون رباید

^{۳۳۱} گهی ظاهر شود در چشم عذرا گهی وامق را کند مجنون و شیدا

20) Hz. Muhammed (ö. 11/632)³³²

Son peygamber.

محمّد

احمد

^{۳۳۳} زهی فخر از بر عالم نسب را چنان کز نسبت احمد عرب را

21) Hz. Mûsâ³³⁴

İsrâiloğulları'na gönderilen, kendisine Tevrat indirilen peygamber.

³²⁶ Metin, be. 1351.

³²⁷ Metin, be. 1424.

³²⁸ İsmail Durmuş, "Mecnûn", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 28, s. 277-78.

³²⁹ Metin, be. 1351.

³³⁰ Metin, be. 1424.

³³¹ Metin, be. 1425.

³³² Mustafa Fayda, "Muhammed", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30, s. 408-23.

³³³ Metin, be. 105.

³³⁴ Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, C. 31, s. 207-13.

کلیمی

۳۳۵ چنن کز آب و آتش نیستت بیم نمی دانم کلیمی یا براهیم

۳۳۶ چو موسی با درختی همسخن بود که به روی آتش گل روی بنمود

22) Nemrud³³⁷

Hz. İbrâhim döneminde tevhid inancının karşısındaki siyasal otoriteyi simgeleyen efsanevî kral.

نمرود

۳۳۸ ز سودای خلیلم دل چنان بود که گفتی هست آتشگاه نمرود

23) Nizâmülmülk Ebû Alî Kıvâmüddîn (Gıyâsüddeve, Şemsülmille)

Hasen b. Alî b. İshâk et-Tûsî (ö. 485/1092)³³⁹

Ortaçağ İslâm dünyasının en başarılı devlet adamlarından ve Büyük Selçuklu veziri.

نظام الملك

۳۴۰ نظام الملك ثانى آصف عهد کهن دیر جهان را مهدی مهد

24) Râmîn³⁴¹

Fahreddin Es'ad Gürgânî'nin Vîs ü Râmîn adlı aşk mesnevisinin kahramanı.

رامین

۳۴۲ دل رامین به روی وپس شد شاد مراد از لعل شیرین یافت فرهاد

³³⁵ Metin, be. 527.

³³⁶ Metin, be. 1235.

³³⁷ Cengiz Batuk, "Nemrud", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, C. 32, s. 554-55.

³³⁸ Metin, be. 847.

³³⁹ Abdülkerim Özaydın, "Nizâmülmülk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, C. 33, s. 194-96.

³⁴⁰ Metin, be. 91.

³⁴¹ Sadettin Eğri, "Vîs ü Râmîn Mesnevilerinde Kahramanların Özellikleri ve Aşk Anlayışları", **İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 12 (2001), s. 95, 96.

25) Hz. Süleyman³⁴³

Hz. Dâvûd'un oğlu ve İsrâiloğulları'na gönderilen hükümdar-peygamber.

سلیمان

به موری قصّه ای گو از سلیمان به محروری خبر بر ز آب حیوان³⁴⁴

26) Şirin³⁴⁵

Divan edebiyatı ve Türk halk edebiyatında meşhur aşk hikâyesi kahramanı.

شیرین

از آن ترسم که گر ترکش نگیری چو فرهاد از غم شیرین بمیری³⁴⁶

خوش آن ساعت که از فرهاد مسکین سخن گوید کسی در بزم شیرین³⁴⁷

ترا آیام چون فرهاد مسکین بناکامی برید از جان شیرین³⁴⁸

تو تا از صحبت شیرین بریدی بسی تلخی جان کندن کشیدی³⁴⁹

هم آخر در غم شیرین چو فرهاد به تلخی جان شیرین بایدت داد³⁵⁰

دل رامین به روی ویس شد شاد مراد از لعل شیرین یافت فرهاد³⁵¹

گه از بهر دل فرهاد مسکین تبسم می کند در لعل شیرین³⁵²

³⁴² Metin, be. 1353.

³⁴³ Ömer Faruk Harman, "Süleyman", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, C. 38, s. 56-60.

³⁴⁴ Metin, be. 780.

³⁴⁵ Nurettin Albayrak, "Ferhad Ve Şirin", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12, s. 388-89.

³⁴⁶ Metin, be. 350.

³⁴⁷ Metin, be. 431.

³⁴⁸ Metin, be. 882.

³⁴⁹ Metin, be. 883.

³⁵⁰ Metin, be 884.

³⁵¹ Metin, be. 1353.

³⁵² Metin, be. 1426.

27) Vâmık³⁵³

Vâmık ve Azrâ adlı aşk hikâyesinin kahramanı.

وامق

طبییان غافلند از درد عاشق³⁵⁴ که جز عذرا نداند حال وامق

شبی از قول وامق پیش عزرا³⁵⁵ مثل گوی چه خوش گفت این مثل را

گاهی ظاهر شود در چشم عذرا³⁵⁶ که وامق را کند مجنون و شیدا

28) Varaka³⁵⁷

Fars ve Türk edebiyatlarında kahramanlarının ismini veren Varaka ve Gülşah adlı eserin kahramanı.

ورقه

شد از گلشاه روی ورقه گلرنگ³⁵⁸ به باغ وصل زد گلچهر اورنگ

29) Vîs³⁵⁹

Fahredden Es'ad Gürgânî'nin Vîs ü Râmîn adlı aşk mesnevisinin kahramanı.

ویس

دل رامین به روی ویس شد شاد³⁶⁰ مراد از لعل شیرین یافت فرهاد

30) Yâkut el-Müsta'simî Ebü'l-Mecd Cemâlüddîn Yâkut b. Abdullâh el-Müsta'simî (ö. 698/1299)³⁶¹

³⁵³ Tokmak, "Vâmık ve Azrâ", s. 503-4.

³⁵⁴ Metin, be. 609.

³⁵⁵ Metin, be. 923.

³⁵⁶ Metin, be. 1425.

³⁵⁷ Öz, "Varaka ve Gülşah", s. 515-16.

³⁵⁸ Metin, be. 1352.

³⁵⁹ Eğri, "Vîs ü Râmîn Mesnevilerinde Kahramanların Özellikleri ve Aşk Anlayışları", s. 95, 96.

³⁶⁰ Metin, be. 1353.

Hat sanatında büyük yenilik gerçekleştiren hattat.

یاقوت

خطی دیدم بسی شیرینتر از جان که خادم بود یاقوتش چو مرجان^{۳۶۲}

31) Yemînüddeve ve Emînülmille Ebü'l-Muzaffer Behrâm Şâh b. Mes'ûd
(ö. 552/1157)³⁶³

Gazneli sultanı.

بهرام شاه

یکی برد آب روی تیغ بهرام یکی دفع لحوست کرد از عام³⁶⁴

32) Hz. Yûsuf³⁶⁵

Hz. Ya'kûb'un oğlu, İsrâiloğulları'na gönderilen peygamber.

یوسف

چو یوسف عزم کنعان تو دارم هوای بیت احزان تو دارم^{۳۶۶}

33) Zülkarneyn³⁶⁷

Kur'an'da kendisine büyük güç ve imkân verildiği belirtilen kişi.

ذوالقرنین

فلک را قرۃ العینین گشتند ممالک را دو ذوالقرنین گشتند^{۳۶۸}

³⁶¹ Muhittin Serin, "Yâkût el- Mûstâ'sımî", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 43, s. 291-93.

³⁶² Metin, be. 1304.

³⁶³ Erdoğan Merçil, "Behrâm Şâh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, C. 5, s. 357-58.

³⁶⁴ Metin, be. 100.

³⁶⁵ Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44, s. 1-5.

³⁶⁶ Metin, be. 1326.

³⁶⁷ Mustafa Öztürk, "Zülkarneyn", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44, s. 564-67.

³⁶⁸ Metin, be. 102.

2.3.4.2. Eserler:

1) Emîr Hüsrev Dihlevî'nin Matlaü'l-envâr'³⁶⁹

جبینت مطلع انوار حسن است دلت گنجینه اسرار حسن است³⁷⁰

2) Hâcû-yi Kirmânî'nin Ravzatü'l-envâr adlı mesnevisi³⁷¹

چو زلف سنبل شب شد سمن گون ز عکس روضه الانوار گردون³⁷²

3) Kur'an'ı Kerim

Fâtiha Sûresi³⁷³

سبع المثانی

ترا ورد سحر سبع المثانی ست زبانت آیتی در سبعة خوانی ست³⁷⁴

4) Muhabbet-nâme³⁷⁵

محبت نامه

کلیمی گشته هر نطق از کلامش محبت نامه نامی ز نامش³⁷⁶

آغاز محبت نامه³⁷⁷

خوش آن دم کز بر یار موافق محبت نامه ای آید به عاشق³⁷⁸

محبت نامه ها بسیار گفتند ولی درّی بدین آیین نسفتند³⁷⁹

³⁶⁹ Tâhir Muharremov, "Matlaü'l-Envar", Dâniş Yayınları, Moskova 1975.

³⁷⁰ Metin, be. 750.

³⁷¹ Mahmud Âbidi, "Ravzetü'l-Envâr", Miras-ı Mektub yayınları, Tahran 1387, C. 2.

³⁷² Metin, be. 1075.

³⁷³ Emin Işık, "Fâtiha Sûresi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12, s. 252-54.

³⁷⁴ Metin, be 1264.

³⁷⁵ İbn Nasûh, **Muhabbet-nâme (metin)**, 2019.

³⁷⁶ Metin, be. 2.

³⁷⁷ Metin, be. 119 başlık.

³⁷⁸ Metin, be. 432.

³⁷⁹ Metin, be. 1440.

^{۳۸۰} شب عاشق را شمع صبح است محبت نامه‌ای ابن نضوح است

5) Nizâmî'nin Mahzenü'l-esrar'³⁸¹

گنجینه اسرار

^{۳۸۲} جبینت مطلع انوار حسن است دلت گنجینه اسرار حسن است

6) İbnü'l-Arabî'nin Anka'ü Muğrib fî Ma'rifeti Hatmi'l-evliyâ ve Şemsi'l-mağrib adlı eseri³⁸³

عنقای مغرب

^{۳۸۴} غرابی امد از اقصای مغرب همای چرخ شد عنقای مغرب

2.3.4.3. Yerler:

1) Çin³⁸⁵

چین

^{۳۸۶} بهای نافه از آهوی چین است صلاح همنشین از همنشین است

^{۳۸۷} سوی چین از خطا کردی تجارت که وقت مشک را دادی به غارت

^{۳۸۸} ترا هندوی ابرویم گه کین کشد در رخ چو ترکان لشکر چین

^{۳۸۹} نهی با لشکر چین روی در جنگ ولی پنهان شوی از لشکر زنگ

³⁸⁰ Metin, be. 1450.

³⁸¹ Nesim Vahidzade Destgirdi, "Mahzenü'l Esrar", Müessesese-i Matbuat-ı İlm, Tahran 1343, C. 2.

³⁸² Metin, be. 750.

³⁸³ Ebu Abdullah Muhiyiddin Muhammed b. Ali İbnü'l-Arabî, **Anka'ü Muğrib fî Ma'rifeti Hatmi'l-evliyâ ve Şemsi'l-mağrib**, ed. Asım İbrahim el-Keyyali, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2005.

³⁸⁴ Metin, be. 1217.

³⁸⁵ Gülçin Çandarlıoğlu, "Çin", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, C. 8, s. 321-23.

³⁸⁶ Metin, be. 278.

³⁸⁷ Metin, be. 472.

³⁸⁸ Metin, be. 754.

2) Filistin³⁹⁰

کنعان

³⁹¹ چو یوسف عزم کنعان تو دارم هوای بیت احزان تو دارم

3) Hicaz³⁹²

حجاز

³⁹³ گر از بتهانهات عزم حجاز است دری در کعبه از بتهانه باز است

4) Irak³⁹⁴

عراق

³⁹⁵ عراق از جنه الاعلی است بابی که برجش چون تو دارد آفتابی

5) Kâbe³⁹⁶

کعبه

³⁹⁷ تو را در حلقه مویم چه کارست تو را در کعبه کویم چه کارست

³⁹⁸ به شوق کعبه عمری در بیابان دویدم بر سر خار مغیلان

³⁹⁹ گهت در طاق ابروی نماز است گهت در کعبه کوی نیاز است

³⁸⁹ Metin, be. 755.

³⁹⁰ M. Lütfullah Karaman, "Filistin", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, C. 13, s. 89-103.

³⁹¹ Metin, be. 1326.

³⁹² Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Hicaz", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17, s. 432-37.

³⁹³ Metin, be. 1405.

³⁹⁴ Erdoğan Akkan, "Irak", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999, C. 19, s. 83-85.

³⁹⁵ Metin, be. 106.

³⁹⁶ Sadettin Ünal, "Kâbe", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, C. 24, s. 14-21.

³⁹⁷ Metin, be. 336.

³⁹⁸ Metin, be. 1386.

³⁹⁹ Metin, be. 1400.

⁴⁰⁰ ندارد عشق این محرابها سود کز این محرابها کعبه‌ست مقصود

⁴⁰¹ به اخرام طواف کعبه دل قدم بیرون نه از بتخانه گل

⁴⁰² گر از بتخانه‌ات عزم حجاز است دری در کعبه از بتخانه باز است

⁴⁰³ ببند احرام و سعی کن در این باب حریم کعبه را ز این باب دریاب

⁴⁰⁴ طریق کعبه و بتخانه بگذار طواف کعبه دل کن که آن یار

⁴⁰⁵ به صدق زایران کعبه پاک به روح خفتگان روضه خاك

6) Hitay/Hitâ⁴⁰⁶

خطا

⁴⁰⁷ سوی چین از خطا کردی تجارت که وقت مشک را دادی به غارت

7) Kafdağı⁴⁰⁸

قاف

⁴⁰⁹ چو عنقا خواهد از مردم رمیدن به قاف قرب خواهد آرمیدن

8) Kudüs⁴¹⁰

بیت المقدس

⁴⁰⁰ Metin, be. 1401.

⁴⁰¹ Metin, be. 1404.

⁴⁰² Metin, be. 1405.

⁴⁰³ Metin, be. 1406.

⁴⁰⁴ Metin, be. 1428.

⁴⁰⁵ Metin, be. 1457.

⁴⁰⁶ Ahmet Taşağıl, "Hitâyname", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17, s. 405.

⁴⁰⁷ Metin, be. 472.

⁴⁰⁸ Kürşat Demirci, "Kafdağı", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, C. 24, s. 144-45.

⁴⁰⁹ Metin, be. 1340.

⁴¹⁰ Ömer Faruk Harman, "Kudüs", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2002, C. 26, s. 323-27.

^{۴۱۱} ز سودای خلیلم دل چنان بود که گفتی هست آتشگاه نمرود

^{۴۱۲} رخ از بیت اللطف تا بر نتابی سوی بیت المقدس ره نیابی

9) Mecmau'l-Bahreyn⁴¹³

مجمع البحرين

^{۴۱۴} ز کلکم هردو را گوهر عیان شد سفینه مجمع البحرين از آن شد

10) Mısır⁴¹⁵

مصر

⁴¹⁶ به بوی پیرهن می‌باش قانع که از مصر ملاحی بی‌موانع

11) Nemrud⁴¹⁷

نمرود

⁴¹⁸ ز سودای خلیلم دل چنان بود که گفتی هست آتشگاه نمرود

2.3.4.4. Tarihler:

^{۴۱۹} چراغ دودمان نسل بوالعز که کلکش می کند اظهار معجز

^{۴۲۰} ز هجرت حا و فا و ذال رفته مه شوال را آغاز هفته

تمت الرسالة الموسومة به محبتنامه علی سبیل الاستعجال به توفیق الملك المتعال فی شعبان سنه ۸۳۴

⁴¹¹ Metin, be. 847.

⁴¹² Metin, be. 1407.

⁴¹³ Celal Kırca, "Mecmau'l-Bahreyn", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 28, s. 256.

⁴¹⁴ Metin, be. 64.

⁴¹⁵ Suna Doğaner, "Mısır", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2004, C. 29, s. 553-55.

⁴¹⁶ Metin, be. 1325.

⁴¹⁷ Cengiz Batuk, "Nemrud", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, C. 32, s. 554.

⁴¹⁸ Metin, be. 847.

⁴¹⁹ Metin, be. 93.

⁴²⁰ Metin, be. 1447.

2.3.4.5. Sosyal ve Dini gruplar ve Kavramlar

1) Âl-i Abâ, Hz. Muhammed'in Ailesi⁴²¹

نسبت آل عبايی

اگر با نسبت آل عبايی⁴²² چرا در بزم مستان خوش بر آيی

2) Anka⁴²³

عنقا

چو عنقا خواهد از مردم رميں⁴²⁴ به قاف قرب خواهد آرميں

3) Cennet⁴²⁵

جنت

عراق از جنة الاعلى است بابی⁴²⁶ که برجش چون تو دارد آفتابی

کجا پروای جنت باشد او را⁴²⁷ که منزل بر سر کوی تو دارد

دلم وقتی به جنت سر در آرد⁴²⁸ که جنت چون قدش سروی بر آرد

در آمد از در عزلت سرايم⁴²⁹ به دیدارش چو جنت گشت جايم

بهشت

دم جان پرورت عنبر سرشت است⁴³⁰ مگر هرشب گذارت بر بهشت است

⁴²¹ Süleyman Uludağ, "Âl-i Abâ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2, s. 306-7.

⁴²² Metin, be. 1190.

⁴²³ Sargon Erdem, "Anka", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 3, s. 198-200.

⁴²⁴ Metin, be. 1340.

⁴²⁵ M. Süreyya Şahin, "Cennet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, C. 7, s. 374-76.

⁴²⁶ Metin, be. 106.

⁴²⁷ Metin, be. 223.

⁴²⁸ Metin, be. 987.

⁴²⁹ Metin, be. 1346.

⁴³⁰ Metin, be. 511.

^{۴۳۱} بهشتی رویم آن شمع شکر لب مگر عزم صبحی داشت آن شب

^{۴۳۲} دلم در بند آن حورا سرشت است که خلوتخانه از رویش بهشت است

^{۴۳۳} بلی باغ بهشت آن کوی باشد که جای آن بهشتی روی باشد

4) Çin askeri

لشکر چین

^{۴۳۴} ترا هندوی ابرویم گه کین کشد در رخ چو ترکان لشکر چین

5) Deyr, Manastır⁴³⁵

دیر

⁴³⁶ نظام الملك ثانی آصف عهد کهن دیر جهان را مهدی مهد

6) Hacılar, Hac⁴³⁷

زایران

⁴³⁸ به صدق زایران کعبه پاک به روح خفتگان روضه خاک

7) Hûri⁴³⁹

حورا

⁴⁴⁰ دلم در بند آن حورا سرشت است که خلوتخانه از رویش بهشت است

⁴³¹ Metin, be. 981.

⁴³² Metin, be. 985.

⁴³³ Metin, be. 1349.

⁴³⁴ Metin, be. 754.

⁴³⁵ Levent Öztürk, “Manastır”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 27, s. 560-61.

⁴³⁶ Metin, be. 91.

⁴³⁷ Ömer Faruk Harman, “Hac”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, C. 14, s. 382-86.

⁴³⁸ Metin, be. 1457.

⁴³⁹ Bekir Topaloğlu, “Hûri”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 18, s. 387-90.

⁴⁴⁰ Metin, be. 985.

8) Meyhâne⁴⁴¹

چو بگشایی در میخانه فیض⁴⁴² چو پیمایی می پیمانه فیض
چو گشتم ساکن میخانه عشق⁴⁴³ کشیدم دُردی پیمانه عشق
خیال روی آن میخانه دل⁴⁴⁴ چو مَه در برج جانم داشت منزل

9) Mina⁴⁴⁵

مینا
مبَدَل شد به دودِ دیر مینا⁴⁴⁶ در آن دم کآتش شمع مسیحا
ز دردش دورِ دولابی پرا کند⁴⁴⁷ درین ایوان مینا جرعه چند

10) Mukriyan, Kur'an okuyanlar⁴⁴⁸

مقربان
ترا قمری ز جمع مقربان است⁴⁴⁹ چکاوک نیز با او هم‌زبان است

11) Puthane⁴⁵⁰

بتخانه
به اخرام طوافِ کعبه دل⁴⁵¹ قدم بیرون نه از بتخانه گل
گر از بتهانه‌ات عزم حجاز است⁴⁵² دری در کعبه از بتهانه باز است

⁴⁴¹ Süleyman Uludağ, “Aşk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4, s. 14.

⁴⁴² Metin, be. 40.

⁴⁴³ Metin, be. 140.

⁴⁴⁴ Metin, be. 162.

⁴⁴⁵ Mehmet Şener, “Mina”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30, s. 96-97.

⁴⁴⁶ Metin, be. 843.

⁴⁴⁷ Metin, be. 953.

⁴⁴⁸ Abdülhamit Birişik, “Kıraat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2002, C. 25, s. 426-33.

⁴⁴⁹ Metin, be. 1253.

⁴⁵⁰ Mustafa Çağrıçı, “İslâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul t.y., C. 23, s. 11.

⁴⁵¹ Metin, be. 1404.

طواف کعبه دل کن که آن یار ⁴⁵³ طریق کعبه و بتخانه بگذار

12) Rindler⁴⁵⁴

رندان

نو تا در مجلس رندان فتادی ⁴⁵⁵ زر افشاندی و جان بر سر نهادی

گهی با صوفیان خلوت گزینی ⁴⁵⁶ گهی در خلقه رندان نشینی

13) Hoftegân-ı Rovze-yi Hâk, Sahâbe⁴⁵⁷

خفتگان روضه خاك

به صدق زایران کعبه پاک ⁴⁵⁸ به روح خفتگان روضه خاك

14) Sufiler, Sûfi⁴⁵⁹

صوفیان

گهی با صوفیان خلوت گزینی ⁴⁶⁰ گهی در خلقه رندان نشینی

15) Tabipler

طبییان

طبییان غافلند از درد عاشق ⁴⁶¹ که جز عنرا نداند حال وامق

16) Tersa, Hıristiyan⁴⁶²

⁴⁵² Metin, be. 1405.

⁴⁵³ Metin, be. 1428.

⁴⁵⁴ Semih Ceyhan, "Zühed", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44, s. 530-33.

⁴⁵⁵ Metin, be. 871.

⁴⁵⁶ Metin, be. 876.

⁴⁵⁷ Mehmet Efendioğlu, "Sahâbe", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, C. 35, s. 491-500.

⁴⁵⁸ Metin, be. 1457.

⁴⁵⁹ Reşat Öngören, "Sûfi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, C. 37, s. 471-72.

⁴⁶⁰ Metin, be. 876.

⁴⁶¹ Metin, be. 609.

⁴⁶² Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17, s. 328-40.

ترسا

463 فلك پيمود از جام مسيحا شراب شمعگون در پای ترسا

17) Türkler, Türk⁴⁶⁴

ترکان

465 ترا هندوی ابرویم گه کین کشد در رخ چو ترکان لشکر چین

18) Ya'kûb'un çile evi⁴⁶⁶

بیت احزان

467 چو یوسف عزم کنعان تو دارم هوای بیت احزان تو دارم

19) Zebâni⁴⁶⁸

زبان

469 به تندى شانه را گفت ای زبانی سخن گستاخ با زلفم چه رانی

20) ZerdüştleSanatlır, Mecûsîlik⁴⁷⁰

زردشتیان

471 به زیر خرقة زان زئار بستی که چون زردشتیان آتش پرستی

⁴⁶³ Metin, be. 977.

⁴⁶⁴ Ahmet Taşağıl, "Türk", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 41, s. 467-74.

⁴⁶⁵ Metin, be. 754.

⁴⁶⁶ Mustafa İsen, "Beytülahzân", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, C. 6, s. 88.

⁴⁶⁷ Metin, be. 1326.

⁴⁶⁸ Yusuf Şevki Yavuz, "Zebâni", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44, s. 164.

⁴⁶⁹ Metin, be. 681.

⁴⁷⁰ Şinasi Gündüz, "Mecûsîlik", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 28, s. 279-84.

⁴⁷¹ Metin, be. 933.

2.3.5. Muhabbet-nâme’de Yer Alan Ayet, Hadis ve Diğer İktibaslar

2.3.5.1. Ayetler

⁴⁷² و گر شد مهر صباغ رخ ماه ز نورش یافت رنگ صبغة الله

Bakara Suresi, 138. Ayet’e işaret edilmektedir.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عَابِدُونَ

“Biz, Allah’ın boyasıyla boyanmışızdır. Boyası Allah’ınkinden daha güzel olan kimdir? Biz ona ibadet edenleriz”(deyin).⁴⁷³

⁴⁷⁴ ترا ورد سحر سبع المثانيست زبانت آیتی در سبعة خوانیست

Hicr Suresi 87. Ayete işaret edilmektedir.

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

“Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur’an’ı verdik.”

Tefsir bilginleri, âyette geçen “tekrarlanan yedi âyet”in, Fâtiha sûresi yahut Kur’an’ın yedi uzun sûresi olduğunu söylemişlerdir.⁴⁷⁵

⁴⁷⁶ به سویی حضرتت گر گم کند راه دلش بس بود توبوا الى الله

Tahrim Suresi 8. Ayet yasağına işaret edilmektedir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا

“Ey iman edenler! Allah’a içtenlikle tövbe edin.”⁴⁷⁷

⁴⁷² Metin, be. 17.

⁴⁷³ Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin (çev.), **Kur’an-ı Kerim Meâli**, 12. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 26.

⁴⁷⁴ Metin, be. 1264.

⁴⁷⁵ Altuntaş, Şahin, **Kur’an-ı Kerim Meâli**, s. 285.

⁴⁷⁶ Metin, be. 55.

⁴⁷⁷ Altuntaş, Şahin, **Kur’an-ı Kerim Meâli**, s. 632.

2.3.5.2. Kutsî Hadis

نمی آید فرو در هیچ منزل^{۴۷۸} مگر در منزل ویرانه دل

مَا وَسِعَنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي وَلَكِنْ وَسِعَنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ

“Ben yerlere ve göklere sığmazken, mü’min kulunun kalbine sığımdım.”⁴⁷⁹

2.3.5.3. Atasözü

نشانندی بر سر آتش چو عودش⁴⁸⁰ کنون در می کشی دامن ز دودش

“Ateşin üzerine öd ağacı gibi oturtuyor, sonra da dumanından kaçırıyorsun.”

2.3.5.4. Diğer İktibaslar

Muhabbet-nâme’de yer alan aşağıdaki beyitler Baba Tahir Uryan’ın beş do-beytini hatırlatmaktadır⁴⁸¹.

خوشا عشق و خوشا عهد جوانی^{۴۸۲} خوشا عیش و خوشا باران جانی

خوشا عمری که در عشقی سراید^{۴۸۳} خوشا کامی که در عمری بر آید

خوشا با یار همدم راز گفتن^{۴۸۴} خوشا شب در کنار یار خفتن

خوشا چشمی که روی یار ببند^{۴۸۵} خوش آن بی دل که با دلبر نشیند

خوشا آن کز درش ماهی در آید^{۴۸۶} چو صبح از مهر يك دم خوش بر آید

⁴⁷⁸ Metin, be. 1429.

⁴⁷⁹ İsmâil b. Muhammed Aclûnî, **Keşfü’l-hafâ**, ed. Yûsuf bin Mahmûd el-Hâc Ahmed, Mektebetü’l-ilmî’l-hadîs, Şam 1421, C. 2, s. 229.

⁴⁸⁰ Metin, be. 922.

⁴⁸¹ Baba Tâhir, **Dobeyithâ-yî Baba Tâhir**, Kelhor, Tahran 1391, s. 21, 23, 29, 30, 115.

⁴⁸² Metin, be. 131.

⁴⁸³ Metin, be. 134.

⁴⁸⁴ Metin, be. 135.

⁴⁸⁵ Metin, be. 136.

^{۴۸۷}خوشا با دوست در خلوت نشستن در خلوت به روی خلق بستن

^{۴۸۸}همه شب دیده اختر شمارم ز پروین چون آفتاب کردی کنارم

^{۴۸۹}خوشا آن کس که در دور هلالی نباشد يك زمان از عیش خالی

Celâl Tabib-i Şirâzî'nin Gul u Nevruz'u⁴⁹⁰

⁴⁹¹دلی دارم به سختی همچو بولاد عجب دانه اگر نرمش کند باد

⁴⁹²دلی دارم شو زلف تو شکسته به هر مویی به صد جان باز بسته

⁴⁹³مشخص کرد امراض مزاجش مہیا کرد اسباب علاجش

⁴⁹⁴مشخص کرد کو را چه مزاج است معین کرد کو را چه علاج است

^{۴۹۵}برو در حلقه گیسوی او پیچ اگر بینی دهانش را مگو هیچ

⁴⁹⁶اگر گوید دهانش گو مگو هیچ ز زلف او گوید او را گو فرو پیچ

⁴⁹⁷ترا رسمیت پیشانی نمودن به پیشانی دل از مردم ربودن

⁴⁹⁸دل از حاجب به چشم و آبروان برد به پیشانی دل از حاجب توان برد

⁴⁸⁶ Metin, be. 137.

⁴⁸⁷ Metin, be. 138.

⁴⁸⁸ Metin, be. 161.

⁴⁸⁹ Metin, be. 962.

⁴⁹⁰ Jalal Tabib Shirazi, **Gul u Nawruz**.

⁴⁹¹ Metin, be. 451.

⁴⁹² Jalal Tabib Shirazi, **Gul u Nawruz**, s. 9.

⁴⁹³ Metin, be. 604.

⁴⁹⁴ Jalal Tabib Shirazi, **Gul u Nawruz**, s. 55.

⁴⁹⁵ Metin, be. 656.

⁴⁹⁶ Jalal Tabib Shirazi, **Gul u Nawruz**, s. 27.

⁴⁹⁷ Metin, be 737.

⁴⁹⁸ Jalal Tabib Shirazi, **Gul u Nawruz**, s. 55.

2.4. Dil Özellikleri

2.4.1. Türkçe İbareler

Yarlığı ve tuğra

یرلغی

طغرا

⁴⁹⁹ ز خطش یرلغی دیدم همایون به طغرای عنایت کرده مشحون

2.4.2. Farsça türetilen kelimeler

2.4.2.1. Zengâr-hord

زنگار خورد

⁵⁰⁰ دل زنگار خوردم را صفا بخش درون دردمندم را دوا بخش

2.4.2.2. Vefa-kûş

وفاکوش

⁵⁰¹ بگو با آن وفاکوش جفاکش که ای از طره‌ام کارت مشویش

2.4.2.3. Ciger-nâk

جگرناک

⁵⁰² چو اشک من جگرناکی و شب رو سری بر کن به کوی آن مه نو

2.4.3. Farklı Dilbilgisi Uygulamaları

2.4.3.1. می'nin emir kipinde istimrar eki olarak kullanılmıştır.

⁵⁰³ به آب دیده تخم صبر می کار که شاخ صبر می آرد شکر بار

⁴⁹⁹ Metin, be. 1301.

⁵⁰⁰ Metin, be. 35.

⁵⁰¹ Metin, be. 1031.

⁵⁰² Metin, be. 207.

⁵⁰⁴مزن در وصل من چون شمع خنده بسوز از هجر و شب می دار زنده
⁵⁰⁵که خوش می باش که آن معشوق طئاز طریق مهربانی کرد آغاز
⁵⁰⁶کنون می بین ز رویم دلفروزی کنون می کن ز قتم سرفرازی
⁵⁰⁷از این پس در سراستان پیوند چو بلبل شاد زی چون غنچه می خند

2.4.3.2. Emr-i Gaibde گو fiilinin kullanılması.

⁵⁰⁸چو همدم شد به خلوت دوست با من برون خانه گو می میر دشمن

2.4.3.3. Gayr-i âkil kelimeler bazen ان eki ile çoğul yapılmıştır.

⁵⁰⁹تو گشتی عاشقان چندان به بیداد که دیدی خویش را در قید پولاد
⁵¹⁰بدین نیلوفری باغ از جوانب هزاران نرگس از اجرام ثاقب
⁵¹¹به نقدش آن دو لب يك لفظ دشنام هزاران پی به از صد نامه پیغام

2.4.3.4. Sıfatlar, bazen isim yerinde kullanılmıştır.

⁵¹²تو با دیوانگان هم داستانی تو نیز از حلقه دیوانگانی
⁵¹³بپرهیز از دعای دردناکان بترس از یارب شب زنده داران
⁵¹⁴که طبع نازکان غم بر نتابد دل خوبان ملالت بر نتابد

⁵⁰³ Metin, be. 369.

⁵⁰⁴ Metin, be. 790.

⁵⁰⁵ Metin, be. 1045.

⁵⁰⁶ Metin, be. 1296.

⁵⁰⁷ Metin, be. 1316.

⁵⁰⁸ Metin, be. 1372.

⁵⁰⁹ Metin, be. 735.

⁵¹⁰ Metin, be. 1078.

⁵¹¹ Metin, be. 1179.

⁵¹² Metin, be. 276.

⁵¹³ Metin, be. 444.

⁵¹⁴ Metin, be. 496.

نباشد عاشقان را صبر ایوب	⁵¹⁵ که صبر از روی خوبان کی بود خوب
که کرد ایزد به تأییدت مسمّا	⁵¹⁶ از آنی محرم خوبان به هرجا
گهی در بزم خوبان سر بر آری	⁵¹⁷ گهی با عاشقان شب زنده داری
ز دیوان ازل پروانه داری	⁵¹⁸ تو از دلدادگان در جان سپاری
به روح خفتگان روضه خاگ	⁵¹⁹ به صدق زایران کعبه پاک

2.4.3.5. İsimler, bazen sıfat yerinde kullanılmıştır.

⁵²⁰ بگفت آنها که بود از پیش رفته ز بی مهری آن ماه دو هفته

2.4.3.6. Mutlak yeterlilik ve yeterlilik kiplerinde de bazen asıl fiilin masdarı muhaffefi yerine masdar-ı aslîsi kullanılmıştır.

که راز از دوستان نتوان نهفتن	⁵²¹ بگویم گر چه لایق نیست گفتن
که هرگز راز نتوانی نهفتن	⁵²² شاید هیچ رازی با تو گفتن
که نتوانی رسانیدن به جایی	⁵²³ تو در کاری مزین بیهوده رایی
به دم تا کی توان گشتن چو شمعش	⁵²⁴ کسی کز عشق بی عیب است دمعش
مرا امید باید در تو بستن	⁵²⁵ به مجلس می توانی خوش نشستن

⁵¹⁵ Metin, be. 620.

⁵¹⁶ Metin, be. 749.

⁵¹⁷ Metin, be. 875.

⁵¹⁸ Metin, be. 995.

⁵¹⁹ Metin, be. 1457.

⁵²⁰ Metin, be. 348.

⁵²¹ Metin, be. 320.

⁵²² Metin, be. 455.

⁵²³ Metin, be. 545.

⁵²⁴ Metin, be. 918.

⁵²⁵ Metin, be. 1153.

2.4.3.7. Gereklilik ve mutlak gereklilik kiplerinde masdar-ı muhaffef yerine masdar-ı aslî kullanılması.

قدم باید نهادن بر سر جان	⁵²⁶ که در اول قدم در کوی جانان
به سگ باید گرفتن همچو روباه	⁵²⁷ شکاری را که داغ ماست گه گاه
جفای دوستان باید کشیدن	⁵²⁸ به جور از یار خود نتوان بریدن
و زان بس دامن جانان کشیدن	⁵²⁹ بپاید مدتی هجران کشیدن
که لایق نیست در سفته سفین	⁵³⁰ نمی باید حدیث رفته گفتن
مرا امید باید در تو بستن	⁵³¹ به مجلس می توانی خوش نشستن

2.4.3.8. Gelecek zamanda fiilin masdar-ı aslîsinin kullanılması.

بسی خواهد کشیدن زحمت از باد	⁵³² تو را آن کس که پیش من فرستاد
ترا در دودمان آتش نهادن	⁵³³ زبان خواهد سرت بر باد دادن
نخواهد بعد از این پیمان شکستن	⁵³⁴ ز نو خواهد وفا را عهد بستن
مگو هیچش که خواهد دادنت کام	⁵³⁵ اگر وقتی دهانش داد دشنام
به قاف قرب خواهد آرمیدن	⁵³⁶ چو عنقا خواهد از مردم رمیدن

2.4.3.9. Harf-i izafesi ile izafet yapılması.

به عاشق بردن از معشوق نامه	⁵³⁷ تو را رسم است ای مشکین شمامه

⁵²⁶ Metin, be. 214.

⁵²⁷ Metin, be. 538.

⁵²⁸ Metin, be. 589.

⁵²⁹ Metin, be. 1058.

⁵³⁰ Metin, be. 1062.

⁵³¹ Metin, be. 1153.

⁵³² Metin, be. 478.

⁵³³ Metin, be. 931.

⁵³⁴ Metin, be. 1046.

⁵³⁵ Metin, be. 1048.

⁵³⁶ Metin, be. 1340.

مزاجت را دلیل حسن حال است	⁵³⁸ چو در نبض تو حدّ اعتدال است
چو گل در عهد او بوی وفا نیست	⁵³⁹ که آن نامهربان را میل ما نیست
ولیکن حسن ماهش عنزخواه است	⁵⁴⁰ که شب را نیز رنگ رخ سیاه است
نباشد عاشقان را صبر ایوب	⁵⁴¹ که صبر از روی خوبان کی بود خوب
که عاشق را بود آینه روشن	⁵⁴² چه گویم با تو سرّ سینه روشن
که هر دم با گروهی هم‌زبان است	⁵⁴³ قلم را این سیه رویی از آن است
دلش را میل پیوند کدام است	⁵⁴⁴ ولی تا دوست در بند کدام است
ولی از هر دلی با اوست راهی	⁵⁴⁵ معین نیست او را جایگاهی

2.4.3.10. Bitişik şahıs zamirlerinin mef'ul yerinde kullanılması.

به تلخی جان شیرین بایدت داد	⁵⁴⁶ هم آخر در غم شیرین چو فرهاد
مگو هیچش که خواهد دادنت کام	⁵⁴⁷ اگر وقتی دهانش داد دشنام
چو گفتی بایدش کردن دهان تر	⁵⁴⁸ مگو با تشنه ذکر آب کوثر
گهی بر دوش می کردم حمایل	⁵⁴⁹ گهی می بستمش در گردن دل

⁵³⁷ Metin, be. 509.

⁵³⁸ Metin, be. 523.

⁵³⁹ Metin, be. 576.

⁵⁴⁰ Metin, be. 608.

⁵⁴¹ Metin, be. 620.

⁵⁴² Metin, be. 816.

⁵⁴³ Metin, be. 1014.

⁵⁴⁴ Metin, be. 1019.

⁵⁴⁵ Metin, be. 1427.

⁵⁴⁶ Metin, be. 884.

⁵⁴⁷ Metin, be. 1048.

⁵⁴⁸ Metin, be. 1178.

⁵⁴⁹ Metin, be. 1336.

2.4.3.11. می fiilinin, şimdiki zamanın hikâyesi şeklinde ile kullanılması.

ز موج بحر طبع گوهرانگیز ⁵⁵⁰	چو بحر دیده می بودم گهرریز
همم هم همنشین بودی و هم غم ⁵⁵¹	نمی بودیم خالی يك دم از هم
گهی می بود بازو بند جانم ⁵⁵²	گهی می گشت تعویذ زبانه

2.4.3.12. pişvendleri ile kurulan pişvendî (önekli) fiillere yer verilmiştir.

و گر هستی به نقش دوست ناظر ⁵⁵³	فرو شو نقش غیر از لوح خاطر
ز عارض بر فکن شبگون نقابش ⁵⁵⁴	ببین آندر دل شب ماهتابش
اگر فرصت بود در وصفِ حالم ⁵⁵⁵	فرو خوان این غزل پیش غزالم
پر آمد در لباس شبروانه ⁵⁵⁶	به کوی دوست شد در شب روانه
تو خود آنها که دانی زین طریقه ⁵⁵⁷	فرو مگذار با او يك دقیقه
تو این سودای خام از سر به در کن ⁵⁵⁸	به وقت اندیشه کار دگر کن
در آخر با وفا دمساز گردند ⁵⁵⁹	ز راه بی وفایی بازگردند
رسانید از من خاکی سلامی ⁵⁶⁰	به شرط آن که باز آرد پیامی
حکایت هرچه بود از دل به در کرد ⁵⁶¹	سخن را چون دهانش مختصر کرد

⁵⁵⁰ Metin, be. 66.

⁵⁵¹ Metin, be. 596.

⁵⁵² Metin, be. 1335.

⁵⁵³ Metin, be. 156.

⁵⁵⁴ Metin, be. 218.

⁵⁵⁵ Metin, be. 220.

⁵⁵⁶ Metin, be. 230.

⁵⁵⁷ Metin, be. 327.

⁵⁵⁸ Metin, be. 333.

⁵⁵⁹ Metin, be. 371.

⁵⁶⁰ Metin, be. 430.

⁵⁶¹ Metin, be. 570.

⁵⁶²دمی در روی و زلف خود نظر کرد ز دل فکر گل و سنبل به در کرد

⁵⁶³مرا دید از ملالت سر گرفته ز سر تا پای آتش در گرفته

2.4.3.13. Olumsuzluk edatı kısaltılarak kullanılmıştır.

⁵⁶⁴کنون عمریست کز ما نامدش یاد نه خود آمد نه مکتوبی فرستاد

2.4.3.14. Hafifletilmiş masdar, aslî masdar ve ism-i mef'uller isim olarak kullanılmıştır.

⁵⁶⁵دل زنگار خوردم را صفا بخش درون دردمندم را دوا بخش

⁵⁶⁶مه خورشید رخسارم ز خرگاه برون آمد به عزم دیدن ماه

2.4.3.15. Ender de olsa چند belgisiz sıfatı, mevsuftan sonra getirilmiştir.

⁵⁶⁷ز دردش دور دولابی پراکند درین ایوان مینا جرعه چند

2.4.3.16. Fi'l-i vasfîlere (fiilden türetilmiş sıfat) yer verilmiştir.

⁵⁶⁸گهر وقتی تواند رفت در کار که او را مشتری باشد طلبکار

⁵⁶⁹زبان آور مباش ای زر خریده به جای خود نشین ای سر بریده

⁵⁷⁰که ای شوخ دهان از هم دریده زبانت از قفا بیرون کشیده

⁵⁶² Metin, be. 721.

⁵⁶³ Metin, be. 854.

⁵⁶⁴ Metin, be. 615.

⁵⁶⁵ Metin, be. 35.

⁵⁶⁶ Metin, be. 488.

⁵⁶⁷ Metin, be. 953.

⁵⁶⁸ Metin, be. 87.

⁵⁶⁹ Metin, be. 930.

⁵⁷⁰ Metin, be. 1184.

2.4.3.17. Arapça sıra sayı sıfatlarına da yer verilmiştir.

من اوّل گوهری بودم نهفته ⁵⁷¹	به الماس زبان درّی نسفته
نظام الملك ثانى آصف عهد ⁵⁷²	کهن دیر جهان را مهدی مهد
رسولم پیشش اوّل یار مه بود ⁵⁷³	دوم نوبت نسیم صبحگه بود
چو این نوبت حدیث از دل شنیدم ⁵⁷⁴	قلم بر تخته اوّل کشیدم
تو او را سنگ عبرت بر سبوزن ⁵⁷⁵	که دردی می دهد در اوّل دن

2.5. Sanatlar

2.5.1. İstiâre

یکی شد خاتم دستِ فتوت
یکی شد گوهر بحرِ مروت⁵⁷⁶

“Biri cömertlikte Hâtim et-Tâî, birisi de mürüvvet denizinin incisi oldu.”

دلم آیینۀ معنی‌نما شد
مس زنگار خوردم کیمیا شد⁵⁷⁷

“Gönlüm mânâ gösteren aynaya döndü, pasları kimyâ oldu.”

به خود گفت این هوس را دیگ خامست
مرا این سرزنش صد مه تمامست⁵⁷⁸

“Kendine, bu hevesin ham bir kazan misâli henüz hala kaynamakta olup pişmediğini, serzenişinin ise canına yettiğini söyledi.”

چو زلف یار عنبر بوی ای گل

⁵⁷¹ Metin, be. 81.

⁵⁷² Metin, be. 91.

⁵⁷³ Metin, be. 629.

⁵⁷⁴ Metin, be. 827.

⁵⁷⁵ Metin, be. 960.

⁵⁷⁶ Metin, be. 97.

⁵⁷⁷ Metin, be. 146.

⁵⁷⁸ Metin, be. 283.

چو لعل دوست خندان روی ای گل⁵⁷⁹

“Ey yârin zülfü misâli amber gibi mis kokan çiçek! Ey güleç yüzlü sevgilinin yâkut misâli kıpkırmızı dudakları gibi olan gül!”

2.5.2. Cinâs

مراد ما ز صورت جان معنیست

که نقش صورت بی جان ز ما نیست⁵⁸⁰

“Bizim sûretten muradımız mânâdır, cansız sûret ise bizden değildir.”

بدو گفتم که ای چشم و چراغ

مرا با نورت از ظلمت چرا غم⁵⁸¹

“Ona; ‘ey gözüm, nurum! Senin ışığın varken, neden karanlıktan korkayım’ dedim.”

دل مسکین پریشان چون نباشد

که مسکن در خم موی تو دارد⁵⁸²

“O kıvrım kıvrım saçlarında mesken tuttuğunda ancak perişan olmaz bu miskin gönül.”

دماغ از نکهت خالی ز کامست

که بویّت موجب رنج ز کامست⁵⁸³

“Senin kokun yüzünden dimağ rahatsız olur, kokun genzi acıtır.”

گشاد از درج لولو قفل یاقوت

کز آن دارد دل و جان قوّت و قوت⁵⁸⁴

⁵⁷⁹ Metin, be. 1136.

⁵⁸⁰ Metin, be. 150.

⁵⁸¹ Metin, be. 197.

⁵⁸² Metin, be. 226.

⁵⁸³ Metin, be. 1193.

⁵⁸⁴ Metin, be. 1354.

“Can ile gönlün kuvvet ve azığı olan o inci kutusunun yakut kilidini açtı. ”

2.5.3. İltifat

نظام الملك ثانی آصف عهد

⁵⁸⁵کهن دیر جهان را مهدی مهد

“Nizâmülmülk ve Süleyman Peygamberin veziri, köhne dünyanın mehdîsi.”

تو با دیوانگان هم داستانی

⁵⁸⁶تو نیز از حلقه دیوانگانی

“Sen divânelerle aynı hikâyeden, onlar gibi divânelerin halkasındansın.”

ز نورت بر عروس خاک زیور

⁵⁸⁷ز جودت کیسه خارا پر از زر

“Senin ışığından toprak mücevher oldu, senin cömertliğinden boş kâse altın ile doldu.”

تویی همخانه عیسی در این دیر

⁵⁸⁸که در راه تجرد می کنی سیر

“Sen, bu yalınlık, arınma yolunda giden, yol alan, bu manastırdaki İsâ’nın menzildaşısın.”

2.5.4. Telmih

چنین کز آب و آتش نیستت بیم

⁵⁸⁹نمی دانم کلیمی یا براهم

“Böyle su ve ateşten korkun yok, bilmiyorum İbrahim ya da Mûsâ mısın?”

چو موسی با درختی همسخن بود

⁵⁸⁵ Metin, be. 91.

⁵⁸⁶ Metin, be. 276.

⁵⁸⁷ Metin, be. 295.

⁵⁸⁸ Metin, be. 307.

⁵⁸⁹ Metin, be. 527.

⁵⁹⁰ که به روی آتش گل روی بنمود

“Mûsâ gibi ağaçla aynı dili konuşuyordu, ateşe gülümseyerek yöneldi.”

بدین درگه ز خدمتهای لایق

⁵⁹¹ به محمودی رسیدی از ایازی

“Bu dergâhta layık hizmetlerinden dolayı Ayaz’lıktan Mahmud’luğa ulaştın. Zamanında Ayaz gibiydin, bu dergâhtaki layık hizmetlerinden dolayı Mahmud’un makamına eriştin.”

چو یوسف عزم کنعان تو دارم

⁵⁹² هوای بیت احزان تو دارم

“Yûsuf misali senin Ken’ân ülkenin arzusunda, Ya’kûb gibi çile evinin düşüncesindeyim. Yûsuf Peygamber gibi Ken’ân ülkesinin özlemini çekip oraya gitmek istiyor, Ya’kûb Peygamber gibi de senin çile evinde olma isteğinde, düşüncesindeyim.”

چو آزر بت ز چوب خشک متراش

⁵⁹³ چو ابراهیم آزر بت-شکن باش

“Âzer gibi kuru odundan put yapma, Âzer’in oğlu İbrâhim gibi put kıran ol.”

2.5.5. Teşbîh

ز شرعش سر میبچ از هیچ رویی

⁵⁹⁴ که همچون شانه می گردد به مویی

“Saçta dönüp dolanan tarak misali, asla hiçbir zaman onun yolundan ayrılıp başka yöne dönme, yüz çevirme!”

عراق از جنة الاعلى است بابی

⁵⁹⁰ Metin, be. 1235.

⁵⁹¹ Metin, be. 1295.

⁵⁹² Metin, be. 1326.

⁵⁹³ Metin, be. 1402.

⁵⁹⁴ Metin, be. 30.

⁵⁹⁵ که برجش چون تو دارد آفتابی

“Irak, burcunda senin gibi bir güneşin olduğu, doğduğu, cennetin o yüce kapısıdır.”

و گر دارد سواد چشم من نور

⁵⁹⁶ ز عکس خال هندوی تو دارد

“Varsa eğer gözümün karasında bir nur belirtisi, o senin fitne dolu, kışkırtıcı beninin aks’i neticesi!”

ز عشق روی آن سرو گل اندام

⁵⁹⁷ به بوی زلف آن ماء دلارام

“O gül endamlı, servi boylunun aşkı yüzünden, o gönle huzur veren ayın (sevgilinin) zülfünün kokusuyla!”

که ای گل دسته باغ جوانی

⁵⁹⁸ چراغ افروز بزم زندگانی

“Ey gençlik bağının deste gülü, yaşam çadırının, otağının aydınlatıcısı!”

ز ناگه بلبلای هنگام شبگیر

⁵⁹⁹ که در عشق آیتی می کرد تفسیر

“Gece karanlığında ansızın bir bülbül aşk ayetlerini tefsir ediyordu.”

خراب-آباد دل کاشانه اوست

⁶⁰⁰ که او گنج است و دل ویرانه اوست

“Gönül harabesi onun sarayıdır, o da harabede bulunan ve gönlün onun viranesi olduğu hazinedir.”

⁵⁹⁵ Metin, be. 106.

⁵⁹⁶ Metin, be. 225.

⁵⁹⁷ Metin, be. 377.

⁵⁹⁸ Metin, be. 1156.

⁵⁹⁹ Metin, be. 1232.

⁶⁰⁰ Metin, be. 1430.

2.5.6. Tenvriye

Koku satan/Attar-ı Nîşâburi

عطار

زهی آهو ز خلقت گشته عطار

هما در باغ عدلت استخوان خوار⁶⁰¹

“Senin yaratılışın sayesinde birçok ahu, koku satan/Attâr olmuştur, huma senin adalet bağında kemik yiyor.”

Hıtay/Hata⁶⁰²

خطا

سوی چین از خطا کردی تجارت

که وقت مشک را دادی به غارت⁶⁰³

“Çin’de ticaret yapman hataydı. Böylelikle elindeki miski heba ettin!/ Hıtay bölgesinden ticaret yaptın. Elde ettiğin miskleri de dağıttın.”

Güneşsiz/şevkatsiz

بی مهر

سیه گشت آسمان از دود آهم

جهان بی مهر شد چون طبع ماهم⁶⁰⁴

“Gökyüzü âhımın dumanıyla kapkara oldu, dünya ay yüzlü sevgilim gibi güneşsiz/şefkatsiz kaldı.”

Dişlerinle/canı gönülden

بن دندان

قفاداری زلفش ز آن کنی تو

⁶⁰¹ Metin, be. 109.

⁶⁰² Taşağıl, “DİA”, s. 404-5.

⁶⁰³ Metin, be. 472.

⁶⁰⁴ Metin, be. 486.

⁶⁰⁵ که خدمت از بن دندان کنی تو

“Sen (tarak) onun saçının peşine, ona dişlerinle/cânı gönülden hizmet ettiğin için düştün.”

Gülriiz makamı/gül dökmüş

پردہ گلریز

نواها دارد آن بی برگ مهجور

⁶⁰⁶ ز ساز پردہ گلریز نوروز

“O ayrı düşmüş kısmetsizin, yapraksızın, nevrûzun gülriiz/gül dökmüş makamındaki sazından şarkıları, sesleri, seslenişleri vardır.”

İbnü’l- Arabî’nin Ankâ’ü Muğrib kitabı/Anka

عنقای مغرب

غرابی امد از اقصای مغرب

⁶⁰⁷ همای چرخ شد عنقای مغرب

“Batıdan bir karga, kuş geldi, Huma, Huma kuşu tarafına döndü.”

Bülbül/onların bin katı

هزاری روز دستان

تو زیشان دستها بردی به الحان

⁶⁰⁸ که چون ایشان هزاری روز دستان

“Sen sesinle onları yendin, zira onlar gibi bir bülbülsün/onların bin katı kadarsın.”

Kıpkırmızı sevgilinin dudağı misali/ Yâkut el-Müsta’sımî

یاقوتش

⁶⁰⁵ Metin, be. 647.

⁶⁰⁶ Metin, be. 802.

⁶⁰⁷ Metin, be. 1217.

⁶⁰⁸ Metin, be. 1251.

خطی دیدم بسی شیرینتر از جان

⁶⁰⁹ که خادم بود یاقوتش چو مرجان

“Mercan gibi sevgilinin kıpkırmızı dudağına benzeyen, kıpkırmızı şarap misali/Yâkut el-Müsta’sımî hizmetkârı olan, candan daha tatlı bir yazı, bir hat gördüm.”

2.5.7. Kinâye

سیه رنگ است صبر اما چه غم زآن

⁶¹⁰ که در ظلمت توان دید آب حیوان

“Her ne kadar siyah renkli olsa da sabrın rengi, âb-ı heyvan, âb-ı hayat karanlık kuyularda olur.”

تغار قیر شب را سر گشادند

⁶¹¹ خم نیل فلک را قیر دادند

“Gecenin kirli çömleğini akıtıp, boşaltıp, gökyüzünü kirlettiler.”

چو یوسف عزم کنعان تو دارم

⁶¹² هوای بیت احزان تو دارم

“Yûsuf gibi senin Ken’ân ülkeni istiyor, Ya’kûb’un çile evini arzuluyorum.”

Reddü’s-sadr ale’l-acuz

مکن زاری چو زور و زر نداری

⁶¹³ که بیزارند معشوقان ز زاری

“Yakarıştan (ağlamaktan) inleyen maşukların sızlandıkları gibi gücün ve varlığın (altının) yok diye yakınma.”

⁶⁰⁹ Metin, be. 13•4.

⁶¹⁰ Metin, be. 607.

⁶¹¹ Metin, be. 974.

⁶¹² Metin, be. 1326.

⁶¹³ Metin, be. 552.

2.5.8. Mürâ'ât-i nazîr

گهی آن شانه را آینه کردار

⁶¹⁴ کند پنهان میان لوح زنگار

“Bazen o tarağı aynacı, paslı levhanın arasına saklar.”

به نور خود منور کن چراغ

⁶¹⁵ به بوی خود معطر کن دماغ

“Kendi ışığıyla lâmbamı aydınlat, burnumu mis kokunla doldur.”

زهی آهو ز خلقت گشته عطار

⁶¹⁶ هما در باغ عدلت استخوان خوار

“Ahu senin kokunla attara dönüşmüş, Huma ancak senin adalet bağında Huma kuşu.”

2.5.9. Tensîku's-sıfât

رخش گلبرگِ بستان صباحت

⁶¹⁷ زبانش بلبلِ باغ فصاحت

“Yüzü güzel bahçelerin yaprağı, dili fesahet bağının bülbülü.”

به دانش عمده الملك سلاطین

⁶¹⁸ جمال الحق والتّیاء والدّین

“İlimde padişahların memleketlerinin direği, dinin, dünyanın, hakkın cemâli.”

یکی شد والی تیغ گهردار

⁶¹⁹ یکی شد صاحب کلکِ دربار

⁶¹⁴ Metin, be. 14.

⁶¹⁵ Metin, be. 43.

⁶¹⁶ Metin, be. 109.

⁶¹⁷ Metin, be. 27.

⁶¹⁸ Metin, be. 92.

⁶¹⁹ Metin, be. 98.

“Biri mücevher süslü kılıcın, diğeri inci dolu kalemin sahibi oldu.”

شب و روزت سعادتم‌نشین است

⁶²⁰ خدایت حافظ و یار و معین است

“Gece ve gündüzün mutlulukla geçmektedir, Allah; koruyan, yârin ve yardımcındır.”

گهی بر دامن‌ت گردِ محاق است

⁶²¹ گهی بر چهره داغ احتراق است

“Bazen eteğinin üstü tozla kaplanmış, bazen çehren yanmaktan kavrulmuş gibidir.”

2.5.10. Siyâkatü’l-a’dâd

بصیری ناقدی صاحب عیاری

⁶²² چو گوهر در بزرگی نامداری

“Dikkatli, ölçülü, basiretlinin, büyüklükte inci gibisin, inci gibi isim sahibisin.”

ز تیغ آن بنای دین مقوم

⁶²³ ز کلاک این اساس ملک محکم

“Din binası, onun kılıcı ile güçlenmiş, bunun kalemiyle mülkün temeli sağlamlaşmış.”

شمال از خاکِ راحت مشکِ بیز است

⁶²⁴ صبا بر آستان‌ت صبح خیز است

“Kuzey rüzgârı senin yolunun toprak kokusundan dolayı mis gibi kokmakta, Saba rüzgârı ise kapının eşîğinden kalkarak esmektedir.”

تو مستِ حسن و من مستِ غرورم

⁶²⁰ Metin, be. 118.

⁶²¹ Metin, be. 271.

⁶²² Metin, be. 79.

⁶²³ Metin, be. 104.

⁶²⁴ Metin, be. 110.

ولی باور مکن کز مهر دورم⁶²⁵

“Sen güzelliğe mest, ben de gurura, ama sevgi ve aşktan uzağım desem de inanma!”

2.5.11. Leff ü neşr-i müşevveş

که آن نامهربان را میل ما نیست

چو گل در عهد او بوی وفا نیست⁶²⁶

“Sözünde gül gibi vefa kokusu olmayan şefkatsiz o sevgilinin bize de meyli yok.”

طبییان غافلند از دردِ عاشق

که جز عذرا نداند حال و امق⁶²⁷

“Vâmık’ın halinden Azrâ’dan başka kimsenin anlamadığı gibi, tabipler de âşığın derdinden anlamıyorlar.”

ولی چون غمزه و زلفِ دلارام

صبا غماز بود و ماه نَمَام⁶²⁸

“Sevgilimin gamze ve zülüfleri gibi, saba rüzgârı da aldatıcı, ay da laf taşıyordu.”

2.5.12. Leff ü neşr-i müretteb

دو عالی پایه را آمد علی نام

که نام هر دو شد فهرستِ احکام

یکی سر خیلِ جمهور اُمَم شد

یکی سر دفترِ اهل قلم شد

⁶²⁵ Metin, be. 316.

⁶²⁶ Metin, be. 576.

⁶²⁷ Metin, be. 609.

⁶²⁸ Metin, be. 630.

خلافت را یکی فهرست ابواب

⁶²⁹ وزارت را یکی قانون اسباب

“İki yüce kişinin adı Ali’dir, ikisinin adı da hikmetin özüdür.”

“Biri ümmetlerinin çoğunluğunun başı, biri de ilim ehlinin başı oldu.”

“Birinin saltanatı bilimlerin fihristi, birinin vezirliği de doğa kanunudur.”

شد آن کز شوق رخسار و لبم بود

⁶³⁰ ز چشم و دل تنت در آب و آتش

“Güzel yüzüm ve kıpkırmızı dudaklarımın arzusuyla senin gözlerin yaşlı ve gönlün ateşli oldu.”

2.5.13. Te’kîdû’z-zemm bi-mâ yüşbihü’l-medh

از آن رو عشق را سودااش خوانند

⁶³¹ که تسکین مزاج دل ندانند

“Âşıkların gönülleri hiç rahat duramadığından, onlara, aşka sevda derler.”

2.5.14. Mütezâd

کسی کو سرمه در چشمش کشیدی

⁶³² سیه-بختی من روشن بدیدی

“Gözüne kara sürme çeken o kişi, benim kara bahtımı rahatlıkla (aydınlık) görüyordu.”

که گر تلخ است جام صبر درکش

⁶³³ که روزی هم دهانت را کند خوش

⁶²⁹ Metin, be. 94-96.

⁶³⁰ Metin, be. 1032.

⁶³¹ Metin, be. 610.

⁶³² Metin, be. 122.

“Sabrın kadehi her ne kadar acı olsa da iç, bir gün ağzını tatlandırır!”

مخور غم کاندۀ هجران سر آید

⁶³⁴ گل شادی ز خار غم بر آید

“ Ayrılık derdi de biter üzölme, mutluluk çiçeği gam dikeninden açarak yeşerir!”

2.5.15. Şibh-i İştikak

که معنی صورت و جوهر عرض شد

⁶³⁵ ز صورت جوهر و معنی عرض شد

“Mücevher ve sûretin mânâsı belirlediğinde, mânâ ve mücevher yüzünden düşmanlık oluştu.”

سخن را طبعم از نو داد سازی

⁶³⁶ ز طرز دیگرش بستم طرازی

“Tabiatım söze yeni bir şekil verdi, onu farklı bir tarzda sıraladım.”

کند از اعتراض شعرم اعراض

⁶³⁷ بر آن مبسوط دارد نیل اغماض

“Eğer şiirime itiraz ederlerse, bu onların kıskançlıklarındandır, eserimi görmek istememelerinden, görmezlikten gelmelerindendir”

2.5.16. Mübâlağa

چو با زر گشت یاقوتت مرگب

⁶³⁸ فرح در طبع داری خنده در لب

⁶³³ Metin, be. 606.

⁶³⁴ Metin, be. 784.

⁶³⁵ Metin, be. 753.

⁶³⁶ Metin, be. 1443.

⁶³⁷ Metin, be. 1453.

⁶³⁸ Metin, be. 1134.

“Huyundaki ferahlık, rahatlık ve dudaklarındaki gülümseme yakutunun altınla birleşerek süslenmesi gibi görünüyor.”

منم یارب که دیدار تو دیدم

⁶³⁹منم یارب که آوازت شنیدم

“Yüzünü gören benim Allahım! Sesini işiten benim yarabbim!”

2.5.17. Sec’i

در آن دم کز سر حسرت زنم دم

⁶⁴⁰نه همدم دست من گیرد نه هم دم

“Hasret ile nefes aldığım o an, hasretten bahsettiğim o an, ne sevgili elimi tutar ne de nefes!”

2.5.18. Hüsn-i ta’lîl

صبا از بوی او عنبر شمیم است

⁶⁴¹شمال از موی او عیبر نسیم است

“Saba rüzgârı onun kokusundan mis gibi güzel kokmakta, kuzey rüzgârı onun saçından nergis kokulu esmektedir.”

ز بویش دم زد و دردم روان شد

⁶⁴²مع-القصه به کوی دلستان شد

“Bir an kokusunu duyup dertlerim bitti, kokusunu koklayıp dertlerim bitti, sevgilinin köyüne gitti. ”

دماغی دارد از زلفت مشویش

⁶⁴³وجودی دارد از عشقت در آتش

⁶³⁹ Metin, be. 1369.

⁶⁴⁰ Metin, be. 57.

⁶⁴¹ Metin, be. 28.

⁶⁴² Metin, be. 429.

“Kafası saçlarının kokusuyla karışmış, perişan olmuş, vücudu aşkınla ateşlere düşmüş.”

که ماه از مهر رویش چون هلال است

⁶⁴⁴هلال از طاق ابرویش خیال است

“Ay, onun yüzünün taklidinden hilâl gibi, hilâl ise onun kaşının yuvarlaklığını taklit ettiğinden hilâl gibidir.”

ز گرد ماه رویش نور می تافت

⁶⁴⁵و زان مه شمع مجلس نور می یافت

“Yüzünün aydınlığı, ışığını, dolunaydan alıyor ve o ışıkla meclis aydınlatıyordu, meclisin mumu nur buluyordu.”

به آواز حزینش نرگس یار

⁶⁴⁶ز خواب صبح شد چون غنچه بیدار

“Sevgilinin nergis çiçeği, onun hüzünlü sesine uyanan, açan gonca misali sabah uykusundan uyandı.”

2.5.19. İham

İlk mısra Emîr Hüsrev Dihlevî'nin Matlaü'l-envâr'ına, ikinci mısra Nizâmî'nin Mahzenü'l-esrâr'ına iham yapılmaktadır

جبینت مطلع انوار حسن است

⁶⁴⁷دلت گنجینه اسرار حسن است

“Alnın güzellik nurların başı/Matla-i Envar, gönlün ise güzellik sırlarının/Mahzenü'l-esrâr hazinesidir.”

⁶⁴³ Metin, be. 438.

⁶⁴⁴ Metin, be. 490.

⁶⁴⁵ Metin, be. 990.

⁶⁴⁶ Metin, be. 1245.

⁶⁴⁷ Metin, be. 750.

Hâcû-yi Kirmânî'nin Ravzatü'l-envâr adlı mesnevisinden iham yoluyla bahsedilmektedir

چو زلفِ سنبل شب شد سمنگون

⁶⁴⁸ ز عکس روضة الانوار گردون

“Yâsemin, sümbül çiçeğinin zülfü gibi kapandı gece oldu, Ravzatü'l-envâr (güzellik bahçesi)'nin aksi sayesinde.”

İbnü'l-Arabî'nin Ankâ'ü Muğrib adlı eseri

غرابی امد از اقصای مغرب

⁶⁴⁹ همای چرخ شد عنقای مغرب

“Batıdan bir karga, kuş geldi, Huma, Huma kuşu tarafına döndü.”

2.5.20. İktibas

Tahrim Suresi 8. Ayet'e işaret edilmektedir¹⁸

توبوا الى الله

به سویی حضرتت گر گم کند راه

⁶⁵⁰ دلایلش بس بود توبوا الى الله

“Eğer senin huzurundan şaşırıp yolumu kaybedersem, sebebi çoktu affet.”

Baba Tâhir Uryân'ın Do beyitinden

همه شب دیده اختر شمارم

⁶⁵¹ ز پروین چون آفق کردی کنارم

“Bütün gece yıldızlara bakıp sayıyorum, yanımda ufuktaki Ülker yıldızı gibi belirdin.”

İbnü'l-Arabî'nin Ankâ'ü Muğrib kitabından

⁶⁴⁸ Metin, be. 1075.

⁶⁴⁹ Metin, be. 1217

⁶⁵⁰ Metin, be. 55.

⁶⁵¹ Metin, be. 161.

غرابی امد از اقصای مغرب

⁶⁵²همای چرخ شد عنقای مغرب

“Batıdan bir karga, kuş geldi, Huma, Huma kuşu tarafına döndü.”

⁶⁵² Metin, be. 1217.

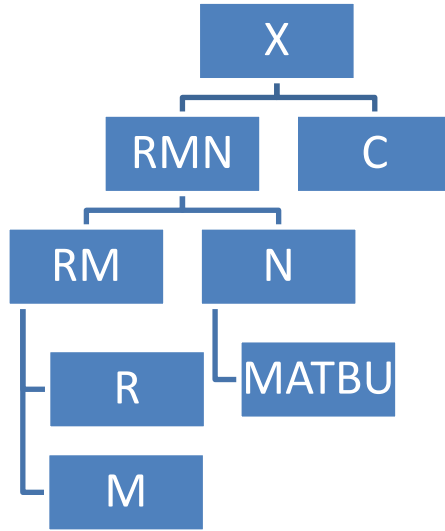
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUHABBET-NÂME’NİN TENKİTLİ METNİ

3.1. Muhabbet-nâme’nin Nüshaları

3.1.1. Yazma Nüshalar

İbn Nasûh’un Muhabbet-nâme adlı eserinin dokuzu yazma biri basma olmak üzere on nüshası tespit edilmiştir. Aşağıda tanıtılan bu nüshalardan ilk dördü tenkitli metin oluşturulurken kullanılmıştır. Çalışmamızda kullanılan nüshaların muhtemel şeceresi aşağıdaki gibidir.

1. Nuruosmaniye Kütüphanesi (N)

3783/2 numara ile kayıtlı, 265b-279a sayfalarda 27 satır olarak, 4 sütun halinde, talik yazı, siyah mürekkep ile başlıklar yaldızlı mürekkep ile yazılmış, çerçeve ve sütun araları yaldızla çevrilmiştir. 265b sayfasında metnin başında

serlevha bulunmaktadır. 279a sayfasında metnin hemen sonunda 834 yılının Şaban ayında istinsah edildiği kayıtlıdır. Müstensihi hakkında bilgi yoktur.

2. Carullah (C)

1685 numara ile kayıtlı, 193b-221a sayfalarda, 193b-213a arası 19 satır 213a-221a arası 20 satır olarak, iki sütun halinde, talik yazı, siyah mürekkep ile başlıklarsa kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa altlarında reddâde bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Çerçevesizdir.

3. Reşid Efendi (R)

740 numara ile kayıtlı, 1b-51a sayfalarda, on beş satır olarak iki sütun halinde, talik yazı, siyah mürekkep ile başlıklarsa kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfa altlarında reddâde bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Çerçevesizdir.

Bu nüshada 34b 973- 984 arası olan beyitler R37a da mükerreren yer almaktadır. Bu mükerrer olan sayfalar Rm şeklinde gösterilmiştir.

4. Melik Kütüphanesi (M)

4925 numara ile kayıtlı, 379-455 sayfaları arasında, 24-30 satır olarak, derkenarda tek sütun halinde, talik yazı ve siyah mürekkep ile yazılmıştır. Varak yerine her sayfaya müteselsil numaralar verilmiştir. 379 numaralı sayfadaki başlıkta yıldızla çevrelenmiş serlevha bulunmaktadır. İlk üç başlık kırmızı mürekkep ile yazılmış, diğer başlıkların yeri boş bırakılmış fakat yazılmamıştır. İstinsah tarihi ve müstensihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Son yaprakları düşmüştür.

5. İnebey Kütüphanesi

1239 genel numarası ile kayıtlı, 1b-14b sayfaları arasında, iki sütun on beş satır olarak, talik yazı, siyah mürekkep ile yazılmıştır. Baştan iki başlık yazılmış, diğerlerinin yerleri boş bırakılmış ve yazılmamıştır. Sayfa altlarında reddâde bulunmaktadır. İstinsah tarihi ve müstensihi ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Çerçevesizdir.

Teyfik Subhâni bu nüshanın 14b sayfasında Nasır-ı Hüsrev'in Saadet-nâme adlı eserinden birkaç beyit verildiğini, bundan sonraki kısmın da sonuna kadar Nasır-

1 Hüsrev'in Muhabbet-nâme'si olduğunu yazmaktadır⁶⁵³. Oysa 14b sayfasından sonraki kısmın Muhabbet-nâme ile alakası bulunmamaktadır.

6. Melik Kütüphanesi

2578 no ile kayıtlı 61-69 sayfaları arasında eserin sondan 121 beyiti yer almaktadır. İki sütun, on beş satır olarak talik yazı, siyah mürekkep ile yazılmıştır. Başlık yeri boş bırakılmış yazılmamıştır. İsninsah kaydı bulunmakta ancak müstensih adı ile 20 Rebiülevvel gününde istinsah edildiği kayıtlı tarihin yılı silik olduğundan okunamamaktadır. Çerçevesizdir.

7. İran Milli Kütüphanesi,

Mehdi Beyâni Kitaplığında 50 numara ile kayıtlı nüshanın İsmail bin İbrahim Abdullah tarafından 821 tarihinde istinsah edildiği belirtilmektedir⁶⁵⁴.

8. İran Milli Kütüphanesi

Saltanatî bölümü, 883 numara ile kayıtlı, Abdullah İsfahâni tarafından 842 yılında istinsah edildiği kaydedilmektedir⁶⁵⁵.

9. Meclis Kütüphanesi

Muayyeri bölümü 1 numara ile kayıtlı, bilinmeyen bir kişi tarafından 957 yılında istinsah edilmiş bir nüshadan da bahsedilmektedir⁶⁵⁶.

3.1.2. Matbu Nüsha

Muhabbet-nâme'nin eldeki nüshalarının muhtemel şeceresi yukarıda belirtildiği gibidir. Amacımız müellif kaleminden çıkan ya da ona en yakın metne ulaşmak olduğundan, müellife daha yakın olan nüshalara öncelik vermeye çalıştık.

⁶⁵³ Tefîk H. Subhânî, **Fihrist-i Nüshahâ-yı Hattî-yi Fârsî-yi Kitâb-hâne-i Kütübhâne-i Bursa**, İntişârât-i Dânişgâh-i Gîlan, Gîlan 1368, s. 201.

⁶⁵⁴ Mustafa Dîrâyâtî, **Fihrisvâre-i Dest-neviştâ-yi İran (Dena)**, Kitâb-hâne, Müze ve Merkez-i İsnâd-i Meclisi Şûrâ-yi İslâmî, Tahran 1389, C. 4, s. 1260.

⁶⁵⁵ Dîrâyâtî, **Fihrisvâre-i Dest-neviştâ-yi İran (Dena)**, C. 4, s. 1260.

⁶⁵⁶ Dîrâyâtî, **Fihrisvâre-i Dest-neviştâ-yi İran (Dena)**, C. 4, s. 1260.

Bu nüshalardan en son nesil matbu olan nüshayı, üst nüshası elde olması ve birçok eksikler barındırması nedeni ile nüsha karşılaştırmasına gerek görmedik.

Ali Muhaddis'in, içerisinde on beş farklı Farsça ve Arapça manzum eserin bulunduğu çalışmasında İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı eserinin metni de yer almaktadır. Muhabbet-nâmenin metni, Uppsala Üniversitesi kütüphanesinde A-N 3608. 15 numara ile kayıtlı Nuruosmaniye yazma nüsha mikrofilminden bilgisayarda dizildiği belirtilmektedir. Metnin sonunda istinsah kaydı formatında eserin bilgisayara geçiriliş tarihi hicrî şemsi (11 Şehriver 1380), hicrî kameri (13 Cemaziyelahir 1422) ve miladi (02 Eylül 2001) olarak verilmektedir.⁶⁵⁷

Çalışma metni, kendisinin de ifade ettiği gibi bizzat yazma nüshadan değil mikrofilm üzerinden yapılmış, mikrofilmde silik, okunamayan yerler bulunmakta olduğu belirtilmiştir. Eserin başka nüshalarının da kendi tarafından görülmediği anlaşılmaktadır. Bu sebeple Cemâleddin Ebu'l-izz'e yapılan övgü bölümü çalışmada yer almamaktadır.

İbni Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı eserinin, Nuruosmaniye Nüshasından başka Reşid Efendi, Carullah ve Melik kütüphanelerinde farklı dört nüshası daha bulunmaktadır.

Hazırlanan metinde farklı nüshaların görülmemesi, bizzat yazma nüsha yerine silik ve okunamayan mikrofilmin kullanılması gibi nedenlerden kaynaklanan hatalar ve eksiklikler bizim çalışmamızda giderilmeye ve daha düzgün bir metin ortaya konmaya çalışılmıştır.

Mikrofilmdeki problemlerden dolayı oluşan matbu nüsha değişiklikleri aşağıda belirtilmiştir.

19. beyitte مراد yerine مدار yazılmış

محمد آنکه مقصود از جهان اوست مراد از گردش هفت آسمان اوست

71. beyitte ikinci mısra مار yerine تار yazılmış

⁶⁵⁷ Ali Muhaddis, **Fifteen Litarary - Mystical Poems in Persian and Arabic: Written by Fifteen Persian, Indian, Turkish and Arap Poets**, Uppsala University, Uppsala 2004, s. 85.

اگر گوهرشناسی در شهوار مکش در رشته خر مهره مار

207. beyit ilk mısra و yerine چو اهنک سفر داری و چو اشک من جگرناکی و yazılmış

چو اشک من جگرناکی و شب رو سری بر کن به کوی آن مه نو

454. beyitte غمّاز yerine بی ناز yazılmış

ترا عاقل نداند محرم راز که نتوان گفت راز دل به غمّاز

605. beyit ikinci mısra N nüshasında بود yerine بنمود yazılmış biz fermud
aldık ama

دلم را آرزوی گلشکر بود طیب اندر جوابش صبر فرمود

701. beyitte زین بس karşılığında N nüshasında boş olan yere زلف kelimesini ilave
etmiş.

رها کن تا بود سربسته رازش مکش در روی من زین بس درازش

734. beyitte بیدار yerine پای بر yazılmış

ز هر سو فتنه بیدار داری که در سر فتنه ها بسیار داری

776. beyitte هست yerine نیست yazılmış

مرا در کوی غم سر گشته ای هست ز ملک عافیت برگشته ای هست

796. beyitte بجویش yerine بگویش yazılmış

تو ای آینه از من دل بجویش ولی از روی دلجویی مگویش

903. beyitte هست yerine نیست yazılmış

تو را چون هست ره در بزم یارم شبی بر خیز و بر کن شمع کارم

918. beyitte کشتن yerine گشتن yazılmış

کسی کز عشق بی عیب است دمعش به دم تا کی توان گشتن چو شمعش

1042. beyit hiç yazılmamış

پیام یار مهوش پیشم آورد مداوای درون ریشم آورد

1057. beyitte حلقه yerine جامه yazılmış

قماش وصل را در حلقه جان نباشد قیمتی بی داغ هجران

1088. beyitte ikinci mısra که yazılmamış

به رنگین عارض زیبا نگارم که برگ‌ی بی گل رویش ندارم

1266. beyitte عثور yerine عثور yazılmış

عشور غنچه را ز اوراق گلزار ز بانت می کند هر صبح تکرار

1279. beyitte بلبل yerine غلغل yazılmış

فتد در پرده پیروزه گل ز گلبانگ خوش آمد صبح غلغل

İstinsah Tarihi 834 yerine 835 yazılmıştır.

3.2.Muhabbet-nâme'nin Tenkitli Metni

محبتنامه ابن نصح

- ۱۲۱ کتاب محبتنامه ابن نصوح
- ۱۲۳ فی نعت النبی صلی الله علیه و سلم
- ۱۲۴ فی التقصیر و المناجات
- ۱۲۷ در درازی شب و احوال گفتن با خیالِ محبوب
- ۱۳۱ در مدحِ امیر جمال الدّین ابو العز
- ۱۳۳ آغازِ محبتِ نامه
- ۱۴۱ پیغام فرستادن عاشقِ ماه را پیشِ معشوق،
- غزل ۱۴۵
- خلاصه سخن ۱۴۶
- ۱۴۶ پیغام فرستادن ماه پیشِ محبوب از زبانِ عاشق
- غزل ۱۵۸
- خلاصه سخن ۱۵۹
- ۱۵۹ پیغام فرستادن آفتاب را از زبانِ معشوق به عاشق
- ۱۶۲ پیغام فرستادن عاشقِ بادِ صبا را از پیشِ معشوق و رای نمودن،
- غزل ۱۶۷
- خلاصه سخن ۱۶۸
- ۱۶۸ پیغام فرستادن بادِ صبا پیشِ محبوب و تندی نمودنِ محبوب
- ۱۷۵ پیغام فرستادنِ محبوبِ بادِ شمال را پیشِ عاشق،
- غزل ۱۸۴
- خلاصه سخن ۱۸۴
- ۱۸۵ پیغام رسانیدنِ بادِ شمال از زبانِ محبوب و نا امیدی دادن،
- ۱۸۸ پیغام فرستادن عاشقِ شانه را پیشِ محبوب و زاری نمودن ،
- غزل ۱۹۷
- خلاصه سخن ۱۹۸

- پیغام رسانیدن شانه به محبوب و تندی نمودنِ محبوب ۱۹۸
- پیغام آوردنِ آینه پیشِ عاشق در امیدواری ۲۰۲
- غزل ۲۱۲
- خلاصه سخن ۲۱۳
- پیغام رسانیدنِ آینه پیشِ عاشق، ۲۱۳
- پیغام فرستادنِ عاشق شمع را پیشِ محبوب و زاری نمود ۲۱۷
- غزل ۲۲۶
- خلاصه سخن ۲۲۷
- باز نمودنِ شمع پیشِ معشوق حالِ عاشق و تندی نمودنِ محبوب ۲۲۷
- غزل ۲۴۲
- خلاصه سخن ۲۴۳
- آمدنِ پروانه پیشِ عاشق و آوردنِ مژده وصال ۲۴۳
- در صفتِ بهار و پیغام فرستادنِ گل پیشِ محبوب از زبانِ محب ۲۴۷
- غزل ۲۵۶
- خلاصه سخن ۲۵۷
- آمدنِ گل پیشِ محبوب و آوردنِ پیغام محب و طیرگی با گل، ۲۵۷
- پیغام آوردنِ بلبل پیشِ عاشق و بشارت دادنِ وصل ، ۲۶۴
- غزل ۲۷۳
- مثنوی ۲۷۴
- آمدنِ بلبل پیشِ عاشق و مژده دادن به آمدنِ محبوب ۲۷۴
- آمدنِ محبوب به خانه محب و از یکدیگر به مراد رسیدن، ۲۷۹
- در موعظ و ختم کتاب ۲۸۴
- در خاتمه کتاب ۲۹۰

کتاب محبتنامه ابن نصح^۱

بسم الله الرحمن الرحيم^۲

[هزج: مفاعیلن مفاعیلن فعولن]

R 1b
C 193b
N 265b
M 379

- ۱ به نام آن که نامش حرزِ جانهاست ثنایش روز و شب^۳ وردِ زبانهاست
- ۲ کلیمی گشته هر نطق از کلامش محبتنامهها نامی ز نامش^۴
- ۳ همه ذراتِ گویا در^۵ صفاتش گواهی داده بر^۶ پاکی ذاتش
- ۴ فلک نوبت زنِ ذاتِ قدیمش جهان پرورده لطفِ عمیمش
- ۵ سخن بی ذکرِ او نامی ندارد زبان بی نامِ او کامی ندارد^۷
- ۶ ز ذکرِ او چراغِ دل منور ز فکرِ او دماغِ جان معطر
- ۷ سرایِ جسمِ شمعِ جان از او یافت ریاضِ دل گُلِ ایمان از او یافت^۸
- ۸ ز صنّعِ او در این دیبایِ زربفت عروسانِ کواکبِ کرده هر هفت^۹

^۱ کتاب محبتنامه ابن نصح N: دهنامه از گفتار ابن نصح R: هزار ساله ابن نصح فی بیان العشق محبتنامه ویا دهنامه C: ابن نصح

M

^۲ بسم الله الرحمن الرحيم R: ولذكر الله اعلى M: N - C

^۳ ثنایش روز و شب M, N, C: ثنایی حضرت R

^۴ کلیمی گشته هر نطق از کلامش محبتنامهها نامی ز نامش M, N, C: R -

^۵ در M, C, R: بر N

^۶ بر M, N, C: در R

^۷ سخن بی ذکر او نامی ندارد زبان بی نام او کامی ندارد M, N, R: - C

^۸ یافت M, N, R: یافت گهی آن سایه آینه کردار کند پنهان میان لوح زنگار C

۹	خرد پروانه شمع جلالش	قضا محکوم حکم لایزالش ^{۱۰}
۱۰	برافرازنده این طاق ^{۱۱} زنگار	برافروزنده این شمع زرکار ^{۱۲}
۱۱	صبا از جام مهرش جرعه نوشی	شمال از بوی ^{۱۳} او عنبر فروشی
۱۲	گل از بستان لطف او نسیمی	به بزم حمد او بلبل ندیمی
۱۳	که از شکل مه نو شانه سازد	که ^{۱۴} مشکین طره شب ^{۱۵} را ^{۱۶} طرازد
۱۴	گهی آن شانه را آینه کردار	کند پنهان میان لوح زنگار ^{۱۷}
۱۵	کسی را دست نبود در میانه	زهی صانع «تعالی الله شأنه»
۱۶	بطبّاحی اگر شد مهر ^{۱۸} مشهور	ز دیوان نوالش یافت منشور
۱۷	و گر شد مهر صباغ رخ ماه	ز نورش یافت رنگ صبغه الله

C 194a
M 380

R 2a

^۹ ز صنع او در این دیبای زریفت عروسان کواکب کرده هر هفت M, N, C: R -

^{۱۰} خرد پروانه شمع جلالش قضا محکوم حکم لایزالش C: M, N, R -

^{۱۱} طاق M, N: سقف R

^{۱۲} برافرازنده این طاق زنگار برافروزنده این شمع زر کار M, N, R: C -

^{۱۳} بوی M, C, R: جام M

^{۱۴} که M, C, R: که از M

^{۱۵} طره شب M, C, R: شب طره M

^{۱۶} را M, C, R: می N: M -

^{۱۷} گهی آن شانه را آینه کردار کند پنهان میان لوح زنگار M, N, R: C -

^{۱۸} مهر M, N, R: ماه C

۱۸ و گر درج نبوت یافت آدم نبودش قیمتی بی مهر خاتم^{۱۹}

فی نعت النبی صلی الله علیه و سلم^{۲۰}

۱۹ محمّد آنکه مقصود از جهان اوست مراد از گردش هفت آسمان اوست

۲۰ زهی سرنامۀ^{۲۱} اسرار شاهی زهی گنجینه سر الهی

۲۱ زهی ماهی که آدم بود بُرجش زهی دری که عالم بود دُرّجش

۲۲ مشرف قرعه دولت به فالش موشح یرلغ حکمت به آتش

۲۳ طراز کسوت لولاک نامش بیان سرّ ما اوحی کلامش^{۲۲}

۲۴ به صورت اختر برج جالاست به معنی گوهر درج کمالست^{۲۳}

۲۵ سریر شرع را صدر^{۲۴} انامست^{۲۵} سپهر وحی را بدر^{۲۶} تمامست

۲۶ ز رویش در خم این سبز خرگاه فروزان شمع مهر و مشعل ماه

^{۱۹} و گر درج نبوت یافت آدم نبودش قیمتی بی مهر خاتم M, C, N: R-

^{۲۰} فی نعت النبی صلی الله علیه و سلم C, N, R: نعت النبی M

^{۲۱} سرنامه N, C, R: سرمايه M

^{۲۲} طراز کسوت لولاک نامش بیان سرّ ما اوحی کلامش N - M, C, R:

^{۲۳} کمالست N, R, C: کمال است M

^{۲۴} صدر M, N, R: صدر و C

^{۲۵} انامست M, N, R: امامست C

^{۲۶} بدر M, N, C: ماه R

	۲۷	رخش گلبِـرگِ بـِـسـتـانِ صـبـا حـت	زبانش بلبـلِ بـا غِ فـصـا حـت
	۲۸	صـبا از بـویِ او ^{۲۷} عـنـبر ^{۲۸} شـمـیم است	شمال از مـوی ^{۲۹} او عـبـهر ^{۳۰} نـسـیم است
	۲۹	گـرت بـاید کـه بـینی رـویِ اـیـمـان	رـخ از آـیـنـهٔ اـمـر شـ مـگـر دـان
M 381	۳۰	ز شـر عـش سـر مـپـیـچ از هـیـچ رـویـی	کـه هـمـچـون شـانـه مـی گـر دـد بـه مـوی
	۳۱	دـرود از مـا رـوان بـر رـوحِ پـا کـش	کـه مـی گـوید ^{۳۱} فـلـک «رـوحـی فـدا کـش»
R2b		فـی التـقـصـیر و المـنـاجـات ^{۳۲}	
	۳۲	الـهـی اَگـهـی از هـر نـیـاز ی	کـه کـس را از تـو پـنـهـان نـیـسـت ^{۳۳} رـازی
C 194b	۳۳	تـو مـی دـانی نـیـاز هـر فـقـیـری	تـو یـی اَگـه ز رـازِ هـر ضـمـیری
	۳۴	چـو ^{۳۴} دـانی رـازِ حـاجـتـمـنـد دـر ویش	چـه حـاجـت بـر تـو عـرضِ حـاجـتِ خـویش
	۳۵	دـلِ زـنـگـارِ خـور دـم را صـفا بـخـش	دـرونِ دـرد مـنـد م را دوا بـخـش ^{۳۵}

^{۲۷} بوی او: M, C, R: طره‌اش N

^{۲۸} عنبر: M, N, R: عیهر C

^{۲۹} موی: M, R: بوی C: زلف N

^{۳۰} عبهر: M, C, R: N: عنبر

^{۳۱} گوید: M, N, C: خواند R

^{۳۲} فی التقصیر و المناجات R: در مناجات با باری تعالی N: فی المناجات C: مناجات M

^{۳۳} از تو پنهان نیست M, N, C: نیست پنهان از تو R

^{۳۴} چو: M, C, R: تو N

۳۶	ثنایِ خویش کن تعویذِ جانم	کلامِ خویش کن وردِ زبانم
۳۷	دلم را چشمِ عبرت‌بین به ره دار	زبانم را ز بد گفتن نگه دار
۳۸	ز حکمت بر ^{۳۶} دلم شمعِ برافروز	ز ^{۳۷} شمعِ روی هر جمعی برافروز
۳۹	نواهی ده مرا در پردهٔ خویش	برافکن پردهٔ پندارم از پیش
۴۰	چو بگشایی در میخانهٔ فیض	چو ^{۳۸} پیمایی می پیمانهٔ فیض
۴۱	از آن خُم ^{۳۹} جرعه ای در جام ^{۴۰} ما ریز	و زان ^{۴۱} می ^{۴۲} قطره ای در کامِ ما ریز
۴۲	مشرف کن به تشریفاتِ خاصم	زتابِ نار ده چون زر خلاصم
۴۳	به نورِ خود منور کن ^{۴۳} چراغم	به بویِ خود معطر کن دماغم
۴۴	چو کردی خسرو ملکِ کلامم	سخن را سگّه نو زن به نامم

N 266 a
M 382

^{۳۵} بخش N، بخش M، بخش C: بخش، دلم را چشمِ عبرت‌بین به ره دار زبانم را ز بد گفتن نگه دار R

^{۳۶} بر N، R، در M، C

^{۳۷} ز M، N، R، نه C

^{۳۸} چو M، N، R، تو C

^{۳۹} خُم M، R، می N، C

^{۴۰} جام M، N، R، کام C

^{۴۱} و زان M، N، R، از آن C

^{۴۲} می M، R، C، خُم N

^{۴۳} به نور خود منور کن M، N، R: منور کن به نور خود C

R 3a	۴۵	جمالی ده عروسِ خاطرَم را	منوَر کن به رویش ^{۴۴} ناظرَم را
	۴۶	چو ^{۴۵} نوکِ کلکم ^{۴۶} آراید جمالش	ز خطّ و نقطه سازد زلف و خالش
	۴۷	در او پوشد لباسِ لفظِ رنگین	بر او ^{۴۷} بندد نقابِ خطّ مشکین
	۴۸	ز نامحرم رخس محجوب گردان	به چشمِ خاطبش ^{۴۸} محبوب گردان
	۴۹	به وصفِ زلف و خالِ لاله رویان	به سودای خطّ زنجیرِ مویان
	۵۰	بسی گشتم به سَر مانندِ خامه	بسی کردم سیه رخسارِ نامه ^{۴۹}
	۵۱	چو عفوت می کند امیدوارم	به الطافِ تو این امید دارم ^{۵۰}
C 195a	۵۲	که گر ^{۵۱} جرمی ^{۵۲} کنم ^{۵۳} عذرم پذیری	و گراز پا ^{۵۴} در ^{۵۵} افتم ^{۵۶} دست گیری

^{۴۴} رویش: M, C, R: نورش N

^{۴۵} چو: C, N, R: ز M

^{۴۶} کلکم: M, N, R: کلک C

^{۴۷} بر او: M, C, R: فرو N

^{۴۸} خاطبش: M, N, R: صاحبش C

^{۴۹} نامه: M, N, C: خامه R

^{۵۰} چو عفوت می کند امیدوارم به الطاف تو این امید دارم M - N, C, R

^{۵۱} که گر: C, R: اگر N: چو M

^{۵۲} جرمی: N, R: عزری C: عفوت می M

^{۵۳} کنم: M, N, R: بود C

^{۵۴} پا: N, C, R: پای M

۵۳	خدایا توبه‌ای ده از گناه‌ها	که من از کرده خود روسیاهم ^{۵۷}
۵۴	اگر ابنِ نضوح از ره برون رفت	مگیر این ره بر او یارب که چون رفت
۵۵	به سویی حضرتت ^{۵۸} گر گم کند راه	دلش بس بود توبوا الی الله
۵۶	دلالت کن سوی صوبِ صوابش	پوشان از کرم صوبِ صوابش
۵۷	در آن دم کز سرِ حسرت زخم ^{۵۹} دم	نه همدم ^{۶۰} دستِ من گیرد نه هم دم
۵۸	به فضل و ^{۶۱} رحمت امیدوارم	که باشد بر شهادت ختمِ کارم

در درازی شب و احوال گفتن با خیالِ محبوب^{۶۲}

R.3b M
383

۵۹	شبی در بحرِ فکرت ^{۶۳} غرقه ^{۶۴} بودم ^{۶۵}	به گوهر طبع را می آزمودم
۶۰	زبانم گوهرِ اشعار می سفت	ضمیرم نکته‌ اسرار می گفت

۵۵ در M, C, R: N -

۵۶ افتم M, C, R: N آیم

۵۷ روسیاهم M, C, R: N شرمسارم

۵۸ حضرت M, C, R: N حضرت C

۵۹ زخم M, C, R: N زند

۶۰ همدم M, C, R: N مونث C: محرم M

۶۱ فصل و M, C, R: N فصل R

۶۲ در درازی شب و احوال گفتن با خیالِ محبوب R: در سبب تالیف کتاب گوید C: در سبب نظم و کتاب N: سبب نظم کتاب M

۶۳ فکرت M, C, R: N دل M

۶۴ غرقه M, C, R: N غوطه R: غواص M

۶۵ خوردم M, C, R: N خوردم R

۶۱	ز هر بابی سخن آغاز کردم	در گنج لطایف باز کردم
۶۲	ز طبعم در بسیط مرکزِ گل	روان شد هر طرف صد بحرِ کامل
۶۳	ز بحرِ شعر و بحرِ طبع زخار	بر آوردم بسی لولوی شهوار
۶۴	ز کلکم هردو را گوهر عیان شد	سفینه مجمع البحرین از آن شد
۶۵	چو ^{۶۶} موج فکر می زد بحرِ سینه	ز موجش پر گهر می شد سفینه
۶۶	ز موج بحرِ طبعِ گوهرانگیز ^{۶۷}	چو بحرِ دیده می بودم گهرریز ^{۶۸}
۶۷	خرد آهسته در گوشِ دلم گفت	که این دُرها ^{۶۹} به باطل چون توان سفت
۶۸	گهر گر در صدفِ مستور ماند	از آن بهتر که کس قدرش نداند
۶۹	از آن گوهر که طبعِ ابر دارد ^{۷۰}	زمینِ شوره خطّی بر ندارد
۷۰	بهای آن ز بازارِ چمن پرس	صفای آن ^{۷۱} ز رخسارِ سمن پرس
۷۱	اگر گوهرشناسی در شهوار	مکش ^{۷۲} در رشته خر مهره مار ^{۷۳}

C 195b

^{۶۶} چو: M, N, R, ذ C

^{۶۷} انگیز: M, C, R, آمیز N

^{۶۸} می بودم گهر ریز: M, C, R, بودم گوهر انگیز N

^{۶۹} این درها: M, N, R, درها را C

^{۷۰} دارد: M, N, C, بارد R

^{۷۱} آن: M, N, C, این R

۷۲	گهر بگذار که آن فرزندِ کان ^{۷۴} است	سخن پرور ^{۷۵} که آن ^{۷۶} دلبند ^{۷۷} جان است
۷۳	سخنهای تو در شاهوار است	از آن در گوشِ شاهان یادگار ^{۷۸} است ^{۷۹}
۷۴	دریغ است ار کنم نسبت به لولش	که لالا گشت لولوش از بنِ گوش
۷۵	مکن در گوشِ هرکس گوشوارش	ز چشمِ مهره دزدان ^{۸۰} گوش دارش
۷۶	چو کردم ^{۸۱} این سخنها ^{۸۲} از خردِ گوش	چو دریایی پر از گوهر زدم جوش
۷۷	در این معنی حدیثِ نازک و تر ^{۸۳}	به گوشِ او رسانیدم چو گوهر ^{۸۴}

R 4a
M 384

^{۷۲} مکش N، M: مکن C

^{۷۳} اگر گوهرشناسی، در شهور مکش در رشته خر مهره مار N، C، M: - R

^{۷۴} که آن فرزندان C، R، M: کو در بندکان N

^{۷۵} پرور R، C، M: بگذار N

^{۷۶} آن R، M: این C: کو N

^{۷۷} دلبند R، C، M: فرزند N

^{۷۸} یادگار R، N: گوشوار C

^{۷۹} سخنهای تو در شاهوار است از آن در گوش شاهان یادگار است R، C، N: - M

^{۸۰} دزدان R، C: داران N، M

^{۸۱} کردم R، C، N: کرد M

^{۸۲} سخنها N، C: گهرها R: خردها را M

^{۸۳} نازک و تر C، M: نازک تر R، N

^{۸۴} گوهر R، N، C: گوهر \ من اول گوهری بودم نهفته به الماس زبان دری نسفته \ زبانی بود تیزم همچو الماس ولی در سخن را

داشتم پاس \ که کو را ز سفتن سینه ریش است بهای گوهر ناسفته بیش است داشتی M

۷۸	که در بازارِ معنی بی‌هراسی	به دست آورده‌ام ^{۸۵} گوهر شناسی
۷۹	بصیری ناقدی صاحب عیاری	چو گوهر در بزرگی نامداری
۸۰	که چون گوهر ^{۸۶} ز خاکم بر گرفته‌ست	چو درجِ گوهرم در زر گرفته‌ست
۸۱	من اوّل گوهری بودم نهفته	به الماسِ زبانِ درّی نسفته
۸۲	زبانی بود تیزم همچو ^{۸۷} الماس	ولی دُرّ سخن را داشتم ^{۸۸} پاس
۸۳	که گوهر را ز سفتن ^{۸۹} سینه ریش است	بهایِ گوهرِ ناسفته بیش است ^{۹۰}
۸۴	سخن تا باشد اندر پرده فکر	بود او را مثالی دخترِ بکر
۸۵	به مهرش بیشترِ رغبت نمایند	به مهرِ آن که مهرش بر گشایند
۸۶	چو مس گردد زرش در بوتۀ دهر	منی گندم کنندش بعد از آن مهر
۸۷	گهر ^{۹۱} وقتی تواند رفت در کار	که او را مشتری باشد طلبکار
۸۸	چو طالب دید طبعم ^{۹۲} مشتری را	برآورد از صدف درِ دری را ^{۹۳}

^{۸۵} آورده ام R، C: آورده ای N

^{۸۶} گوهر C، N، M: کو R

^{۸۷} زبانی بود تیزم همچو C، N، M: زبان بودم از تیزی چو R

^{۸۸} داشتم R، N، M: داشتی C

^{۸۹} که گوهر را ز سفتن C، R: که گوهر را ز گفتن N: که کور از سفتن او M

^{۹۰} من اوّل گوهری ... است C، N، R: M –

^{۹۱} گهر R، N: مگر C، M

۸۹ سر درج معانی بر گرفتم جهان از نظم در گوهر گرفتم C196a

۹۰ چو اندر بزم والا گوهر عصر ضمیرم کرد در نظم را نثر^{۹۴} R 4b M 385

در مدح امیر جمال الدین ابو العز

۹۱ نظام الملک ثانی آصف عهد کهن دیر جهان را مهدی مهد

۹۲ به دانش عمده الملک سلاطین جمال الحق والدنیاء والدین

۹۳ چراغ دودمان نسل بوالعز که کلکش می کند اظهار معجز

۹۴ دو عالی پایه را آمد علی نام که نام هر دو شد^{۹۵} فهرست احکام

۹۵ یکی سر خیل جمهور امم شد یکی سر دفتر اهل قلم شد

۹۶ خلافت را یکی فهرست ابواب وزارت را^{۹۶} یکی قانون اسباب

۹۷ یکی شد خاتم دست فتوت یکی شد گوهر بحر مروت^{۹۷}

۹۸ یکی شد والی تیغ گهردار^{۹۸} یکی شد صاحب کلک دربار^{۹۹}

^{۹۲} طبعم R, N, C: طبع M

^{۹۳} در دری را R, N: دری در را C, M

^{۹۴} چو اندر بزم والا گوهر عصر ضمیرم کرد در نظم را نثر R, C, M: N

^{۹۵} هر دو شد R: او نشد M

^{۹۶} را M: R

^{۹۷} یکی شد خاتم دست فتوت یکی شد گوهر بحر مروت M: R

	۹۹	ز تیغِ این و کلکِ آن دو جوزا	شدند بر آسمانِ ملک پیدا
	۱۰۰	یکی برد آبِ روی تیغِ بهرام	یکی دفعِ نُحُوسَت کرد از عام
	۱۰۱	ز سهمِ آن کمان شد قامت تیر	به سعی این جوان شد عالم پیر
	۱۰۲	فلک را قره‌العینین گشتند	ممالک را دو ذوالقرنین گشتند
	۱۰۳	یکی بگرفت از مه تا به ماهی	یکی رفت از سپیدی تا سیاهی
R 5a	۱۰۴	ز تیغِ آن ^{۱۰۰} بنایِ دین مقوم ^{۱۰۱}	ز کلکِ این ^{۱۰۲} اساسِ ملکِ محکم
M 386	۱۰۵	زهی فخر از برِ عالم نسب ^{۱۰۳} را	چنان کز نسبتِ احمد عرب را
	۱۰۶	عراق از جنه‌الاعلی است بابی	که برجش چون تو دارد آفتابی
	۱۰۷	خواصِ کیمیا باشد در آن خاک	کز این می پروراند گوهر پاک
	۱۰۸	زر از بیمِ کَفَت در نزعِ جانست	از آن او را شهادت در دهانست
	۱۰۹	زهی آهو ز خلقت گشته عطّار	هما در باغِ عدلت استخوانِ خوار ^{۱۰۴}

^{۹۸} گهردار R: گهربار M

^{۹۹} دربار R: گهربار M

^{۱۰۰} ز تیغِ آن R: یکی این M

^{۱۰۱} مقوم R: میرم M

^{۱۰۲} این R: آن M

^{۱۰۳} نسب R: سبب M

^{۱۰۴} خوار M: کار R

۱۱۰	شمال از خاکِ راحت مشکبیز است	صبا بر آستان صبح خیز است
۱۱۱	ز عدلت چنگِ شیران در زمانه	کند یال گوزنان را به شانه
۱۱۲	نیارد شمعِ مه شبهایِ دیجور	که بی پروانهٔ رایت ^{۱۰۵} دهد نور
۱۱۳	و گر رایت نخواهد تیغِ خورشید	بماند در نیامِ صبح جاوید
۱۱۴	و گر حرزت ^{۱۰۶} نباشد همرهٔ ماه	همه شب در منازل گم کند راه
۱۱۵	عروسِ فتح چون برقِ گشاید	رخ از آینهٔ رایت نماید
۱۱۶	الا تا بر سرِ فیروزه گون گاه	بر آید شاه گل چون بر فلک ماه
۱۱۷	گلِ بستانِ جاهت را بقا باد	هزارت بلبَلِ بستان سرا ^{۱۰۷} باد
۱۱۸	شب و روزت سعادت هم نشین است	خدایت حافظ و یار و معین است ^{۱۰۸}

R 5b

آغازِ محبتِ نامه^{۱۰۹}

M 387

۱۱۹	خبر دارم که در عهدِ جوانی	که خوانندش بهارِ زندگانی
۱۲۰	سرم سودایِ عشقی دلبری داشت	که با جان رشته زلفش سری داشت

^{۱۰۵} رایت M: رایت را R

^{۱۰۶} حرزت M: حرمت R

^{۱۰۷} بستان سرا M: دستان سرا R

^{۱۰۸} در مدحِ امیر جمال الدین ابو العز معین است R، M: - C، N

^{۱۰۹} آغازِ محبتِ نامه R، N، C: - M

۱۲۱	گهی بختم چو چشمش بود در خواب	گهی جانم چو زلفش بود در تاب
۱۲۲	کسی ^{۱۱۰} کو سرمه در چشمش کشیدی	سیه‌بختی ^{۱۱۱} من روشن بدیدی
۱۲۳	زیاد ار ^{۱۱۱} زلف او گشتی مشویش	فتادی ^{۱۱۲} رشته جان در کشاکش
۱۲۴	سر بی‌عشق را شوری نباشد	چراغ روز را نوری نباشد
۱۲۵	دلی ^{۱۱۳} کو مهر ^{۱۱۴} مه ^{۱۱۵} روی ندارد	ز باغ زندگی بویی ندارد
۱۲۶	در آن مجلس که دُرِد درد نوشند	دو عالم را به یک جرعه فروشنند
۱۲۷	در آن خلوت که راز عشق گویند	به جز دل محرمی ^{۱۱۶} دیگر نجویند
۱۲۸	ز هر گل گر ^{۱۱۷} گل ^{۱۱۸} عشاق روید	دماغ دل نسیم مهر بویید
۱۲۹	شنیدم روزی از آشفته حالی	که عاشق بود بر صاحب ^{۱۱۹} جمالی

^{۱۱۰} کسی R, N: گهی M, C

^{۱۱۱} ار M, N: از C: - R

^{۱۱۲} فتادی M, N, C: فتاده R

^{۱۱۳} دلی M, N, R: کسی C

^{۱۱۴} مهر M, C, R: عشق N

^{۱۱۵} مه M, C, R: گل M

^{۱۱۶} محرمی M, N, C: محرم R

^{۱۱۷} گر M, C: کز R: کو N

^{۱۱۸} گل M, N, R: گل C

^{۱۱۹} صاحب M, C, R: شمع N

	۱۳۰	شبی کز دردِ تنهایی نمی خفت	همه شب زیر لب این نکته می گفت
	۱۳۱	خوشا عشق و خوشا عهد ^{۱۲۰} جوانی	خوشا عیش و خوشا یارانِ جانی
	۱۳۲	خوش آن عاشق که او صاحب‌نیازست	خوش ^{۱۲۱} آن معشوق کو ^{۱۲۲} عاشق‌نوازست
R 6a	۱۳۳	خوش آن بیدل که عشقش را بقا ^{۱۲۳} نیست	خوش آن دلبر که عهدش را وفا نیست ^{۱۲۴}
M 388	۱۳۴	خوشا عمری که در عشقی ^{۱۲۵} سر آید	خوشا کامی ^{۱۲۶} که در عمری ^{۱۲۷} بر آید
	۱۳۵	خوشا با یارِ همدم راز گفتن	خوشا شب ^{۱۲۸} در کنارِ یار خفتن
C 196b	۱۳۶	خوشا چشمی که روی یار بیند	خوش آن بی دل که با دلبر نشیند
	۱۳۷	خوشا آن کز درش ماهی در آید	چو صبح از مهر یک دم خوش بر آید
	۱۳۸	خوشا با دوست در خلوت نشستن	درِ خلوت به روی خلق ^{۱۲۹} بستن

^{۱۲۰} عهد: N, C, R: عید M

^{۱۲۱} خوش: M, C, R: خوشا N

^{۱۲۲} کو: M, N, R: که او C

^{۱۲۳} بقا: R: بقا M

^{۱۲۴} خوش آن بیدل که عشقش را بقا نیست خوش آن دلبر که عهدش را وفا نیست: M, R: N, C -

^{۱۲۵} عشقی: M, N, R: عشق C

^{۱۲۶} کامی: M, C, R: کاری N

^{۱۲۷} عمری: M, N, R: عهدی C

^{۱۲۸} خوشا شب: M, N, R: خوشا در شب C

^{۱۲۹} خلق: M, C, R: غیر N

۱۳۹	اگر کامیست در عالم همین است	ولی ^{۱۳۰} چشمِ حوادث در کمین است
۱۴۰	چو گشتم ساکن میخانه عشق	کشیدم دُردی پیمانه عشق
۱۴۱	سرم چون شد ز جام عاشقی مست ^{۱۳۱}	ز پا ^{۱۳۲} افتاد و ^{۱۳۳} عقل و دل ^{۱۳۴} شد از دست
۱۴۲	چو در جان مستی عشقم اثر کرد	مرا از مستی خود بی خبر کرد ^{۱۳۵}
۱۴۳	به بوی عنبرینِ گیسویِ دلبر ^{۱۳۶}	گرفتم هر زمان ^{۱۳۷} سودایی از سر ^{۱۳۸}
۱۴۴	ز مشکین خطّ او حرفی که ^{۱۳۹} خواندم	چو ابنِ مقله بر چشمش نشاندم
۱۴۵	خواصّ مهرِ او زر کرد خاکم	ز رنگ هستیِ خود کرد پاکم
۱۴۶	دلِم آیینۀ معنی‌نما شد	مس زنگار خوردم کیمیا شد
۱۴۷	در آن آیینۀ دیدم صورتِ دوست	که مرآتِ معانی صورتِ اوست

^{۱۳۰} ولی M, N, R: دل و C

^{۱۳۱} عاشقی مست M, N, C: عشق سرمست R

^{۱۳۲} پا M, N, C, R: یاد M

^{۱۳۳} و R: M, N, C -

^{۱۳۴} دل M, N, C: دین R

^{۱۳۵} چو در جان مستی عشقم اثر کرد مرا از مستی خود بی خبر کرد M, N: C, R -

^{۱۳۶} دلبر M, N, R: دل‌بند C

^{۱۳۷} زمان M, N, R: دمی C

^{۱۳۸} از سر M, N, R: آن قند C

^{۱۳۹} که M, N, R: چو C

۱۴۸	اگر بر نقشِ صورتِ فتنه ^{۱۴۰} شد دل	نبود از معنیِ نقّاشِ غافل
۱۴۹	گر این معنی دلم صورت نمی بست	بر این معنی ^{۱۴۱} نمی دادم دل از دست ^{۱۴۲}
۱۵۰	مرادِ ما ز صورتِ جانِ معنیست	که نقشِ صورتِ بی جان ز ما نیست
۱۵۱	بخوان از ^{۱۴۳} لوحِ صورتِ نقشِ معنی	بین در چشمِ مجنون رویِ لیلی
۱۵۲	چو این گلدسته ها یک ^{۱۴۴} باغبان کشت	مگو زنهار که این خوبست و آن زشت
۱۵۳	اگر با اهلِ معنی خیل تاشی	نگر تا منکرِ صورتِ نباشی ^{۱۴۵}
۱۵۴	ولی بر لوح‌هایی نقش هستی	مکن چون غافلان صورت‌پرستی ^{۱۴۶}
۱۵۵	اگر ^{۱۴۷} صورت ز معنی باز دانی	به ^{۱۴۸} صورت از چه ^{۱۴۹} معنی باز مانی ^{۱۵۰}

^{۱۴۰} فتنه M, R: یاد C

^{۱۴۱} بر این معنی C, R: بدین صورت M

^{۱۴۲} اگر بر نقش صورت دل از دست M, C, R: N -

^{۱۴۳} از M, N, R: این C

^{۱۴۴} یک M, C, N: را R

^{۱۴۵} اگر با اهل معنی خیل تاشی نگر تا منکر صورت نباشی M, N, R: C -

^{۱۴۶} ولی بر لوحهای نقش هستی مکن چون غافلان صورت پرستی M, N, R: C -

^{۱۴۷} اگر M, C, R: وگر N

^{۱۴۸} به M, N, R: ز C

^{۱۴۹} از چه M, N, R: این C

^{۱۵۰} مانی M, N, R: خوانی C

۱۵۶	و گر هستی به نقشِ دوست ناظر ^{۱۵۱}	فرو شو نقشِ غیر از لوحِ خاطر ^{۱۵۲}
۱۵۷	از این تمثال‌های فکرت انگیز	وزین ^{۱۵۳} تصویرهای حیرت‌آمیز
۱۵۸	نظر بر صورتِ ظاهر ندارم	مريدِ قدرتِ صورتِ نگارم
C197 a		
زاری کردنِ محب در^{۱۵۴} شب و احوالِ خود گفتن با خیالِ محبوب^{۱۵۵}		
۱۵۹	شبی از سوزِ دل چشمم نمی خفت	سرشکم با کواکب راز می گفت
۱۶۰	فلک از طالع‌م بی مهرتر بود	چو ^{۱۵۶} انجم کارِ دل زیر و زبر بود
۱۶۱	همه شب ^{۱۵۷} دیده‌ اختر شُمارم	ز پروین چون اُفق ^{۱۵۸} کردی کنارم
۱۶۲	خیالِ روی آن ^{۱۵۹} میخانسه دل	چو مه در برج ^{۱۶۰} جانم داشت منزل
۱۶۳	به مهرِ درجِ پروینش همه شب	ز برج دیده ام می ریخت کوكب
۱۶۴	بنات النعش اشکِ چشم خونین	کناری جسته همچون عقدِ پروین
R 7a M		

^{۱۵۱} ناظر N, C, R: مایل M

^{۱۵۲} لوح خاطر N, C, R: تخته دل M

^{۱۵۳} وزین M, N, R: از این C

^{۱۵۴} زاری کردن محب در C: در درازی N

^{۱۵۵} زاری کردن محب در شب و احوال خود گفتن با خیالِ محبوب N, C, R: - M

^{۱۵۶} چو M, N, C: ز R

^{۱۵۷} همه شب C, R: همیشه M, N

^{۱۵۸} چون افق M, N, R: جوی خون C

^{۱۵۹} آن N, R: او C, M

^{۱۶۰} برج M, N, C: گوش R

- ۱۶۵ خیالم کرده بر بالین گذاری سرشکم جسته از مردم کناری^{۱۶۱}
- ۱۶۶ بلی آن شب که اختر در گذارست مراد صبح خیزان در کنارست
- ۱۶۷ شبم چون گیسوی جانان سیه بود دلم در انتظار روی مه بود
- ۱۶۸ دو چشمم در خیال یار مهوش در آن شب خواب را کردند شب خوش
- ۱۶۹ دو همدم یک نفس با هم بختند^{۱۶۲} به جز اسرار غم با هم نگفتند
- ۱۷۰ به بوی نکهت صبح وصالش شبم خوش بود با خیل^{۱۶۳} خیالش
- ۱۷۱ زمین پیش خیالش بوسه دادم سر اخلاص در^{۱۶۴} پایش نهادم
- ۱۷۲ بدو گفتم که ای داندۀ راز من دلسوز را دیرینه دمساز^{۱۶۵}
- ۱۷۳ انیسم بوده^{۱۶۶} در شبهای دوری رفیقم بوده در راه صابوری
- ۱۷۴ شبی کز مهر می آیی بر من گرانی می برد خواب از سر من
- ۱۷۵ چو اشک آن شب که آیی در کنارم به دل بر نقش وصلت می^{۱۶۷} نگارم

^{۱۶۱} خیالم کرده بر بالین گذاری سرشکم جسته از مردم کناری C - M, N, R

^{۱۶۲} بختند M, R: نختند C, N

^{۱۶۳} با خیل M, N, R: در خال C

^{۱۶۴} در M, C, R: بر M

^{۱۶۵} دمساز M, C, R: همراز N

^{۱۶۶} بوده M, N, C: بود R

۱۷۶	چو با جانان بدین چشمم وصالست	من این نقشی که می بندم ^{۱۶۸} خیالست ^{۱۶۹}
۱۷۷	دلم در هجر ^{۱۷۰} جانان غرق خون است	مرا شوقِ درون از حد برون است ^{۱۷۱}
۱۷۸	به جز غمِ محرمِ رازی ندارم	به جز دل ^{۱۷۲} غصّه پردازِ ندارم
۱۷۹	نه کس محرم که مکتوبی ^{۱۷۳} فرستم	سلامی پیشِ محبوبی ^{۱۷۴} فرستم
۱۸۰	ندارم یک تن ^{۱۷۵} از یاران جانی	که یک روز از طریقِ مهربانی
۱۸۱	برد از من بر آن حضرت سلامی	و ز او آرد بدین جانب پیامی
۱۸۲	ضرورت نامه ها بسیار دارم	و زین افسانه صد طومار دارم ^{۱۷۶}
۱۸۳	به جز تو ^{۱۷۷} محرمِ رازی ندارم	که پیغامی برد از من به یارم ^{۱۷۸}

^{۱۶۷} وصلت می C, R: وصل او N: وصل تو M

^{۱۶۸} من این نقشی که می بندم N, R: مرا این نقش کی بند C

^{۱۶۹} چو با جانان بدین چشمم وصالست من این نقشی که می بندم خیالست C, N, R: دلم در هجر جانان غرق خون است مرا شوق درون از حد برون است M

^{۱۷۰} هجر M, R: بند C: عشق N

^{۱۷۱} دلم در هجر جانان غرق خون است مرا شوق درون از حد برون است C, N, R: چو با جانان بدین چشمم وصالست من این نقشی که می بندم خیالست M

^{۱۷۲} دل C, R, N: غم M

^{۱۷۳} مکتوبی M, N, R: پیغامی C

^{۱۷۴} محبوبی M, N, R: اکرامی C

^{۱۷۵} تن C, R, N: کس M

^{۱۷۶} و زین افسانه صد طومار دارم M, N, R: که پیغامی برد از من به یارم C

۱۸۴	چو می دانست اشکم راه کویش	ز راه دیده شد یک شب به سویش ^{۱۷۹}
۱۸۵	گمان بردم که پیغامی رساند	چه دانستم که خاکش می دواند
۱۸۶	در آن شب چون ^{۱۸۰} ز درد دوری یار	رسانیدم به گردون ناله زار
۱۸۷	خیالش گفت کای ^{۱۸۱} رنجور مانده	تن بیمار ^{۱۸۲} از غم دور مانده
۱۸۸	مخور غم کاین شب هجران سر آید	و زین شب صبح امیدت ^{۱۸۳} بر آید
۱۸۹	که شب آبستن صبح ^{۱۸۴} امید است	پس از ^{۱۸۵} شام سیه روز سفید است
۱۹۰	شب غم را امید صبح شادیست	مراد عاشقان در نامرادیست

پیغام فرستادن عاشق^{۱۸۶} ماه را^{۱۸۷} پیش معشوق^{۱۸۸}،^{۱۸۹}

^{۱۷۷} به جز تو R: ولیکن M, N

^{۱۷۸} به جز تو محرم رازی ندارم که پیغامی برد از من به یارم R, N, M: C -

^{۱۷۹} سویش R, N, M: C کویش

^{۱۸۰} چون R, N, M: من C

^{۱۸۱} کای R, N, C: کی M

^{۱۸۲} بیمار R, N, C, M: رنجورت R

^{۱۸۳} امیدت R, N, M: اوامیدت C

^{۱۸۴} صبح R, N, M: روز C

^{۱۸۵} پس از R, N, C, M: پس R

^{۱۸۶} عشق R, C: N -

^{۱۸۷} ماه را R, N, C: -

	درین بودم که گشت اقبال ^{۱۹۰} طالع	به بختم ^{۱۹۱} کوکب اقبال ^{۱۹۲} طالع	
	نسیم صبح اقبالم ز ناگاه	نقاب شب بر افکند از رخ ماه	
R 8a M 392	مه از رخ بند مشکین زلف بگشود	ز زیر پرده شب روی بنمود	
	چو معشوقم که از رخسار رنگین	بر اندازد نقاب زلف مشکین ^{۱۹۳}	
	چراغ ماه ^{۱۹۴} را پروانه گشتم	چو مه دیدم ز نو دیوانه گشتم	
	نظر در ماه می کردم زمانی	درو از مهر می دیدم نشانی	
C 198 a	بدو گفتم که ای چشم و چراغم	مرا با نورت از ظلمت چرا غم	
	من و تو ز آتش دل در گدازیم	بیا تا امشب با هم بسازیم	
	به داغ مهر با هم ^{۱۹۵} مبتلاییم	بیا تا هر دو با هم خوش برآییم ^{۱۹۶}	
	تو چون من ز آتش دل در تب و تاب	من از غم چون ^{۱۹۷} تو هر شب بی خور و خواب	

^{۱۸۸} معشوق R، C: محبوب N

^{۱۸۹} پیغام فرستادن عاشق ماه را پیش معشوق R، C، N: M -

^{۱۹۰} گشت اقبال R، C، N: ناکه گشت M

^{۱۹۱} بختم R، C، N، M: چشم R

^{۱۹۲} اقبال R، C، M: آمال N

^{۱۹۳} چو معشوقم که از رخسار رنگین بر اندازد نقاب زلف مشکین R، N، M: C -

^{۱۹۴} ماه R، N، C: روز M

^{۱۹۵} با هم R، N، M: ماهی C

^{۱۹۶} خوش برآییم R، C، N، M: خوشتر آییم R

۲۰۱	ترا هم آتشی در دل چو ماه است	برین معنی رخ زردت ^{۱۹۸} گواه است
۲۰۲	ز مهرت هر مهی خم می شود پشت	از آن رو می نمایندت به انگشت
۲۰۳	تو چون پروانه می سوزی ز نزدیک	من از دوری چو شمعم زرد و باریک
۲۰۴	ز دوری ^{۱۹۹} شمع کارت نور دارد ^{۲۰۰}	که نزدیکی ز نورت دور دارد ^{۲۰۱}
۲۰۵	من از دوری بدین سان تیره روزم	که نزدیک است کز دوری بسوزم
۲۰۶	نباشد دور اگر ^{۲۰۲} نزدیک یارم ^{۲۰۳}	بگویی حال چشم اشک بارم
۲۰۷	چو اشک من ^{۲۰۴} جگرناکی و شب رو	سری ^{۲۰۵} بر کن به کوی آن مه نو ^{۲۰۶}
۲۰۸	نمی آسایی از سیر ^{۲۰۷} مراحل	نمی آرامی از قطع منازل

R 8b

^{۱۹۷} چون M, N, R: بی C

^{۱۹۸} زردت M, N, R: زردم C

^{۱۹۹} دوری M, R: روی C

^{۲۰۰} ز دوری شمع کارت نور دارم M, R, C: که نزدیکی ز نورت دور دارد N

^{۲۰۱} که نزدیکی ز نورت دور دارد M, C, R: ز دوری شمع کارت نور دارد N

^{۲۰۲} اگر N, C, R: از M

^{۲۰۳} یارم N, C, R: کارم M

^{۲۰۴} من N - C, R:

^{۲۰۵} سری N, R: سر C

^{۲۰۶} چو اشک من جگرناکی و شب رو سری بر کن به کوی آن مه نو N, R, C: M -

^{۲۰۷} سیر M, C, R: سیل N

۲۰۹	شبی بر منزلِ ما هم گذر کن	ز حالِ مهرِ من او را خبر کن ^{۲۰۸}	M 393
۲۱۰	تو از مهرم سخن ^{۲۰۹} گو پیشِ ما هم	که می سوزی ^{۲۱۰} به داغِ مهر و ما هم	
۲۱۱	قدم آهسته نه بر خاکِ کویِش	نظر دزدیده کن بر ^{۲۱۱} ماه رویش	
۲۱۲	که زیرِ هر قدم صد جانِ غمناک	شده ست از هر طرف در راه او ^{۲۱۲} خاک	
۲۱۳	تو در اول قدم از جان گذر کن	پس آن که سر به کوی دوست بر کن ^{۲۱۳}	
۲۱۴	که در اول قدم در ^{۲۱۴} کویِ جانان	قدم باید نهادن بر سرِ جان	
۲۱۵	تو را در خلوتِ او ره نباشد	که پیشِ مهرِ نورِ مه نباشد	
۲۱۶	ولی بر بامِ آن ماهِ دو هفته	بر آ ^{۲۱۵} از چشم نامحرم نهفته	
۲۱۷	ز ^{۲۱۶} روزن در سرایش سر فرو کن	گذاری بر سرِ بالینِ او کن	C 198 b

^{۲۰۸} ز حال مهر من او را خبر کن M, N, R: پس آن که سر به کوی دوست بر کن C

^{۲۰۹} سخن M, C, R: خبر N

^{۲۱۰} سوزی M, C: سوزم N: سوزد R

^{۲۱۱} بر M, R, N: در C

^{۲۱۲} او M, N, R: تو C

^{۲۱۳} تو در اول قدم از جان گذر کن پس آن که سر به کوی دوست بر کن M, N, R: C -

^{۲۱۴} که در اول قدم در M, N, R: اگر داری هوای C

^{۲۱۵} بر آ M, R, C: برا N

^{۲۱۶} ز M, N, C: چو R

۲۱۸	ز عارض بر فکن شب‌گون ^{۲۱۷} نقابش	بین آن‌در دل شب ماهتابش ^{۲۱۸}
۲۱۹	بگو با آن سمن‌رخسار گل‌چهر ^{۲۱۹}	حدیث سوزناکم از سر مهر
۲۲۰	اگر ^{۲۲۰} فرصت بود در وصفِ حالم	فرو خوان این غزل پیشِ غزالم

غزل ^{۲۲۱}

	۲۲۱	سرم سودایِ گیسوی تو دارد	دلَم مهرِ مه روی تو دارد
R 9a	۲۲۲	به طویی کی در آرد سر کسی کو	هوای سروِ گل بوی ^{۲۲۲} تو دارد
M 394	۲۲۳	کجا پروایِ جَنّت باشد او ^{۲۲۳} را	که منزل بر سرِ کویِ تو دارد
	۲۲۴	اگر چشمم به ماهِ نو کند میل	نظر بر طاقِ ابرویِ تو دارد
	۲۲۵	و گر دارد سوادِ چشمِ من نور	ز عکسِ خالِ هندویِ تو دارد
	۲۲۶	دلِ مسکین پریشان چون نباشد	که مسکن در خمِ مویِ تو دارد
	۲۲۷	سویِ ابنِ نضوح آخرِ گذر کن	که او چشم از جهان سویِ تو دارد

^{۲۱۷} شب‌گون: N, C, R: مسکین M

^{۲۱۸} ماهتابش: M, N, R: آفتابش C

^{۲۱۹} سمن‌رخسار گل‌چهر: M, N, R: سمن‌گل گل‌روی چهر C

^{۲۲۰} اگر: M, C, R: وگر N

^{۲۲۱} غزل: N, C, R: M –

^{۲۲۲} گل بوی: M, N, C: دلجوی R

^{۲۲۳} او: M, N: آن C, R

خلاصه سخن ^{۲۲۴}		
N267b	حدیثِ ذره ای با آفتابی	۲۲۸
	بگو وز مهر باز آور جوابی	
باز گفتن احوال عاشق پیش معشوق و عتاب کردن با ماه ^{۲۲۵}		
	چو بر مه گشت روشن رازِ دردم	۲۲۹
	ز حالِ چشمِ زار و ^{۲۲۶} روی زردم	
	بر آمد در ^{۲۲۷} لباسِ شبروانه	۲۳۰
	به کویِ دوست شد در شب روانه	
	ز راهِ دوستی شب در میان کرد	۲۳۱
	گذر بر کوی یارِ مهربان کرد	
	چو بر سامانِ کویِش یافت منزل	۲۳۲
	بگفتش حالِ بی سامانِ بی دل	
C 199 a	که عاشق پیشه‌ای شوریده حالی	۲۳۳
	به پایان برده عمری در خیالی	
	شبی روی تو دیده ست ای دلارام	۲۳۴
	چو ماه چارده بر ^{۲۲۸} گوشه بام	
R 9b	دلش زان شب به روزِ غم نشسته ست	۲۳۵
	غمش بر دیده راهِ خواب بسته ست	
	مرادی غیر ^{۲۲۹} از این در دل ندارد	۲۳۶
	که یک دم با تو در خلوت بر آرد	
M 395	چه باشد گر تو را روزی ببیند	۲۳۷
	شبی چون شمع با رویت نشیند	

^{۲۲۴} خلاصه سخن R: مثنوی C: - M, N

^{۲۲۵}: باز گفتن احوال عاشق پیش معشوق و عتاب کردن با ماه N: پیغام فرستادن ماه پیش محبوب از زبان عاشق R: پیغام رسانیدن ماه

به محبوب و تندی نمودن محبوب با ماه C: - M

^{۲۲۶} چشم زار و M, N, R: عشقم و وز C

^{۲۲۷} در M, N, C: بر R

^{۲۲۸} بر M, C, R: از N

^{۲۲۹} غیر M, N, R: جز C

۲۳۸	چه نقص آرد کمال ^{۲۳۰} پادشا را	اگر یک روز بنوازد گدا را
۲۳۹	چه کم گردد ز نور آفتابی	که افتد سایه او را ^{۲۳۱} بر خرابی ^{۲۳۲}
۲۴۰	بدان خامی که طبع عود دارد	کزو ^{۲۳۳} مجمر دل ^{۲۳۴} پر دود دارد
۲۴۱	چو آتش می زند با او دم ^{۲۳۵} خوش ^{۲۳۶}	دل ^{۲۳۷} او نیز می سوزد بر آتش ^{۲۳۸}
۲۴۲	بدان نازک مزاجی شاهد گل	تحمل می کند فریاد بلبل
۲۴۳	چو در خرگاه عشرت می دهد بار	ندارد هیچ ننگ از صحبت خار
۲۴۴	بین تر دامنای را همچو شبنم	که چون با ماهتاب از مهر زد دم
۲۴۵	رسید آوازه مهرش بر افلاک	به مهرش آسمان برداشت از ^{۲۳۹} خاک
۲۴۶	تو نیز ای آفتاب عالم افروز	نگاهی کن به چشم ^{۲۴۰} مهر یک روز

^{۲۳۰} کمال: M, N, R, جمال C

^{۲۳۱} سایه او را R: سایه او M, N

^{۲۳۲} چه کم گردد ز نور آفتابی که افتد سایه او را بر خرابی M, N, R: C -

^{۲۳۳} کزو M, C, R: ازو N

^{۲۳۴} دل M, C, R: دلی N

^{۲۳۵} دم M, C: دمی N: دل R

^{۲۳۶} چو آتش می زند با او دل خوش M, C, R: دلی او نیز می سوزد بر آتش N

^{۲۳۷} دل M, C, R: دلی N

^{۲۳۸} دل او نیز می سوزد بر آتش M, C, R: چو آتش می زند با او دمی خوش N

^{۲۳۹} از M, C, R: N -

	۲۴۷	به سوی ره نشینی ^{۲۴۱} سایه کردار	که در کوی تو شد با خاکِ هموار
	۲۴۸	چو ماه اسرارِ مهرم ^{۲۴۲} در رخس گفت	به سان زلفِ خود بر ^{۲۴۳} مه بر آشفست
	۲۴۹	چو جعدِ عنبرین پیچید بر خویش	سراز آشفستگی انداخت در پیش
R 10a	۲۵۰	به مه گفت ای جهان‌پیمای شبگرد	چرا چون صبح می آری دم ^{۲۴۴} سرد
	۲۵۱	به هر شهری چو جاسوسان در آیی	به هر بامی چو عیاران بر آیی
M 396	۲۵۲	به جایی خویش چون داری سرایی	چرا منزل کنی هر شب ^{۲۴۵} به جایی
C 199 b	۲۵۳	به یک جا خواب و آرامت چرا نیست	گرت دودِ دلِ شب در قفا نیست
	۲۵۴	بیاضت زرنمایِ مس‌فروش است	ولی عیبِ ترا شب پرده‌پوش است ^{۲۴۶}
	۲۵۵	از آن هر مه زنندت سکه نو	که هستی همچو سیمِ قلبِ شب رو
	۲۵۶	چو رنگی بر محک چون زر ^{۲۴۷} نداری	درستم شد که نقدِ کم عیاری

^{۲۴۰} چشم R, C, M: روی N

^{۲۴۱} نشینی R, C, M: نشین R

^{۲۴۲} مهرم R, N, M: مهرش C

^{۲۴۳} بر R, C, M: با N

^{۲۴۴} دم R, N, M: دمی C

^{۲۴۵} منزل کنی هر شب R, N, M: هر شب کنی منزلی C

^{۲۴۶} پوش است M, C: پوشست R, N

۲۵۷	معین شد که هستی گرده خام	که دهرت می نهد بر سفره شام
۲۵۸	مگر در وجه افطاری گرامی	که دایم در تنور ^{۲۴۸} رزق خامی
۲۵۹	چو مستظهر به لبس مستعاری	به هر مه می شوی از لبس عاری
۲۶۰	تو ^{۲۴۹} بر خورشید افلاسی کنی عرض	به ماهی خُرده رز زو کنی قرض
۲۶۱	چو آمد ^{۲۵۰} مدت آن مه ^{۲۵۱} به پایان	شوی از بی زری در خانه پنهان
۲۶۲	طریقی داری ای عیار پیشه	که نقدِ عمرها دزدی همیشه
۲۶۳	ولی دزدی که سیرش ^{۲۵۲} با چراغ است	خیال گنج خاصش در دماغ است
۲۶۴	فلک در غره ات ^{۲۵۳} چون گاو لاغر	دهد هر روز آب از ^{۲۵۴} چشمه خور
R 10b	شبت بر خرمن انجم چراند	ولی از بهر سَلخت پروراند
۲۶۶	گهی گردی ز دق زان گونه باریک	که گردد ^{۲۵۵} عالمت بر چشم تاریک

^{۲۴۷} چون زر N, R: خود C: جز زر M

^{۲۴۸} تنور M, N, R: درون C

^{۲۴۹} تو N, C, M: چو R

^{۲۵۰} چو آمد R: چو آید C, M: بر آید N

^{۲۵۱} آن مه N, C, M: این هم N

^{۲۵۲} سیرش N, C, M: سرش R

^{۲۵۳} غره ات N, C, M: غره اش N

^{۲۵۴} هرروز آب از M, R: هر روز آب C: هر روزت آب از N

۲۶۷	گهی در ابتلایی ^{۲۵۶} پای تا فرق	از آن ^{۲۵۷} گردی ز انجم در عرق غرق	M 397
۲۶۸	گه از رنج سپهر زرد و نزاری	گه از تخمه سبات اللیل داری ^{۲۵۸}	
۲۶۹	بهق دارد تنت زان روی گردون	کند هر مه ترا از شهر بیرون ^{۲۵۹}	
۲۷۰	چو غالب شد برودت در ^{۲۶۰} مزاجت	به تسخین کرد ^{۲۶۱} دست خور علاجت ^{۲۶۲}	
۲۷۱	گهی بر ^{۲۶۳} دامن گرد محاق است	گهی ^{۲۶۴} بر چهره داغ احتراق است	
۲۷۲	گهی در چنبر تحت الشعاعی	گهی در تخته بند اجتماعی	
۲۷۳	سپهر از عقده راست ^{۲۶۵} نهد قید	دنب هر مه ^{۲۶۶} گشاید بر رخت کید	
۲۷۴	تو گفستی مردم چشم فلک را	که دایم در سیاهی می کنی ^{۲۶۷} جا	

۲۵۵ گردد C, N, M: گردت R

۲۵۶ ابتلایی R, C: امتلایی M, N

۲۵۷ از آن R, C, M: گهی N

۲۵۸ گه از رنج سپهر زرد و نزاری گه از تخمه سبات اللیل داری R, N, M: C -

۲۵۹ بهق دارد تنت، زان روی گردون کند هر مه ترا از شهر بیرون R, N, M: C -

۲۶۰ در R, M: بر N

۲۶۱ کرد R, M: گیر N

۲۶۲ چو غالب شد برودت در مزاجت به تسخین کرد دست خور علاجت R, N, M: C -

۲۶۳ بر R, N, M: پر C

۲۶۴ گهی R, N: گهت C, M

۲۶۵ راست R, N, M: راهت C

۲۶۶ مه R, C, M: شب N

۲۷۵	از آن چون ^{۲۶۸} مردم چشم آسمانت ^{۲۶۹}	بر آرد رو سیه ^{۲۷۰} گردِ جهانست	C 200 a
۲۷۶	تو ^{۲۷۱} با دیوانگان هم داستانی	تو نیز از حلقه دیوانگانی	
۲۷۷	دمی چون شمع با آتش بر آمیخت	میان جمع از آتش آب رو ^{۲۷۲} ریخت	
۲۷۸	بهای نافه از آهوی چین است	صلاح همنشین از همنشین است	N 268a
۲۷۹	مگو احوال آن دیوانه پیشم	مخوان افسون آن ^{۲۷۳} افسانه پیشم	
۲۸۰	که این سودا مرا در سر نگیرد ^{۲۷۴}	از این افسانه‌ها در من ^{۲۷۵} نگیرد	R 11a
۲۸۱	تو دم درکش ز تقریر خطابش	که مشغولم به تحریر جوابش	
۲۸۲	چو با مه در جواب این گفت و گو رفت	ز شرم آن ^{۲۷۶} سخن در خود فرو رفت	M 398
۲۸۳	به خود گفت این هوس را دیگ خامست	مرا این سرزنش صد مه تمامست	

۲۶۷ کنی M، R: کند C، N

۲۶۸ چون R، N، M: رو C

۲۶۹ آسمانت R، N، M: آستان C

۲۷۰ رو سیه R، C، M: زرد رو N

۲۷۱ تو R، N، M: که C

۲۷۲ جمع از آتش آب رو R: آتش آب من فرو C: جمع آتش آب رو N: جمع آتش آب او M

۲۷۳ آن R، N: از این C: این M

۲۷۴ در سر نگیرد R: دامن بگیرد C: دامن نگیرد N، M

۲۷۵ افسانه‌ها در من N، C، M: افسانه با من در R

۲۷۶ آن R، N: این C، M

جواب فرستادن معشوق آفتاب را پیش عاشق ^{۲۷۷}		
۲۸۴	چو مشکِ شبِ منور ^{۲۷۸} شد به کافور	برون آمد ز ظلمت چشمه نور
۲۸۵	به آبِ زر خطی بر لوحِ سیماب	نوشتند ^{۲۷۹} از برای بستنِ خواب ^{۲۸۰}
۲۸۶	رقم بر لوحِ زنگاری کشیدند	جهان را کحلِ بیداری کشیدند
۲۸۷	مه خورشید روی ^{۲۸۱} از خواب برخاست	به دیبا سرو سیمین را بیاراست
۲۸۸	خمارِ آلوده چشم از خواب بگشاد	ز چشمِ عاشقانِ خوناب ^{۲۸۲} بگشاد
۲۸۹	چو خورشید آن ^{۲۸۳} گلِ باغِ جوانی	در آمد ^{۲۸۴} در پرند ^{۲۸۵} آسمانی
۲۹۰	چو جعدِ عنبرین بر گل فتادش	حدیثِ ماه و شب آمد به یادش
۲۹۱	به رسمِ خدمت هر روزه خورشید	در آمد ^{۲۸۶} در سرایش دل پر امید ^{۲۸۷}

^{۲۷۷} جواب فرستادن معشوق آفتاب را پیش عاشق R: فرستادن محبوب را پیش محب و استغنا نمودن C: جواب فرستادن محبوب آفتاب

را پیش محب N: M -

^{۲۷۸} منور M, N, R: مبدل C

^{۲۷۹} نوشتند M, R: نوشته C

^{۲۸۰} به آبِ زر خطی بر لوح سیماب نوشتند از برای بستن خواب M, C, R: N -

^{۲۸۱} روی M, N, C: رو R

^{۲۸۲} خوناب M, N, R: خونابه C

^{۲۸۳} آن M, C, R: از N

^{۲۸۴} در M, N, R: بر C

^{۲۸۵} پرند N, R: چهارم C

	۲۹۲	به پیش قامت آن سرو چالاک	فتاد از مهر ^{۲۸۸} دل چون سایه بر خاک
C 200 b	۲۹۳	چو روی مهر دید آن سرو گل چهر	در آمد گرم با او از سر مهر ^{۲۸۹}
R 11b	۲۹۴	بدو گفت ای چراغ چشم عالم	فلک را دل به دیدار تو خرم ^{۲۹۰}
	۲۹۵	ز نورت بر عروس خاک زیور	ز جودت ^{۲۹۱} کیسه خارا پر از زر ^{۲۹۲}
	۲۹۶	به قدت چابک آمد جامه حسن	ز رویت گرم شد هنگامه حسن ^{۲۹۳}
M 399	۲۹۷	نظر گستاخ نتوان کرد سویت	که چشم کس نیارد تاب رویت
	۲۹۸	در اقطار فلک صاحب قرانی	سریر آرای ملک آسمانی
	۲۹۹	تو در میدان گردون یکسواره	زنی هر صبح بر خیل ستاره
	۳۰۰	کواکب را کنی ز اطراف گردون	به زخم تیغ عالمگیر بیرون
	۳۰۱	درفش شهر پیکر بر فرازی	بر اقلیم چهارم سر فرازی

۲۸۶ آمد M, N, R: آید C

۲۸۷ پر امید M, N, R: بر اومید C

۲۸۸ مهر M, N, C: بهر R

۲۸۹ در آمد گرم با او از سر مهر M, N, R: بدو گفت ای چراغ چشم عالم M

۲۹۰ بدو گفت ای چراغ چشم عالم فلک را دل به دیدار تو خرم M, N, C: فلک را دل به دیدار تو خرم ز نورت بر عروس خاک

M زیور

۲۹۱ جودت M, C, R: چهرت N

۲۹۲ ز نورت بر عروس خاک زیور ز جودت کیسه خارا پر از زر M, N, C: در آمد گرم با او از سر مهر ز جودت کیسه خارا پر از

M زر

۲۹۳ به قدت چابک آمد جامه حسن ز رویت گرم شد هنگامه حسن M, N, R: C - M

۳۰۲	خطا گفتم که تو در ^{۲۹۴} پادشاهی ^{۲۹۵}	مسخر داری از مه تا به ماهی ^{۲۹۶}
۳۰۳	تو را زبید زدن لاف از ^{۲۹۷} دلیری	که در میدان ^{۲۹۸} سوار پشت شیری
۳۰۴	نگین خاتم فیروزه گونی ^{۲۹۹}	به پیروزی ^{۳۰۰} جهان را رهنمونی
۳۰۵	تویی سر شمع این پیکان ^{۳۰۱} زنگار	تویی قنديل این ایوان زرکار
۳۰۶	فلک را چون تویی سر خیل اقطاب	از آنت می رود سجاده بر آب
۳۰۷	تویی همخانه عیسی در این دیر	که در راه تجرد می کنی سیر
۳۰۸	چو عیسی هر سحر ^{۳۰۲} ز احیا زنی دم	وز آن دم زنده گردند اهل عالم ^{۳۰۳}
۳۰۹	برین بام آن خروس صبح خیزی	که خون زاغ شب بر خاک ریزی
۳۱۰	سحرگاه ^{۳۰۴} از رخ این سبز گلشن	کواکب را تو بر چینی چوارزن

R 12a

^{۲۹۴} تو در M, N, R: تخت C

^{۲۹۵} پادشاهی C, N, R: پادشاهی M

^{۲۹۶} به ماهی M, N, R: بامی C

^{۲۹۷} از M, N, R: C -

^{۲۹۸} میدان C, N, R: سیران M

^{۲۹۹} فیروزه گونی C, N, R: پیروزه گونی M

^{۳۰۰} پیروزی M, R: پیروزه C: پیری این N

^{۳۰۱} پیکان C, R: پرگار N: کیوان M

^{۳۰۲} هر سحر M, N: هر دمی R

^{۳۰۳} چو عیسی هر سحر ز احیا زنی دم وز آن دم زنده گردند اهل عالم M, N, R: C -

	۳۱۱	من و تو هر دو مستور ^{۳۰۵} جهانیم	که در حسن و لطافت داستانی
M 400	۳۱۲	به رویم نسبتی داری از آن رو ^{۳۰۶}	هواداران بسی داری به هر سو ^{۳۰۷}
C 201 a	۳۱۳	هزارت ^{۳۰۸} ذره سرگردان کوی است ^{۳۰۹}	صدت حربا ^{۳۱۰} اسیر مهر روی است ^{۳۱۱}
	۳۱۴	چنین با حسن طالع چون فتادی	مگر بر ^{۳۱۲} طالع حسنم ^{۳۱۳} بزادی
	۳۱۵	من و تو هر دو از یک باده مستیم	که در بزم طرب با هم نشستیم
	۳۱۶	تو مست حسن و من مست غرورم	ولی باور مکن کز مهر دورم
	۳۱۷	به شب چون می ^{۳۱۴} شویم از یکدگر دور	ندارد کار ما بی یکدگر نور
	۳۱۸	تو را روی از وداع من شود زرد	مرا بی تو جهان بر دل شود سرد

^{۳۰۴} سحرگاه: M, N, R, C

^{۳۰۵} مستور: N, R, مشهور: M, C

^{۳۰۶} رو: M, N, R, روی: C

^{۳۰۷} به هر سو: M, R, به هر سوی: C, ز هر سو: N

^{۳۰۸} هزارت: M, N, R, هزاران: C

^{۳۰۹} کوی است: M, R, N, رویت: C

^{۳۱۰} صدت حربا: N, صدت جويا: R, که صد حربا: M

^{۳۱۱} صدت حربا اسیر مهر روی است: M, N, R, دو صد مه خوشه چین حوسن کویت: C

^{۳۱۲} بر: M, C, R, با: N

^{۳۱۳} حسنم: M, N, چشم: R

^{۳۱۴} می: M, N, C, ما: R

	۳۱۹	چو از یک خُم سرِ ما هر دو شد گرم	براندازیم از رخ پرده شرم
	۳۲۰	بگویم گر چه لایق نیست گفتن	که راز از ^{۳۱۵} دوستان نتوان ^{۳۱۶} نهفتن
	۳۲۱	هوای مهرِ من دارد گدایی	که دل را نیست با مهرش وفایی ^{۳۱۷}
	۳۲۲	به شب دیوانه است از عشقِ مویم ^{۳۱۸}	به روز آشفته است از مهرِ رویم ^{۳۱۹}
	۳۲۳	لبِ لعلم ز چشمش خون گشاده ست	نمی دانم که بر وی چون فتاده ست
R 12b	۳۲۴	کجا دیده ست روی همچو ماهم	که پیچیده ست در زلفِ سیاهم
	۳۲۵	بروای ^{۳۲۰} مهر بگذر بر ^{۳۲۱} خرابی	ولی مگذر ^{۳۲۲} ز چون من آفتابی
	۳۲۶	از این افسانه رمزی ^{۳۲۳} با تو گفتم	ز بهرِ مصلحت باقی ^{۳۲۴} نهفتم
M 401	۳۲۷	تو خود آنها ^{۳۲۵} که دانی زین طریقه	فرو مگذار با او یک دقیقه

^{۳۱۵} راز از M, C, N: راز R

^{۳۱۶} نتوان M, C, N: نتوان R

^{۳۱۷} وفایی M, N, R: هوایی C

^{۳۱۸} مویم M, N, R: رویم C

^{۳۱۹} رویم M, N, R: مویم C

^{۳۲۰} بروای M, C, R: برای N

^{۳۲۱} بر M, N, R: در C

^{۳۲۲} ولی مگذر M, N, R: بگو بگذر C

^{۳۲۳} رمزی M, N, R: رازی C

^{۳۲۴} باقی M, N, C: بابی R

۳۲۸	بدان مسکین بگو کای ^{۳۲۶} دشمنِ خویش	برو ^{۳۲۷} آتشِ مزین ^{۳۲۸} در خرمنِ خویش
۳۲۹	ز زلفم بگسل ای دیوانه پیوند	به دستِ خود منه بر پایِ خود بند
۳۳۰	چه بر ^{۳۲۹} بندی ز زلفم غیرِ سودا	وز آن ^{۳۳۰} سودا فتد کارِ تو در پا
۳۳۱	ز چشم غیرِ بیماری ^{۳۳۱} چه بینی	ز لعلم جز جگرخواری چه بینی
۳۳۲	به عشقم چون تو بسیاری فرو رفت	بسی سر در سرِ این آرزو رفت
۳۳۳	تو این سودایِ خام از سر به در کن ^{۳۳۲}	به وقت اندیشه کارِ دگر ^{۳۳۳} کن
۳۳۴	عنانِ مهرِ من از دست بگذار	برو در خوردِ خود یاری به دست آر
۳۳۵	تو را با حقه ^{۳۳۴} لعلم ^{۳۳۵} چه رازست ^{۳۳۶}	تو را بر سروِ سیمینم چه ناز ^{۳۳۷} است

۳۲۵ آنها C, N, M: اینها R

۳۲۶ کای C, R, N: که M

۳۲۷ برو C, N, M: به روز R

۳۲۸ مزین C, R, N: M: بزین C

۳۲۹ چه بر C, R, N, M: چو در C

۳۳۰ وز آن C, R, N, M: از آن C

۳۳۱ بیماری C, N, M: بیداری R

۳۳۲ به در کن C, R, N, M: بیرون کن C

۳۳۳ کار دگر C, R, N, M: کاری کنون C

۳۳۴ حقه C, M: حلقه R, N

۳۳۵ لعلم C, R, N: مویم M

۳۳۶ رازست C, R, N, M: کارست C

	۳۳۶	تو را در ^{۳۳۸} حلقه مویم چه کارست	تو را در کعبه کویم چه کارست ^{۳۳۹} ، ^{۳۴۰}
	۳۳۷	هنوز از فتنه چشم چه دیدی	چه سرگردانی از زلفم ^{۳۴۱} کشیدی
	۳۳۸	ز عشق من چنین غمگین چرایی	هنوز ای عاشق مسکین کجایی
		غزل ^{۳۴۲}	
R 13a	۳۳۹	از این لب گر تو را امید کامست ^{۳۴۳}	برو کاندلر ^{۳۴۴} سرت سودای خامست
	۳۴۰	چه افتی با زنخدانم که چاهست	چه پیچی با ^{۳۴۵} سر زلفم که دامست ^{۳۴۶}
M 402	۳۴۱	تو را گر دل ملولست از غم عشق	مرا طبعی به غایت شاد کامست
	۳۴۲	به ترک وصل کن گر مرد عشقی	که فکر وصل بر عاشق خرامست
	۳۴۳	ز دور ار یک نظر رویم بینی	تو را آن یک نظر ماهی ^{۳۴۷} تمامست

^{۳۳۷} بر سرو سیمینم چه ناز M, N, R: در کعبه کویم چه بار C

^{۳۳۸} در N: با M

^{۳۳۹} کارست N: بارتست M

^{۳۴۰} تو را در حلقه مویم چه کارست تو را در کعبه کویم چه کارست M, N: - R, C

^{۳۴۱} زلفم M, C, R: عشقم N

^{۳۴۲} غزل M - C, N, R:

^{۳۴۳} کامست M, N, R: کارست C

^{۳۴۴} برو کاندلر M, N: برو کندر R: بدان کاندلر C

^{۳۴۵} با M, N, C: در R

^{۳۴۶} دامست M, N, C: دام است M

^{۳۴۷} ماهی M, N, C: ماه R

۳۴۴ هزارم دل^{۳۴۸} اسیرِ دامِ زلفست دلِ آشفته ات ز آنها کدامست

۳۴۵ چه شد گر شد^{۳۴۹} غلام ابنِ نصوحم که چون ابنِ نصوحم صد غلامست^{۳۵۰}

خلاصه سخن^{۳۵۱}

۳۴۶ بگو تا کم^{۳۵۲} کند فریاد و زاری که ما را^{۳۵۳} نیست با او^{۳۵۴} میلِ یاری

پیغام رسانیدن آفتاب پیشِ محب از زبانِ محبوب^{۳۵۵}

۳۴۷ پیامد مهر و از^{۳۵۶} ماهم خبر داد سخن در بی وفایی کرد بنیاد

۳۴۸ بگفت آنها که بود از پیش رفته ز بی مهری آن ماهِ دو هفته

۳۴۹ که دلدارت سرِ یاری ندارد چو^{۳۵۷} گل بویِ وفاداری ندارد C 202 a

۳۵۰ از آن ترسم که گر ترکش نگیری^{۳۵۸} چو فرهاد از غم شیرین بمیری

۳۴۸ هزارم دل: M, N, R: هزارانم C

۳۴۹ چه شد گر شد: M, R: اگر چه شد C

۳۵۰ چه شد گر شد غلام ابنِ نصوحم که چون ابنِ نصوحم صد غلامست: M, C, R - N

۳۵۱ خلاصه سخن: R: مثنوی: C: M, N

۳۵۲ کم: M, C, R: کی N

۳۵۳ ما را: M, N, C: با او R

۳۵۴ با او: M, N, C: ما را R

۳۵۵ پیغام رسانیدن آفتاب پیشِ محب از زبانِ محبوب: C: پیغام فرستادن آفتاب را از زبانِ معشوق به عاشق: R: پیغام رسانیدن آفتاب: N:

M -

۳۵۶ از: M, C: وز: R: ز N

۳۵۷ چو: R, C, N: که M

۳۵۱	همه روز از فراقش زار ^{۳۵۹} باشی	همه شب از غمش بیدار ^{۳۶۰} باشی
۳۵۲	ز زلفش پر شکن کان دام سوداست	ز قدش درگذر کان کار ^{۳۶۱} بالاست ^{۳۶۲}
۳۵۳	مزن با آهوش ^{۳۶۳} لاف ^{۳۶۴} دلیری	که از روبه نیاید شیرگیری
۳۵۴	ز عشقش فتنه آری بر سر دل	کنی جان و جوانی در ^{۳۶۵} سر دل
۳۵۵	ز شیرین پسته اش در شور مانی	ز چشمان خوشش رنجور مانی
۳۵۶	گهی از شگرش باشد دلت تنگ	گهی از لعل او بر دل زنی سنگ
۳۵۷	به ترک مهر رویش گیر و خوش باش	که تاب مهر نارد چشم خفاش
۳۵۸	ز ابروی کماندارش بیندیش	ز چشم مردم آزارش بیندیش
۳۵۹	به دام عنبرین زلفش نظر کن	ز مشکین دانه خالش حذر کن
۳۶۰	تو آبی شو ز نار دلفریش	مدار امید بهبودی ز سیش

^{۳۵۸} نگیری R, M: بگیری N, C

^{۳۵۹} زار R, N, M: شاد C

^{۳۶۰} بیدار R, N, M: با یاد C

^{۳۶۱} کار C: دست N, M: - R

^{۳۶۲} ز زلفش پر شکن کان دام سوداست ز قدش در گذر کان کار بالاست N, C, M: - R

^{۳۶۳} آهوش R, C, N: آهوان M

^{۳۶۴} لاف R, C, N: لاف از M

^{۳۶۵} در R, N, M: بر C

۳۶۱	تو دل بر کن ز سرو ^{۳۶۶} خوش خرامش	میفکن مهر بر ماهِ تماش
۳۶۲	کز آن نامهربان یاری نیاید	ز بد عهدان وفاداری نیاید
۳۶۳	من از ^{۳۶۷} مهر این سخنها می شنیدم	چو مرغِ کُشته در خون می طیدم
۳۶۴	به دل گفتم ^{۳۶۸} که ^{۳۶۹} ای دل این چه حال است ^{۳۷۰}	که از وصل آن چه می جویی محال است ^{۳۷۱}
۳۶۵	نگفتم خوب رویان بی وفایند	به عهدِ دوستی با کس نپایند
۳۶۶	مدار امیدِ مهر از بی وفایان	که بیدادبست ^{۳۷۲} رسمِ دلربایان
۳۶۷	حدیثم را ^{۳۷۳} به بازی می شنیدی	از آن ^{۳۷۴} بازی سزای خویش دیدی
۳۶۸	دلم در زیر لب می گفت ^{۳۷۵} خوش باش	مکن اسرارِ خود با ^{۳۷۶} هر کسی فاش

C 202 b

^{۳۶۶} سرو M, N, C: سبب R

^{۳۶۷} من از M, N, C: از آن R

^{۳۶۸} گفتم M, R: می گفتم N, C

^{۳۶۹} که M, C, R: N -

^{۳۷۰} حالت M, C, R: کارست N

^{۳۷۱} محالست R, C: مکارست N: خیالست M

^{۳۷۲} بیدادبست M, R: N: بیداد است M, R

^{۳۷۳} حدیثم را M, N, R: حدیث من C

^{۳۷۴} از آن M, N, R: وزان C

^{۳۷۵} می گفت M, N, R: C -

^{۳۷۶} با M, N, C: R از

R 14a	به آب دیده تخم صبر می کار	که شاخ ^{۳۷۷} صبر می آرد شکر بار
M 404	در اول دلبران تیزی نمایند	وفای عاشقان را آزمایشند
۳۶۹	در آخر با وفا دمساز گردند	ز راه بی وفایی بازگردند
۳۷۰	اگر ثابت قدم باشی در این راه	همه کارت شود بر ^{۳۷۸} حسب دلخواه
۳۷۱	بیابان فراق آید ^{۳۷۹} به پایان	دمد ^{۳۸۰} صبح وصال از شام هجران
۳۷۲	ز گفتار تو ^{۳۸۱} دل امید دارم	قراری یافت جان بی قرارم ^{۳۸۲}
۳۷۳	به امید دوا با درد دوری	نشستم بر سر راه صبری
پیغام فرستادن عاشق باد صبا را از ^{۳۸۳} پیش معشوق و رای ^{۳۸۴} نمودن ^{۳۸۵} ، ^{۳۸۶}		
۳۷۴	سحرگه بر کنار لاله زاری	به یاد روی او کردم گذاری

^{۳۷۷} شاخ: M, N, C: بیخ R

^{۳۷۸} بر: M, N, R: در C

^{۳۷۹} آید: M, N, R: آمد C

^{۳۸۰} دمد: M, N, C: دم R

^{۳۸۱} تو: R: - N, C

^{۳۸۲} ز گفتار تو دل امید دارم قراری یافت جان بی قرارم M: - N, C, R

^{۳۸۳} از: R: - N

^{۳۸۴} رای: R: زاری C

^{۳۸۵} و رای نمودن: R: - N

^{۳۸۶} پیغام فرستادن عاشق باد صبا را از پیش معشوق و رای نمودن N, R: فرستادن محب باد صبا را پیش محبوب و زاری نمودن C: -

	۳۷۷	ز عشقِ روی آن سرو گل اندام	به بوی زلفِ آن ماهِ دلارام
N269a	۳۷۸	زمانی می شدم هم دستۀ گل	زمانی می کشیدم جعدِ سنبل
	۳۷۹	صبا ناگه گذر بر گلستان کرد	حدیثِ زلفِ یارِ دلستان کرد
	۳۸۰	به باغ آورد بوی طره او	دماغِ باغ مشکین کرد از آن بو
	۳۸۱	مشامم از صبا چون بوی او یافت	چو مشکین سنبلِ او سر ز ^{۳۸۷} گل تافت
	۳۸۲	که پیش مشک ذکر ^{۳۸۸} گل که گوید ^{۳۸۹}	کسی کو مشک دارد گل چه بوید
R 14b	۳۸۳	صبا را گفتم ای دیرینه همدم	دلَم را در حریمِ راز محرم
	۳۸۴	تو داری ره گذر بر ^{۳۹۰} کویِ محبوب	تو جان می پروری بر بویِ محبوب
M 405	۳۸۵	رود بازارِ مشک آن لحظه بر هم	که از گیسوی معشوقم زنی ^{۳۹۱} دم
C 203 a	۳۸۶	گهی از زلفِ دلبر مشک بیزی	گهی در کوی جانان صبح خیزی
	۳۸۷	سحر در حلقه گیسویِ دلبر	گشاییِ تنگِ مُشک و بارِ عنبر
	۳۸۸	تو بگشایی ^{۳۹۲} نقاب از چهره گل	تو خَم در خَم زنی گیسوی سنبل

^{۳۸۷} سر ز M, C, R: سرو و N

^{۳۸۸} ذکر M, C, R: دیگر N

^{۳۸۹} گوید M, C, R: بوید N

^{۳۹۰} بر M, N, C: در R

^{۳۹۱} معشوقم زنی M, C, R: محبوبم زند N

۳۸۹	تو آویزی ز تاجِ فرقِ لاله	به صبحِ آویزه های در ^{۳۹۳} ژاله
۳۹۰	دمی در هاونِ گل مشک سای	زمانی نافه را سر برگشایی
۳۹۱	گهی سر شمعِ نرگس برفروزی	گهی بر مجمرِ گل عود سوزی
۳۹۲	تو رسمِ گل کشی بر تخته گل	تو بندی غنچه را صد نقش بر ^{۳۹۴} دل
۳۹۳	تو از بهرِ عروسانِ بهاری	ز شکل ^{۳۹۵} غنچه می سازی عمار
۳۹۴	تو گردانی به گردِ باغِ مجمر	دماغِ غنچه را سازی ^{۳۹۶} معطر
۳۹۵	چو گردد مجمرِ بوی تو گردان	دمادم گیرش گل زیرِ دامن
۳۹۶	چمن را از ^{۳۹۷} دمت جان می فزاید	به بویست غنچه را دل می گشاید
۳۹۷	صنوبر را به بویست دست بر دل	سهی سرو از هوایت پای در گل
۳۹۸	ز عارض پرده برداری ^{۳۹۸} سمن را	به رقص آری درختانِ چمن را
۳۹۹	چنار و بید از آن سر در هم آرند	که با هم بحثِ الطافِ تو دارند

R 15a

۳۹۲ بگشای M, N, R: بر داری C

۳۹۳ در M, R: در ز C, N

۳۹۴ بر M, N, C: در R

۳۹۵ شکل M, R, C: تنگ M

۳۹۶ سازی M, N: سازد R: داری C

۳۹۷ از M, C, R: با N

۳۹۸ پرده برداری M, C, N: پرده داری R

M 406	۴۰۰	نسیمت گر نه با روح آشنا شد	به بوی ^{۳۹۹} غنچه آبستن چرا شد
	۴۰۱	ترا گر نیست چون عیسی دم پاک	ز اعجاز دمت ^{۴۰۰} چون زنده شد خاک
	۴۰۲	دماغت داشت بویی از صبا ^{۴۰۱}	از این ^{۴۰۲} معنی صبا آمد خطابت
	۴۰۳	من و تو هر دو بیمار از هواییم	ولی هر یک به دردی مبتلاییم
	۴۰۴	منم خوش دل به هر ^{۴۰۳} تیمار و دردی	تویی خو کرده با هر گرم و سردی
C 203 b	۴۰۵	تو بر پایی ^{۴۰۴} به بوی طره یار	که بوی خوش دهد قوت به بیمار
	۴۰۶	من از زلفش دماغ آشفته دارم	چو گیسویش پریشان روزگارم
	۴۰۷	تو را ^{۴۰۵} وقت از نسیم زلف او خوش	مرا ^{۴۰۶} جان از سر زلفش ^{۴۰۷} مشوش
	۴۰۸	تو چون من عاشقی ^{۴۰۸} من چون تو بیمار	تو در کاری و من افتاده از ^{۴۰۹} کار

^{۳۹۹} به بوی N، R، M: به بوی C، M

^{۴۰۰} ز اعجاز دمت M، C، R: ز معجزهای تو N

^{۴۰۱} صبا^{۴۰۱} M، N، R: صباغت C

^{۴۰۲} این M، N، R: آن C

^{۴۰۳} به هر M، N، C: بر R

^{۴۰۴} بر پایی R، C: می پوی N، بر تابی M

^{۴۰۵} تو را M، N، R: مرا C

^{۴۰۶} مرا M، N، R: تو را C

^{۴۰۷} سر زلفش M، N، C: دو زلف او R

	۴۰۹	بیا تا هردو با هم سر در آریم	بیا تا یک نفس با هم بر آریم ^{۴۱۰}
	۴۱۰	خنک جانِ تو ای بادِ سحرگاه	که بویی می بری از خاکِ آن ^{۴۱۱} راه ^{۴۱۲}
	۴۱۱	گرت باشد گذر بر خاکِ آن کوی	در آویزم به دامنِ تو چون گوی
	۴۱۲	به چُستی چون تویی آفاق پیمای	عجب گر قاصدی باشد سبک رای ^{۴۱۳}
	۴۱۳	گهی چون گردِ ^{۴۱۴} دامنِ تو گیرم	گهی چون شمع در پایِ تو میرم ^{۴۱۵}
R ۱5b	۴۱۴	به قاصد بر در جانان گذر کن	ز من آن قاصدِ جان را خبر کن
M 407	۴۱۵	بر آن در زنده ^{۴۱۶} دار ای بادِ شب را	بر ^{۴۱۷} آن حضرت رعایت کن ادب را
	۴۱۶	مبادا کز تو دامن باز چیند	غبارش از تو بر دامن نشیند ^{۴۱۸}

^{۴۰۸} عاشقی R، C، M: عاشق و N

^{۴۰۹} از R، C، M: در N

^{۴۱۰} بیا تا هردو با هم سر در آریم بیا تا یک نفس با هم بر آریم C: M، N، R -

^{۴۱۱} آن M، N، R: این C

^{۴۱۲} راه R، N، C: راه بیا تا هردو با هم سر در آریم بیا تا یک نفس با هم بر آریم M

^{۴۱۳} به چستی چون تویی آفاق پیمای عجب گر قاصدی باشد سبک رای M، N، R: گهی چون گرد دامن تو گیرم گهی چون شمع

در پای تو میرم C

^{۴۱۴} گهی چون گرد M، N، C: گهی کردم که R

^{۴۱۵} گهی چون گرد دامن تو گیرم گهی چون شمع در پای تو میرم M، R، N: به چستی چون تو ای آفاق پیمای عجب گر قاصد

باشد سبک پای C

^{۴۱۶} زنده R، N، C: M -

^{۴۱۷} بر M، R، N: در C، N

۴۱۷	که گل گاه ^{۴۱۹} از دم باد است خندان	هم از وی می شود ^{۴۲۰} گاهی پریشان ^{۴۲۱}
۴۱۸	نهان از خلق سر بر کن به کویش	طلب کن فرصتی وز من بگویی
۴۱۹	که اندوه فراق کشت ما را	گذاری کن که آن عشق تو ما را ^{۴۲۲} ، ^{۴۲۳}
غزل ^{۴۲۴}		
۴۲۰	نه شب خواب و نه روز آرام دارم	شب و روزی به سختی ^{۴۲۵} می گذارم
۴۲۱	نه تدبیری کزو کارم ^{۴۲۶} بر آید	نه یاری کو کند تدبیر کارم
۴۲۲	نه آن فرصت که گیرم در کنارت	نه آن دولت ^{۴۲۷} که آیی در کنارم
۴۲۳	همه شب بر سر راه خیالت	نمی خفتد ^{۴۲۸} دو چشم از انتظارم

C 204 a

^{۴۱۸} مبدا کز تو دامن باز چینه غبارش از تو بر دامن نشیند R, C, N: که گل گاه از دم باد است خندان هم از وی می شود گاهی پریشان M

^{۴۱۹} که گل گاه M, C, R: که گاهی N

^{۴۲۰} شود M, C, N: شوی R

^{۴۲۱} که گل گاه از دم باد است خندان هم از وی می شود گاهی پریشان R, C, N: مبدا کز تو دامن باز چینه غبارش از تو بر دامن نشیند M

^{۴۲۲} آن عشق تو ما را R: از عشق تو یارا M, C

^{۴۲۳} که اندوه فراق کشت ما را گذاری کن که آن عشق تو ما را R, C, M: N -

^{۴۲۴} غزل C, N: پیغام فرستادن محبوب باد شمال را به پیش عاشق غزل R: M -

^{۴۲۵} سختی M, N, R: تلخی C

^{۴۲۶} کارم R, C: کامم M, N

^{۴۲۷} دولت M, N, C: فرصت R

^{۴۲۸} خفتد R, N: خسبد M, C

	۴۲۴	ندانم تا به کی در باغِ امید ^{۴۲۹}	به آب دیده تخمِ صبرِ کارم
	۴۲۵	به یک جو بر تو جان را گر ^{۴۳۰} بکاهم	و زین ^{۴۳۱} خرمن گیاهی بر ندارم
	۴۲۶	به عشقت گر چه از جان ناامیدم	به لطفِ همچنان امیدوارم
		خلاصه سخن ^{۴۳۲}	
R 16a	۴۲۷	که روزی از سرِ مسکین نوازی	دلِ بیچاره ام را چاره سازی
		پیغام فرستادن ^{۴۳۳} باد ^{۴۳۴} صبا پیشِ محبوب و تندى نمودنِ محبوب ^{۴۳۵}	
M 408	۴۲۸	صبا چون گوش کرد این قصه بر جست	به عزمِ کویِ او جان در ^{۴۳۶} میان بست
N269b	۴۲۹	ز بـویش دم زد و دردم روان شد	معِ القصه به کویِ دلستان شد
	۴۳۰	رسانید از من خاکی ^{۴۳۷} سلامی	به شرطِ آن که باز آرد پیامی ^{۴۳۸}
	۴۳۱	خوش آن ساعت که از فرهادِ مسکین	سخن گوید کسی در بزمِ شیرین

^{۴۲۹} امید: M, N, R: او مید C

^{۴۳۰} گر: M, N, R: - C

^{۴۳۱} و زین: M, R: از این C, N

^{۴۳۲} خلاصه سخن R: مثنوی C: - M, N

^{۴۳۳} فرستادن C, R: رسانیدن N

^{۴۳۴} باد: N, R: محب از C

^{۴۳۵} پیغام فرستادن باد صبا پیشِ محبوب و تندى نمودنِ محبوب: M - N, C, R

^{۴۳۶} در: N, C, R: بر M

^{۴۳۷} خاکی: M, N, R: مسکین C

^{۴۳۸} آرد پیامی: N, R: C: آری سلامی M

۴۳۲	خوش آن ^{۴۳۹} دم کز بر یارِ موافق	محبت نامه‌ای آید به عاشق
۴۳۳	چو حاصل شد ^{۴۴۰} به معنی قربِ محبوب	نباشد بعد از آن حاجت به مکتوب
۴۳۴	که رازِ یکدگر ناگفته داند	حدیثِ دوستی پیوسته خوانند
۴۳۵	ز گُردِ راه بر خاکِ درش باد	زمین بوسید و آوردش ز من یاد
۴۳۶	که آن بیمارِ عاشق در فراق	به جان آمد ز دردِ اشتیاق
۴۳۷	درونی ^{۴۴۱} دارد از هجرِ تو خسته	دلی دارد چو گیسویت شکسته
۴۳۸	دماغی دارد از زلفت مشویش	وجودی دارد از عشقت در ^{۴۴۲} آتش
۴۳۹	شبی دارد ز هجرانت مطوّل	غمی ^{۴۴۳} دارد چو گیسویت مسلسل ^{۴۴۴}
۴۴۰	غمش را بی تو از شادی خبر نیست	شیش را بی تو امید ^{۴۴۵} سحر نیست
۴۴۱	طیبِ دردِ دل‌هایی نگارا	به بیمار آن ^{۴۴۶} نگاهی کن خدا را

R 16 b C
204 b

۴۳۹ آن R، N، M: - C

۴۴۰ حاصل شد R، N، C: شد حاصل M

۴۴۱ درونی R، C، N: درون R

۴۴۲ در R، C، N، M: پر R

۴۴۳ غمی R، N، M: غم R

۴۴۴ شبی دارد ز هجرانت مطوّل غمی دارد چو گیسویت مسلسل R، N، M: - C

۴۴۵ امید R، N، M: امید C

۴۴۲	درونِ دردمندان ^{۴۴۷} را دوا کن	امیدِ ناامیدان ^{۴۴۸} را روا کن ^{۴۴۹}	M 409
۴۴۳	به محرووران ^{۴۵۰} فرست آبِ حیاتی	به درویشان رسان حقِ زکاتی ^{۴۵۱}	
۴۴۴	پرهیز از دعای ^{۴۵۲} دردناکان	بترس از یاربِ شب‌زنده‌داران ^{۴۵۳} ، ^{۴۵۴}	
۴۴۵	به خارِ غم دلِ عشاقِ مخراش	ز او صبحِ خیزان بر حزر باش	
۴۴۶	مبادا کز دمِ شوریده حالی	نشیند بر دلت ^{۴۵۵} گردِ ملالی	
۴۴۷	که دارد همّتِ عاشقِ اثرها	نظر کن کاندرا این دارم نظرها	
۴۴۸	صبا چون غنچه اش بیسیار دم داد	ولی بود ^{۴۵۶} آن سخن در گوشِ او باد	
۴۴۹	بر آشفته از صبا چون گل ^{۴۵۷} سحرگاه	ز شکلِ زهره پروین ریخت بر ماه	

^{۴۴۶} به بیمار آن R, C, M: به درویشان N

^{۴۴۷} دردمندان R: دردمندی C, N, M

^{۴۴۸} ناامیدان R: ناامیدی C, N, M

^{۴۴۹} درون دردمندان را دوا کن امید ناامیدان را روا کن R, C, M: به پرهیز از دعای سوگواران به سترس از ناله شب زنده داران N

^{۴۵۰} محرووران C, N, M: محرومان R: محزونان C

^{۴۵۱} به محرومان فرست آب حیاتی به درویشان رسان حق زکاتی R, C, M: درون دردمندی را دوا کن امید نا اومیدی روا کن N

^{۴۵۲} دعای R, C, N: درون M

^{۴۵۳} شب زنده داران R, M: مظلوم پاکان C

^{۴۵۴} پرهیز از دعای دردناکان بترس از یارب شب زنده داران R, M, C: به محرومان فرست آب حیاتی به درویشان رسان حق زکاتی

N

^{۴۵۵} دلت C, N, M: دلی R

^{۴۵۶} بود R, C, M: برد N

	۴۵۰	به تندی با ^{۴۵۸} صبا گفت ای سبک سر ^{۴۵۹}	از این افسانه با من دم میاور
	۴۵۱	دلی دارم به سختی همچو بولاد ^{۴۶۰}	عجب دانم ^{۴۶۱} اگر نرمش کند باد ^{۴۶۲}
	۴۵۲	ندیدم آهنی کز باد دم خورد	مکوب ای باد ^{۴۶۳} با من آهنِ سرد
	۴۵۳	سخن باید که لطف امیز باشد	نمی شاید که باد انگیز باشد
	۴۵۴	ترا عاقل نداند محرمِ راز	که نتوان گفت رازِ دل ^{۴۶۴} به غماز
	۴۵۵	نشاید هیچ رازی با تو گفتن	که هرگز راز نتوانی نهفتن
R 17a	۴۵۶	سخن چینی ندیدم چون تو حقّا	که هرچه این جا شنیدی گفتی آن جا
M 410	۴۵۷	تو دادی غنچه دوشیزه را دم	به یک دم کردی اش رسوای عالم
	۴۵۸	بر او چون یافتی دستِ خیانت	از او برداشتی مُهرِ امانت
	۴۵۹	بدین تهمت دریدی دامنش را	بیالودی به خون پیراهنش را

^{۴۵۷} چون گل R، N، M: باد C

^{۴۵۸} به تندی با R، N، C: چو با باد M

^{۴۵۹} سر R، N، M: سیر

^{۴۶۰} بولاد R، N، C: فولاد M

^{۴۶۱} دانم R، N: دارم C، M

^{۴۶۲} کند باد R، C، M: کنم یاد N

^{۴۶۳} باد R، N، C، M: -

^{۴۶۴} نتوان گفت راز دل R، C، M: راز خویش نتوان گفت N

۴۶۰	بیامد ^{۴۶۵} دختری بر باد داده	شده بدنام و رز ^{۴۶۶} بر سر نهاده	C 205 a
۴۶۱	تو آوردی شبیخون بر سر شمع	به یک دم کُشتی او را در بر جمع	
۴۶۲	دل پروانه از جان دشمن ^{۴۶۷} توست	که خون یار او در گردن توست	
۴۶۳	گل از دست ^{۴۶۸} گریبان می کند ^{۴۶۹} چاک	ز جورت سبزه بر سر می کند خاک	
۴۶۴	ترا از دور چون بیند صنوبر	بجناند چو بید ^{۴۷۰} از ^{۴۷۱} طیرگی ^{۴۷۲} سر	
۴۶۵	پیشان می شود آب ^{۴۷۳} از تو هر دم	از آن رو می زند رو از تو بر هم ^{۴۷۴}	
۴۶۶	که گاهش ^{۴۷۵} می نهی ^{۴۷۶} زنجیر بر پا ^{۴۷۷}	گهش ^{۴۷۸} در بند آهن می کنی جا ^{۴۷۹}	

۴۶۵ بیامد: M, N, C, به یادت R

۴۶۶ و رز: M, N, R, شرر C

۴۶۷ دشمن: M, N, R, دشمنی C

۴۶۸ دست: M, N, C, دستش R

۴۶۹ کند: M, N, C, زند R

۴۷۰ بید: M, N, R, بیند C

۴۷۱ از: M, N, R, - C

۴۷۲ طیرگی: M, N, C, تیرگی R

۴۷۳ آب: M, C, R, باغ N

۴۷۴ هم: M, C, R, دم N

۴۷۵ گاهش: N, C, R, آهن M

۴۷۶ نهی: C, R, زنی N, M

۴۷۷ پا: M, R, پای N, C

	۴۶۷	تو را چون خانه از شکلِ حباب است	مباش ^{۴۸۰} ایمن که بنیادت ^{۴۸۱} بر آب ^{۴۸۲} است
	۴۶۸	گهی با ^{۴۸۳} خاک داری عزم انگیز	زمانی طبع آتش می ^{۴۸۴} کنی تیز
	۴۶۹	زمانی پشتِ سنبل بشکنی تو	زمانی چشمِ نرگس بر کنی تو
	۴۷۰	سحرگه بویِ گل دزدی ز بستان	از آن گردی ز چشمِ خلق پنهان
R 17b	۴۷۱	تو گفتی ^{۴۸۵} کاروانِ سالارِ چینم	که آمد مُشک در زیرِ نگیمنم
M 411	۴۷۲	سوی چین از خطا کردی تجارت	که وقتِ مُشک را دادی به غارت
	۴۷۳	چو پا بر منبرِ بلبل نهاد زاغ	کشی ^{۴۸۶} لشکر به عزمِ غارتِ باغ
	۴۷۴	به تندی بر کنی ^{۴۸۷} از شاخ جامه	درختان را نماند بارنامه
	۴۷۵	یکایک دامن از زر برفشانند ^{۴۸۸}	زمستان لاجرم بی‌برگ ماند ^{۴۸۹}

۴۷۸ گهش M, C: گهی N: کهن R

۴۷۹ جا R, M: جای C, N

۴۸۰ مباش R, C, N: مشو M

۴۸۱ بنیادت R, N, M: بنیادش C

۴۸۲ آب R, N, M: خراب C

۴۸۳ با R, M: بر C, N

۴۸۴ می R, C: را N, M

۴۸۵ گفتی R, C, M: گویی N

۴۸۶ کشی C, N, M: کشد R

۴۸۷ کنی R, C, M: کنی N

	۴۷۶	تو پنداری دمت در من اثر کرد	از این سو آمد و زان سو گذر کرد
	۴۷۷	حدیث بی سر و پایی چو گیسو	چرا می آری ^{۴۹۰} ام چون زلف بر رو
	۴۷۸	تو را آن کس که پیش من فرستاد	بسی خواهد کشیدن زحمت از ^{۴۹۱} باد
C 205 b	۴۷۹	تو بیماری به قولت چون کنم کار	که نبود صحتی در قول بیمار
	۴۸۰	به پیغامش فرستم تن درستی	که سختست این عمل بر چون تو سستی ^{۴۹۲}
N270a	۴۸۱	صبا چون این خطاب از یار ^{۴۹۳} بشنید	دمی چون زلف او بر خویش ^{۴۹۴} پیچید
	۴۸۲	ز غیرت لرزه افتادش بر اعضا	نهاد از کوی جانان سر ^{۴۹۵} به صحرا
	۴۸۳	صبا خود زین ^{۴۹۶} میان جان بُرد چون ^{۴۹۷} باد ^{۴۹۸}	مرا در چشم خاکی ^{۴۹۹} آتش افتاد

^{۴۸۸} بر فشاند M, C, R: بر فشاندند N

^{۴۸۹} مانند M, C, R: مانندند N

^{۴۹۰} آری ام M, C, R: آوری N

^{۴۹۱} از M, C, R, N: M –

^{۴۹۲} سستی M, C, R, N: مستی M

^{۴۹۳} یار M, C, R: باد R: یاد N

^{۴۹۴} خویش M, C, R: خود به N

^{۴۹۵} سر M, C, N, R: رو R

^{۴۹۶} خود زین M, N: چون زین R: خود زان C

^{۴۹۷} چون M, C, N, R: بر R

^{۴۹۸} باد M, C, N, R: یاد M

پیغام ^{۵۰۰} فرستادنِ محبوبِ بادِ شمال را پیشِ عاشق ^{۵۰۱} ، ^{۵۰۲}		
۴۸۴	شبانگه چون عروسِ حجلهٔ بام	فرو ^{۵۰۳} آویخت از ^{۵۰۴} رخ پردهٔ شام
R ۱8a	عروسان داشت در هر پرده گردون	یکایک آمدند از پرده بیرون
M 412	سیه گشت آسمان از دودِ آهم	جهان بی‌مهر شد چون ^{۵۰۵} طبعِ ماهم
۴۸۷	فلک بنمود از ربیع شمالی	چو ابروی مَهَم شکلِ هلالی
۴۸۸	مه ^{۵۰۶} خورشید رخسارم ز خرگاه ^{۵۰۷}	برون آمد به عزمِ دیدنِ ماه
۴۸۹	نگویم دل به مه ^{۵۰۸} مشتاق بودش	زمانی میلِ ایشتیاق بودش
۴۹۰	که ماه ^{۵۰۹} از مهریش چون هلال است	هلال از طاقِ ابرویش خیال ^{۵۱۰} است

۴۹۹ خاکی: M, N, C: R

۵۰۰ پیغام: N, R: C -

۵۰۱ عاشق: N, R: عاشق و صبر نمودن C

۵۰۲ پیغام ... نمودن: C, N, R: M -

۵۰۳ فرو: M, C, R: N

۵۰۴ از: M, N, R: C

۵۰۵ چون: R, C: N: چو M

۵۰۶ مه: M, N, R: C

۵۰۷ خرگاه: M, N, C: ناگاه R

۵۰۸ مه: M, N, R: C: من M

۵۰۹ ماه: M, N, R: C: مه M

۵۱۰ خیال: M, C, R: Hلال N

۴۹۱	غباری داشت از من ^{۵۱۱} طبعِ شادش	که گردی بر دلِ نازک مبادش
۴۹۲	نمی دانستم این ^{۵۱۲} گرد از کجا بود	چه ^{۵۱۳} دانستم که انگیزِ صبا بود
۴۹۳	نیامد از صبا زین پیش کاری	که بر خاطر نشست او را غباری
۴۹۴	مرا گفتم صبا دردی نشانند	ندانستم بدو ^{۵۱۴} گردی رسانند
۴۹۵	طلب می کرد جانان ^{۵۱۵} همدمی را	که از خاطر پیردازد غمی را
۴۹۶	که طبعِ نازکان غم بر نتابد ^{۵۱۶}	دلِ خوبان ملالت ^{۵۱۷} بر نتابد
۴۹۷	شد آن دم هم نفس ^{۵۱۸} بادِ شمالش	که از خاطر کند دفعِ ملالش ^{۵۱۹}
۴۹۸	چو گیسو پیشِ او غلطید ^{۵۲۰} بر خاک	به یک سو کرد خاک از دامنش پاک
۴۹۹	به هر جانب که شد سروش ^{۵۲۱} خرامان	شمالش همچو گل برداشت دامن

^{۵۱۱} من: M, C, R: مه N

^{۵۱۲} نمی دانستم این: M, N, R: ندانستم که C

^{۵۱۳} چه: M, C, R: چو N

^{۵۱۴} بدو: M, R: برو C, N

^{۵۱۵} جانان: M, N, R: جانم C

^{۵۱۶} بر نتابد: M, N, R: در نیاید C

^{۵۱۷} ملالت: C, R: ملالم M: - N

^{۵۱۸} هم نفس: M, N, R: هم دم C

^{۵۱۹} ملالش: M, N, C, R: مالش M

^{۵۲۰} غلطید: M, C, R: غلتید N

۵۰۰	گه از راهش به مژگان خار بر چید	گهی بر سرو او چون بید لرزید	R 18b
۵۰۱	گهی چون زلف پایش بوسه دادی	گهی چون دامنش در پا فتادی	M 413
۵۰۲	گهی در چین زلفش آرمیدی	گهی گرد سرو پایش دویدی	
۵۰۳	شمال آن دم به انواع لطایف	به جای آورد خدمت ^{۵۲۲} را وظایف	
۵۰۴	کسی کو از سخن بر می کشد دم	چو پیشت می رسد در ^{۵۲۳} می کشد دم ^{۵۲۴}	
۵۰۵	خوش آمد از شمالش آن ^{۵۲۵} شمایل	بدو شد یک زمان چون سرو مایل	
۵۰۶	عنان را در سخن حالی سبک کرد	درون را با شمال از من خنک کرد ^{۵۲۶}	
۵۰۷	به لفظش گفت کای ^{۵۲۷} مشکین نفس باد	جهان از نکهت مشکین نفس باد	
۵۰۸	ز بویست عاشقان را پرورشهاست	به سویت زلف مشکین ^{۵۲۸} را کششهاست	
۵۰۹	تو را رسم ^{۵۲۹} است ای مشکین شمامه	به عاشق بردن از معشوق نامه	

^{۵۲۱} سروش: C, M, N: سرو R

^{۵۲۲} خدمت: C, N: مذهب: R: مدحت M

^{۵۲۳} پیشت می رسد در: R, M: می آید به پیشت N

^{۵۲۴} کسی کو از سخن بر می کشد دم چو پیشت می رسد در می کشد دم: R, N, M: C -

^{۵۲۵} آن: R, N: این: C, M

^{۵۲۶} عنان را در سخن حالی سبک کرد درون را با شمال از من خنک کرد: R, N, C: M -

^{۵۲۷} کای: R, N: کی: M: ای C

^{۵۲۸} مشکین: R, N, M: خوبان C

	۵۱۰	زهی دلهایی غمگین از ^{۵۳۰} دمت شاد	چه خوش بادی که رحمت بر دمت باد
	۵۱۱	دم جان پرورت عنبرسرسشت است	مگر هرشب گذارت بر بهشت است
	۵۱۲	جهان پر بوی جان کرد از تو دامن	که از زلفم به دامن می بری جان ^{۵۳۱}
	۵۱۳	از آن هر دم روان می پروری تو	که از گیسوی من جان می بری تو ^{۵۳۲}
	۵۱۴	صبا می خواست کز ^{۵۳۳} زلفم جهد چُست	شد از بوی سر زلفم دلش سُست
R 19a	۵۱۵	سر زلفم گرفت او را به زنجیر	از آن ^{۵۳۵} آمد خطابش باد شبگیر
	۵۱۶	صبا زلف مرا آشفته می داشت	از آن زلف منش آشفته بگذاشت
M 414	۵۱۷	تو ^{۵۳۶} باری می کنی وقت مرا خوش	بیا در حلقه مویم فرو کش
	۵۱۸	چو دارد ^{۵۳۷} چون صبا طبع تو سُستی	کی آید از تو بوی تندرستی

۵۲۹ رسم R, M: رسمی C, N

۵۳۰ از C, N, M: را R

۵۳۱ جهان پر بوی جان کرد از تو دامن که از زلفم به دامن می بری جان R, N, M: - C

۵۳۲ از آن هر دم روان می پروری تو که از گیسوی من جان می بری تو R, C, M: - N

۵۳۳ کز R, N, M: که از C

۵۳۴ سر R, N, M: بسی C

۵۳۵ از آن R, C, M: از و N

۵۳۶ تو R, M: چو C

۵۳۷ چو دارد R: ندارد C, M

۵۱۹	سبب بادست ^{۵۳۸} امراض صبا را	که در طبعش اثر باشد هوا را	C 206 b
۵۲۰	صبا ضیق النفس دارد از آن رو ^{۵۳۹}	نفس بر وی فتد گاو تکاپو ^{۵۴۰}	
۵۲۱	تو در آمد شدی تا ^{۵۴۱} روز ^{۵۴۲} هر ^{۵۴۳} شب	وز آمد شد نمی گردی معذب ^{۵۴۴}	
۵۲۲	صبا را جستن نبض است معراج ^{۵۴۵}	دلالت می کند بر نوع افلاج ^{۵۴۶}	
۵۲۳	چو در نبض تو حد اعتدال است	مزاجت را دلیل حسن حال است ^{۵۴۷}	
۵۲۴	به پاکی چون تو شب خیزی نباشد	چو بویت راحت انگیزی نباشد ^{۵۴۸}	
۵۲۵	گاهی اطراف ملک شام گیری	گاهی در نیم روز آرام گیری	
۵۲۶	بیا در شام زلفم معتکف شو	علیکم بالسواد شام بشنو ^{۵۴۹}	

۵۳۸ بادست R: سازيست C: باديست M

۵۳۹ رو R، M: روی C

۵۴۰ تکاپو R، M: تکاپوی C

۵۴۱ تا R: هر C، M

۵۴۲ روز R، M: روز و C

۵۴۳ هر R، C: تا M

۵۴۴ تو باری می کنی وقت مرا خوش... معذب R، C، M: N -

۵۴۵ معراج R: موج M

۵۴۶ صبا را جستن نبض است معراج دلالت می کند بر نوع افلاج R، M: C - N

۵۴۷ چو در نبض تو حد اعتدال است مزاجت را دلیل حسن حال است R، C، M: N -

۵۴۸ به پاکی چون تو شب خیزی نباشد چو بویت راحت انگیزی نباشد R، M: C - N

	۵۲۷	چنین کز آب و آتش نیستت بیم	نمی دانم کلیمی ^{۵۵۰} یا بَراهمیم
	۵۲۸	که گاه از آب دریا بگذری خوش	گهی سالم برون آیی ز آتش
	۵۲۹	گذر بر بحر داری ^{۵۵۱} وین ^{۵۵۲} عجب تر	که از دریا نگردد دامت تر
R 19b	۵۳۰	همه شب با شمال آن سرو ^{۵۵۳} گل بوی	مسلسل قصّه ها می گفت ^{۵۵۴} چون موی
	۵۳۱	ز حال نکتہ ای با صد شکایت	چشانیدش ^{۵۵۵} در اثنای حکایت
M 415	۵۳۲	که روزی تُرک چشمم بهرِ نخجیر	کشید اندر کمانِ ابروان ^{۵۵۶} تیر
	۵۳۳	نبودش لحظه ای بی مهر ^{۵۵۷} آرام	نهاد از مشک بر اطرافِ گل دام ^{۵۵۸}
	۵۳۴	پی شیر ^{۵۵۹} کمین از گوشه بگشاد	ز ناگه روبه یی در دامش افتاد

۵۴۹ گهی اطراف ملک شام گیری ... شام بشنو M, C, R: N -

۵۵۰ کلیمی M, C: N که نوحی R که خضری

۵۵۱ داری M, R, N: و دریا C

۵۵۲ وین M, R: این N, C

۵۵۳ سرو M, N, C: سر R

۵۵۴ گفت M, C, R: کرد N

۵۵۵ چشانیدش M, N, C: چشانندش R

۵۵۶ ابروان M, C, R: ابروی او N

۵۵۷ مهر M, R: صید C

۵۵۸ نبودش لحظه ای بی مهر آرام نهاد از مشک بر اطراف گل دام M, C, R: N -

۵۵۹ شیر M, N, C: شیرین R

۵۳۵	به روبه بازی بر بود از آهوش ^{۵۶۰}	به یک نیرنگ دادش خوابِ خرگوش
۵۳۶	چو شیران در کمنده او اسیرند	به روباهی بر او آهو نگیرند
۵۳۷	کنون چشم ^{۵۶۱} آهوان ^{۵۶۲} دام دیده	دلی دارد ^{۵۶۳} ز ^{۵۶۴} آرامش رمیده ^{۵۶۵}
۵۳۸	شکاری را که داغ ^{۵۶۶} ماست گه گاه	به سگ باید گرفتن همچو روباه
۵۳۹	دمی در کارِ آن آتش نفس کن	گذاری سوی آن صاحبِ هوس کن
۵۴۰	حکایت ^{۵۶۷} عرضه دارم ^{۵۶۸} بر تو بادا	اگر او را ببینی بر تو بادا C 207 a
۵۴۱	که با آن عاشقِ بی دل بگویی	کز این سودای بی حاصل چه جویی
۵۴۲	مکن کاری که بیش از پایهٔ تست	مخر جنسی ^{۵۶۹} که بیش از مایهٔ تست
۵۴۳	مجو بالای قدرِ خویشان جای	منه بیرون ز حدِ خویشان پای

۵۶۰ آهوش: M, N, R: او هوش C

۵۶۱ چشم: M, R: چون C, N

۵۶۲ آهوان: M, N, C: آهوان و R

۵۶۳ دارد: M, C, R: دارم N

۵۶۴ ز: N, C, R: که M

۵۶۵ رمیده: M, R: بریده C, N

۵۶۶ داغ: M, N, R: دام C

۵۶۷ حکایت: M, N, R: شکایت C

۵۶۸ دارم: M, N, R: کردم C

۵۶۹ جنسی: M, N, R: چیزی C

N270b	منه خوانی ^{۵۷۰} که دل باشد کبابش ^{۵۷۱}	مخور جامی که خون باشد شرابش	۵۴۴
R 20a	که نتوانی رسانیدن به جایی	تو در کاری مزن بیهوده رایی	۵۴۵
	که غیر از بارِ دل باری نیارد	سزد گر باغبان تخمی نکارد ^{۵۷۲}	۵۴۶
M 416	ز کف مگذار دامنِ خیالم	ترا چون نیست اسبابِ وصالم	۵۴۷
	که خاطرها شود سوی تو مایل	نداری چون من آن شکل و شمایل	۵۴۸
	به ترکِ وصلِ ما ^{۵۷۴} گیر ای خدادوست	چرا بهرِ خدا دارم ^{۵۷۳} ترا دوست	۵۴۹
	تو آن ارزی که باشد روضه جایت	بگیرم ^{۵۷۵} گر بیامرزد خدایت	۵۵۰
	که صیدی چون تو گردد ^{۵۷۸} پای بندم	کم اند ^{۵۷۶} الحق اسیرِ آن ^{۵۷۷} کمندم	۵۵۱
	که بیزارند معشوقان ز زاری	مکن زاری چو زور و زر نداری	۵۵۲
	منت گفتم ^{۵۸۰} که ساکن شو به کویم	منت گفتم که عاشق شو ^{۵۷۹} به رویم	۵۵۳

^{۵۷۰} خوانی N، M: جایی R

^{۵۷۱} مخور جامی که خون باشد شرابش منه جایی که دل باشد کبابش R، N، M: C

^{۵۷۲} نکارد C، N، M: بکارد R

^{۵۷۳} دارم R، N، C: گیرم M

^{۵۷۴} ما M، C، R: من N

^{۵۷۵} بگیرم R، C، M: گرفتم N

^{۵۷۶} کم اند R، C: کنند N: کند M

^{۵۷۷} اسیر آن R، N، M: امیران C

^{۵۷۸} گردد M، N، R: کرد C

۵۵۴	تو بستی ^{۵۸۱} چون کمر دل در میانم ^{۵۸۲}	تو جُستی ^{۵۸۳} چون قدح کام از دهانم ^{۵۸۴}
۵۵۵	نگفتم ^{۵۸۵} زان ^{۵۸۶} میان ^{۵۸۷} بر هیچ مانی	نیابی ^{۵۸۸} کام و ^{۵۸۹} جان بر لب رسانی
۵۵۶	اگر پروانه بر آتش بمیرد	کسی هرگز گناه از شمع گیرد
۵۵۷	تهی پای آمدی در ^{۵۹۰} طرفِ گلزار	ندانستی که در پایت ^{۵۹۱} رود خار
۵۵۸	چو بهر خواب گورستان ^{۵۹۲} گزینی	ندانی خوابها آشفته بینی
۵۵۹	نشاط ^{۵۹۳} عاشقی بی غم نباشد	دل ^{۵۹۴} بی عشق در عالم نباشد

۵۷۹ عاشق شو، M، C، R: شو عاشق N

۵۸۰ گفتم M، N، R: خواندم C

۵۸۱ بستی M، N، R: جستی C

۵۸۲ کمر دل در میانم M، N، R: قدح کام از دهانم C: کمر دل بر میانم M

۵۸۳ جستی M، N، R: بستی C

۵۸۴ قدح کام از دهانم M، N، R: کمر دل در میانم C

۵۸۵ نگفتم M، C، R: تو گفتم N

۵۸۶ زان M، N، R: زین C

۵۸۷ میان C، R: دهان M، N

۵۸۸ نیابی، M، N، C: نیابی R

۵۸۹ و M، N، R: - C

۵۹۰ در C، R: بر M، N

۵۹۱ در پایت M، N، R: پایت را C

۵۹۲ کورستان M، N، C: کورستان R

R 20b	غزل ^{۵۹۵}	
C 207 b	و گرنه جامهٔ جان را قبا کن	نگفتم دامن ^{۵۹۶} مهرم رها کن ۵۶۰
M 417	مرو گر می روی جان را فدا کن ^{۵۹۸}	نگفتم کز پی ترک سیه چشم ^{۵۹۷} ۵۶۱
	به زیر لب مگو کامم روا کن	نگفتم گر به لعلم می دهی دل ^{۵۹۹} ۵۶۲
	و گر طاقت نداری ترک ما کن	نگفتم ترک جان کن در غم عشق ۵۶۳
	به ترک مهر یار بی وفا کن	نگفتم بی وفا خوانند ما را ۵۶۴
	و گرنه دل ز مهر من ^{۶۰۰} جدا کن	نگفتم در جدایی صبر کن صبر ۵۶۵
	تو کار خود حواله با خدا کن ^{۶۰۱}	نگفتم هر چه آید از خدا دان ۵۶۶
	خلاصهٔ سخن ^{۶۰۲}	
	به داغ عاشقی می سوز و می ساز	چو در گوشت موافق نامد ^{۶۰۳} این راز ۵۶۷

۵۹۳ نشاط M, N, R: نشاطی C

۵۹۴ دل M, N, R: دلی C

۵۹۵ غزل M - C: N, R

۵۹۶ دامن M, N, C: دامن از R

۵۹۷ سیه چشم M, R: آن چشم C

۵۹۸ نگفتم کز پی ترک سیه چشم مرو گر می روی جان را فدا کن M, C, R: N -

۵۹۹ دل M, N, R: جان دل C

۶۰۰ من M, C, R: ما N

۶۰۱ کن M, C, R: کن نگفتم در پی ترک سیه چشم مرو گر می روی جان را فدا کن N

۶۰۲ خلاصهٔ سخن R: مثنوی C: M, N-

	پیغام ^{۶۰۴} رسانیدن ^{۶۰۵} باد ^{۶۰۶} شمال از زبان ^{۶۰۷} محبوب و ^{۶۰۸} نا امیدی دادن ^{۶۰۹} ، ^{۶۱۰}	
۵۶۸	چو بختِ خویش یار آن شب نمی خفت همه شب با شمال افسانه می گفت	
۵۶۹	به سان ^{۶۱۱} زلفِ آن ماه شکرلب مطوّل شد حکایت تا دلِ شب	
۵۷۰	حکایت ^{۶۱۲} هرچه بود از دل به در کرد سخن را چون دهانش مختصر کرد	
۵۷۱	شمال آمد ز گردِ ره فرو ریخت سخنهایی که از من باد ^{۶۱۳} انگیخت	
۵۷۲	بگفت آنها که با او ^{۶۱۴} گفت جانان صد دیگر نهاده بر سرِ آن	
۵۷۳	چو کردم از شمال ^{۶۱۵} آن ^{۶۱۶} نکته‌ها گوش چو دیگی بر سرِ آتش زدم جوش	

R 21a

۶۰۳ نامد M, R, N, C: ناید M

۶۰۴ پیغام N, R: خبر C

۶۰۵ رسانیدن R: آوردن C, N

۶۰۶ باد N, R: - C

۶۰۷ زبان R: پیش N: - C

۶۰۸ و N, R: در C

۶۰۹ نا امیدی دادن R: نا امیدی و ناوفا نمودن به محب C: ناامیدن دادن به محب N

۶۱۰ پیغام رسانیدن باد شمال از زبان محبوب و نا امیدی دادن R, C, N: - M

۶۱۱ به سان M, N, C: نشان R

۶۱۲ حکایت M, N, R: حدیث C

۶۱۳ از من باد R: کرد از من بر C: از من کرد N: از وی باد M

۶۱۴ با او N, M, C: با وی R

۶۱۵ شمال M, N, C: صبا R

M 418	ندارد نعلِ دل چون من در آتش	ندانستم ^{۶۱۷} که آن معشوقِ سرکش	۵۷۴
	به بی‌مهری چو طبعِ دوست خو کن	به دل گفتم که ترکِ عشقِ او کن	۵۷۵
	چو گل در عهدِ ^{۶۱۹} او بویِ وفا نیست	که ^{۶۱۸} آن نامهربان را میلِ ما نیست	۵۷۶
	ز بهرِ بی‌وفایی چند میرم ^{۶۲۱}	چرا مسکینِ دلی را یار گیرم ^{۶۲۰}	۵۷۷
C 208 a	که او شب خفته من بیدار باشم	چرا بهرِ کسی بیمار باشم	۵۷۸
	که باشد با منش مهر و وفایی ^{۶۲۳}	سپارم دل به مهرِ مه‌لقایی ^{۶۲۲}	۵۷۹
	که ^{۶۲۵} چون شمعش بود با من دم ^{۶۲۶} گرم	چو موم از بهرِ مه رویی ^{۶۲۴} شوم نرم	۵۸۰
	که بر کویِ منش باشد گذاری ^{۶۲۷}	شوم ساکن به کویِ عشقِ یاری	۵۸۱

^{۶۱۶} آن C, R: این M, N

^{۶۱۷} ندانستم M, R, N: بدانستم M, C

^{۶۱۸} که M, N, R: گر C

^{۶۱۹} عهد M, C, R: طبع N

^{۶۲۰} گیرم M, N, R: گیری C

^{۶۲۱} میرم M, N, R: میری C

^{۶۲۲} به مهر مه لقایی M, R, C: به دست بی وفایی N

^{۶۲۳} باشد با منش مهر و وفایی M, R, C: نبود با منش هرگز صفایی N

^{۶۲۴} بهر مه روی M, N, R: بهر دلسوزی C

^{۶۲۵} که M, N, C: R -

^{۶۲۶} دم M, R, N: دمی C

۵۸۲	مرا بیدی که آرد سایه بر سر	به از سروی که نتوان خورد از او بر ^{۶۲۸}
۵۸۳	مرا جانی که در شادی بر آید	به از عمری که در محنت سر آید ^{۶۲۹}
۵۸۴	بر آن بودم که ترکِ عشق گویم	ز لوحِ سینه نقشِ مهر ^{۶۳۰} شویم
۵۸۵	وفا بگرفت دامنم که مستیز	تحمّل کن جفا وز ^{۶۳۱} عشق مگریز
۵۸۶	به جوری ^{۶۳۲} بر نگرده عاشق از یار	به آزاری نشاید گشت بیزار ^{۶۳۳}
۵۸۷	عنانِ مهرِ او از دستِ بی‌داد	ز کف می‌دام اما دل نمی‌داد
۵۸۸	دلم گفت این خیال از عشق دورست	که عاشق بر جفا بردن صبورست
۵۸۹	به جور از یارِ خود نتوان بریدن	جفایِ دوستان ^{۶۳۴} باید کشیدن ^{۶۳۵}
۵۹۰	بتان را از جفا نازیست مقصود	که نازِ شاهدان ^{۶۳۶} رسمیت ^{۶۳۷} معهود
M 419		

^{۶۲۷} شوم ساکن به کوی عشق یاری که بر کوی منش باشد گذاری M, C, R: مرا بیدی که آرد سایه بر سر که بر کوی منش باشد گذاری N

^{۶۲۸} مرا بیدی که آرد سایه بر سر به از سروی که نتوان خورد از او بر M, C, R: شوم ساکن به کوی عشق یاری که بر کوی منش باشد گذاری N

^{۶۲۹} مرا جانی که در شادی بر آید به از عمری که در محنت سر آید M, C, R: N - M

^{۶۳۰} مهر M, N, C: غیر R

^{۶۳۱} وز M, C, R: در N

^{۶۳۲} به جوری M, N, R: بخواری C

^{۶۳۳} بیزار M, N, R: از یار C

^{۶۳۴} دوستان M, C, R: دوست می N

^{۶۳۵} کشیدن M, N, C: شنیدن R

۵۹۱	مکن اندیشهٔ محبوبِ دیگر	روان کن سویِ او مکتوبِ ^{۶۳۸} دیگر
۵۹۲	بزن نقشِ دگر بر آب از این بار	به نقشی دیگرش ^{۶۳۹} دریاب از این بار
۵۹۳	بود کآن ^{۶۴۰} نقش بر ^{۶۴۱} چشمت خوش آید	ز طاسِ مهر او نقشت ^{۶۴۲} شش آید
۵۹۴	اگر نیشی کند چشم ^{۶۴۳} ترا ریش	چو نوشی در عوض دارد میندیش ^{۶۴۴}
پیغام^{۶۴۵} فرستادنِ عاشق^{۶۴۶} شانه را پیشِ محبوب و زاری نمودن^{۶۴۷}،^{۶۴۸}		
۵۹۵	مرا در عشقِ جانان روزگاری	نبودی جز صبوری هیچ کاری
۵۹۶	همم هم ^{۶۴۹} همنشین ^{۶۵۰} بودی و ^{۶۵۱} هم غم	نمی بودیم خالی یک دم از هم ^{۶۵۲}

^{۶۳۶} شاهدان: M, C, R: دلبران

^{۶۳۷} رسمیت: M, N, C: نازیست R

^{۶۳۸} مکتوب: M, N, R: محبوب C

^{۶۳۹} دیگرش: M, N, R: دیگری C

^{۶۴۰} کآن: M, N, C: آن R

^{۶۴۱} بر: N, M, R: در C

^{۶۴۲} مهر او نقشت: M, N, R: مهره نقش او C

^{۶۴۳} چشم: M, N, R: جان C

^{۶۴۴} میندیش: M, N, C: بیندیش R

^{۶۴۵} پیغام: N - C

^{۶۴۶} عاشق: N: محب C

^{۶۴۷} نمودن: N: کردن C

^{۶۴۸} پیغام فرستادنِ عاشق شانه را پیشِ محبوب و زاری نمودن: N, C, R - M

۵۹۷	به روزم انده عشقش قرین بود	به شب با من خیالش همنشین بود ^{۶۵۳}	C 208 b
۵۹۸	شبی چون غمزه عاشق کش ^{۶۵۴} یار	دلَم در گوشه‌ای افتاده بیمار	
۵۹۹	ولی او را خیال چشم دلبر	همه شب همچو ابرو بود بر سر	
۶۰۰	چو چشم من ^{۶۵۵} خیالش شب نمی خفت	همه شب با دل رنجور ^{۶۵۶} می گفت	
۶۰۱	که صحت یابی ای بیمار خوش باش	به بیماری چو چشم یار خوش باش	
۶۰۲	دلَم می سوخت در تبهای محرق	ولی بر سر طیبی داشت حاذق	
۶۰۳	چو در نبض دلَم دید اختلافی	درستش شد که دارد انحرافی	R 22a
۶۰۴	مشخص ^{۶۵۷} کرد امراض مزاجش	مهیّا کرد اسباب علاجش	M 420
۶۰۵	دلَم را آرزوی گلشکر بود	طیب اندر جوابش صبر فرمود ^{۶۵۸}	

^{۶۴۹} هم M, C, R: او N

^{۶۵۰} همنشین N, R: همنفس M, C

^{۶۵۱} بودی و M, N: می بود R: بود و C

^{۶۵۲} هم M, N, R: غام C

^{۶۵۳} بود M, N, R: C – M

^{۶۵۴} عاشق کش M, N, R: عاشق کشی C

^{۶۵۵} چشم من M, N, R: چشم از C

^{۶۵۶} دل رنجور M, C, R: خیالش راز N

^{۶۵۷} مشخص M, N, R: تفحص M

^{۶۵۸} فرمود M, C, R: بود N

۶۰۶	که گر ^{۶۵۹} تلخ است جامِ صبر درکش	که روزی هم ^{۶۶۰} دهانت را کند ^{۶۶۱} خوش
۶۰۷	سیه رنگ است صبر اما چه غم زآن	که در ظلمت توان دید آبِ حیوان
۶۰۸	که شب ^{۶۶۲} را نیز رنگِ رخ سیاه است	ولیکن حسنِ ماهش ^{۶۶۳} عذرخواه است
۶۰۹	طبییان غافلند از دردِ عاشق	که جز عذرا نداند حالِ وامق
۶۱۰	از آن رو ^{۶۶۴} عشق را سوداش ^{۶۶۵} خوانند	که تسکینِ مزاجِ دل ^{۶۶۶} ندانند
۶۱۱	علاجِ دردِ دل کارِ طیب ^{۶۶۷} است	که جانش خسته عشقِ حبیب ^{۶۶۸} است
۶۱۲	چو می آمد ^{۶۶۹} مرا آن بی وفایاد	دلَم در سینه می آمد ^{۶۷۰} به فریاد
۶۱۳	که دیدی آن صنم چون ترکِ ما کرد	چه ها کردیم و ^{۶۷۱} او با ما چه ها کرد

۶۵۹ که گر: C, N, R, اگر M

۶۶۰ روزی هم: M, C, R, روزی N

۶۶۱ دهانت را کند: M, C, دهانت کند: R, کند وقت ترا N

۶۶۲ که شب: M, N, R, گر او C

۶۶۳ ماهش: C, N, R, نامش M

۶۶۴ رو: M, N, R, هر C

۶۶۵ سوداش: N, R, افسوس: C, وسواس M

۶۶۶ مزاجِ دل: M, N, R, مزاجش را C

۶۶۷ طیب: C, N, R, طیبی M

۶۶۸ حبیب: C, N, R, حبیبی M

۶۶۹ آمد: M, C, R, آید N

۶۷۰ آمد: M, C, R, آید N

۶۱۴	ز جور و ^{۶۷۲} کینه آن ترکِ جفاجو ^{۶۷۳}	چو زلفِ خود فرو نگذاشت ^{۶۷۴} یک مو ^{۶۷۵}
۶۱۵	کنون عمریست کز ما نامدش یاد	نه خود آمد نه مکتوبی فرستاد
۶۱۶	به دل می گفتم از هجران میندیش	که شادی با غم است و نوش با نیش
۶۱۷	اگر چه مدتِ هجران مدید است	مخور غم کآخرش پایان پدید است C 209 a
۶۱۸	و گر ^{۶۷۶} از وصلِ او کامت ^{۶۷۷} روا نیست	صبوری کن که جز صبرت دوا نیست R 22b
۶۱۹	چو در عشقش صبوری پیشه کردم	شبی با خویشتن ^{۶۷۸} اندیشه کردم ^{۶۷۹} M 421
۶۲۰	که صبر از رویِ خوبان کی بود ^{۶۸۰} خوب	نباشد عاشقان را صبرِ ایوب ^{۶۸۱}

^{۶۷۱} و M, N, C: R -

^{۶۷۲} جور و M, N, R: C

^{۶۷۳} جفاجو M, N, R: C

^{۶۷۴} نگذاشت M, N, C: R

^{۶۷۵} مو M, N: C: سو R

^{۶۷۶} و گر M, N, R: C: اگر M

^{۶۷۷} کامت M, N, R: C: کامم M

^{۶۷۸} خویشتن M, C, R: خود همین N

^{۶۷۹} چو در عشقش صبوری پیشه کردم شبی با خویشتن اندیشه کردم M, C, R: که صبر از وصل او کامت دهد خوب نباشد

عاشقان را صبر ایوب N

^{۶۸۰} روی خوبان کی بود M, C, R: وصل او کامت دهد N

^{۶۸۱} که صبر از رویِ خوبان کی بود خوب نباشد عاشقان را صبر ایوب M, C, R: چو در عشقش صبوری پیشه کردم شبی با خود

همین اندیشه کردم N

۶۲۱	چو نتوان صبر کردن از ^{۶۸۲} حبیان	بباید ساخت با خوی ^{۶۸۳} رقیبان
۶۲۲	کسی کز مهرِ او نتوان بریدن	ضرورت جورِ او باید کشیدن
۶۲۳	چو از عهدِ نخستین یاد کردم	ز نو ^{۶۸۴} عشق ^{۶۸۵} دگر بنیاد کردم
۶۲۴	عتابش ^{۶۸۶} را ورق در هم دریدم ^{۶۸۷}	گناهش را قلم ^{۶۸۸} بر ^{۶۸۹} سر کشیدم
۶۲۵	ورق بستم حسابِ مامضا را	فرو شستم کتابِ ماجرا ^{۶۹۰} را ^{۶۹۱}
۶۲۶	ز بیداد آنچه بود از یاد هشتم	به جانان نامه دیگر نوشتم
۶۲۷	ز نقشِ نامه کلکم سر نمی تافت	ولیکن نامور ^{۶۹۲} پیکی نمی یافت
۶۲۸	که تا آن ^{۶۹۳} نامه با آن پیک نامی	فرستم پیش ^{۶۹۴} آن جان ^{۶۹۵} گرامی

^{۶۸۲} از M, N, R: بی C

^{۶۸۳} خوی M, N, R: جور C

^{۶۸۴} نو M, N, R: تو C

^{۶۸۵} عشق M, C, R: عشقی N

^{۶۸۶} عتابش N, M, C: عنانش R

^{۶۸۷} دریدم M, N, C: دیرم R

^{۶۸۸} قلم M, N, C: رقم R

^{۶۸۹} بر M, N, R: در C

^{۶۹۰} ماجرا M, N, C: ماجری M

^{۶۹۱} ورق بستم حساب مامضا را فرو شستم کتاب ماجرا را M, N, R: فرو شستم کتاب ماجرا را ورق بستم حساب مامضا را C

^{۶۹۲} نامور M, N, C: نامه بر R

۶۲۹	رسولم ^{۶۹۶} پیشش اوّل یارِ مه بود	دوم ^{۶۹۷} نوبت نسیم صبحگه بود
۶۳۰	ولی چون غمزّه و زلفِ دلّارام	صبا غمّاز بود و ماه ^{۶۹۸} نمّام ^{۶۹۹}
۶۳۱	کنون یاری نمی دانم که باشد	که او از خود زبانی ^{۷۰۰} بر تراشد
۶۳۲	حدیثی از پریشانی ^{۷۰۱} کارم	بگوید با پریشان زلفِ یارم
۶۳۳	چو بر زلفش کسی را دسترس نیست	به غیر از شانه کار هیچکس نیست
۶۳۴	که ^{۷۰۲} می بینم در آن زلفِ مسلسل	به غیر ^{۷۰۳} از شانه کس را نیست مدخل
۶۳۵	چو با دل گوهر ^{۷۰۴} این راز سفتم	غمِ دل مو به مو ^{۷۰۵} با شانه گفتم

۶۹۳ آن R, N, M: این C

۶۹۴ فریستم پیش R, N, M: نویسم سوی C

۶۹۵ جان R, M, C: یار N

۶۹۶ رسولم R, C, M: رسولی N

۶۹۷ دوم R, C, M: دگر N

۶۹۸ ماه M: ما R: زلف C

۶۹۹ ولی چون غمزّه و زلف دلّارام صبا غماز بود و ماه نمّام R, C, M: N -

۷۰۰ زبانی R, C, N: حدیثی M

۷۰۱ کارم R, N, M: حالِم R, C

۷۰۲ که R, N, M: چو C

۷۰۳ به غیر R, C: برون N, M

۷۰۴ کوهر R, N, C, M: جوهر R

۷۰۵ مو به مو C, N, M: بمو بمو R

۶۳۶	که ای حلالِ هر مشکل زبانت	به جز مشکل‌گشایی نیست شانت ^{۷۰۶}
۶۳۷	کند ^{۷۰۷} در وصفِ گیسویی به صد بخش ^{۷۰۸}	زبانت بی‌سخن مویی به صد بخش ^{۷۰۹}
۶۳۸	تویی مشاطه‌گیسویِ معشوق ^{۷۱۰}	تو می آری شکن در موی ^{۷۱۱} معشوق ^{۷۱۲}
۶۳۹	کند در عقدِ آن ^{۷۱۳} مسکین سلاسل	زبان ^{۷۱۴} موشکافت ^{۷۱۵} حلّ مشکل
۶۴۰	تو جمع آری ز چینِ زلفِ دلبر	به دامن نافه‌های مشکِ اذفر ^{۷۱۶}
۶۴۱	تو با ^{۷۱۷} زلفِ بتم در ^{۷۱۸} شانه کاری ^{۷۱۹}	به پایان می‌بری ^{۷۲۰} شبهای تاری

^{۷۰۶} شانت M, R, کارت: C, کا N

^{۷۰۷} کند N, R, کنی: M

^{۷۰۸} بخش M, R, نقش: N

^{۷۰۹} کند در وصف گیسویی به صد نقش زبانت بی سخن مویی به صد بخش M, N, R, C -

^{۷۱۰} معشوق M, C, R, محبوب: N

^{۷۱۱} موی M, C, R, روی: N

^{۷۱۲} معشوق M, C, R, محبوب: N

^{۷۱۳} آن M, N - C, R

^{۷۱۴} زبان M, C, R, زبانت: N

^{۷۱۵} موشکافت M, N, C, : موشکاف R

^{۷۱۶} اذفر M, N, C, : اوفر R

^{۷۱۷} با M, N, C, R, در: M

^{۷۱۸} در M, N, R, : از C - M

^{۷۱۹} شانه کاری M, N, R, C, : کاشانه داری M

^{۷۲۰} بری M, N, R, C, : بر M

	۶۴۲	تو پیچی در خم زلف سیاهش	تو ابر زلف برداری ز ماهش
	۶۴۳	تو می پویی به سر در راه مویش ^{۷۲۱}	تو می بینی به هر شب ^{۷۲۲} ماه رویش ^{۷۲۳}
	۶۴۴	چو ^{۷۲۴} راه پیچ پیچ زلف دلبـ	به پایان می بری می گیری از سر
	۶۴۵	کشی هر لحظه زلف گلعذاری	بری هر شب به سر با زلف یاری
	۶۴۶	چو مدخل ساختی در زلف جانان	فرو بردی به کام خویش دندان
N271b	۶۴۷	قفاداری زلفش ز آن کنی تو	که خدمت از بن دندان کنی تو
R 23b	۶۴۸	تو ^{۷۲۵} پیدا کردی از زلفین او فرق	نهادی در میانشان مو به مو فرق
M 423	۶۴۹	گل و آبی که شوید سنبـش را	وز آن آبی پدید آید گلش را
	۶۵۰	ترا آن آب و گل چون پرورش کرد	به سویت زلف محبوبم کشش کرد
	۶۵۱	من و تو هر دو در زلفش اسیریم	بیا تا هر دو یک سر رشته گیریم
	۶۵۲	که تا در بند مشکین زلف اویم	ز عشق آویخته هر شب ^{۷۲۶} به مویم
	۶۵۳	من از زلفش دلی دارم شکسته	تو داری جان به مویی باز بسته

^{۷۲۱} مویش R, M: کویش C: زلفش N

^{۷۲۲} به هر شب R, M, N: به شب در C

^{۷۲۳} ماه رویش R, M: تار مویش C: ماه زلفش N

^{۷۲۴} چو R, N, C: ز M

^{۷۲۵} تو N, M: چو R, C

^{۷۲۶} شب R, N, M: یک C

۶۵۴	ترا کار از سر زلفش نگون است	مرا از زلف او در سر جنون است ^{۷۲۷}
۶۵۵	مرا دل پای بند زلف ^{۷۲۸} او شد	ترا سر در سر گیسوی او ^{۷۲۹} شد ^{۷۳۰}
۶۵۶	برو در حلقه گیسوی او پیچ	اگر بینی ^{۷۳۱} دهانش را ^{۷۳۲} مگو هیچ
۶۵۷	و گر ^{۷۳۳} پرسد چه می جویی مگو ^{۷۳۴} دل	که چون دانست نتوان برد از او دل
۶۵۸	که دل بر قول او نتوان نهادن	نشاید دل به هیچ از دست دادن C 210 a
۶۵۹	بجنبان حلقه سودای ^{۷۳۵} زلفش	سری از من بنه در پای ^{۷۳۶} زلفش
۶۶۰	دلی دارم اسیر دام مویش	غریب افتاده آن در شام مویش
۶۶۱	حدیث آن ^{۷۳۷} دل بشکسته چون زلف	به گوش او رسان سر بسته چون زلف

^{۷۲۷} ترا کار از سر زلفش نگون است مرا از زلف او در سر جنون است M, C, R: مرا از زلف او در سر جنون است ترا کار از سر

زلفش نگون است N

^{۷۲۸} زلف M, R: موی N, C

^{۷۲۹} گیسوی او M, N, C: این آرزو R

^{۷۳۰} مرا دل پای بند زلف او شد ترا سر در سر گیسوی او شد M, C, R: ترا سر در سر گیسوی او شد مرا دل پای بند موی او

شد N

^{۷۳۱} بینی M, N, C: هستی R

^{۷۳۲} را M, N, C: R -

^{۷۳۳} و گر R, C: اگر M, N

^{۷۳۴} مگو M, N, R: بگو C

^{۷۳۵} سودای M, C, R: گیسوی N

^{۷۳۶} پای M, C, R: کوی N

	۶۶۲	مسلسل در سخن کش موی او را	پس سر کن دمی گیسوی او را ^{۷۳۸}
R 24a	۶۶۳	ز حال این ^{۷۳۹} دل زار مشویش	حدیثی از سر زلفش فروکش
M 424	۶۶۴	بین تا ^{۷۴۰} حال او با بند و ^{۷۴۱} زنجیر	چه می باشد در آن زندان دلگیر ^{۷۴۲}
	۶۶۵	دلم را چون ^{۷۴۳} در آن ^{۷۴۴} منزل بجویی	گرش بینی از این بی دل بگویی
غزل ^{۷۴۵}			
	۶۶۶	که ای دل بی من غمخوار چونی	به دام طره دلدار چونی
	۶۶۷	به بیماری و سرگردانی آخر	ز عشق چشم و زلف یار چونی ^{۷۴۶}
	۶۶۸	به دام فتنه چشمان ترکش ^{۷۴۷}	مقیّد مانده در تاتار چونی

^{۷۳۷} آن M, R, این N

^{۷۳۸} حدیث آن گیسوی او را M, R, N: C -

^{۷۳۹} این M, R, N: آن C

^{۷۴۰} تا M, N: در R

^{۷۴۱} و M, R: N -

^{۷۴۲} بین تا حال او با بند و زنجیر چه می باشد در آن زندان دلگیر M, N, R: C -

^{۷۴۳} چون M, C: گر R: که آن N

^{۷۴۴} آن M, R, N: این M

^{۷۴۵} غزل M - C: N, R

^{۷۴۶} به بیماری و سرگردانی آخر ز عشق چشم و زلف یار چونی M, N, R: C -

^{۷۴۷} چشمان ترکش M, N, C: ترکان چشمش R

- ۶۶۹ نـدـانـم بـا تـطـاولـهـای زلفـش بـه شـبـهـای دراز تـار چـونـی
- ۶۷۰ کشیدی بارِ عشقِ یار صد بار به زیرِ بارِ عشقِ این بار چونی
- ۶۷۱ مـن از کـارِ غـمـت هـسـتـم جـگر خـون تـو بـاری در غـمِ اـین کـار چـونـی
- ۶۷۲ مـن از هـجـرت بـه تـن بـیمـارم ای دـل نـمی پـرسی کـه ای بـیمـار چـونـی

خلاصه سخن^{۷۴۸}

- ۶۷۳ ولی چون یافتی سرمنزَلِ خوش در آن سرمنزَلِ ای دل^{۷۴۹} خوش^{۷۵۰} فروکش

پیغام رسانیدن شانه به^{۷۵۱} محبوب^{۷۵۲} و تندى نمودنِ محبوب^{۷۵۳}

- ۶۷۴ چـو مـن بـا شـانـه گـفـتـم قـصـه دـل کـه چـون شـد کـارِ دـل زان^{۷۵۴} طـره مـشکـل^{۷۵۵}
- ۶۷۵ هـمـان دـم پـای از سـر سـاخـت شـانـه بـه سـر شـد در رـه^{۷۵۶} زلفـش رـوانـه^{۷۵۷}
- ۶۷۶ چـو در زلفِ نـگارم سـاخـت^{۷۵۸} مـدخـل بـگـفـت اـین قـصـه^{۷۵۹} تـا آخـر ز اوّل

R 24b M
425

^{۷۴۸} خلاصه سخن R: مثنوی C: M, N

^{۷۴۹} ای دل M, N, C: R -

^{۷۵۰} خوش M, C, R: سر N

^{۷۵۱} به R: از زبان C: پیش N - M

^{۷۵۲} محبوب M, C: معشوق N - M

^{۷۵۳} محبوب R: با شانه C: - N, M

^{۷۵۴} زان R, C: از N, M

^{۷۵۵} طره مشکل M, C, R: غصه دل N

^{۷۵۶} ره M, R: سر N, C

^{۷۵۷} روانه R, C: خوشانه N: نشانه M

۶۷۷	ز ظلمِ طرهٔ عنبر فشانش	بگفت آنها که آمد بر زبانش
۶۷۸	رسولان را ز نیک و بد فراغ است	که شرطِ خدمتِ ایشان بلاغ است
۶۷۹	ولی باید سخن دانسته گویند	میانِ هر دو جانب صلح جویند
۶۸۰	چو یار این سرگذشت از شانه بشنید	به سانِ زلفِ خود در شانه ^{۷۶۰} پیچید
۶۸۱	به تندی شانه را گفت ای زبانی	سخنِ گستاخ با زلفم چه رانی
۶۸۲	تو در سلکِ ^{۷۶۱} سخن گویان که باشی	که تا از خود زبانی بر تراشی
۶۸۳	تو با زلفِ سیاهم سر به سر کن	خیالِ طرهٔ ام از سر به در کن
۶۸۴	تو وصفِ طرهٔ ام کردن ^{۷۶۲} چه دانی	که هنگامِ سخن چوین زبانی
۶۸۵	چو ^{۷۶۳} گویی وصفِ این ^{۷۶۴} زلف سمن سای	سخن را در زبان پیچی سراپای
۶۸۶	سخن های پریشان همچو مویم	شکسته بسته می گویی به رویم

^{۷۵۸} ساخت M, N, C: یافت R

^{۷۵۹} قصه R, C, N: راز M

^{۷۶۰} خود در شانه R, C, N: او بر خویش M

^{۷۶۱} سلک R, N, M: ملک C

^{۷۶۲} کردن R, C, M: گویی N

^{۷۶۳} چو R, C, M: چه N

^{۷۶۴} این R, M: آن C, N

۶۸۷	تویی چون باد سرگردانِ زلفم	به سر گردیده بر سامانِ زلفم
۶۸۸	اگر با طره ام دندان نمایی	از آن ترسم که ناگه بر ^{۷۶۵} سر آیی
۶۸۹	خطایِ زلفِ من ^{۷۶۶} گیری بر ^{۷۶۷} انگشت	فتد کارِ تو زان رو از پسِ پشت
۶۹۰	زبانست چون دم از فکر خطا زد	ترا مشاطه حالی بر قفا ^{۷۶۸} زد
۶۹۱	چه گیری بر زبان زلفِ بتان را	که هم در سر کنی روزی ^{۷۶۹} زبان را
۶۹۲	هر آن چه از جورِ زلفم می کنی یاد	همان دم از زبانست می برد باد
۶۹۳	مرو با طره ام زین بیش گستاخ	به شوخی با سرِ زلفم مزن شاخ
۶۹۴	میفکن پنجه با زلفم بدین دست ^{۷۷۰}	که صد سر پنجه را پیچید و بشکست
۶۹۵	مشو با کاکلم زین بیش ^{۷۷۱} هم دوش	حدیثِ طره ام نه از پسِ گوش
۶۹۶	ترا آن کو به زلفم نامزد کرد ^{۷۷۲}	نمی داند که قصدِ جانِ خود کرد ^{۷۷۳}

R 25a
M 426

^{۷۶۵} بر M, N, R: در C

^{۷۶۶} من M, N, C: می R

^{۷۶۷} بر M, R: به N, C

^{۷۶۸} قفا M, C, R: لقا N

^{۷۶۹} در سر کنی روزی M, C, R: روزی کنی در سر N

^{۷۷۰} دست M, N, C: شست R

^{۷۷۱} زین بیش M, N, R: من بعد C

^{۷۷۲} نامزد کرد M, N, R, C: شانه دارد

۶۹۷	که هر مو کز دو زلفم شانه دارد	رگی با جانِ آن دیوانه دارد ^{۷۷۴}
۶۹۸	چو زلفم را کشی هر دم به هر سوی ^{۷۷۵}	رگی جان بگسلد او را به هر موی ^{۷۷۶}
۶۹۹	برو ای شانه از ^{۷۷۷} زلفم ^{۷۷۸} ابا کن	سر زلف ^{۷۷۹} مرا یک دم رها کن
۷۰۰	عنان از قصّه ^{۷۸۰} این طره برتاب	مده این قصّه را زین بیش اطناب
۷۰۱	رها کن تا بود سربسته ^{۷۸۱} رازش	مکش در روی من زین بس ^{۷۸۲} درازش
۷۰۲	اگر زین قصّه نتوانی بریدن	زبانست از قفا خواهم کشیدن
۷۰۳	مرا روشن ضمیری همشین است	که طبع پاک او اسراربین است
۷۰۴	تو گر وقتی کنی حلّ دقایق	ضمیر او کند کشف حقایق
۷۰۵	تو در اشعار گویی صورت حال	ولیکن او کند روشن به تمثال

^{۷۷۳} نمی داند که قصد جان خود کرد R، N، C: رگی با جان آن دیوانه دارد M

^{۷۷۴} که هر مو کز دو زلفم شانه دارد رگی با جان آن دیوانه دارد R، N، C: M

^{۷۷۵} سوی M، N، C: سو R

^{۷۷۶} موی M، N، C: مو R

^{۷۷۷} از C: و R: وز M: N -

^{۷۷۸} زلفم R، C، M: زلفم را N

^{۷۷۹} زلف R، M: زلفم C: زلفت N

^{۷۸۰} قصّه R، C، N: خطه M

^{۷۸۱} بسته M، N، C: گشته R

^{۷۸۲} زین بس R، M: زین در C: N -

R 25b	فرستم پیشِ او تا قصّه من	بر او روشن کند بر وجهِ احسن	۷۰۶
M 427	چو بشنید این حدیث از یار شانه	کشید او پای بیرون از میانه	۷۰۷
	به موی شانه جست از طره یار	مرا در پافتاد از طره اش کار ^{۷۸۳}	۷۰۸

پیغام آوردنِ آینه پیشِ عاشق در امیدواری^{۷۸۴}

۷۰۹	چو سیمین قرصِ ماه ^{۷۸۵} آینه کردار	ز آه صبح شد در یک نفس تار	
۷۱۰	چنان کآینه رخسارِ ماهم	شود زنگارگون از دودِ ^{۷۸۶} آهم	
۷۱۱	بر آورد آسمان از جیبِ خاور	در آن دم ^{۷۸۷} زنگار ^{۷۸۸} آینه خور	
۷۱۲	چو بر آینه خور ^{۷۸۹} رنگِ شب ^{۷۹۰} بود	سپیدابِ صباحش رنگتر ^{۷۹۱} دود ^{۷۹۲} ، ^{۷۹۳}	
۷۱۳	بتم ^{۷۹۴} بگشود بادام از شکر خواب	نسیم ساده زد بر برگِ گل آب ^{۷۹۵}	

^{۷۸۳} اگر زین قصه طره اش کار M, N, R : - C

^{۷۸۴} پیغام آوردن آینه پیش عاشق در امیدواری N, R: فرستادن محبوب آینه را پیش محب و بشارت وصل دادن C: - M

^{۷۸۵} ماه M, R, C: N

^{۷۸۶} دود M, N, R: دود و C

^{۷۸۷} در آن دم M, C, R: N -

^{۷۸۸} زنگار M, C, R: زنگار چنان N

^{۷۸۹} خور M, R: شب N

^{۷۹۰} شب M, R: خور N

^{۷۹۱} رنگتر M, R: روی بز N

^{۷۹۲} دود M, N: بود R

^{۷۹۳} چو بر آینه ... دود M, N, R: C -

	۷۱۴	چو گلبرگی که او نورسته باشد	به شبنم روی ^{۷۹۶} رنگین شسته باشد
	۷۱۵	دلش آن لحظه پروای چمن داشت	سر و برگ تماشای سمن داشت
	۷۱۶	و زان غافل که رویش نو بهارست	ز رویش لاله و گل شرمسار است
	۷۱۷	به نسبت با قدش سرو چمن چیست ^{۷۹۷}	به خوبی با گلِ رویش سمن چیست ^{۷۹۸}
	۷۱۸	که رویش داد آرایش سمن را	به آرایش نمی گوید ^{۷۹۹} سخن را ^{۸۰۰}
	۷۱۹	ز ناگه چشم بر آینه انداخت	نظر بر محرم دیرینه انداخت
R 26a	۷۲۰	چو در آینه روی خویشتن دید	ز مشک ^{۸۰۱} طره سنبل بر سمن دید
M 428	۷۲۱	دمی در روی و زلف ^{۸۰۲} خود نظر کرد	ز دل فکرِ گل و سنبل به در کرد
	۷۲۲	کسی کو را بود زان گونه رخسار	کجا رغبت کند خاطر به گلزار

^{۷۹۴} بتم C, N: تنم R, ز هم M

^{۷۹۵} نسیم ساده زد بر برگ گل آب R, N, M: نظر می کرد در روی گل و آب C

^{۷۹۶} روی R, C, M: روی و N

^{۷۹۷} چیست R, C, M: کیست N

^{۷۹۸} چیست R, C: کیست N, M

^{۷۹۹} نمی گوید R, M: نمی گویم N

^{۸۰۰} که رویش داد آرایش سمن را ^{۸۰۱} مشک R, N, M: مشکین C

^{۸۰۱} مشک R, N, M: مشکین C

^{۸۰۲} روی و زلف C, N: زلف روی R: زلف و روی M

	۷۲۳	به طرفِ لاله زارش کی کشد دل	که دارد آن چنان شکل و شمایل
	۷۲۴	خلاف است ار به طوبی سر در آرد	که سروی آن چنان در خانه دارد ^{۸۰۳}
C211b	۷۲۵	بدان قدش کجا پروای سرو است	که لطفِ قدّ او بالای سرو است
	۷۲۶	ز نقشِ غیر با آینه پرداخت	دمی با صورتِ خود عشق می باخت
	۷۲۷	رخ از آینه یک دم بر نمی تافت	که نقدِ حسن در آینه می یافت ^{۸۰۴}
	۷۲۸	بدین معنی نهاد آینه در پیش	که در چشمش خوش آمد صورتِ خویش
	۷۲۹	بدان صورت ز جامِ حسن ^{۸۰۵} شد مست	که چون آینه دل در ^{۸۰۶} نقشِ خود بست
	۷۳۰	جمالش گوی حسن از ماه می برد	غرورِ تازیگش از راه می برد
	۷۳۱	گهی رخ بر عذارِ خود نهادی	زمانی بر لبِ خود بوسه دادی
	۷۳۲	گهی کردی نظر در ^{۸۰۷} چشمِ جادو	گهی با چشمِ خود گفتی به ^{۸۰۸} ابرو
	۷۳۳	که ای سرفتنه ترکانِ خونریز	تویی در دورِ چشمم فتنه انگیز
	۷۳۴	ز هر سو فتنه بیدار ^{۸۰۹} داری	که در سر فتنه ها بسیار داری

^{۸۰۳} خلاف است ار به طوبی سر در آرد که سروی آن چنان در خانه دارد R, N, M: - C

^{۸۰۴} رخ از آینه یک دم بر نمی تافت که نقدِ حسن در آینه می یافت R, N, M: - C

^{۸۰۵} ز جام حسن R, N, M: که جام عشق C

^{۸۰۶} در R, N, M: بر C

^{۸۰۷} در R, N, M: بر C

^{۸۰۸} به R, N, M: و C

۷۳۵	تو گشتی عاشقان چندان ^{۸۱۰} به بیداد	که دیدی خویش را ^{۸۱۱} در قیدِ پولاد	R 26b
۷۳۶	گهی گفتی به ابروی کماندار	که ای سرفتنه ترکان خون‌خوار ^{۸۱۲}	M 429
۷۳۷	ترا رسم‌یست پیشانی نمودن ^{۸۱۳}	به پیشانی دل از ^{۸۱۴} مردم ربودن	
۷۳۸	ندیدم چون تو هندوی دلاور	که ترکان را بود پیوسته بر سر ^{۸۱۵}	
۷۳۹	و گر ^{۸۱۶} پیدا شدی ناگه دهانش	بتم ^{۸۱۷} در زیر لب گفتی نهانش	
۷۴۰	که ای در جست و جویت ^{۸۱۸} آب حیوان	بداده عمرها در تیرگی جان	
۷۴۱	وجودت ^{۸۱۹} ز آب حیوان خوشتر آمد	از آن خضرِ خطم گردت بر آمد ^{۸۲۰}	

^{۸۰۹} بیدار M, C, R: بر کاری N

^{۸۱۰} چندان C, N, M: چندین R

^{۸۱۱} خویش را M, N, R: خوشتن C

^{۸۱۲} خون خوار M, N, C: خونخور R

^{۸۱۳} نمودن M, N, C: نمودی R

^{۸۱۴} از M, R - N: C

^{۸۱۵} ندیدم چون تو هندوی دلاور که ترکان را بود پیوسته بر سر M, N, R: C -

^{۸۱۶} و گر M, C, R: اگر N

^{۸۱۷} بتم M, N, C: تنم R

^{۸۱۸} جست و جویت M, C, R: جست و جوی N

^{۸۱۹} وجودت M, N, C: که بویت R

^{۸۲۰} آمد M, C, R: آید N

۷۴۲	چو هستی عینِ آبِ زندگانی	از آن از ^{۸۲۱} دیده مردم نهانی
۷۴۳	لبش گوهر ز درج ^{۸۲۲} سینه می سفت	چو طوطی راز با آینه می گفت
۷۴۴	چو رویش مهر با ^{۸۲۳} آینه انداخت	کسی آینه را از مهر شناخت ^{۸۲۴}
۷۴۵	دلش ز آینه راز ^{۸۲۵} حسن بنهفت ^{۸۲۶}	ز روی یک دلی آینه را ^{۸۲۷} گفت ^{۸۲۸}
۷۴۶	که ای روشن دل پاکیزه گوهر	بخوبی با مه ^{۸۲۹} رویم برابر
۷۴۷	تویی ^{۸۳۰} مشکات ^{۸۳۱} شمع روی ^{۸۳۲} هر ماه	تویی بالا نشین دست هر شاه ^{۸۳۳}
۷۴۸	تجلی گاه ^{۸۳۴} حُسنِ دلبرانی	به خلوت محرم سیمین برانی

^{۸۲۱} از M, N, R: در C

^{۸۲۲} گوهر ز درج M, C, R: درج کهر از N

^{۸۲۳} با N, R: بر C

^{۸۲۴} چو رویش مهر با آینه انداخت کسی آینه را از مهر شناخت M, C, N, R: - M

^{۸۲۵} راز N, R: را C

^{۸۲۶} دلش ز آینه راز حسن بنهفت M, C, N, R: - M

^{۸۲۷} ز روی یک دلی آینه را R: زبان بگشود و با آینه می N

^{۸۲۸} ز روی یک دلی آینه را گفت N, R, C: - M

^{۸۲۹} به خوبی با مه M, C, R: بخوانی نامه N

^{۸۳۰} تویی M, N, C: تو ای N

^{۸۳۱} مشکات N, C: مشکوه R: مشکاه M

^{۸۳۲} شمع روی M, C: روی شمع R: روی خوب N

^{۸۳۳} دست هر شاه M, C, R: روی هر ماه N

	۷۴۹	از آنی محرمِ خوبان به هرجا	که کرد ایزد به تأیثت مسمّا
R 27a	۷۵۰	جبینت مطلع ^{۸۳۵} انوارِ حسن است	دلت گنجینه اسرارِ حسن ^{۸۳۶} است ^{۸۳۷}
	۷۵۱	تو در جوهر ^{۸۳۸} شناسی ^{۸۳۹} روشنایی	که نقدِ حُسن را نیکو شناسی
	۷۵۲	جهانی رویِ صورت در تو دارند	چه ^{۸۴۰} صورتِ نقشِ معنی ^{۸۴۱} می نگارند
M 430	۷۵۳	که معنیِ صورت و جوهر ^{۸۴۲} عرض شد	ز صورتِ جوهر و ^{۸۴۳} معنیِ عَرَض شد
	۷۵۴	ترا هندویِ ابرویم گه کین	کشد در رخ چو ترکان لشکر ^{۸۴۴} چین
	۷۵۵	نهی با لشکرِ چین روی در جنگ	ولی پنهان شوی از لشکرِ زنگ
	۷۵۶	گهی مانندِ مغبونان ^{۸۴۵} غمگین	ستونِ رخ کنی بازویِ سیمین

^{۸۳۴} تجلی گاه R, C, N: به خوبی ماه M

^{۸۳۵} مطلع M, N: مظهر R

^{۸۳۶} حسن M, R: عشق N

^{۸۳۷} از آنی محرمِ خوبان..... است M, N, R, C-:

^{۸۳۸} جوهر M, N, C: گوهر R

^{۸۳۹} شناسی R, C: نمایی M, N

^{۸۴۰} چه M, N, C: چو R

^{۸۴۱} معنی M, N, R: صورت C

^{۸۴۲} جوهر M, N, R: نقش و C

^{۸۴۳} و M, N: R, C

^{۸۴۴} لشکر M, R: صورت N

۷۵۷	گهی با شاهدان رخ چو مهتاب	کنی ^{۸۴۶} بر عارض سیمین سپیداب
۷۵۸	گهی باشی چو درویشان نم‌پوش	که داری حلقه اخلاص در گوش ^{۸۴۷}
۷۵۹	کسی روی آورد در ^{۸۴۸} روی دلبـ	که داند ^{۸۴۹} چون تو کردن پشت ^{۸۵۰} بر زر
۷۶۰	دلی بی کینه داری ^{۸۵۱} سخت ساده	رخی در غایت خوبی گشاده
۷۶۱	کسی کو روی در ^{۸۵۲} رویت نشیند	ز خود بیند بد و نیکی که بیند
۷۶۲	هر آن کو بر رخت ناظر نگردد	بر او عیب و هنر ظاهر نگردد
۷۶۳	تو هرگز عیب کس با کس نگویی	هر آنچه از ^{۸۵۳} پیش بینی پس نگویی
۷۶۴	بسی در بوتـه ها بگداختند	که تا زین گونه صافی ساختند
۷۶۵	بسی از ^{۸۵۴} آب و آتش تاب خوردی	به گرم و ^{۸۵۵} سردِ عالم خوی کردی ^{۸۵۶}

R 27b

^{۸۴۵} مغبونان R: محبوبان N: مجنونان M

^{۸۴۶} کنی R, M: گهی N

^{۸۴۷} ترا هندوی ابرویم در گوش R, N, M: C -

^{۸۴۸} در R, N, M: با R: C بر

^{۸۴۹} که داند R, C, N: تواند M

^{۸۵۰} چون تو کردن پشت R, N, M: پشت کردن چون تو R

^{۸۵۱} داری R, N, M: دارد C

^{۸۵۲} در R, N, M, C: با R

^{۸۵۳} از R, N, M: - R

^{۸۵۴} از R, C, M: در R

۷۶۶	از آن رو ^{۸۵۷} هر دمت در لوح سیما	نشانِ رقت ^{۸۵۸} قلب است پیدا ^{۸۵۹}
۷۶۷	چو در طبع تو از گوهر نشان است ^{۸۶۰}	گرت گیرند در زر جای آن است ^{۸۶۱}
۷۶۸	فصیحان را به پیشست دم بیسته	نفس در کام خاموشان ^{۸۶۲} شکسته ^{۸۶۳}
۷۶۹	کسی کو ^{۸۶۴} از سخن بر می کشد دم	چو پیشست می رسد در می کشد دم M 431
۷۷۰	من و تو هر دو یک روییم و یک دل	به دل سختی ز یک آبیم و یک گل
۷۷۱	تو را چون روی من روی است چون ماه	اگر دودِ دلی در وی رسد آه
۷۷۲	ترا شمع رخ از بادی شود تار	مرا گیرد ^{۸۶۵} ز آه آینه زنگار ^{۸۶۶} C 212 b
۷۷۳	ز خود نتوان دلی پر دود ^{۸۶۷} کردن	ولیکن دم نشاید زود خوردن ^{۸۶۸}

۸۵۵ و C - M, R

۸۵۶ بسی از آب و آتش تاب خوردی به گرم و سرد عالم خوی کردی C, R, M - N

۸۵۷ رو C - N, R

۸۵۸ رقت C: دقت N, R

۸۵۹ از آن رو هر دمت در لوح سیما نشان رقت قلب است پیدا C, N, R, M -

۸۶۰ است N, R, هست C, M

۸۶۱ است N, R, هست C, M

۸۶۲ خاموشان N, R, M: خاموشی C

۸۶۳ شکسته N, R, M: نشسته C

۸۶۴ کو N, C, M - R

۸۶۵ گیرد N, C, M: گردد R

۸۶۶ ترا شمع رخ از بادی شود تار مرا گیرد ز آه، آینه زنگار C, N, M: ز خود نتوان دلی پر دود کردن مرا گردد ز آه، آینه زنگار R

۷۷۴	نباید شد به مهر هر ^{۸۶۹} کسی گرم	به بادِ سرد آهن کی ^{۸۷۰} شود نرم
۷۷۵	ولی آن کس که تخمِ صبر کارد	ز بیخِ وصلِ ما شکر ^{۸۷۱} بر آرد
۷۷۶	مرا در کویِ غم سرگشته‌ای هست	ز ملکِ عافیت برگشته‌ای هست
۷۷۷	به پیغامی ز ما راضی است گه گاه	به گردی قانع است از خاکِ ^{۸۷۲} این راه
۷۷۸	توجه کن ^{۸۷۳} بدین پیغام یک ره	بگو با او سخنهايِ موجّه
۷۷۹	دمی رخ در ^{۸۷۴} رخِ آن مبتلا کن	سخن بر ^{۸۷۵} خوشترین وجهی ادا کن
۷۸۰	به موری قصّه ای گو از سلیمان	به محروری خبر بر ز آبِ حیوان
۷۸۱	بگو آن عاشقِ صاحبِ هوس را	که بی‌غم بر نمی آرد نفس را
۷۸۲	که ای بیمارِ عاشق پیشه چونی	دلت خون شد در ^{۸۷۶} این اندیشه چونی

R 28a

^{۸۶۷} پر دود R, C, M: پولاد N

^{۸۶۸} ز خود نتوان دلی پر دود کردن ولیکن دم نشاید زود خوردن C, N, M: ترا شمع رخ از بادی شود تار مرا گردد ز آه، آینه زنگار

R

^{۸۶۹} هر R, C, N: M -

^{۸۷۰} کی R, N: چون C, M

^{۸۷۱} شکر R, C, N, M: لشکر R

^{۸۷۲} خاک R, N, M: گرد C

^{۸۷۳} توجه کن R, C, M: تو شادش کن N

^{۸۷۴} در R, C, N: بر M

^{۸۷۵} بر R, C, N, M: در R

	۷۸۳	تو در عشقم بسی خواری کشیدی	بسی تیمار ^{۸۷۷} و ^{۸۷۸} بیماری کشیدی
M 432	۷۸۴	مخور غم کاندۀ هجران سر آید	گلِ شادی ز خارِ غم بر آید
	۷۸۵	اگر در کامِ جستن کم شتابی	ز من کامی که می جویی ^{۸۷۹} بیابی
	۷۸۶	هر آن کس را که صبری هم نشین است	کلیدِ کامِ دل در آستین است
	۷۸۷	دوایِ عاشقِ بیمار صبر است	گرفتارانِ غم را کار صبر است
	۷۸۸	دلت را گر هوای روز ^{۸۸۰} وصل است	شبِ هجران ^{۸۸۱} قفایِ روز ^{۸۸۲} وصل است
	۷۸۹	ترا از جستنِ وصلم چه حاصل	که از هجرم غم آری بر سرِ دل
	۷۹۰	مزن در ^{۸۸۳} وصلِ من چون شمع ^{۸۸۴} خنده	بسوز از هجر و شب می دار زنده
C 213 a	۷۹۱	که آن ^{۸۸۵} یک خنده هر شام ^{۸۸۶} جگر سوز	بگریاند ترا چون شمع تا روز

^{۸۷۶} در C, N: از R: وز M

^{۸۷۷} تیمار C, R, N: تنها M

^{۸۷۸} و C, N, M: R -

^{۸۷۹} جویی C, R, M: خواهی N

^{۸۸۰} روز C, R, N: کام M

^{۸۸۱} هجران C, R, N: هجر از C, M

^{۸۸۲} روز C, R, N: شام N: بام M

^{۸۸۳} در C, N, M: بر R

^{۸۸۴} شمع C, R, N: صبح M

	۷۹۲	گل ار یک خنده بر کار جهان زد ^{۸۸۷}	صبا دیدی که چو نیش بر ^{۸۸۸} دهان زد ^{۸۸۹}
	۷۹۳	گر از کام صراحی خنده خیزد	ز حلقش خون دل از خنده ریزد
R 28b	۷۹۴	و گر چشمت چو ابر نوبهاری	بگرید بی گل رویم به زاری
	۷۹۵	چو بلبل یابی از سروم بلندی	چو برق اندر ^{۸۹۰} میان گریه خندی ^{۸۹۱}
	۷۹۶	تو ای آینه از من دل ^{۸۹۲} بجویش	ولی از روی دلجویی مگویش ^{۸۹۳}
		غزل ^{۸۹۴}	
	۷۹۷	که ای یار جفاکار ^{۸۹۵} جگر سوز	طریق عاشقی از بلبل آموز
M 433	۷۹۸	که یک سال از هوای چهره گل	نمی خسبد شبان تیره تا روز
	۷۹۹	به سر بر می رود ^{۸۹۶} هر لحظه دودش	ز ناجنسی ^{۸۹۶} خار آتش افروز

^{۸۸۵} آن C, N, M: زان R

^{۸۸۶} شام C, N, M: شام ای C

^{۸۸۷} زد C, N, M: کرد R

^{۸۸۸} بر C, N, M: در R

^{۸۸۹} زد C, N, M: کرد R

^{۸۹۰} اندر R, N: ار در M

^{۸۹۱} گر از کام صراحی خنده خیزد.... خندی R, N, M: C -

^{۸۹۲} از من دل R, C, M: دل از من N

^{۸۹۳} مگویش R, N: بگویش C, M

^{۸۹۴} غزل R, C, N: M -

^{۸۹۵} جفاکار R, N: جفا ساز و C

- ۸۰۰ کمین^{۸۹۷} سازان بهمن^{۸۹۸} می زندش^{۸۹۹} ز پشت^{۸۹۹} قوس ناوکه‌های دلدوز N 273a
- ۸۰۱ ولی چون می شود شایسته^{۹۰۰} گل فراز تخت سبز غنچه فیروز^{۹۰۱}
- ۸۰۲ نواها دارد^{۹۰۲} آن بی‌برگ مهجور^{۹۰۳} ز ساز پرده گلریز نوروز
- ۸۰۳ تو نیز ار با شب^{۹۰۴} هجران^{۹۰۵} بسازی ز وصل من یقین می دان که یک روز

خلاصه سخن^{۹۰۶}

- ۸۰۴ طراز خوش دلی^{۹۰۷} بر دوش گیری عروس وصل در آغوش گیری

پیغام رسانیدن^{۹۰۸} آینه^{۹۰۹} پیش عاشق^{۹۱۰}،^{۹۱۱}

^{۸۹۶} رود R, C: زند N, M

^{۸۹۷} کمین R, N, M: کمان C

^{۸۹۸} بهمن R, C, M: بهمت N

^{۸۹۹} پشت R, C: مشت M: شست N

^{۹۰۰} شایسته R, N, M: شاه‌نشینی C

^{۹۰۱} فیروز R, N, M: پیروز C

^{۹۰۲} دارد R, C, N: داد M

^{۹۰۳} مهجور R, N, M: رنجور C

^{۹۰۴} شب R, N, C: غم R

^{۹۰۵} هجران R, C, M: هجرم N

^{۹۰۶} خلاصه سخن R: مثنوی C: - N, M

^{۹۰۷} دلی R, N, M: دل C

^{۹۰۸} رسانیدن R, C: آوردن N

^{۹۰۹} آینه R, N: آینه از زبان محبوب C

	۸۰۵	چو گشت این راز بر آینه روشن	به استظهار او رو کرد با ^{۹۱۲} من
R 29a	۸۰۶	اگر چه سخت رویی ^{۹۱۳} پیشه بودش	ولی از آه من اندیشه بودش
	۸۰۷	مرا چون دید سوزان ز آتش ^{۹۱۴} مهر	ز شوق روی آن سرو سمن چهر
	۸۰۸	به مهرم گفت که ای ^{۹۱۵} با ^{۹۱۶} مهر دریاب ^{۹۱۷}	نمی گویم که ^{۹۱۸} روی از مهر ^{۹۱۹} بر تاب
	۸۰۹	که هر چند این هوس ^{۹۲۰} راشب ^{۹۲۱} دراز است	ترا بر رخ دری از صبح ^{۹۲۲} باز است
M 434	۸۱۰	چو صبح آمد نشان ^{۹۲۳} مهربانی	اگر چون ماه روی از شب بتابی ^{۹۲۴}

عاشق R, N: محب و مزده وصل C

پیغام رسانیدن آینه پیش عاشق R, C, N: M -

با R, M: در C, N

رویی R, C, M: رایی N

ز آتش R, C, N, M: از سر R

که ای C, N: کی M: R -

با R, N, M: تا R: از C

یاب R, N, M: تاب C

که R, N, M: ز C

روی از مهر R, N, M: ز مهرم روی C

هوس R, C, M: هوا N

شب R, N, C: ره M

صبح R, N, C: مهر M

چو صبح آمد نشان مهربانی اگر چون ماه روی از شب بتابی C: چراغ صبح در مشکات شام است به بوی صبح شب خفتن حرام

است M: R - N

۸۱۱	چراغِ صبح درِ مشکاتِ شام است	به بوی صبح شب خفتن حرام است ^{۹۲۴}	C 213 b
۸۱۲	تو نیز از طالبِ صبحِ وصالی	بدین روز از شبِ هجرانِ نغالی	
۸۱۳	شبت را صبحِ پیروزی ^{۹۲۵} دمیدست	مرو در خواب کآثارش ^{۹۲۶} پدیدست	
۸۱۴	ز بس کز دل بر آوردی دمِ گرم	دلِ ^{۹۲۷} پولادِ او ^{۹۲۸} چون موم شد نرم	
۸۱۵	تو خود در خاطرِ آینه تمثال	تصوّر کرده باشی صورتِ حال	
۸۱۶	چه گویم با تو سرِّ سینه روشن ^{۹۲۹}	که عاشق را بود آینه روشن ^{۹۳۰}	
۸۱۷	صفای مهر در ^{۹۳۱} آینه اوست	که بیند دوست را آینه دوست ^{۹۳۲}	
۸۱۸	دلِ ^{۹۳۳} آن ^{۹۳۴} دوست هر نقشی که گیرد ^{۹۳۵}	دلِ آن ^{۹۳۶} دوست نقش آن پذیرد ^{۹۳۷} ، ^{۹۳۸}	

^{۹۲۴} چراغ صبح در مشکات شام است به بوی صبح شب خفتن حرام است C, N, R: چو صبح آید نشان مهربانی اگر چو صبح روی از شب نتابی M

^{۹۲۵} پیروزی C, N, M: پیروزی R

^{۹۲۶} کآثارش M, C: کآثاری R: آثارش N

^{۹۲۷} دل N, M: ولی R: دلی C

^{۹۲۸} او C, N, R: من M

^{۹۲۹} روشن C, N, M: خویش R

^{۹۳۰} روشن C, N, M: در پیش R

^{۹۳۱} در C, N, R: از M

^{۹۳۲} صفای مهر در آینه اوست که بیند دوست را آینه دوست C, R, M: N -

^{۹۳۳} دل N, M: ولی R

^{۹۳۴} آن R, M: این N

	۸۱۹	چو کرد این نکته را آینه تقریر	دلم بر لوح خاطر کرد تصویر
	۸۲۰	مرا می داد هر دم دل ^{۹۳۹} گواهی	که خواهی یافت هر کامی که خواهی ^{۹۴۰}
	۸۲۱	نمی کردم ز دل این نکته باور	کز او نشنیده بودم بار دیگر ^{۹۴۱}
	۸۲۲	به دل گفتم که هست این قصه ممنوع	نمی آید ^{۹۴۲} مرا این نکته مسموع
R 29b	۸۲۳	که چندین نوبت او را آزمودم	وزین ^{۹۴۳} مهر آزمایی نیست سودم
	۸۲۴	دلم گفتا که ^{۹۴۴} عشق ^{۹۴۵} از یک طرف بود	تو را مهر آزمایی کی کند ^{۹۴۶} سود
	۸۲۵	چو مهر از هر دو جانب در هم آویخت	ز یک جانب نشاید کینه انگیخت
M 435	۸۲۶	به کار مهر چون نزدیک شد یار	حکایت های دور از یاد ^{۹۴۷} بگذار ^{۹۴۸}

^{۹۳۵} هر نقشی که گیرد M, R: نقش او پذیرد N

^{۹۳۶} آن N, R: این M

^{۹۳۷} نقش آن پذیرد M, R: هر نقشی که گیرد N

^{۹۳۸} دل آن دوست هر نقشی که گیرد دل آن دوست نقش آن پذیرد M, N, R: C -

^{۹۳۹} هر دم دل M, R: دل هر دم N, C

^{۹۴۰} خواهی یافت هر کامی که خواهی M, N, R: با او زود یابم آشنایی C

^{۹۴۱} نمی کردم ز دل این نکته باور کز او نشنیده بودم بار دیگر M, N, C: R -

^{۹۴۲} آید N, R: آمد M

^{۹۴۳} وزین M, C, R: ازین N

^{۹۴۴} که N, R: چو M, C

^{۹۴۵} عشق M, N, R: مهر C

^{۹۴۶} کند M, N, C: بود R

۸۲۷ چو این نوبت حدیث از دل^{۹۴۹} شنیدم قلم بر تختۀ اوّل کشیدم^{۹۵۰}

۸۲۸ به خلوت پیش آن ماه^{۹۵۱} دل افروز فرستادم سلامی از سر سوز

پیغام^{۹۵۲} فرستادنِ عاشق^{۹۵۳} شمع را^{۹۵۴} پیشِ محبوب و زاری^{۹۵۵} نمود^{۹۵۶}

۸۲۹ چو^{۹۵۷} رخ بنهفت^{۹۵۸} در مشکاتِ مشکین ز سگانِ زمرّد شمع زریّن

۸۳۰ به جای آتشِ شمع زرا اندود درین نیلی لگنِ پچیده شد^{۹۵۹} دود

۸۳۱ در آن دودی^{۹۶۰} که شمع زر نهان شد بسی پروانه سیمین عیان شد

۹۴۷ یاد C، M: کار R

۹۴۸ حکایتهای دور از یاد بگذار M، C، R: ز یک جانب مشو ای یار بیزار N

۹۴۹ حدیث از دل C، N، M: حدیث دل R

۹۵۰ کشیدم C، N، M: بر کشیدم R

۹۵۱ ماه C، N، M: یار R

۹۵۲ پیغام R -: C، N، M

۹۵۳ عاشق R: محب C، N

۹۵۴ شمع را R، N: گل را C

۹۵۵ زاری R، N: بی خبری C

۹۵۶ پیغام فرستادنِ عاشق شمع را پیشِ محبوب و زاری نمود R، C، N: M -

۹۵۷ چو R، N، M: چو زلفِ یار عنبر بویی ای گل چو لعل دوست خندان رویی ای گل

/ تو خورشید سپهر بوستانی از آن رو شد لباسِ آسمانی / چو C

۹۵۸ بنهفت C، N، M: بنمود R

۹۵۹ شد R، M: چون N

۸۳۲	تو گفستی بر چراغ مهر زد باد	که در حرّاقه شب آتش افتاد
۸۳۳	فلک را ماند ^{۹۶۱} خلوتخانه بی شمع	در آن خانه بسی پروانه بی شمع
۸۳۴	ز شمع آید شبستان را حضوری	نباشد خانه را بی شمع نوری
۸۳۵	اگر در مجلسی یک ^{۹۶۲} شمع باشد	دل صد کس به نورش ^{۹۶۳} جمع باشد
۸۳۶	چو ^{۹۶۴} دارد شمع را مجلس نشین دوست	دل مجلس نشین پروانه اوست ^{۹۶۵}
۸۳۷	دل ^{۹۶۶} پروانه نیز از شمع نامیست ^{۹۶۷}	که صد چشم از پی چشمی گرامی است
۸۳۸	دل پروانه‌ای بهر ^{۹۶۸} شمع سوزد	که زان ^{۹۶۹} آتش چراغش ^{۹۷۰} بر فروزد
۸۳۹	چو کارش روشنی از شمع گیرد	از آن رو ^{۹۷۱} از برای شمع میرد

R 30a

^{۹۶۰} دودی M, R: دودی N

^{۹۶۱} ماند M, R: مانده M

^{۹۶۲} یک M, N: صد R

^{۹۶۳} نورش M, N: رویش R

^{۹۶۴} چو N: چه M

^{۹۶۵} چو دارد شمع را مجلس نشین دوست دل مجلس نشین پروانه اوست M, N: R -

^{۹۶۶} دل R, N: دلی M

^{۹۶۷} نامیست M, R: بامیست M

^{۹۶۸} بهر M, N: زان R

^{۹۶۹} که زان R, N: و زان M

^{۹۷۰} چراغش M, N: چراغی R

۸۴۰	کسی را نیست چون پروانه حالی	که عاشق نیست بر شمع جمالی	M 436
۸۴۱	چو من پروانه آن شمع نازم	ز سوز ^{۹۷۲} آتش دل در گدازم	
۸۴۲	به گرد شمع رویش در طوافم	چو پا ^{۹۷۳} از سر نمی دانم ^{۹۷۴} معافم	
۸۴۳	در آن دم کآتش شمع مسیحا	مبدل شد به دود دیر مینا	
۸۴۴	نشست از آتش آهم در آن شب	چراغ مهر ^{۹۷۵} بر شد شمع ^{۹۷۶} کوکب	
۸۴۵	مرا دل بی ^{۹۷۷} چراغ روی جانان	بر آتش بود چون قندیل رهبان	
۸۴۶	مسیحاوار از این ویرانه گل	رخ آوردم به آتش خانه دل	
۸۴۷	ز سودای خلیلم دل چنان بود	که گفتی هست آتش گاه نمرود	
۸۴۸	چو باد مهر او بر دل وزیدی	از آن آتش گل و ریحان دمیدی	
۸۴۹	چو شمع ^{۹۷۸} بود آن شب در تب ^{۹۷۹} و تاب	دلی پر ^{۹۸۰} آتش و چشمی پر از آب	

^{۹۷۱} رو N، M: روز R

^{۹۷۲} سوز M، R: سوی N

^{۹۷۳} پا N، M: پای R

^{۹۷۴} دانم R، N: داند M

^{۹۷۵} مهر R، N: مهر و M

^{۹۷۶} شمع R، M: چرخ N

^{۹۷۷} دل بی R، M: بی دل N

^{۹۷۸} شمع R، N: شمع M

N273b	۸۵۰	دمی در گنج عزلت‌خانه ^{۹۸۱} خویش	فکندم سر چو شمع از غصّه در پیش
	۸۵۱	درین ^{۹۸۲} سودا که آن شمع دل افروز	مرا تا چند سوزاند بدین روز
	۸۵۲	چو شمع تیغ بر سر چند ^{۹۸۳} راند ^{۹۸۴}	چو عودم چند بر آتش نشاند ^{۹۸۵}
R 30b	۸۵۳	دلم در آتشِ فکرت چنان سوخت	که شمعِ خانه زان آتش بر افروخت
	۸۵۴	مرا دید از ملالت سر گرفته	ز سر تا پای آتش در گرفته
	۸۵۵	به خلوت یک زمان هم رازِ من شد	ز دلسوزی دمی دمساز ^{۹۸۶} من شد
	۸۵۶	به من گفت ای جگر در تاب رفته	ز چشمِ اشک‌بارت ^{۹۸۷} آب رفته ^{۹۸۸}
M 437	۸۵۷	تو در دل آتشِ مهری ^{۹۸۹} که داری	که چون من ز آتشِ دل ^{۹۹۰} بی قراری ^{۹۹۱}

^{۹۷۹} تب N, R: تک M

^{۹۸۰} پر N, R: بر M

^{۹۸۱} عزلتخانه M, N: خلوتخانه R

^{۹۸۲} درین M, N: از این R

^{۹۸۳} تیغ بر سر چند M, N: چند بر سر تیغ R

^{۹۸۴} راند N, R: رانی M

^{۹۸۵} نشاند N, R: نشانی M

^{۹۸۶} دمساز R: همساز N

^{۹۸۷} اشک‌بارت R: اشکریزت N

^{۹۸۸} به خلوت یک زمان هم راز من شد.... ز چشم اشک‌بارت آب رفته R, N: M -

^{۹۸۹} مهری M: مهر N, R

۸۵۸	تو چون من آتشِ دل در که بستی	تو چون ^{۹۹۲} آتش به روزِ من نشستی ^{۹۹۳}
۸۵۹	گرت یاریست پیغامی به دوده	ورت کاریست با من در میانه
۸۶۰	که سر در بازم و کارت بر آرم	به حکم ^{۹۹۴} آن که سر بازیست کارم ^{۹۹۵}
۸۶۱	همه شب بهرِ من تیمار می خورد	زبانِ آتشین در ^{۹۹۶} کار می کرد
۸۶۲	چو با او شب نشین کردم زمانی	در او از سوزِ خود ^{۹۹۷} دیدم نشانی
۸۶۳	حدیثِ گرمِ او ^{۹۹۸} دل را خبر کرد	که سوزِ عشقِ من ^{۹۹۹} در وی ^{۱۰۰۰} اثر کرد
۸۶۴	بدانستم که در خلوتگه دوست	که جانِ عاشقان خلوتگه اوست
۸۶۵	تواند ^{۱۰۰۱} قصهٔ ما ^{۱۰۰۲} عرضه دادن	به پیشِ او سری از ما نهادن

^{۹۹۰} ز آتش دل M، N: روز و شب R

^{۹۹۱} بی قراری N: زرد و نزاری R: زرد و زاری M

^{۹۹۲} تو چون N: کر آن M

^{۹۹۳} تو چون من آتش دل در که بستی تو چون آتش به روز من نشستی M، N: R –

^{۹۹۴} به حکم R: ز بهر N

^{۹۹۵} که سر در بازم و کارت بر آرم به حکم آن که سر بازیست کارم M، N: R –

^{۹۹۶} در R، N: بر M

^{۹۹۷} خود R، M: دل N

^{۹۹۸} حدیث گرم او R، M: حدیثی کردم و N

^{۹۹۹} من R، N: M –

^{۱۰۰۰} در وی N: دوری R: در وی چون M

	۸۶۶	ز سوزِ دل چو شمع آن شب نخفتم	چو مجلس گرم شد با شمع گفتم
	۸۶۷	که ای انجم نمای انجمن ساز	به دیدارِ تو چشمِ انجمن باز
R 31a	۸۶۸	تویی ^{۱۰۰۳} چشم و ^{۱۰۰۴} چراغِ شب نشینان	تویی مجلسِ فروزِ مه‌جینان
	۸۶۹	غلامِ دودمانِ تستِ عنبر	که کافوری کند در بزمِ دلبر
	۸۷۰	ترا گر خورده زر در دهان است	به مجلس با خریفان در میان است
	۸۷۱	تو تا در مجلسِ رندان فتادی	زر افشاندی و جان بر سر نهادی
	۸۷۲	ترا چون صبح تیغِ آتشین است	سواد الملک شامت در نگین است
M 438	۸۷۳	گهت بر فرق تاج زر نهادند	گهت بر تختِ سیمین جای دادند
	۸۷۴	تو ماهی وز تو می خیزد ستاره	ز اطرافِ تو می ریزد ستاره
	۸۷۵	گهی با عاشقان شب زنده داری	گهی در بزمِ خوبان سر بر آری
	۸۷۶	گهی با صوفیان خلوت گزینی	گهی در خلقه رندان نشینی
	۸۷۷	گهی ^{۱۰۰۵} بیت اللطف ^{۱۰۰۶} باشد سرایت	گهی در گنجِ محراب است جاییت

^{۱۰۰۱} تواند M، N: که داند R

^{۱۰۰۲} ما R، N: من M

^{۱۰۰۳} تویی R، N: تو ای M

^{۱۰۰۴} و M، N: R -

^{۱۰۰۵} گهی M، N: گهت R

	گهی بر سر نهی تاجِ مرصع	گهی در بر کنی دلِقِ ملمع	۸۷۸
	ترا آن کس ^{۱۰۰۷} که شمعی ^{۱۰۰۸} خرّقه داد است ^{۱۰۰۹}	کلاه از ترکِ جان بر سر نهاد است ^{۱۰۱۰}	۸۷۹
	به رقت ^{۱۰۱۱} بر سر سجّاده تا روز	همه شب در نمازی ^{۱۰۱۲} از سر سوز	۸۸۰
	مکن از خرّقه و سجّاده اعراض	که صوفی بر سرت راند است مقراض	۸۸۱
	ترا آیام چون فرهادِ مسکین	بناکامی برید از جانِ شیرین	۸۸۲
R 31b	تو تا از صحبتِ شیرین بریدی	بسی تلخیِ جانِ کندن کشیدی ^{۱۰۱۳}	۸۸۳
	هم آخر در غمِ شیرین چو فرهاد	به تلخیِ جانِ شیرین بایدت داد	۸۸۴
	ولیکن تخمِ مهرت آخرِ کار	ز هیچ دل بر آرد میوهٔ بار ^{۱۰۱۴}	۸۸۵
	من و تو هر دو در تاییم و در تب	ز تاب و تب نمی خفتیم ^{۱۰۱۵} یک شب	۸۸۶

^{۱۰۰۶} اللطف N، M: اللطف R

^{۱۰۰۷} کس N، M: شب R

^{۱۰۰۸} شمعی N، M: شمع R

^{۱۰۰۹} داد است N، M: دادند R

^{۱۰۱۰} نهاد است N، M: نهادند R

^{۱۰۱۱} به رقت R، N: برفته M

^{۱۰۱۲} نمازی N، M: نیازی R

^{۱۰۱۳} کشیدی R، M: چشیدی N

^{۱۰۱۴} بار N، M: نار R

^{۱۰۱۵} خفتیم N، M: خسیم R

۸۸۷	تو می سوزی ^{۱۰۱۶} و من می میرم ^{۱۰۱۷} از غم	بیا تا هر دو در سازیم با هم
۸۸۸	ترا بر سینه چون من ^{۱۰۱۸} داغ و ^{۱۰۱۹} درد است	ز بیداری رخت زین گونه زرد است ^{۱۰۲۰}
۸۸۹	ترا چون چشم من چشمیست بی خواب	ز دل در آتش ^{۱۰۲۱} و از ^{۱۰۲۲} دیده در آب
۸۹۰	تو بیماری و با عشاق رنجور ^{۱۰۲۳}	به پایان می بری شبهای دیجور
۸۹۱	همه شب بر سر بالین بیمار	تو می ریزی سرشک از چشم بیدار
۸۹۲	من از تبهای رنجوری ^{۱۰۲۴} شکسته	تو در شبهای رنجوری ^{۱۰۲۵} نشسته
۸۹۳	چو من با سوز دل چون در نسازی	که در تبهای محرق می گذاری
۸۹۴	ز تب در تاب داری رشته جان	به سوزی ^{۱۰۲۶} می بری عمری به پایان ^{۱۰۲۷}

^{۱۰۱۶} سوزی M، N: میری R

^{۱۰۱۷} میرم M، N: سوزم R

^{۱۰۱۸} من M: از R

^{۱۰۱۹} و M: - R

^{۱۰۲۰} ترا بر سینه چون من داغ و درد است ز بیداری رخت زین گونه زرد است M، R: N -

^{۱۰۲۱} آتش M، N: آتشی R

^{۱۰۲۲} و از M، N: وز R

^{۱۰۲۳} رنجور R، N: مهجور M

^{۱۰۲۴} رنجوری M، N: رنجور R

^{۱۰۲۵} در شبهای رنجوری R، M: با یاران به کام دل N

^{۱۰۲۶} به سوزی N: به سویی R

^{۱۰۲۷} ز تب در تاب داری رشته جان به سوزی می بری عمری به پایان R، N: M -

۸۹۵	مرا نیز آمدست این رشته در دست	که در جانم ز دوری آتشی هست ^{۱۰۲۸}
۸۹۶	به جان هر دو یک آتش رسیدست	بین ^{۱۰۲۹} آتش به آتش چون دمیدست ^{۱۰۳۰} ، ^{۱۰۳۱}
۸۹۷	ترا چون هست ده تو جامه در تن	چه لرزی هر شبی از باد چون من
۸۹۸	مرا از باد آتش تاب گیرد	ترا از تاب باد آتش بمیرد
۸۹۹	گرافتد یاد کویت ^{۱۰۳۲} در دماغم	به یک دم بر فروزاند چراغم
۹۰۰	و گربادی ترا ره بر سر آرد	به یک ره دودت ^{۱۰۳۳} از آتش بر آرد
۹۰۱	من و تو هر دو ^{۱۰۳۴} از هجریم رنجور	که هستیم از وصال یار خود دور ^{۱۰۳۵}
۹۰۲	مرا چون نیست با جانان ^{۱۰۳۶} وصالی	که پیشش ^{۱۰۳۷} عرضه دارم شرح حالی
۹۰۳	تورا چون هست ره در بزم یارم	شبی بر خیز و بر کن شمع کارم ^{۱۰۳۸}

^{۱۰۲۸} که در جانم ز دوری آتشی هست M، N: بین آتش به آتش چون کشیدست R

^{۱۰۲۹} بین N: پس آن M

^{۱۰۳۰} دمیدست N: کشیدست M

^{۱۰۳۱} به جان هر دو یک آتش رسیدست بین آتش به آتش چون دمیدست M، N: R -

^{۱۰۳۲} یاد کویت R: باد کویش M، N

^{۱۰۳۳} ره دودت M، R: دم دودش N

^{۱۰۳۴} دو R، N: شب M

^{۱۰۳۵} خود دور M، N: مهجور R

^{۱۰۳۶} جانان M، N: یاران R

^{۱۰۳۷} پیشش M، N: شش R

۹۰۴	چو از ^{۱۰۳۹} شبها شبی با او نشینی	اگر بر خاطرش گردی نبینی ^{۱۰۴۰}	M 440
۹۰۵	چنین بر آتشش تا کی توان سوخت	نه هرکس را که گفت آتش زبان سوخت ^{۱۰۴۱}	
۹۰۶	چه باشد گر بدان شمع نکویی	به خلوت از زبان من بگویی	N274a

غزل^{۱۰۴۲}

۹۰۷	که ای نورِ جمالت شمعِ جانم	من از عشقت در ^{۱۰۴۳} آتش شمعِ سانم	
۹۰۸	حدیثِ آتشِ دل گرچه با کس	نمی گویم که می سوزد زبانم	
۹۰۹	ولی از آبِ چشم و گونه ^{۱۰۴۴} زرد	برون ^{۱۰۴۵} می افتد اسرارِ نهانم	
۹۱۰	ز هجرم جان به لب تا کی رسانی	شبی بنشین و در مجلسِ نشانم	
۹۱۱	که تا ^{۱۰۴۶} از سرگذشتِ خویش با تو	بسوز و ^{۱۰۴۷} گریه رمزی باز ^{۱۰۴۸} رانم	

۱۰۳۸ کارم M, R: وارم N

۱۰۳۹ از M, N: در R

۱۰۴۰ نبینی M, N: ببینی R

۱۰۴۱ چنین بر آتشش تا کی توان سوخت نه هرکس را که گفت آتش زبان سوخت R: M, N -

۱۰۴۲ غزل M - N: R

۱۰۴۳ در M, N: بر R

۱۰۴۴ و گونه M, N: چهره R

۱۰۴۵ برون M, N: به رو R

۱۰۴۶ تا M, R: N -

۱۰۴۷ بسوز و M, N: ز سوزی R

۱۰۴۸ باز M, N: با تو R

	۹۱۲	مرا تا یک رمق از عمر باقیست ^{۱۰۴۹}	میان ^{۱۰۵۰} آتشِ عشقت بر آنم
R 32b		خلاصه سخن ^{۱۰۵۱}	
	۹۱۳	که با سوزِ تو عمر آرم به پایان	بیابم کام و ^{۱۰۵۲} یا بر سر نهم جان
		باز نمودنِ شمعِ پیشِ معشوقِ حالِ عاشق ^{۱۰۵۳} و تندی نمودنِ ^{۱۰۵۴} محبوب ^{۱۰۵۵}	
	۹۱۴	چو راندم بر زبانِ این قصه با شمع	ز سوزِ دل روان شد بر رخسارِ دمع
	۹۱۵	به بزمِ یار سر بر کرد حالی	ز نامحرم سرایش دید خالی
	۹۱۶	در آمد گرم ^{۱۰۵۶} با جانانه من	بسوز از سر گرفت افسانه من
M 441	۹۱۷	بدو گفت ای چراغِ چشمِ عشاق	به رویت خلق چون پروانه مشتاق
	۹۱۸	کسی کز عشق بی‌عیب است دم‌عش	به دم تا کی توان گشتن چو شمعش
	۹۱۹	اگر دل داده مهر ^{۱۰۵۷} تو ورزید ^{۱۰۵۸}	ز هجرانت سزای خویشتن دید

^{۱۰۴۹} از عمر باقیست R، N: باقیست از عمر M

^{۱۰۵۰} میان R، M: بسان N

^{۱۰۵۱} خلاصه سخن R - N، M

^{۱۰۵۲} و R - M: N

^{۱۰۵۳} پیش معشوق حال عاشق N: حال عاشق پیش معشوق R

^{۱۰۵۴} نمودن N: R -

^{۱۰۵۵} باز نمودن شمع پیش معشوق حال عاشق و تندی نمودن محبوب R، N: M -

^{۱۰۵۶} گرم R، M: گرم و N

^{۱۰۵۷} مهر R، M: عشق N

۹۲۰	و گر سوزِ غمت دارد ^{۱۰۵۹} درونش	چه شد آخر نباید ریخت خوش ^{۱۰۶۰}
۹۲۱	چنین بر آتشش تا کی توان سوخت	نه هر کس را که گفت آتش دهان سوخت
۹۲۲	نشاندی بر سر ^{۱۰۶۱} آتش چو عودش	کنون در می کشی دامن ز دودش
۹۲۳	شبی از قولِ وامق پیشِ عزرا	مثل گوی چه خوش گفت این مثل را
۹۲۴	اگر ^{۱۰۶۲} گویم که مملوک ^{۱۰۶۳} شمایم	بگو ^{۱۰۶۴} آخر چه دادی در بهایم
۹۲۵	و گر در خدمت از من رفت تقصیر	ز مزدم آن چه دادی باز پس گیر
۹۲۶	چو یار از شمع بشنید این حکایت ^{۱۰۶۵}	ز غیرت گرم شد طبعش به غایت ^{۱۰۶۶}
۹۲۷	به تندی ^{۱۰۶۷} شمع را زد بانگ بر سر	که در کامت زبانت ^{۱۰۶۸} باد ^{۱۰۶۹} شکر ^{۱۰۷۰}

R 33a

^{۱۰۵۸} ورزید R, M: ورزند N

^{۱۰۵۹} دارد R, N: سوزد M

^{۱۰۶۰} خوش R, N: خویش M

^{۱۰۶۱} نشاندی بر سر R, N, M: نشاید سوخت بر R

^{۱۰۶۲} اگر R, N, M: که گر R

^{۱۰۶۳} مملوک R, N, M: مولای R

^{۱۰۶۴} بگو R, M: بگوی N

^{۱۰۶۵} بشنید این حکایت R, M: این افسانه بشنید N

^{۱۰۶۶} گرم شد طبعش بغایت R, M: در زبان بر خود بیچید N

^{۱۰۶۷} تندی R, N, M: گرمی R

^{۱۰۶۸} زبانت R, N: زبان M

^{۱۰۶۹} باد R, N: بادا چو M

۹۲۸	اگر بادی نفس یک دم فرو گیر	و گر آتش شدی یک ^{۱۰۷۱} دم فرو میر
۹۲۹	میار این نکته‌ها را بر زبان تو	زبان درکش که گرمی در زبان تو
۹۳۰	زبان آور مباحش ای زر ^{۱۰۷۲} خریده	به جای خود نشین ای سر بریده
۹۳۱	زبان خواهد سرت بر باد دادن	ترا در دودمان ^{۱۰۷۳} آتش نهادن
۹۳۲	تو از سر خرقهٔ سالوس برکش	که هست این خرقه‌ات در خورد ^{۱۰۷۴} آتش
۹۳۳	به ^{۱۰۷۵} زیر خرقه زان زَنار بستی	که چون زردشتیان آتش پرستی
۹۳۴	همه شب هست روغن دزدیت رای	از آنی شب چو دزدان بر سر پای
۹۳۵	چو عیاران رسن در پای ^{۱۰۷۶} داری	ز آهن کنده بر پای داری
۹۳۶	تو را ^{۱۰۷۷} بر سر چو دزدان تیغ رانند ^{۱۰۷۸}	از آن رو بر سر پایت نشانند ^{۱۰۷۹}

M 442

^{۱۰۷۰} شکر M, R: حنجر N

^{۱۰۷۱} یک N, M: در R

^{۱۰۷۲} مباحش ای زر M, R: مباد آزر N

^{۱۰۷۳} دودمان M, R: دود ما N

^{۱۰۷۴} خورد M, R: تاب N

^{۱۰۷۵} به R: که N: تو M

^{۱۰۷۶} در پای N, M: بر پای R

^{۱۰۷۷} را N, M: R –

^{۱۰۷۸} رانند M, R: رانند N

^{۱۰۷۹} نشانند M, R: نشانند N

	زبان‌ت نیش ^{۱۰۸۰} را زهرآب دادست	بدان نسبت که از زنبور دادست	۹۳۷
	کند نیش‌ت دل پروانه را ریش	چونوشی ^{۱۰۸۱} نیست ^{۱۰۸۲} باری ^{۱۰۸۳} مزن نیش	۹۳۸
	اگر پروانه پیش‌ت جان نبازد ^{۱۰۸۴}	دلت با او به یاری در نسازد	۹۳۹
	چو روی دشمن از دل بر فروزی	به دشمن روی او را دل ^{۱۰۸۵} بسوزی ^{۱۰۸۶}	۹۴۰
	چرا ^{۱۰۸۷} آن کس که از یارت جدا کرد	ترا چون تاج سر ^{۱۰۸۸} بر فرق جا کرد	۹۴۱
R 33b	کنی ^{۱۰۸۹} پروانه را از ^{۱۰۹۰} وصل محروم	ولیکن از دم آتش شوی موم	۹۴۲
	تو چون با دشمن خود هم ^{۱۰۹۱} زبانی	طریق دوست پرسیدن چه دانی	۹۴۳
	من امشب وصل با ^{۱۰۹۲} پروانه دارم	به وصل چون تویی پروا ندارم	۹۴۴

^{۱۰۸۰} نیش: M, R: ریش N

^{۱۰۸۱} نوشی N, M: نوشت R

^{۱۰۸۲} نیست N, M: نیست R

^{۱۰۸۳} باری N, M: خود باری R

^{۱۰۸۴} نبازد N, M: ببازد R

^{۱۰۸۵} دل M: رو N

^{۱۰۸۶} چو روی دشمن از دل بر فروزی به دشمن روی او را دل بسوزی N, M: R -

^{۱۰۸۷} چرا N, M: ترا R

^{۱۰۸۸} ترا چون تاج سر N, M: چو تاج سر ترا R

^{۱۰۸۹} کنی N, R: کهی M

^{۱۰۹۰} از N, M: ز R

^{۱۰۹۱} هم R, M: ده N

۹۴۵	سرِ خود گیر از این مجلسِ خدا را ^{۱۰۹۳}	دمی با یکدیگر ^{۱۰۹۴} بگذار ما را ^{۱۰۹۵}
۹۴۶	که رازِ عشق با پروانه گویم	ز خود گم گشته را دل باز جویم ^{۱۰۹۶}
۹۴۷	فریستم پیشِ آن یارِ موافق	که عاشق نیک داند حالِ عاشق
۹۴۸	اگر شد نقدِ عمرم در ^{۱۰۹۷} سرِ دل	کنم بازش به یک پروانه حاصل
۹۴۹	چو شمعِ آن شب زیار این ^{۱۰۹۸} قصه بشنید	زیانش در ^{۱۰۹۹} لکن زین ^{۱۱۰۰} غصه ^{۱۱۰۱} پیچید
۹۵۰	میانِ مجلس از ^{۱۱۰۲} رخ ^{۱۱۰۳} ریخت آتش ^{۱۱۰۴}	نماند از عجزِ امکانِ جوابش
۹۵۱	رخ آورد از سرِ خجلت ^{۱۱۰۵} به دیوار	مرا در کنجِ غم بگذاشت بیمار

۱۰۹۲ با N, R : پا M

۱۰۹۳ سر خود گیر از این مجلس خدا را M, R : دمی با یکدیگر بگذر ما را N

۱۰۹۴ یکدیگر M, N : حال خود R

۱۰۹۵ دمی با یکدیگر بگذار ما را M, R : سر خود گیر از این مجلس خدا را N

۱۰۹۶ باز جویم N : بجویم M, R

۱۰۹۷ عمرم در M, N : عمرش بر R

۱۰۹۸ این N, R : آن M

۱۰۹۹ در M, R : از N

۱۱۰۰ زین R : از M : در N

۱۱۰۱ غصه M, N : قصه R

۱۱۰۲ از N, R : او M

۱۱۰۳ رخ N, R : $M -$

۱۱۰۴ آتش M, N : آتش R

پیغام آوردن پروانه^{۱۱۰۶} پیش عاشق از^{۱۱۰۷} زبان معشوق^{۱۱۰۸}

	نمازِ شام کین یاقوت‌گون جام	در افتاد از کفِ ساقی ایام ^{۱۱۰۹}	۹۵۲
N274b	ز دردش ^{۱۱۱۰} دور ^{۱۱۱۱} دولابی پراکند	درین ^{۱۱۱۲} ایوانِ مینا جرعه ^{۱۱۱۳} چند	۹۵۳
	به چشمی ساکنان ربع مسکون	به سیمین ساغری می ماند گردون	۹۵۴
	که ریزد بر زمین گل‌گون شرابش	نماند ^{۱۱۱۴} در بن ^{۱۱۱۵} ساغر حبایش	۹۵۵
R 34a	کواکب پرده شب می دیدند	گهر در رشته ^{۱۱۱۶} شب می کشیدند	۹۵۶
	در این سیمین قدح ^{۱۱۱۷} رخ می نمودند	حباب آسا همه در چرخ بودند	۹۵۷

۱۱۰۵ خجلت R، M: حکمت N

۱۱۰۶ پروانه N: پروانه از R

۱۱۰۷ از R: از ز N

۱۱۰۸ پیغام آوردن پروانه پیش عاشق از زبان معشوق R، N: M -

۱۱۰۹ در افتاد از کف ساقی ایام M، N: M: فرو آویخت از رخ پرده شام R

۱۱۱۰ دردش M، N: دردش R

۱۱۱۱ دور R، N: جام M

۱۱۱۲ درین M، N: در آن R:

۱۱۱۳ جرعه M، N: ساغری R

۱۱۱۴ نماند M، N: بماند R

۱۱۱۵ بن R، M: تن N

۱۱۱۶ رشته R: پرده M، N

۱۱۱۷ قدح R، N: فلک M

۹۵۸	فلک را نیز ^{۱۱۱۸} تمثالِ حباب است	ز بهرِ آن که بنیادش بر آب است
۹۵۹	مدامش دورِ عشرت بازگون است	که در جامش به جای باده خون است
۹۶۰	تو او را سنگِ عبرت ^{۱۱۱۹} بر سبوی زن	که دردی می دهد در اوّل دن
۹۶۱	زهابِ چشمه مهرش سراب است	وز آن ^{۱۱۲۰} در چشم ^{۱۱۲۱} هر لب ^{۱۱۲۲} تشنه آب است
۹۶۲	خوشا آن کس که در دورِ هلالی	نباشد یک زمان از عیش خالی
۹۶۳	به عزمِ آب ^{۱۱۲۳} بر دارد شرابی	شرابی را ^{۱۱۲۴} گزیند بر سرابی
۹۶۴	ز جامِ عیش نوشد یک زمان ^{۱۱۲۵} هل	به ^{۱۱۲۶} باغِ وصل ^{۱۱۲۷} چند یک ^{۱۱۲۸} زمان گل
۹۶۵	که ناگه شیشه چرخ از سرِ جنگ	زند دورِ بقا ^{۱۱۲۹} را شیشه بر سنگ

^{۱۱۱۸} نیز M, R: - N

^{۱۱۱۹} عبرت M, R: عشرت N

^{۱۱۲۰} وز آن M, N: از آن R

^{۱۱۲۱} چشم M, N: دیده R

^{۱۱۲۲} لب M, N: - R

^{۱۱۲۳} به عزم آب M, R: عزم آن که N

^{۱۱۲۴} را M, R: - N

^{۱۱۲۵} زمان M, R: نفس N

^{۱۱۲۶} به M, N: ز R

^{۱۱۲۷} وصل R: عیش M, N

^{۱۱۲۸} یک M, R: هر N

	چنان ^{۱۱۳۰} این شیشه را از می کند پاک	۹۶۶
	که نتوان دید نقشِ جرعه بر ^{۱۱۳۱} خاک	
	فلک را دورِ مجلس بر دو جام است	۹۶۷
	که دورِ هر یکی ^{۱۱۳۲} ماهی تمام است	
	ز سیم و زر دو جامِ مجلس افروز	۹۶۸
	به بزم ^{۱۱۳۳} چرخ می گردد شب و روز	
	چو گردانید دور ^{۱۱۳۴} ساغرِ زر	۹۶۹
	ز جامِ سیم گیرد ^{۱۱۳۵} دورِ دیگر	
	ولی زان جام چون یابی مرادی	۹۷۰
	که بر دورش نباشد اعتمادی	
R 34b	به صبحش جامِ سیمین سرنگون ^{۱۱۳۶} است	۹۷۱
	به شامش ساغرِ زر ^{۱۱۳۷} پر ز خون است	
	از آن می خور که زوقِ سر ^{۱۱۳۸} جامت	۹۷۲
	ز عالم بی خبر دارد مدامت	
Rm37a	در آن دم که این عقیقی ^{۱۱۳۹} جام شد گم	۹۷۳
	ز مجلس در بنِ این نیل گون خم	

^{۱۱۲۹} بقا M, N: بوتان R

^{۱۱۳۰} چنان M, R: جهان N

^{۱۱۳۱} جرعه بر M, N: شیشه R

^{۱۱۳۲} دور هر یکی N: جامش دو را R: یک جامش تو را M

^{۱۱۳۳} بزم M, N: دور R

^{۱۱۳۴} چو گردانید دور M, N: در گردش در آرد R

^{۱۱۳۵} گیرد M, R: گردد M

^{۱۱۳۶} سرنگون M, N: سبزگون R

^{۱۱۳۷} زر M, R: می N

^{۱۱۳۸} سر M, R: نیم M

^{۱۱۳۹} عقیقی M, R: عقیقین N: عقیق Rm

۹۷۴	تغارِ قیر ^{۱۱۴۰} شب را سر گشادند	خم نیلِ فلک را قیر دادند
۹۷۵	ز بهر چاشنی در داد ^{۱۱۴۱} تقدیر	جهان را نیم جامی زان خمِ قیر
۹۷۶	به بزمِ شب نشینان ریخت ایام	می از زرین ^{۱۱۴۲} قدح در سیم‌گون ^{۱۱۴۳} جام
۹۷۷	فلک پیمود ^{۱۱۴۴} از جامِ مسیحا	شرابِ شمع‌گون در پای ^{۱۱۴۵} ترسا
۹۷۸	به صورت زهره می کردند ^{۱۱۴۶} انجم	همه شب‌مستی ز ^{۱۱۴۷} سرخوش ^{۱۱۴۸} آن ^{۱۱۴۹} خم
۹۷۹	چنین تا ^{۱۱۵۰} شمع زرین زد زبانه	نهان شد ^{۱۱۵۱} جامِ سیمین در میانه
۹۸۰	همه نیلِ صبحی بر ^{۱۱۵۲} کشیدند	به شعرِ نیل‌گون سر ^{۱۱۵۳} در کشیدند

^{۱۱۴۰} قیر: M, N: تیر R

^{۱۱۴۱} داد: M, R, N: دام N

^{۱۱۴۲} زرین: M, N: سیمین R, M

^{۱۱۴۳} سیم‌گون: M, N, R: نیل‌گون R

^{۱۱۴۴} پیمود: M, R, N: بنمود N

^{۱۱۴۵} پای: M, N, R: نای R

^{۱۱۴۶} کردند: M, N: گردید R, M

^{۱۱۴۷} مستی از: M, N: مست و R, M

^{۱۱۴۸} سرخوش: R, N, M: سر جوش M

^{۱۱۴۹} آن: M, N: از بن R, M

^{۱۱۵۰} چنین تا: R, M, N: چنان با N

^{۱۱۵۱} نهان شد: M, N: نهاد او R, M

^{۱۱۵۲} بر: M, N: در R, M

۹۸۱	بهشتی رویم آن شمعِ شکرلب	مگر عزمِ صبحی داشت آن شب
۹۸۲	ز رخسارِ چو ماه افروخت شمعی ^{۱۱۵۴}	که تا سوزند چون پروانه جمعی ^{۱۱۵۵}
۹۸۳	شراب از لعلِ می‌گون در قدح ریخت	می چون لعل با شکر بر آمیخت
۹۸۴	ترنج از غنغب و سیب از ^{۱۱۵۶} ذقن ساخت ^{۱۱۵۷}	به خوشتر صورتی مجلس بیاراست
۹۸۵	دلم در بندِ آن حورا ^{۱۱۵۸} سرشت است	که خلوتخانه از رویش بهشت است
۹۸۶	غلط کز کوی او فردوس بابی ست	ز خاک پای ^{۱۱۵۹} او کوثر شرابی ست
۹۸۷	دلم وقتی به جنت ^{۱۱۶۰} سر در آرد	که جنت چون قدش سروی بر آرد
۹۸۸	به خلد آن لحظه گردد طبعِ مایل	که چون رویش گلی روید از آن گیل
۹۸۹	چو در بزمِ صبح آن رشکِ مهتاب	به می بنشست و داد از می به مه تاب ^{۱۱۶۱}
۹۹۰	ز گردِ ^{۱۱۶۲} ماه رویش نور ^{۱۱۶۳} می تافت	و زان مه شمعِ مجلس نور ^{۱۱۶۴} می یافت

R 35a

^{۱۱۵۳} سر R، N، Rm: که M

^{۱۱۵۴} افروخت شمعی R، N، M: آتش برفروخت Rm

^{۱۱۵۵} که تا سوزند چون پروانه جمعی R، N، M: وز آن آتش دل پروانه را سوخت Rm

^{۱۱۵۶} از R - M، N

^{۱۱۵۷} ساخت M: خواست R: خاست N

^{۱۱۵۸} حورا R، N: حوری M

^{۱۱۵۹} پای R، N، M: کوی R

^{۱۱۶۰} جنت M، N: جنبت R

^{۱۱۶۱} تاب R، N، M: داد R

۹۹۱	خطش صد دل به یک پروانه می برد ^{۱۱۶۵}	بر آن یک شمع صد پروانه می مرد ^{۱۱۶۶}	M 446
۹۹۲	ز ناگه چشم بر پروانه انداخت	که سر در پیش ^{۱۱۶۷} پای شمع ^{۱۱۶۸} می باخت	
۹۹۳	حدیث شمعش آمد سر به سر یاد	زبان چون شمع با ^{۱۱۶۹} پروانه بگشاد	
۹۹۴	بگفتش که ^{۱۱۷۰} ای هوادارِ هوس باز	که داری در هوای عشق پرواز	
۹۹۵	تو از دلدادگان در جان سپاری	ز دیوانِ ازل پروانه داری	
۹۹۶	تو در جان باختن سر ^{۱۱۷۱} باب بالی ^{۱۱۷۲}	به بزم عاشقان زر باب ^{۱۱۷۳} حالی ^{۱۱۷۴}	
۹۹۷	هر آن کو ^{۱۱۷۵} ز ^{۱۱۷۶} آتشِ عشقش جگر سوخت	طریقِ عشق بازی از تو آموخت	

۱۱۶۲ گرد R، M: گرمی N

۱۱۶۳ نور R، N: روز M

۱۱۶۴ نور R، N: روز M

۱۱۶۵ برد N، M: داد R

۱۱۶۶ مرد N، M: داد R

۱۱۶۷ پیش N، M: - R

۱۱۶۸ شمع M: شمع خود N: شمع خانه R

۱۱۶۹ با N، M: بر R

۱۱۷۰ که R، N: - M

۱۱۷۱ سر N: زر R: زار M

۱۱۷۲ بالی N، M: حالی R

۱۱۷۳ زر باب R، N: راز باب M

۱۱۷۴ حالی N، M: بالی R

۹۹۸	که ^{۱۱۷۷} تا ^{۱۱۷۸} در پای یارِ خود نمیری ^{۱۱۷۹}	ز پایِ یارِ خود سر ^{۱۱۸۰} بر نگیری
۹۹۹	تویی آن کس ^{۱۱۸۱} به پیشِ یارِ مهوش	سیاوش‌وش زنی خود را بر آتش
۱۰۰۰	وگر ^{۱۱۸۲} بادی وزد بر فرقِ دلبر	ترا آتش در ^{۱۱۸۳} افتد ^{۱۱۸۴} پای ^{۱۱۸۵} تا سر
۱۰۰۱	ز ^{۱۱۸۶} سر جوش ^{۱۱۸۷} هوای سرخوشِ عشق	ز عشقِ آتشی در آتشی عشق ^{۱۱۸۸}
۱۰۰۲	ندارد حدّ آن منصبِ سمندر	که گوید با تو در عشقم برابر ^{۱۱۸۹}
۱۰۰۳	دم از آتش کند ^{۱۱۹۰} او نیز در ^{۱۱۹۱} کار	ولیکن در میانِ فرق است بیسار

۱۱۷۵ هر آن کو R, N: همان کو M

۱۱۷۶ ز N, M: R -

۱۱۷۷ که R, M: تو N

۱۱۷۸ تا R, N: آن M

۱۱۷۹ نمیری R, N: بمیری M

۱۱۸۰ یار خود سر R, M: خود سر خود N

۱۱۸۱ کس N, M: کو R

۱۱۸۲ وگر N, M: اگر R

۱۱۸۳ در N, M: R -

۱۱۸۴ افتد N, M: فتد R

۱۱۸۵ پای N, M: از پای R

۱۱۸۶ ز N, M: نه R

۱۱۸۷ جوش R, M: خوش N

۱۱۸۸ آتشی عشق N, M: مهر آتش R

۱۱۸۹ برابر R, N: برادر M

	۱۰۰۴	از آن کو ^{۱۱۹۲} جای در ^{۱۱۹۳} آتش گزیند	بدان کز عشق در آتش نشیند
N275a	۱۰۰۵	تنش را آتش از خامی ^{۱۱۹۴} بسوزد ^{۱۱۹۵}	که آتش پختگان را بر فروزد
M 447	۱۰۰۶	تو چون هستی به کیشِ عشق مقبول	از آن گردی به تیغ ^{۱۱۹۶} عشقِ مقتول ^{۱۱۹۷}
	۱۰۰۷	تراریش ^{۱۱۹۸} درون از زخم ^{۱۱۹۹} کار ^{۱۲۰۰} است	که بر یارت زبانِ او دراز است
	۱۰۰۸	به خلوت از لبِ یارِ تو هر شب	ستاند بوسه و ^{۱۲۰۱} بر لب نهد ^{۱۲۰۲} لب
	۱۰۰۹	پیامی ^{۱۲۰۳} بر لبش دندان نماید ^{۱۲۰۴}	به کارش بوسه‌ها از لب رباید

۱۱۹۰ کند M, R: زند N

۱۱۹۱ در R, N: بر M

۱۱۹۲ کو M, N: او R

۱۱۹۳ در M, N: بر R

۱۱۹۴ از خامی M, N: در جان R

۱۱۹۵ بسوزد M: فروزد R: نسوزد N

۱۱۹۶ کردی به تیغ M, N: گشتی به کوی R

۱۱۹۷ مقتول M, N: مقبول R

۱۱۹۸ ریش R, N: ری M

۱۱۹۹ زخم M, N: رخم R

۱۲۰۰ کار R, N: گاز M

۱۲۰۱ ستاند بوسه و M, N: رباید بوسها R

۱۲۰۲ نهد R, M: نهند N

۱۲۰۳ پیامی N: به بازی R: پیایی M

۱۰۱۰	ترا این ^{۱۲۰۵} بی سر و پای نبودی	گرت معشوقه هرجایی نبودی
۱۰۱۱	اگر گوید که طبعم مهربان است	مکن باور که او یک سر ^{۱۲۰۶} زبان است
۱۰۱۲	از آنت می دهد هردم زبانی	که بستاند به افسوس از تو جانی
۱۰۱۳	ترا این بر کند باری که دلبر	به هر مجلس که باشد ^{۱۲۰۷} بر کند سر
۱۰۱۴	قلم را این سیه رویی از آن است	که هردم با گروهی هم زبان است
۱۰۱۵	از آن رو می رود گل را ز رخ آب	که در اغوشِ مستان می کند خواب
۱۰۱۶	ولی آن کو ^{۱۲۰۸} شد ^{۱۲۰۹} عشقِ اختیارش	ز فکرِ عشق با اینها چه کارش
۱۰۱۷	دلش ترکِ مرادِ خویش گوید ^{۱۲۱۰}	رضای دوست هر دم بیش جوید
۱۰۱۸	ولی ^{۱۲۱۱} سرگشتگان بسیار باشند	که جویایِ وصال ^{۱۲۱۲} یار باشند
۱۰۱۹	ولی تا دوست در بندِ کدام است	دلش را میلِ پیوندِ کدام است

R 36a

^{۱۲۰۴} نمایند M, R: نماند N

^{۱۲۰۵} این N, M: زین R

^{۱۲۰۶} او یک سر M, N: با او هم R

^{۱۲۰۷} باشد R, M: باشی N

^{۱۲۰۸} کو M, N: کو که R

^{۱۲۰۹} که شد R: برد N: بود M

^{۱۲۱۰} گوید M, N: جوید R

^{۱۲۱۱} ولی R: به می N: بلی M

^{۱۲۱۲} وصال M, N: مراد R

	۱۰۲۰	اگر صد عاشق از هر سو در آیند	به وصلِ دلبرش رغبت نمایند ^{۱۲۱۳}
M 448	۱۰۲۱	رضایِ دوست چون داند در آن نیست	به یارِ پاکِ دامنِ بد ^{۱۲۱۴} گمان نیست
	۱۰۲۲	چو بینی دوست را با خویشتن خوش	زبان از گفت و ^{۱۲۱۵} گویِ غیر درکش
	۱۰۲۳	مرا ^{۱۲۱۶} نیز از گرفتارانِ گیسو	هزاری ^{۱۲۱۷} هست سرگردان به هر سو ^{۱۲۱۸}
	۱۰۲۴	همه هندویِ این ^{۱۲۱۹} زلفِ سیاه‌اند	همه حیرانِ این رویِ چو ماه‌اند
	۱۰۲۵	به وصلِ جملگی هستند مایل	وز ایشانم به یک تن ^{۱۲۲۰} می کشد دل
	۱۰۲۶	که در عشقم بسی خونابه خوردست	لبِ زیر از ادب بالا نکردست
	۱۰۲۷	تو چون او می زنی در ^{۱۲۲۱} عاشقی دم	مگر کز ^{۱۲۲۲} یک شکم زادید ^{۱۲۲۳} با هم

^{۱۲۱۳} اگر صد عاشق از هر سو در آیند به وصلِ دلبرش رغبت نمایند M, N: R -

^{۱۲۱۴} بد M, R: N بر

^{۱۲۱۵} و M, N: R -

^{۱۲۱۶} مرا M, N: R

^{۱۲۱۷} هزاری M, N: هزاران R

^{۱۲۱۸} سو M, R: N مو

^{۱۲۱۹} این M, R: N آن

^{۱۲۲۰} تن M, R: N کس

^{۱۲۲۱} در M, R: N از

^{۱۲۲۲} کز M, R: N از

۱۰۲۸ برو با او بگو افسانه وصل که تا ۱۲۲۴ خواند ترا ۱۲۲۵ پروانه وصل

۱۰۲۹ اگر در ۱۲۲۶ آتش غم سوخت رختش بدین ۱۲۲۷ پروانه بر کن شمع بختش

۱۰۳۰ تو افسون محبت نیک دانی ۱۲۲۸ بدان ۱۲۲۹ شیرین عبارت‌ها که دانی

غزل ۱۲۳۰

R 36b ۱۰۳۱ بگو با آن وفاکش جفاکش ۱۲۳۱ که ای از طره‌ام کارت مشوش

۱۰۳۲ شد آن کز شوق رخسار و لبم بود ۱۲۳۲ ز چشم و دل تنبت در آب و آتش

۱۰۳۳ گذشت آن کز غمت ۱۲۳۳ می شد دمامد رخ زردت به خون دل منقش

۱۰۳۴ کنون وقت است اگر چون خط سبزم بر آیی ۱۲۳۴ با گل رخسار من خوش

۱۲۲۳ زاید N، M: ز اویت R

۱۲۲۴ تا R، M: N -

۱۲۲۵ خواند ترا R، M: خواند آن گهت N

۱۲۲۶ در R، N: زان M

۱۲۲۷ بدین N، M: به این R

۱۲۲۸ دانی R، M: خوانی N

۱۲۲۹ بدان N، M: بر آن R

۱۲۳۰ غزل R، N: M -

۱۲۳۱ جفاکش N، M: جفاکش R

۱۲۳۲ لبم بود N، M: بت من R

۱۲۳۳ غمت N، M: غمش R

۱۲۳۴ بر آیی N، M: بر آید R

۱۰۳۵ ز یاران بر محک زد^{۱۲۳۵} عشق بازی ترا نقدِ محبت بود بی غش M 449

۱۰۳۶ هر آن کو تیر^{۱۲۳۶} غم را جان^{۱۲۳۷} سپر کرد به کیشِ عشق نتوان^{۱۲۳۸} کرد ترکش

۱۰۳۷ بسی بارِ غمِ عشقم کشیدی کنون^{۱۲۳۹} زلفم بگیر و خوش فرو کش

خلاصه سخن^{۱۲۴۰}

۱۰۳۸ چو کردی زخمِ خار^{۱۲۴۱} غم تحمل به صد شادی ز باغِ وصل چین^{۱۲۴۲} گل

آمدنِ پروانه پیشِ عاشق و آوردنِ مژده وصال^{۱۲۴۳}

۱۰۳۹ چو آن مجلس نشین شمعِ طرازم به خلوت گفت با پروانه رازم^{۱۲۴۴}

۱۰۴۰ دلِ پروانه را پروایِ من شد که با آرامِ جانم هم سخن شد

۱۰۴۱ عنایت نامه یاران^{۱۲۴۵} ز بر کرد به سر وقتِ منِ عاشق^{۱۲۴۶} گذر کرد^{۱۲۴۷}

۱۲۳۵ زد M: R, N

۱۲۳۶ تیر M, N: پیش R

۱۲۳۷ غم را جان M, N: غم جان را R

۱۲۳۸ نتوان M, N: R -

۱۲۳۹ کنون M, N: سر R

۱۲۴۰ خلاصه سخن M, N: R -

۱۲۴۱ خار M, N: بار R

۱۲۴۲ چین R: چمن M, N

۱۲۴۳ آمدنِ پروانه پیشِ عاشق و آوردنِ مژده وصال M: N, R -

۱۲۴۴ رازم M, N: بازم R

	پیام یارِ مهوش پیشم آورد	مداوای درونِ ریشم آورد	۱۰۴۲
	ز یمن ^{۱۲۴۸} آن همایون بال گشتم	به پیغامش همایون فال گشتم ^{۱۲۴۹}	۱۰۴۳
	حکایت‌های مهرآمیز می گفت	مقالتهای شوق‌انگیز می گفت	۱۰۴۴
	که خوش می باش که آن معشوقِ طَناز	طریقِ مهربانی کرد آغاز	۱۰۴۵
R 37a	ز نو خواهد وفا را عهد بستن	نخواهد بعد از این پیمان شکستن	۱۰۴۶
	ز دولت شمع کارت در ^{۱۲۵۰} گرفتست	که محبوبت وفا از سر گرفتست ^{۱۲۵۱}	۱۰۴۷
M 450	اگر ^{۱۲۵۲} وقتی دهانش ^{۱۲۵۳} داد دشنام	مگو هیچش که خواهد ^{۱۲۵۴} دادنت کام	۱۰۴۸
R 37b	و گر ^{۱۲۵۵} روزی لبش خونت مکیدست	حلالش باد چون دم در کشیدست	۱۰۴۹
	اگر حالت ز حال او تباه است	تورا روزی چوماش عنبرخواه است ^{۱۲۵۶}	۱۰۵۰

^{۱۲۴۵} یاران N: جانان M

^{۱۲۴۶} عاشق N: حیران M

^{۱۲۴۷} عنایت نامه یاران ز بر کرد به سر وقت من عاشق گذر کرد M, N: R -

^{۱۲۴۸} ز یمن N: زمین M

^{۱۲۴۹} زمین آن همایون بال گشتم به پیغامش همایون فال گشتم M, N: R -

^{۱۲۵۰} در R, N: بر M

^{۱۲۵۱} گرفتست M, N: اگر وقتی دهانش داد دشنام مگو هیچش که خواهد دادنت کام R

^{۱۲۵۲} اگر R, N: گرت M

^{۱۲۵۳} دهانش M, N: دهانت R

^{۱۲۵۴} خواهد M, N: خواهدت R

^{۱۲۵۵} و گر R, M: اگر N

۱۰۵۱	و گر کردی شبی فریاد و زاری	به فریادت رسید آن نوحه ^{۱۲۵۷} کاری
۱۰۵۲	که بختِ خفته‌ات زان ناله و آه	سر از خوابِ گران بر داشت ناگاه ^{۱۲۵۸}
۱۰۵۳	سرشکت گریزد از دیده‌ خوابی	به رویِ کارت او ^{۱۲۵۹} آورد آبی ^{۱۲۶۰}
۱۰۵۴	بهل گر بر جگر آبت نماندست	که آن شب ^{۱۲۶۱} آتش شوق نشاندست ^{۱۲۶۲}
۱۰۵۵	کسی کز عشق خواری بر نتابد	دلش زوقِ محبت در نیابد N275b
۱۰۵۶	نخست از وصلِ او زوقی ^{۱۲۶۳} نباشد	که ^{۱۲۶۴} وصلِ دوست بی ^{۱۲۶۵} زوقی نباشد ^{۱۲۶۶}
۱۰۵۷	قماشِ وصل را در حلقه‌ جان	نباشد قیمتی بی داغ هجران

۱۲۵۶ اگر حالت ز حال او تباه است تو را روزی چو ماهش عذر خواه است M: N - R

۱۲۵۷ آن نوحه R: N - M

۱۲۵۸ که بخت خفته ات زان ناله و آه سر از خواب گران بر داشت ناگاه R: N: بهل گر بر جگر آبت نماندست که آن لب آتش

شوق نشاندست M

۱۲۵۹ کارت او R: کار باز N

۱۲۶۰ سرشکت گریزد از دیده خوابی بروی کارت او آورد آبی R: N: که بخت خفته ات زان ناله و آه سر از خواب گران بر داشت

ناگاه M

۱۲۶۱ شب R: آب N

۱۲۶۲ بهل گر بر جگر آبت نماندست که آن شب آتش شوق نشاندست R: N: سرشکت گریزد از دیده آبی به روی کارت او آورد

آبی M

۱۲۶۳ زوقی R: شوقی M

۱۲۶۴ که R: M -

۱۲۶۵ بی R: را M

۱۲۶۶ تحست از وصل او زوقی نباشد که وصل دوست بی زوقی نباشد R: M - N

۱۰۵۸	بباید مدتی هجران کشیدن	و زان بس دامنِ جانان کشیدن ^{۱۲۶۷}
۱۰۵۹	تو نیز از مدتی دوری ^{۱۲۶۸} کشیدی	وطن در کویِ مهجوران ^{۱۲۶۹} گزیدی ^{۱۲۷۰}
۱۰۶۰	به کنج وصل خواهی آرמידن	به کام خویشان خواهی رسیدن
۱۰۶۱	اگر زین بیش دوری دیدی از یار	حدیثِ رفته را از یاد بگذار ^{۱۲۷۱}
۱۰۶۲	نمی باید حدیثِ رفته گفتن	که لایق نیست در سفته ^{۱۲۷۲} سفتن ^{۱۲۷۳}
۱۰۶۳	نهالِ صبر اگر در دل نشاندی	ز بهرِ خویشان تخمی فشانندی
۱۰۶۴	کنون وقت است که آن شاخ برومند	کند با دوحه مقصود پیوند
۱۰۶۵	و زان پیوند در باغِ توصل	ترا بر شاخ ^{۱۲۷۴} دولت بشکفد گل ^{۱۲۷۵}
۱۰۶۶	ز عشق این غم که من دارم ترا نیست	که یارت همچو یارم بی وفا نیست

M 451

^{۱۲۶۷} و زان بس دامنِ جانان کشیدن N، M: وطن در کویِ مهجوران گزیدن R

^{۱۲۶۸} دوری N، M: هجران R

^{۱۲۶۹} مهجوران M: محبوبی N

^{۱۲۷۰} وطن در کویِ مهجوران گزیدی N، M: بلا و درد رنجوری بدیدی R

^{۱۲۷۱} بگذار R، M: مگذار N

^{۱۲۷۲} در سفته N: سر سینه M

^{۱۲۷۳} نمی باید حدیثِ رفته گفتن که لایق نیست در سفته سفتن N، M: R -

^{۱۲۷۴} بر شاخ N: در باغ M

^{۱۲۷۵} و زان پیوند در باغِ توصل ترا بر شاخ دولت بشکفد گل N، M: R -

۱۰۶۷	مرا این حاصل است از دلبرِ خویش	که او سوزد مرا من میرمش بیش	R 38a
۱۰۶۸	ترا از دوست پیغامِ وصال است	که مهرِ نامه‌ات نام ^{۱۲۷۶} وصال است ^{۱۲۷۷}	
۱۰۶۹	تو گر در ^{۱۲۷۸} دوری یاری مشویش	من از ^{۱۲۷۹} نزدیکِ یارم دل در ^{۱۲۸۰} آتش	
۱۰۷۰	چو از پروانه کردم این سخن گوش	بهوش آمد روانِ رفته از هوش ^{۱۲۸۱}	
۱۰۷۱	پیامش چون ^{۱۲۸۲} نشانِ راستی داشت	دلم نیز این سخن ^{۱۲۸۳} را راست پنداشت	
۱۰۷۲	بلی قولِ دروغ از راست پیداست	حدیثِ راست را در دل اثرهاست	
۱۰۷۳	شدم خوش دل به تشریف ^{۱۲۸۴} خطایش	زدم نیرنگِ تحریرِ جوابش	
۱۰۷۴	سرشک و خونِ دل با هم سرشتم	جوابِ نامهٔ جانان نوشتم	

در صفتِ بهار و پیغام رسانیدن^{۱۲۸۵} گل پیشِ محبوب از زبانِ محب^{۱۲۸۶}

^{۱۲۷۶} نام: M مهر R

^{۱۲۷۷} ترا از دوست پیغام وصال است که مهر نامه ات نام وصال است R, M: N

^{۱۲۷۸} در N, M: از R

^{۱۲۷۹} من از N, M: R -

^{۱۲۸۰} در N, M: بر R

^{۱۲۸۱} چو از پروانه کردم این سخن گوش بهوش آمد روان رفته از هوش R, N: M -

^{۱۲۸۲} پیامش چون N: چو پیغامش M: بیاضش چون R

^{۱۲۸۳} سخن R, N: M -

^{۱۲۸۴} به تشریف R, N: ز تقریر M

^{۱۲۸۵} رسانیدن N: فرستادن R

	۱۰۷۵	چو زلفِ سنبل شب شد سمن‌گون	ز عکس روضه‌الانوار گردون ^{۱۲۸۷}
	۱۰۷۶	ریاضِ چرخ را دیدم ^{۱۲۸۸} سراسر ^{۱۲۸۹}	ز انجم چون چراغِ دل ^{۱۲۹۰} منور
	۱۰۷۷	شده باغِ فلک یک سر شکوفه	فروزان زهره‌ای ^{۱۲۹۱} از هر شکوفه ^{۱۲۹۲}
M 452	۱۰۷۸	بدین نیلوفری باغ از جوانب	هزاران نرگس از اجرامِ ثاقب ^{۱۲۹۳}
	۱۰۷۹	ز سبزیِ آسمان رنگین چمن بود	میان سبزه مه سیمین سمن ^{۱۲۹۴} بود
	۱۰۸۰	سمن چون رخ میانِ سبزه بنهفت	گلِ سرخ از کنارِ سبزه بشگفت
R 38b	۱۰۸۱	در آن حالت ^{۱۲۹۵} گذر کردم به باغی	که می افروخت از هر گل چراغی
	۱۰۸۲	گلِ باغِ زمینم در نظر بود	گلِ بستانِ چرخم ^{۱۲۹۶} در ^{۱۲۹۷} گذر بود

^{۱۲۸۶} در صفت بهار و پیغام فرستادن گل پیش محبوب از زبان محب R, N: - M

^{۱۲۸۷} ز عکس روضه‌الانوار گردون R, N: ریاض چرخ را دیدم سراسر M

^{۱۲۸۸} دیدم N, M: دید R

^{۱۲۸۹} ریاض چرخ را دیدم سراسر R, N: ز عکس روضه‌الانوار گردون M

^{۱۲۹۰} دل R, N: گل M

^{۱۲۹۱} زهره‌ای R: نرگسی N: زهره M

^{۱۲۹۲} شکوفه R, N: شکوفه بدین باغ فلک یک سر شکوفه فروزان زهره از هر شکوفه M

^{۱۲۹۳} بدین نیلوفری باغ از جوانب هزاران نرگس از اجرامِ ثاقب R, M: - N

^{۱۲۹۴} سمن R, N: بدن M

^{۱۲۹۵} حالت R, M: ساعت N

^{۱۲۹۶} بستان چرخم N, M: باغ سپهرم R

۱۰۸۳	به روی هر دو گل ^{۱۲۹۸} مانند بلبِل	نظر می باختم بر ^{۱۲۹۹} رویِ یک ^{۱۳۰۰} گل
۱۰۸۴	ز حسن ^{۱۳۰۱} هر دو گل آمد شگفتم	چو بلبِل با دلِ آشفته گفتم
۱۰۸۵	کزین ^{۱۳۰۲} گله‌ها که گیتی پروراند	کدامین گل به روی دوست ماند
۱۰۸۶	به بویش با کدامین گل نشینم	به دل مهرِ کدامین گل گزینم
۱۰۸۷	ولی چون من چنین جویایی آبم	کجا سیراب گرداند سرابم
۱۰۸۸	به رنگین عارضِ زیبا نگارم	که برگی ^{۱۳۰۳} بی گلِ رویش ندارم
۱۰۸۹	گلِ باغِ فلک باری نمی ^{۱۳۰۴} ماند	و گر می ماند بیسیاری نمی ماند
۱۰۹۰	میانِ هر دو گل فرقی عیان بود	تفاوت از زمین تا آسمان بود
۱۰۹۱	چو زان گل هیچ کارم بر نیامد	ز پایِ شوقِ خارم بر نیامد
۱۰۹۲	از او چون غنچه دامن در کشیدم	که در ^{۱۳۰۵} وی آنچه می جستم ندیدم

M 453

^{۱۲۹۷} در M, R: بر N

^{۱۲۹۸} هر دو گل N, M: هر گلی R

^{۱۲۹۹} بر N, M: با R

^{۱۳۰۰} یکی M, R: هر N

^{۱۳۰۱} حسن N, M: روی R

^{۱۳۰۲} کزین M, R: که این N

^{۱۳۰۳} برگی M, R: برگی که N

^{۱۳۰۴} نمی N, M: به من R

۱۰۹۳	به یادِ عارضِ آن عنبرین موی	نهادم بر گلِ باغِ زمین روی	
۱۰۹۴	در اوراقش نظر کردم زمانی	مگر کز ^{۱۳۰۶} یارِ خود یابم نشانی	
۱۰۹۵	شمارِ عشق از آن دفتر گرفتم	حسابِ نقدِ ^{۱۳۰۷} حسن ^{۱۳۰۸} از سر گرفتم	
R 39a	۱۰۹۶	وجوهِ حسن تا پیدا نکردم	از آن اوراقِ سر بالا نکردم
۱۰۹۷	به امعانِ ^{۱۳۰۹} نظر بی ^{۱۳۱۰} نوکِ خامه	نوشتم حسنِ گل ^{۱۳۱۱} را روزنامه	
۱۰۹۸	ز وجهش اندکی دیدم نه بسیار	که بودش نسبتی با ^{۱۳۱۲} عارضِ یار	
۱۰۹۹	ولی آن کس که از معنی نشان جوست	کجا دارد جمالِ عارضی دوست ^{۱۳۱۳}	
۱۱۰۰	به چشمش حسنِ عارض در نیاید	که حسنِ عارضی چندان نیاید ^{۱۳۱۴}	
۱۱۰۱	به وجهِ دیگر آن جا نکته‌ای هست	بگویم چون معانی می دهد دست	

۱۳۰۵ در N، M: از R

۱۳۰۶ کز N، M: از R

۱۳۰۷ نقد R، M: نقد و N

۱۳۰۸ حسن M: جنس R، N

۱۳۰۹ به امعان R، N: به امکان M

۱۳۱۰ بی R، M: از N

۱۳۱۱ گل N، M: - R

۱۳۱۲ که بودش نسبتی با R، M: کجا دارد جمال N

۱۳۱۳ ولی آن کس که از معنی نشان جوست کجا دارد جمالِ عارضی دوست R، M: - N

۱۳۱۴ نیاید N، M: نیاید R

	۱۱۰۲	نبینی آن که نخل از موم ^{۱۳۱۵} سازند	به بوی ^{۱۳۱۶} گل به رویش ^{۱۳۱۷} عشق بازند
	۱۱۰۳	اگر بوی از او نتوان شنیدن	توان رنگی به نقد ^{۱۳۱۸} از دور دیدن
	۱۱۰۴	چو ^{۱۳۱۹} کردم با خود این معنی به تخیل	به یادش رخ نهادم بر رخ گل
	۱۱۰۵	بدو گفتم که این رنگ از که داری	که هم رنگ گل رخسار یاری
	۱۱۰۶	به گفتا روز و شب در بزم یارم	ز خوان ^{۱۳۲۰} وصل او صد برگ ^{۱۳۲۱} دارم
M 454	۱۱۰۷	ز بس که آن ماه در رویم ^{۱۳۲۲} نظر کرد	جمال حسن او در من اثر کرد
	۱۱۰۸	در آن کس بوی یاری بیش باشد	که او هم رنگ یار خویش باشد
	۱۱۰۹	چو دانستم که در بزم دلارام	به وقت عیش بر کف می نهد جام
	۱۱۱۰	به روی دوست جان می پروراند	نگارم بر کنارش می نشاند
R 39b N276a	۱۱۱۱	همه راز دل از بسیار و اندک	نهادم در میان با او یکایک

^{۱۳۱۵} نخل از موم M, N: موم از نخل R

^{۱۳۱۶} بوی M, R: روی N

^{۱۳۱۷} رویش M, R: بپویش N

^{۱۳۱۸} نقد M, N: تند R

^{۱۳۱۹} چو M, R: چون N

^{۱۳۲۰} خوان M, N: خون R

^{۱۳۲۱} برگ M, N: رنگ R

^{۱۳۲۲} در رویم M, R: رویم در N

۱۱۱۲	بدو گفتم که ای شاهِ ریاحین	مَشامِ عالم از بوی تو مشکین
۱۱۱۳	گهت بر فرقِ تاجِ لعل فام است	گهی فیروزه گون تخت مقام است
۱۱۱۴	چو شاهان بر فرازِ تختِ ^{۱۳۲۳} زنگار	ز خرگه می دهی هر صبحگه بار ^{۱۳۲۴}
۱۱۱۵	صبا فراشِ زنگاری بساط است	فلک ^{۱۳۲۵} را تب خورِ گل گون سِماط است
۱۱۱۶	قبایی غنچه آمد بر قدت چست	دلِ بلبل شد از عشقِ رخت سست
۱۱۱۷	تو خورشیدِ سپهرِ بوستانی	از آن رو شد لباسِ آسمانی ^{۱۳۲۶}
۱۱۱۸	ز برجِ غنچه چون بر می زنی سر	چمن ^{۱۳۲۷} می گردد از رویت منور ^{۱۳۲۸}
۱۱۱۹	نسیمت عود سوزی می نماید	رخت بستان فروزی می نماند
۱۱۲۰	ز عشقت بلبلان را گفت و گو نیست	ز حسنت بوستان را رنگ و بو نیست
۱۱۲۱	ز رنگت اهلِ صورت خوش بر آیند	سرودِ نازکِ رنگین سر آیند ^{۱۳۲۹} ، ^{۱۳۳۰}

C214a

^{۱۳۲۳} تخت M، N: چرخ R

^{۱۳۲۴} ز خر که می دهی هر صبحگه بار M، N: دمی هر صبحگه بر پیشگه بار R

^{۱۳۲۵} فلک R، N: چمن M

^{۱۳۲۶} چو رخ بنهفت در مشکات مشکین آسمانی M، N، R: C -

^{۱۳۲۷} چمن C، N، M: کمین R

^{۱۳۲۸} رویت منور C، N، M: بویت معطر R

^{۱۳۲۹} سرود نازک رنگین سر آیند M، N: ز بویت اهل معنی جان فزاید C

^{۱۳۳۰} ز عشقت بلبلان را گفت و گو نیست ... سر آیند M، N، C: R -

	۱۱۲۲	هزارت مطرب شیرین زبانت	که هر یک وقت دستان داستان است ^{۱۳۳۱}
M 455	۱۱۲۳	همه شب گرد خرگاهت بر آیند ^{۱۳۳۲}	ز بویت اهل معنی جان فزاید ^{۱۳۳۳}
	۱۱۲۴	ترا از لاله و نرگس دو سافی است	که در بزم تو دور ^{۱۳۳۴} هر دو باقی است ^{۱۳۳۵}
	۱۱۲۵	به جام لعل گون و ساغر زر	همی گیرند هر دم دوری ^{۱۳۳۶} از سر ^{۱۳۳۷}
	۱۱۲۶	که آن مطرب ترنم می سراید	که این ساقی تبسم می نماید
	۱۱۲۷	تو ز آن دایم دهان پر خنده ^{۱۳۳۸} داری	که با خود ساقی و گوینده داری
	۱۱۲۸	به شادی می گذاری عمر باقی	به بانگ مطرب و دیدار ساقی
	۱۱۲۹	نداری جز نشاط و لهو پیشه	از آن وقت تو خوش باشد همیشه
R 40a	۱۱۳۰	بسی زر ^{۱۳۳۹} گنجه را در ^{۱۳۴۰} زیر دامن	ز چشم خورده بینان بود پنهان

^{۱۳۳۱} هزارت مطرب شیرین زبانت که هر یک وقت دستان داستان است C: M, N, R

^{۱۳۳۲} همه شب گرد خرگاهت بر آیند M, C: N, R

^{۱۳۳۳} ز بویت اهل معنی جان فزاید M: سرود نازک و رنگین سر آیند C: N, R

^{۱۳۳۴} دور M: روز C

^{۱۳۳۵} ترا از لاله و نرگس دو سافی است که در بزم تو روز هر دو باقی است M, C: N, R

^{۱۳۳۶} هر دم دوری C: دوری هر دو N: هر دو دور M

^{۱۳۳۷} سر C, R, N: سر هزارت مطرب شیرین زبانت که هر یک وقت دستان و داستان است M

^{۱۳۳۸} پر خنده M, N, R: فرخنده C

^{۱۳۳۹} زر M, N: زر R

^{۱۳۴۰} را در N, R: داری M

۱۱۳۱	به یک دم مهر از آن زر بر گزفتی	بساط سبزه ^{۱۳۴۱} را در زر گزفتی
۱۱۳۲	نهادی با خریفان در میانش	بر افشاندی به روی دوستانش
۱۱۳۳	ترا تا ^{۱۳۴۲} بود بر سر تاج یاقوت	دلت می یافت هر دم ز آن فرح قوت
۱۱۳۴	چو با زر گشت یاقوتت مرگب	فرح در طبع داری خنده در لب
۱۱۳۵	لبالب کام صبح از خنده زان است	که او را همچو گل زر در دهان است
۱۱۳۶	از آن باشد دهان شمع خندان	که دارد ریزه ^{۱۳۴۳} زر زیر دامن ^{۱۳۴۴} ، ^{۱۳۴۵}
۱۱۳۷	چو زلف یار عنبر بویی ای گل	چو لعل دوست خندان رویی ای گل ^{۱۳۴۶}
۱۱۳۸	سحر چون ریزد از روی تو شبم	ز وجه نازکی روی تو آن دم
۱۱۳۹	به گل گون عارض ^{۱۳۴۷} معشوق ^{۱۳۴۸} ماند	که تاب می عرق بر روی ^{۱۳۴۹} دواند ^{۱۳۵۰}

^{۱۳۴۱} سبزه R، M: سرو N

^{۱۳۴۲} تا R، N: خود M

^{۱۳۴۳} ریزه R، M: بدره N

^{۱۳۴۴} دامن R، N: دندان M

^{۱۳۴۵} بسی زر گنجه را در زیر دامن زیر دامن R، N، M: C-

^{۱۳۴۶} چو زلف یار عنبر بوی ای گل چو لعل دوست خندان رویی ای گل R، N: C -

^{۱۳۴۷} عارض C، N: عارضش R

^{۱۳۴۸} معشوق R، C: معشوقه N

^{۱۳۴۹} بر روی C: بر وی N: پروین R

^{۱۳۵۰} دواند C، N: چکاند R

	۱۱۴۰	تراهرشب ^{۱۳۵۱} لب ^{۱۳۵۲} آبیست ^{۱۳۵۳} منزل	تراهر دم به سویی ^{۱۳۵۴} می کشد دل
	۱۱۴۱	مگر هم دستۀ آن لاله ^{۱۳۵۵} رویی	که منزل بر کنار آب جویی
	۱۱۴۲	به آبت می کشد ^{۱۳۵۶} خاطر خنک آب	که هر شب در ^{۱۳۵۷} کنارش می کنی خواب
	۱۱۴۳	از آن روشن بود هر صبح کارش	که یاری چون تو خیزد از کنارش
	۱۱۴۴	مرا نیز از هوای لاله رویی	ز هر چشمی روان گشتست جویی
R 40b	۱۱۴۵	که چون ^{۱۳۵۸} چشم ^{۱۳۵۹} سرایی را ^{۱۳۶۰} گزیند	دمی بر گوشۀ چشم نشیند
C 214b	۱۱۴۶	من و تو هر دو داریم از هوا بوی	بیا هم رنگِ ما باش ای هوا جوی
	۱۱۴۷	مرا هر لحظه بر فرق از هوا خاک ^{۱۳۶۱}	تراهر دم گریبان از هوا چاک ^{۱۳۶۲}

۱۳۵۱ شب N, R: دم C

۱۳۵۲ لب N, C: سر R

۱۳۵۳ آبیست N, R: آبت C

۱۳۵۴ سویی R, C: کویی N

۱۳۵۵ لاله N, C: ماه R

۱۳۵۶ کشد N, R: کنند C

۱۳۵۷ در N, C: بر R

۱۳۵۸ که چون R: اگر N: که گر C

۱۳۵۹ چشم R, N: سروم C

۱۳۶۰ را N, R: می C

۱۳۶۱ مرا هر لحظه بر فرق از هوا خاک N, R: تراهر دم گریبان از هوا چاک C

۱۳۶۲ تراهر دم گریبان از هوا چاک N, R: مرا هر لحظه بر فرق از هوا خاک C

۱۱۴۸	ولی باشد ترا وقت از هوا خوش	مرا جان از هوا باشد در آتش
۱۱۴۹	مرا هست از هوا جان رفته بر ^{۱۳۶۳} سر	ترا هست از هوا دامن پر از زر
۱۱۵۰	دلم را ^{۱۳۶۴} تا هوا دامن گرفتست	مرا هر دم گلی دیگر شگفتست
۱۱۵۱	و زان گل باد مقصودم به حسنت	ولی خار غمم در پا شکست ^{۱۳۶۵}
۱۱۵۲	تو باری در سرا بستان ^{۱۳۶۶} یارم	که صد خار از گلشن در دیده دارم
۱۱۵۳	به مجلس می توانی خوش ^{۱۳۶۷} نشستن	مرا ^{۱۳۶۸} امید ^{۱۳۶۹} باید در تو بستن
۱۱۵۴	که چون گل رویم ^{۱۳۷۰} از می ^{۱۳۷۱} خوش برآید	عقیقش در سخن گوهر نماید
۱۱۵۵	حدیثی از من عاشق چو بلبل	بگویی چون صبا در گوش آن گل

غزل

۱۱۵۶	که ای گل دسته باغ جوانی	چراغ افروز ^{۱۳۷۲} بزم ^{۱۳۷۳} زندگانی

^{۱۳۶۳} بر R, N: در C

^{۱۳۶۴} را N, C: - R

^{۱۳۶۵} و زان گل باد مقصودم به حسنت ولی خار غمم در پا شکست C: - R, N

^{۱۳۶۶} در سرا بستان R, N: سر بر آ بستان C

^{۱۳۶۷} می توانی خوش C, N: خوش توانی تو R

^{۱۳۶۸} مرا R, C: چرا N

^{۱۳۶۹} امید R, N: او مید C

^{۱۳۷۰} که چون گل رویم R, C: چو گل روی من N

^{۱۳۷۱} می R, N: من C

	۱۱۵۷	هنوزم در وفایی آزمایی	هنوزم در صبوری می نشانی
	۱۱۵۸	ندانم تا به کی در گوش آن کو	ز بر دارد کتابِ مهربانی ^{۱۳۷۴}
	۱۱۵۹	فسوس انگیز لفظی چند گویی	فسون آمیز ^{۱۳۷۵} حرفی چند خوانی ^{۱۳۷۶}
R 41a	۱۱۶۰	چو بی قربت پیام می ^{۱۳۷۷} فرستی	میان قند زهری می چشانی
	۱۱۶۱	امیدی می دهی گه گاه ما را	به وصلِ خویش و ^{۱۳۷۸} جانی می ستانی
	۱۱۶۲	همه وقت این توانای نباشد	سویِ ابنِ نضوح ار می توانی
		خلاصه سخن ^{۱۳۷۹}	
C 215 a	۱۱۶۳	شتابِ عمر بین ای عمر بشتاب	دمی کز ^{۱۳۸۰} عمر او باقیست در یاب
		آمدنِ گل پیشِ محبوب و آوردنِ پیغامِ محب و طیرگی با گل ^{۱۳۸۱} ، ^{۱۳۸۲}	

^{۱۳۷۲} افروز R، N: افزون C

^{۱۳۷۳} بزم R، N: باغ C

^{۱۳۷۴} ندانم تا به کی در گوش آن کو ز بر دارد کتابِ مهربانی N، C: - R

^{۱۳۷۵} فسون آمیز R، N: فسوس انگیز C

^{۱۳۷۶} خوانی N، R: خوانی چو زلفم را کشی هر دم به هرسوی رگ جان بگسلد او را به هر سوی C

^{۱۳۷۷} می C، N: من R

^{۱۳۷۸} و C، N: - R

^{۱۳۷۹} خلاصه سخن R: مثنوی C: - N

^{۱۳۸۰} کز R، N: که C

^{۱۳۸۱} و طیرکی با گل R: - N

^{۱۳۸۲} آمدنِ گل پیشِ محبوب و آوردنِ پیغامِ محب و طیرکی با گل R، N: پیغام رساندن گل از زبان محب پیشِ محبوب C

	۱۱۶۴	بسی زین قصّه با گل یاد کردم	بدین افسانه اش بر باد کردم
N276b	۱۱۶۵	چو خسرو شد سوارِ اسب ^{۱۳۸۳} چوپین	به عزمِ حضرتِ آن جان ^{۱۳۸۴} شیرین
	۱۱۶۶	به منزلگاهِ سروم ^{۱۳۸۵} سر بر آورد	چو رویش دید ^{۱۳۸۶} سروم سر در ^{۱۳۸۷} آورد
	۱۱۶۷	بساطِ بزمِ یارم را ^{۱۳۸۸} ز ^{۱۳۸۹} شبنم	پراز عقدِ گهر می کرد هر دم
	۱۱۶۸	ز رقت بود چون چشمم سحر خیز ^{۱۳۹۰}	از آن در بزم ^{۱۳۹۱} یارم شد گهر ریز
	۱۱۶۹	قبول ^{۱۳۹۲} آن که ^{۱۳۹۳} پیشِ دوست ^{۱۳۹۴} ره یافت	ز آثارِ فتوحِ صبحگه یافت ^{۱۳۹۵}
	۱۱۷۰	فتوحِ غیبِ بیش از آفتاب است	چه داند آن که او مشغول ^{۱۳۹۶} خواب است ^{۱۳۹۷}

۱۳۸۳ اسب R، C: از اسب N

۱۳۸۴ جان R، N: یار C

۱۳۸۵ سروم R، C: صبرم N

۱۳۸۶ دید R، N: دید و C

۱۳۸۷ در R، N: بر C

۱۳۸۸ یارم را C، N: یار R

۱۳۸۹ ز C: از ژاله R: به N

۱۳۹۰ سحر خیز R، N: گهر ریز C

۱۳۹۱ بزم R، C: چشم N

۱۳۹۲ قبول R، C: قبولی N

۱۳۹۳ آن که R: کو به N: آنک C

۱۳۹۴ دوست C، N: یار R

۱۳۹۵ قبول آن که پیش دوست ره یافت ز آثار فتوح صبحگه یافت R، N: فتوح غیب پیش از آفتاب است چه داند آن که او مشغول

خواب است C

۱۱۷۱	چو ^{۱۳۹۸} پیشِ دوست رخ مالید ^{۱۳۹۹} بر خاک	بگفتش نکته‌ای زین جانِ غمناک
۱۱۷۲	که این ^{۱۴۰۰} بیچاره می میرد ز عشقت	ولی دل بر نمی گیرد ز عشقت
۱۱۷۳	تو نیز آخر درآ از راهِ انصاف	که از انصاف دایم ^{۱۴۰۱} می زنی لاف
۱۱۷۴	اگر خطی نویسی در خطابش	خطا باشد چرا ^{۱۴۰۲} گویی صوابش
۱۱۷۵	که آن خط می دهد فتوی به خورش	ز یادت می کند سوز ^{۱۴۰۳} درونش
۱۱۷۶	ز پیغام تو کارش کی گشاید	که پیغام تو شوقش می فزاید
۱۱۷۷	کسی کو را ^{۱۴۰۴} سر پیوند باشد	به پیغامی کجا خرسند باشد
۱۱۷۸	مگو ^{۱۴۰۵} با تشنه ذکر آب کوثر	چو ^{۱۴۰۶} گفتی بایدش کردن دهان ^{۱۴۰۷} تر

۱۳۹۶ مشغول R، C: معشوق N

۱۳۹۷ فتوح غیب بیش از آفتاب است چه داند آن که او مشغول خواب است R، N: قبول آنک پیش دوست ره یافت ز آثار فتوح

صبحگاه یافت C

۱۳۹۸ چو R، N: به C

۱۳۹۹ مالید C، N: بنهاد R

۱۴۰۰ این R، C: آن N

۱۴۰۱ دایم R، N: داری C

۱۴۰۲ چرا C، N: اگر R

۱۴۰۳ سوز R، N: زوق C

۱۴۰۴ کو را R، N: کاو C

۱۴۰۵ مگو R، C: اگر N

۱۱۷۹	به قلش آن ^{۱۴۰۸} دو ^{۱۴۰۹} لب یک لفظ دشنام	هزاران پی به از صد نامه ^{۱۴۱۰} پیغام
۱۱۸۰	ز دست ^{۱۴۱۱} زهر قاتل در دهانش	به از شکر ز دست دیگرانش
۱۱۸۱	مکش لب تشنگان را در بیابان	که داری در لب لعل آب حیوان
۱۱۸۲	چه ریزی زهر غم در کام عشاق	که داری در عقیقین حقّه تریاق
۱۱۸۳	چو برد این قصّه با ^{۱۴۱۲} جانان به سر گل	به ^{۱۴۱۳} تندى غنچه اش زد بانگ بر گل
۱۱۸۴	که ای شوخ دهان ^{۱۴۱۴} از ^{۱۴۱۵} هم دریده	زبانست از قفا بیرون کشیده ^{۱۴۱۶}
۱۱۸۵	ز رعنائی به هر دستی فتاده	ز نرمی زیر هر مستی فتاده ^{۱۴۱۷}
۱۱۸۶	ز رویت ^{۱۴۱۸} در مجالس آب رفته	مصاحب بوده با هرکس دو هفته ^{۱۴۱۹}

۱۴۰۶ چو R، C: به N

۱۴۰۷ دهان R، N: دهن C

۱۴۰۸ آن R: زان C: زین N

۱۴۰۹ دو R، N: C -

۱۴۱۰ نامه N، C: گونه R

۱۴۱۱ دست N، C: دست R

۱۴۱۲ با R، C: N -

۱۴۱۳ به N، C: ز R

۱۴۱۴ دهان R، N: زبان C

۱۴۱۵ از N، C: در R

۱۴۱۶ زبانست از قفا بیرون کشیده N، C: ز نرمی زیر هر مستی فتاده R

۱۴۱۷ ز رعنائی به هر دستی فتاده ز نرمی زیر هر مستی فتاده N، C: R -

۱۱۸۷	کجا آیین مستوری گزینی	که با مستان به مجلس می نشینی
۱۱۸۸	چو از نزدیک این مستان نه‌ای دور	چرا گه قحبه باشی گاه مستور ^{۱۴۲۰}
۱۱۸۹	چو ^{۱۴۲۱} مستان ترک آیین حیا کن ^{۱۴۲۲}	طریق قحبه مستوری رها کن ^{۱۴۲۳}
R 42a	اگر با نسبت آل عبایی	چرا در بزم مستان خوش بر آیی
۱۱۹۱	ترا اصحاب مجلس دسته خوانند	ترا آل عبا خرچسته خوانند ^{۱۴۲۴}
۱۱۹۲	مکن دعوی ^{۱۴۲۵} که شاه حسن ^{۱۴۲۶} باغم	مپز سودا که عطر هر دماغم
۱۱۹۳	دماغ از نکه‌ت خالی ز کامست	که بویت موجب رنج ز کامست
۱۱۹۴	به بستان زیر بیدت می نشانند	به سر بالای خارت می دوانند
۱۱۹۵	چه سود ار باشدت صد کیسه پر ^{۱۴۲۷} زر	که داری خرقة صد پاره در بر

۱۴۱۸ ز رویت N: زویت R

۱۴۱۹ ز رویت در مجالس آب رفته مصاحب بوده با هرکس دو هفته R, N: - C

۱۴۲۰ چو از نزدیک این مستان نه‌ای دور چرا گه قحبه باشی گاه مستور C, N: - R

۱۴۲۱ چو N, R: چو رویت در مجالس آب رفته مصاحب بوده با مهر کس دو هفته چو C

۱۴۲۲ ترک آیین حیا کن R, C: برگ این آیین رها کن N

۱۴۲۳ کن R, C: - N

۱۴۲۴ ترا آل عبا خرچسته خوانند R, C: - N

۱۴۲۵ دعوی R, C: دعوت N

۱۴۲۶ حسن R: تخت C, N

۱۱۹۶	اگر چه دامن از زر ^{۱۴۲۸} دریدست	گریبان درست ^{۱۴۲۹} کس ندیدست ^{۱۴۳۰}
۱۱۹۷	ندانم کیستی ای شوخ رعنا	که خود را بسته‌ای بر دسته ^{۱۴۳۱} ما
۱۱۹۸	تو در شوکت کجا با من ^{۱۴۳۲} بر آیی	که خرمن کوبِ باغِ حُسنِ مایی
۱۱۹۹	ترا صد پی صبا در خون کشیدست	به روی از خانه ات بیرون کشیدست ^{۱۴۳۳}
۱۲۰۰	مدام ^{۱۴۳۴} از انفعالی سر فکنده	ولیکن می بری بیرون به خنده
۱۲۰۱	چرا با هر کسی می خندی ای گل	مگر شرم نمی آید ز بلبَل
۱۲۰۲	که سالی در فراق می نشیند	مگر ^{۱۴۳۵} یک هفته دیدارت ببیند
۱۲۰۳	از او در غنچه پنهان می کنی روی	ولی از باد خندان ^{۱۴۳۶} می کنی روی ^{۱۴۳۷}

۱۴۲۷ پر R: - N

۱۴۲۸ دامن از زر N: ازرت دامن R

۱۴۲۹ درست N: دست R

۱۴۳۰ دماغ از نگهت خالی ز کامست ندیدست N, R: - C

۱۴۳۱ دسته R, C: سینه N

۱۴۳۲ من R, N: ما C

۱۴۳۳ ترا صد پی صبا در خون کشیدست به روی از خانه ات بیرون کشیدست R, N: - C

۱۴۳۴ مدام R, C: بدام R

۱۴۳۵ مگر R, N: که تا C

۱۴۳۶ باد خندان R: یار پنهان N

۱۴۳۷ از او در غنچه پنهان می کنی روی ولی از باد خندان می کنی روی R, N: - C

	۱۲۰۴	ترا این بس که بادت در ^{۱۴۳۸} کمین است	ترا این بس که خارت همنشین است
R 42b	۱۲۰۵	که بادت می کند خاطر مشویش	ز خارت می فتد در خرمن آتش
	۱۲۰۶	چه گیری خونِ بلبل را به گردن	که آن ^{۱۴۳۹} هم ^{۱۴۴۰} گیرد یک روز دامن
	۱۲۰۷	تو از بی خوردگی ^{۱۴۴۱} با ما دو رویی ^{۱۴۴۲}	طریقِ محرمی با ^{۱۴۴۳} ما چه جویی
C 216 a	۱۲۰۸	دل ^{۱۴۴۴} بلبل که با من ^{۱۴۴۵} هم زبان است	هزاران ^{۱۴۴۶} راز با او در میان است
	۱۲۰۹	بر ^{۱۴۴۷} آن عزم ^{۱۴۴۸} که مکتوب به واصل ^{۱۴۴۹}	به بندم در ^{۱۴۵۰} همایون بالِ بلبل
	۱۲۱۰	پیامی بر زبانِ این ^{۱۴۵۱} فسون ساز	فرستم پیشِ آن مرغِ خوش آواز

^{۱۴۳۸} در R, N: بر C

^{۱۴۳۹} آن C, N: این R

^{۱۴۴۰} هم R, N: خون C

^{۱۴۴۱} بی خوردگی R, C: بس خوردگی N

^{۱۴۴۲} دو رویی C, N: دوری R

^{۱۴۴۳} با R, C: از N

^{۱۴۴۴} دل R, C: ولی N

^{۱۴۴۵} من R, N: ما C

^{۱۴۴۶} هزاران R, C: مدامم N

^{۱۴۴۷} بر R: بتر C: در N

^{۱۴۴۸} عزم R, C: فکرم N

^{۱۴۴۹} به واصل R: تو واصل C: توصل N

^{۱۴۵۰} در R, N: بر C

۱۲۱۱	که چون مرغان به هم تسبیح خوانند	زبان یکدیگر را نیک دانند ^{۱۴۵۲}
۱۲۱۲	چو با گل دوست را این گفت و گو رفت	به خود مانند نیلوفر فرو رفت
۱۲۱۳	عرق بارید از شرم ^{۱۴۵۳} جمالش	بر آمد سرخ و زرد از انفعالش
۱۲۱۴	همان دم گل برفت ^{۱۴۵۴} از مجلس ^{۱۴۵۵} یار	مرا در پای دل بشکست صد خار

پیغام آوردن بلبل پیش عاشق و بشارت دادن^{۱۴۵۶} وصل^{۱۴۵۷}،^{۱۴۵۸}

۱۲۱۵	چو زرین باز خور پرید از این باغ	نهان شد بال طوطی در پر زاغ
۱۲۱۶	چو پای مرغ عیسی رفت در گل	دم طاوس شد پر حواصل ^{۱۴۵۹}
۱۲۱۷	غرابی آمد از اقصای مغرب	همای چرخ شد عنقای مغرب
۱۲۱۸	به بوم ^{۱۴۶۰} چرخ زاغی سر بر آورد	سر سیمرغ را زیر پر آورد

-
- ^{۱۴۵۱} این C، N: آن R
^{۱۴۵۲} دانند C: خوانند N
^{۱۴۵۳} شرم C: شمع N
^{۱۴۵۴} گل برفت R، N: پرده داد C
^{۱۴۵۵} مجلس C، N: صحبت R
^{۱۴۵۶} دادن R: - N
^{۱۴۵۷} وصل R: وصال N
^{۱۴۵۸} پیغام آوردن بلبل پیش عاشق و بشارت دادن وصل R، N: آمدن بلبل از پیش محبوب و خبر آوردن به پیش محب از آمدن محبوب C
^{۱۴۵۹} چو پای مرغ عیسی رفت در گل دم طاوس شد پر حواصل R، N: - C

۱۲۱۹	تو گفستی کز ^{۱۴۶۱} شفق زد باز گردون	چو مرغ نیم بسمل بال در خون	R 43a
۱۲۲۰	از این خرمن همان ^{۱۴۶۲} گاورسِ زرگار	که باد ^{۱۴۶۳} صبح بر چیدش به منقار	
۱۲۲۱	عقابِ شام چون شهر ^{۱۴۶۴} بر افشاند	همان گاورسهای زر ^{۱۴۶۵} بر افشاند	
۱۲۲۲	مگر باز سپید ^{۱۴۶۶} صبح آن دم	که زد بال از پی پروانه برهم	
۱۲۲۳	برین سبز آشیان بگشود شهر	به یک دم بیضه‌ای بنهاد از رز	
۱۲۲۴	در این زرکوب طشتِ لاجوردی ^{۱۴۶۷}	شبانگه خایه‌ای می کرد زردی	
۱۲۲۵	همانا هندوی ^{۱۴۶۸} شب قرصی دید	ز طشتِ لاجوردی ^{۱۴۶۹} خایه دزدید	
۱۲۲۶	سیه زاغ شب از پس بال ^{۱۴۷۰} گسترده	پرید آن مرغ کو این خایه می کرد	

۱۴۶۰ بوم: R: بام: C: بزم N

۱۴۶۱ کز: R: گر N

۱۴۶۲ همان: R: هر آن N

۱۴۶۳ باد: N: باز R

۱۴۶۴ شهر: N: شهر R

۱۴۶۵ زر: R: شب N

۱۴۶۶ سپید: R: سفید N

۱۴۶۷ لاجوردی: R: لاجوردی N

۱۴۶۸ هندوی: N: هندو R

۱۴۶۹ لاجوردی: R: لاجوردی N

۱۴۷۰ بال: R: بالی N

۱۲۲۷	اگر طشتش نهی بر سینه اصلا	نخواهد گشت از و این خایه پیدا
۱۲۲۸	که او با مردم بسیار مایه	بسی کردست زین سان ^{۱۴۷۱} طشت و خایه ^{۱۴۷۲}
۱۲۲۹	نمی زد مرغِ شب‌خوان ^{۱۴۷۳} راهِ عشاق	نمی پریر مرغِ آن شب در ^{۱۴۷۴} آفاق
۱۲۳۰	سمن زارِ فلک را از مواقع	ز مرغان نسر طایر بود واقع ^{۱۴۷۵}
۱۲۳۱	خروسِ صبح‌خوان را بال بستند	همای آسمان را پر شکستند
۱۲۳۲	ز ناگه بلبلی هنگامِ شبگیر	که در عشق آیتی می کرد تفسیر ^{۱۴۷۶}
۱۲۳۳	نوایی بر گرفت از پردهٔ راست	که فریاد از دلِ هر بی‌نوا ^{۱۴۷۷} خواست
۱۲۳۴	صفاتِ حُسنِ گل تقریر می کرد	به صد وجه آیتی تفسیر می کرد
۱۲۳۵	چو موسی با درختی ^{۱۴۷۸} هم‌سخن ^{۱۴۷۹} بود	که به روی آتشِ گل روی بنمود
۱۲۳۶	که از رخسارهٔ گل یاد می کرد	که از دستِ صبا فریاد می کرد

R 43b

^{۱۴۷۱} زین سان R: از ایشان N

^{۱۴۷۲} تو گفتی کز شفق زد باز گردون خایه N, R: - C

^{۱۴۷۳} شب‌خوان C, N: شب جز R

^{۱۴۷۴} مرغِ آن شب در R, C: آن شب مرغ N

^{۱۴۷۵} سمن زارِ فلک را از مواقع ز مرغان نسرطایر بود واقه R, N: - C

^{۱۴۷۶} تفسیر R, N: تقریر C

^{۱۴۷۷} بی‌نوا R, N: بی‌هنر C

^{۱۴۷۸} درختی R, N: درستی C

^{۱۴۷۹} هم‌سخن R, N: در سخن C

۱۲۳۷	که با گل دست بازی می نماید	ز رویش بندِ برق می گشاید ^{۱۴۸۰}
۱۲۳۸	عزارش می کند سرخ از تبّجه ^{۱۴۸۱}	که می ماند ^{۱۴۸۲} بر و آثارِ پنجه
۱۲۳۹	حییم می ^{۱۴۸۳} کند اینها تحمّل	که نتوان زد بر او از نازکی گل ^{۱۴۸۴}
۱۲۴۰	مرا خار از دل آن دم دود ^{۱۴۸۵} انگیخت	که در بزمِ چمن با گل بر آمیخت
۱۲۴۱	از و در ^{۱۴۸۶} پای دارم خارِ تشویر	ز دستم بر نمی آید چه تدبیر
۱۲۴۲	که بیخس بر کنم از صحبتِ گل	بهل تا خارکن ^{۱۴۸۷} باشم ^{۱۴۸۸} نه بلبل
۱۲۴۳	به غایت تشنه ام بر خونِ لاله	که پیشِ گل چرا گیرد پیاله
۱۲۴۴	همه شب داستانِ زین ^{۱۴۸۹} پرده می گفت	گهرهای به جان پرورده می سفت ^{۱۴۹۰}

^{۱۴۸۰} گشاید C, N: کشد R

^{۱۴۸۱} تبّجه R, N: طیانجه C

^{۱۴۸۲} که می ماند R, N: گهی مانده C

^{۱۴۸۳} می N: چون C

^{۱۴۸۴} حییم می کند اینها تهمّل که نتوان زد پرواز نازکی گل C, N: R –

^{۱۴۸۵} از دل آن دم دود R: آن دم از دل آتش C: از دلم بس دود N

^{۱۴۸۶} در R, N: بر C

^{۱۴۸۷} خارکن R, C: خارگر N

^{۱۴۸۸} باشم R, C: باشد N

^{۱۴۸۹} داستانِ زین C, N: زین حکایت R

۱۲۴۵	به آوازِ حَزینش نرگس ^{۱۴۹۱} یار	ز خوابِ صبح شد چون غنچه بیدار
۱۲۴۶	زمانی بر سماعش گوش بگشاد	چو گل بر قولِ بلبل گوش بنهاد
۱۲۴۷	هوایِ عشق در پروازش آورد	ولی گلبانگِ بلبل بازش آورد ^{۱۴۹۲}
۱۲۴۸	در آمد طوطیِ لعلش به آواز	به بلبل گفت که ^{۱۴۹۳} ای مرغِ سخن ساز ^{۱۴۹۴}
۱۲۴۹	ترا هر لحظه در منطق کلامیست	ترا هر دم ترنم در مقامیست
۱۲۵۰	به سازت ^{۱۴۹۵} کی رسد صوتِ ^{۱۴۹۶} قماری	چو قولت کی بود گلبانگ ساری
۱۲۵۱	تو زیشان دستها بردی به الحان ^{۱۴۹۷}	که چون ایشان هزاری روزِ دستان ^{۱۴۹۸}
۱۲۵۲	ترا صد فصلِ وعظ از عشق یاد است	معانی را زیانت ^{۱۴۹۹} شرح دادست
۱۲۵۳	ترا قمری ز جمعِ مقربان است	چکاوک نیز با او هم‌زبان است ^{۱۵۰۰}

R 44a

^{۱۴۹۰} سفت N, C: گفت R

^{۱۴۹۱} نرگس R, N: غنچه C

^{۱۴۹۲} هوای عشق در پروازش آورد ولی گلبانگ بلبل بازش آورد R, N: C -

^{۱۴۹۳} که R, N: C -

^{۱۴۹۴} سخن ساز R: خوش آواز C: نوا ساز N

^{۱۴۹۵} به سازت R, C: بشارت N

^{۱۴۹۶} صوت R: قول N: صوف C

^{۱۴۹۷} الحان R, N: آفغان C

^{۱۴۹۸} که چون ایشان هزاری روز دستان C, N: وزیشان دستها بردی به دستان R

^{۱۴۹۹} را زیانت R: بیانت N

۱۲۵۴	بر آیی هر سحر بر منبر شاخ	در آیی در بیان عشق گستاخ
۱۲۵۵	به وصف نوبهار از نطق شیرین	بخوانی در ^{۱۵۰۱} چمن ده ^{۱۵۰۲} فصل رنگین ^{۱۵۰۳}
۱۲۵۶	میان ^{۱۵۰۴} فصل ذکر گل در آری	کنی در باب حسنش ^{۱۵۰۵} خرده کاری
۱۲۵۷	به گل گویی که ای گل وقت در یاب	به روی خویش خوش کن وقت اصحاب
۱۲۵۸	که چون گل دور خوبی را بقا نیست	چو عهد عمر گل بیشش وفا نیست ^{۱۵۰۶}
۱۲۵۹	چو این وعظ از زیانت بشنود گل	روان از خویشتن بیرون رود گل
۱۲۶۰	زند دست از تاسف در گریبان	به درد بی تکلف تا به دامن
۱۲۶۱	از آن پس ^{۱۵۰۷} با حریفان خوش بر آید	به روی دوستان برقع گشاید
۱۲۶۲	ترا تا ذکر گل ورد زبان است	زیانت هر سحر اورادخوان است
۱۲۶۳	سحرگه صد ورق خوانی ز اوراد	که از اوراد می گردد دلت شاد C 217 a

^{۱۵۰۰} ترا صد فصل وعظ از عشق یاد است... زبان است R, N: C -

^{۱۵۰۱} در R, C: بر N

^{۱۵۰۲} ده R, N: یک C

^{۱۵۰۳} رنگین R, N: شیرین C

^{۱۵۰۴} میان N, C: بیان R

^{۱۵۰۵} حسنش R, C: چشمش N

^{۱۵۰۶} که چون گل دور خوبی را بقا نیست چو عهد عمر گل بیشش وفا نیست R, N: C -

^{۱۵۰۷} پس R, N: رو C

۱۲۶۴	ترا وردِ سحر سبع المثانی ست	زبانست آیتی در سبعة خوانی ست	R 44b
۱۲۶۵	قماری را ^{۱۵۰۸} تویی سر دورِ حفاظ	که می دانی معانی را ز الفاظ	
۱۲۶۶	عشورِ غنچه را ز اوراق ^{۱۵۰۹} گلزار	زبانست می کند هر صبح تکرار	
۱۲۶۷	بر نطقِ تو طوطی کج ^{۱۵۱۰} زبان ^{۱۵۱۱} است	بر سجع تو قمری ^{۱۵۱۲} سجع خوان ^{۱۵۱۳} است	
۱۲۶۸	در اطراف افکنی هر صبح غلغل	کنی تا ^{۱۵۱۴} روز ختمِ مصحفِ گل	
۱۲۶۹	تو در گویندگی آوازه داری	از ^{۱۵۱۵} آن هر دم نوای تازه داری	
۱۲۷۰	چنارت ^{۱۵۱۶} سبعة خوان ^{۱۵۱۷} دور خواند ^{۱۵۱۸}	ترا بالای دستِ خود نشاند ^{۱۵۱۹}	
۱۲۷۱	تو گویی پیشِ گل هر دم سرودی	تو داری هر زمان ^{۱۵۲۰} آهنگِ رودی	N277b

^{۱۵۰۸} R - N, C: را

^{۱۵۰۹} ز اوراق N, C: زوراق R

^{۱۵۱۰} کج R, C: گر N

^{۱۵۱۱} زبان R, N: زبانی C

^{۱۵۱۲} قمری R, N: طوطی C

^{۱۵۱۳} خوان R, N: خوانی C

^{۱۵۱۴} تا R, N: هر C

^{۱۵۱۵} از C, N: وز R

^{۱۵۱۶} چنارت N: چنارت در R

^{۱۵۱۷} خوان N: خون R

^{۱۵۱۸} خواند N: داند R

^{۱۵۱۹} چنارت در سبعة خوان دور خواند ترا بالای دست خود نشاند R, N: C

۱۲۷۲	تو هر ساعت نواهی گیری از سر	نهی در مطربی ^{۱۵۲۱} قانونِ دیگر
۱۲۷۳	توره در ^{۱۵۲۲} پرده عشاق داری	هزار آوازه در آفاق داری
۱۲۷۴	گل آن ساعت که برقع دار باشد	ترا سازِ مبرقع ^{۱۵۲۳} کار باشد ^{۱۵۲۴}
۱۲۷۵	در آن ساعت که گل در پرده خفته ست	نوای ^{۱۵۲۵} پرده ات راز ^{۱۵۲۶} نهفته ست
۱۲۷۶	چو بادش پرده بر گیرد ^{۱۵۲۷} ز خرگاه	سماعی ^{۱۵۲۸} خرگهی بر داری آنگاه
۱۲۷۷	ترا از بازگشتِ گل نواهاست	که ^{۱۵۲۹} کارت پرده گل می کند ^{۱۵۳۰} راست
۱۲۷۸	چو رویش بوستان افروز یابی	نوا زآن پرده در نوروز یابی
۱۲۷۹	فتد در پرده پیروزه ^{۱۵۳۱} گل	ز گلبانگ ^{۱۵۳۲} خوش ^{۱۵۳۳} آمد ^{۱۵۳۴} صبح غلغل

R 45a

۱۵۲۰ زمان C، N: زبان R

۱۵۲۱ مطربی R، N: مطرب C

۱۵۲۲ در R، N: بر C

۱۵۲۳ مبرقع R: مرقع N

۱۵۲۴ گل آن ساعت که برقع دار باشد ترا ساز مبرقع کار باشد R، N: C -

۱۵۲۵ نوای R، N: تو از C

۱۵۲۶ راز R، N: ساز C

۱۵۲۷ گیرد R، N: دارد C

۱۵۲۸ سماعی R، N: سماع C

۱۵۲۹ که C، N: ز R

۱۵۳۰ کند C، N: شود R

۱۲۸۰	به زیرِ بامِ گل در هر مقامی	به نوبت می زنی خوش زیر و ^{۱۵۳۵} بامی
۱۲۸۱	من و تو هر دو ای بلبل ^{۱۵۳۶} دو یاریم	که هر یک نکته‌ای ^{۱۵۳۷} در عشق داریم
۱۲۸۲	اگر چه من گل ^{۱۵۳۸} باغِ جمال	سزد کز عشق چون بلبل بنالم
۱۲۸۳	چو عشق آمد گل و بلبل یکی دان	که شد شاه و گدا در عشق یکسان ^{۱۵۳۹}
۱۲۸۴	ترا افتاده ^{۱۵۴۰} با عشقِ گلی کار	مرا تن ز ^{۱۵۴۱} آرزوی بلبلی زار
۱۲۸۵	تواز جان شسته‌ای ^{۱۵۴۲} در عشقِ گل ^{۱۵۴۳} دست	مرا دل در هوای بلبلی ^{۱۵۴۴} مست

^{۱۵۳۱} پیروزه C، N: فیروزه R

^{۱۵۳۲} گلبانگ R: بانگ C: گلبانگت N

^{۱۵۳۳} خوش N: خویش C: خوشت R

^{۱۵۳۴} آمد C، N: هر R

^{۱۵۳۵} و C، N: R -

^{۱۵۳۶} هر دو ای بلبل R، N: ای بلبل هر C

^{۱۵۳۷} نکته R، N: نغمه C

^{۱۵۳۸} گل R، N: چو گل C

^{۱۵۳۹} چو عشق آمد گل و بلبل یکی دان که شد شاه و گدا در عشق یکسان R، N: C -

^{۱۵۴۰} افتاده N: افتاد C: فتاد R

^{۱۵۴۱} مرا تن ز R، N: منم در C:

^{۱۵۴۲} شسته‌ای N، C: شسته R

^{۱۵۴۳} گل C، N: گلی R

^{۱۵۴۴} بلبلی R، N: بلبل C

۱۲۸۶	تو ای بلبل گذر کن صبح بامی	و زین ^{۱۵۴۵} گل بر بدان بلبل پیامی	C 217 b
۱۲۸۷	سحر بر خیز و با من ^{۱۵۴۶} شو هم آواز	ز رویم نکته نازک در انداز	
۱۲۸۸	بدو ده مژده صبح ^{۱۵۴۷} و صالم	بگو با او ^{۱۵۴۸} جمیلی از جمالم	
۱۲۸۹	بپرس از چشمم آن مست ازل را	بخوان پیشش علی الفور این غزل را ^{۱۵۴۹}	

غزل

۱۲۹۰	که ای شبها ز اوج ^{۱۵۵۰} عشق بازی	عیار افزای نقد جان گدازی ^{۱۵۵۱}	
۱۲۹۱	بسی کردی ^{۱۵۵۲} به مهرم سینه سوزی	بسی دیدی ^{۱۵۵۳} ز طبعم کینه سازی	
۱۲۹۲	ز زلف هندو و چشم سیاهم	بسی بردی به سر با ^{۱۵۵۴} ترک و ^{۱۵۵۵} تازی	
۱۲۹۳	به قاصد با ^{۱۵۵۶} تو هر نازی که کردم	تحمّل کردی از صاحب نیازی	

^{۱۵۴۵} و زین R, N: ازین C

^{۱۵۴۶} من R, N: او C

^{۱۵۴۷} صبح R, N: وصل C

^{۱۵۴۸} با او R, N: ذکر C

^{۱۵۴۹} بپرس از چشمم آن مست ازل را بخوان پیشش علی الفور این غزل را C, N: R -

^{۱۵۵۰} اوج R, C: سوز N

^{۱۵۵۱} افزای نقد جان گدازی C, N: R -

^{۱۵۵۲} کردی R, N: گرمی C

^{۱۵۵۳} دیدی C, N: کردی R

^{۱۵۵۴} با C, N: تا R

^{۱۵۵۵} و R, C: N -

۱۲۹۴	دل ^{۱۵۵۷} عاشق کشم را دستِ مه‌رت	در آورد از درِ عاشق نـوازی	R 45b
۱۲۹۵	بدین ^{۱۵۵۸} درگه ^{۱۵۵۹} ز خدتهای لایق	به محمودی رسیدی از ایازی	
۱۲۹۶	کنون می‌بین ز رویم دلفروزی	کنون می‌کن ز قلم سرفرازی	
۱۵۶۰ مثنوی			
۱۲۹۷	از این پس بر بساطِ کامرانی	به کام خویش می‌کن زندگانی ^{۱۵۶۱}	
آمدنِ بلبل پیشِ عاشق و مژده دادنِ به آمدنِ محبوب^{۱۵۶۲}			
۱۲۹۸	چو بلبل گوش کرد این قصه از یار	شد از حالِ من ^{۱۵۶۳} عاشق خبردار	
۱۲۹۹	به پرواز آمد آن مرغِ خجسته	همایون نامه‌ای بر بالِ بسته	
۱۳۰۰	ز دیوانِ وفا منشور ^{۱۵۶۴} آورد	عنایت نامه‌ای منظور ^{۱۵۶۵} آورد	

۱۵۵۶ با R، N: بر C

۱۵۵۷ دل C، N: دلی R

۱۵۵۸ بدین R، C: برین N

۱۵۵۹ درگه C، N: در گر R

۱۵۶۰ مثنوی C: - R، N

۱۵۶۱ زندگانی N، R: کامرانی C

۱۵۶۲ آمدنِ بلبل پیشِ عاشق و مژده دادنِ به آمدنِ محبوب N: آگاه شدنِ محب از آمدنِ محبوب C: - R

۱۵۶۳ من R، N: دل C

۱۵۶۴ منشور R، C: منشورم N

۱۵۶۵ منظور C: منظوم N: منظوم R

۱۳۰۱	ز خطّش یرلغی دیدم همایون	به طغرای عنایت کرده ^{۱۵۶۶} مشحون
۱۳۰۲	نه کس را دیده بر نقشش ^{۱۵۶۷} فتاده	نه کس انگوشت بر حرفش نهاده
۱۳۰۳	مثالی یافتم مقرون به امثال	ز عکسِ حسنِ ^{۱۵۶۸} گل‌رویم برو آل ^{۱۵۶۹}
۱۳۰۴	خطی دیدم بسی شیرینتر از جان	که خادم بود یاقوتش چو مرجان ^{۱۵۷۰}
۱۳۰۵	خطی دیدم ^{۱۵۷۱} ز شرحِ حسنِ ابواب	بر آن ابواب ابن مقله بواب
۱۳۰۶	خطی کاندلر خطابِ بی مثالش	نویسد عبده ابن هلالش ^{۱۵۷۲}
۱۳۰۷	خطی کز درجِ یاقوتش نهانی	در آن خطِ درج می دیدم معانی ^{۱۵۷۳}
۱۳۰۸	سوادش چشمِ جان را نور می داد	بیاضش هجر ^{۱۵۷۴} را کافور می داد
۱۳۰۹	خروفِ نامه عنوانِ صفا داشت	رقومِ خامه ^{۱۵۷۵} تاریخ وفا داشت

^{۱۵۶۶} عنایت کرده C, N: همایون گشته R

^{۱۵۶۷} نقشش C, N: خرفش R

^{۱۵۶۸} حسن R: روی N

^{۱۵۶۹} مثالی یافتم مقرون به امثال ز عکس حسن گل‌رویم برو آل R, N: - C

^{۱۵۷۰} مرجان C, N: ریحان R

^{۱۵۷۱} دیدم N, R: در وی C

^{۱۵۷۲} خطی کاندلر خطابِ بی مثالش نویسد عبده ابن هلالش R, N: - C

^{۱۵۷۳} خطی کز درج یاقوتش نهانی در آن خط درج می دیدم معانی R, C: - N

^{۱۵۷۴} هجر C, N: چشم R

۱۳۱۰	مرا زان ^{۱۵۷۶} خط محقق ^{۱۵۷۷} گشت باری	که از من ^{۱۵۷۸} نیستش بر دل ^{۱۵۷۹} غباری
۱۳۱۱	سوادی دیدم از عنبر سرشته	ز دمسازی به دلسوزی نوشته
۱۳۱۲	که ای عاشق به سر شد روز ^{۱۵۸۰} دوری	به پایان آمد ایام صبری
۱۳۱۳	اگر چه در زمستان جدایی	چو بلبل ساختی با بی‌نوای
۱۳۱۴	چو آمد باد نوروز ^{۱۵۸۱} وصالم	به دامن گل پر از باغ جمال
۱۳۱۵	رخت گر در خزان هجر شد زرد	بهار وصل بازش لاله‌گون کرد
۱۳۱۶	از این پس ^{۱۵۸۲} در سرابستان پیوند	چو بلبل شاد زی چون غنچه میخند
۱۳۱۷	مه بخت ^{۱۵۸۳} خسوفی داشت زین ^{۱۵۸۴} پیش	نبودت بهره‌ای از طالع خویش
۱۳۱۸	زحل با اختر طالع ^{۱۵۸۵} قران داشت	ذنب در خانه طالع مکان داشت

^{۱۵۷۵} خامه C، N: نامه R

^{۱۵۷۶} زان C، N: زین R

^{۱۵۷۷} محقق R، C: مقرر N

^{۱۵۷۸} از من C، N: بر دل R

^{۱۵۷۹} بر دل C، N: از من R

^{۱۵۸۰} روز R، N: دور C

^{۱۵۸۱} باد نوروز R، N: یاد تو روز C

^{۱۵۸۲} پس C، N: سان R

^{۱۵۸۳} بخت C: تخت R: نخشب N

^{۱۵۸۴} زین R، N: در C

۱۳۱۹	کنون بیرون شد از طالع و بالت	بر ^{۱۵۸۶} آمد قرعه دولت بغالت
۱۳۲۰	جبینت مطلع نیک آحتری شد	سعادت طالع را مشتری شد
۱۳۲۱	نخوست رفت و طالع گشت فیروز ^{۱۵۸۷}	به یمن طالع پیروز ^{۱۵۸۸} یک روز
۱۳۲۲	چو خورشیدت در آیم از ره بام	چو ماهت بر فروزم مجلس شام N278a
۱۳۲۳	بر آیم همچو ماه عالم افروز	به گرد خانه و بامت شب و روز ^{۱۵۸۹}
۱۳۲۴	چو شمعت مونس کاشانه باشم	همه شب با تو در یک خانه باشم R 46b
۱۳۲۵	به بوی پیرهن می باش قانع	که از مصر ملاححت بی موانع C 218 b
۱۳۲۶	چو یوسف عزم کنعان تو دارم	هوای بیت احزان تو دارم
۱۳۲۷	اگر در ظلمت هجران به ناچار	سکندرها زدی ^{۱۵۹۰} چون خضر بیسیار
۱۳۲۸	به نور وصل خواهی راه دیدن	به آب زندگی خواهی رسیدن
۱۳۲۹	چو مه در قبه فیروزه فامم ^{۱۵۹۱}	ولی کوی تو خواهد شد مقام

^{۱۵۸۵} طالع N: دولت C: برج R

^{۱۵۸۶} بر C, N: در R

^{۱۵۸۷} فیروز R, N: پیروز C

^{۱۵۸۸} به یمن طالع پیروز C, N: به بخت و طالع فیروز R

^{۱۵۸۹} بر آیم همچو ماه عالم افروز به گرد خانه و بامت شب و روز C, N: - R

^{۱۵۹۰} سکندرها زدی R, N: سکندر سازدی C

۱۳۳۰	ز چشم دیده‌بانانم نهفته ^{۱۵۹۲}	در این یک هفته چون ماه دو هفته ^{۱۵۹۳}
۱۳۳۱	شبستان بر افروزم ز ناگاه ^{۱۵۹۴}	در آن منزل زنم زین قبه خرگاه
۱۳۳۲	چو آوردم به پایان نقش نامه	ز ^{۱۵۹۵} سودایش به سر گشتم چو خامه
۱۳۳۳	ز مژگان بر خروفش درفشاندم	که نقش‌نامه نیکو باز خواندم
۱۳۳۴	دلم چون خرف با ^{۱۵۹۶} آن نامه پیچید	که فتح الباب خود زان نامه می دید ^{۱۵۹۷}
۱۳۳۵	گهی می بود بازو بند جانم	گهی می گشت تعوید ^{۱۵۹۸} زبانم ^{۱۵۹۹}
۱۳۳۶	گهی می بستمش در ^{۱۶۰۰} گردن دل	گهی ^{۱۶۰۱} بر دوش ^{۱۶۰۲} می کردم حمایل
۱۳۳۷	دل من از نشاط نامه دوست	چو گل آن دم نمی گنجید در پوست

۱۵۹۱ فامم N: فالم R: قایم C

۱۵۹۲ ز چشم دیده‌بانانم نهفته R: در این یک هفته چون ماه دو هفته N: - C

۱۵۹۳ در این یک هفته چون ماه دو هفته R: ز چشم دیده‌بانانم نهفته N: - C

۱۵۹۴ ز ناگاه R، N: سحرگاه C

۱۵۹۵ ز N، C: به R

۱۵۹۶ با N: به R

۱۵۹۷ ز مژگان بر خروفش درفشانم دید R، N: - C

۱۵۹۸ تعوید R، C: اوراد N

۱۵۹۹ زبانم R، N: روانم C

۱۶۰۰ در R، C: بر N

۱۶۰۱ گهی R: گهش N: به گردش C

۱۶۰۲ دوش R، N: دست C

	۱۳۳۸	ز خرفش نقشِ دولت رو ^{۱۶۰۳} نمودم	که من آن ^{۱۶۰۴} نقشِ پیشین ^{۱۶۰۵} دیده بودم
R 47a	۱۳۳۹	یقینم شد که آن هم‌خانه ^{۱۶۰۷} دل	به کوی وصل خواهد کرد منزل
	۱۳۴۰	چو عنقا خواهد از مردم رمیدن	به قافِ قرب خواهد آرمیدن ^{۱۶۰۶}
آمدنِ محبوب به خانه ^{۱۶۰۷} محب و از یکدیگر به مراد رسیدن ^{۱۶۰۸} ، ^{۱۶۰۹}			
	۱۳۴۱	درین بودم منِ درمانده کآن ماه ^{۱۶۱۰}	چو دولت خلقه بر در کوفت ناگاه
R 47b	۱۳۴۲	رسید آهسته آوازش ^{۱۶۱۱} به گوشم	رمید از جان و دل آرام ^{۱۶۱۲} و هوشم
	۱۳۴۳	به بویش دل ز جام وصل شد مست	سراسیمه ز جای خویش بر جست

۱۶۰۳ رو C، N: رخ R

۱۶۰۴ آن R، N: این C

۱۶۰۵ پیشین C: بینش R: پیشی N

۱۶۰۶ آرمیدن C، N: آرمیدن \ بر آمد تخم کام از خرمن وصل از این بس دستِ ما و دامن وصل \ از آن خواستر نباشد اتفاقی که عاشق پیشه بعد از فراقی \ بر آرد یک نفس با روی محبوب شود یک لحظه هم زانوی محبوب \ دمی با لعل جانان راز گوید شکایت‌های هجران باز گوید \ از این به در دو عالم دولتی نیست ولی از عمر فانی مهلتی نیست \ اگر من نیز بر امید یاری به هجران صبر کردم روزگاری \ ز وصلش عاقبت کامم بر آمد ز پای ارزو خارم بر آمد \ به شوق کعبه عمری در بیابان دویدم بر سر خار مغیلان \ گرفتم خلقه فیروزی آضر خیرم وصل را گشتم مجاور \ بلی هر کس که راهی بیش گیرد اگر در راه بنا کامی بمیرد \ به مقصد گاه خود منزل کند زود و زان مقصد رسد روزی به مقصود R

۱۶۰۷ به خانه C: پیش N

۱۶۰۸ از یکدیگر به مراد رسیدن C: کام یافتن از یکدیگر N

۱۶۰۹ آمدن محبوب به خانه محب و از یکدیگر به مراد رسیدن C، N: - R

۱۶۱۰ درمانده کآن ماه C، N: درمانده ناگاه R

۱۶۱۱ آوازش R، N: آوازه C

۱۶۱۲ از جان و دل آرام C، N: آرام و صبر R

۱۳۴۴	به عزم دست‌بوس دوست بشتافت	در آن مستی سعادتبین که در یافت ^{۱۶۱۳}
۱۳۴۵	به روی آن سعادت در گشادم	بسان ^{۱۶۱۴} خلقه دستش بوسه دادم
۱۳۴۶	در آمد از در عزلت سرایم	به دیدارش چو جنت گشت جایم ^{۱۶۱۵}
۱۳۴۷	نقاب از چهره رنگین بر انداخت	ز عارض طره مشکین بر انداخت
۱۳۴۸	ز رویش منزلم خلد برین شد	ز بویش مغز جانم غبرین شد C 219 a
۱۳۴۹	بلی باغ بهشت آن کوی باشد	که جای آن بهشتی روی باشد
۱۳۵۰	مقارن ^{۱۶۱۶} شد سهیلی با سهای	به برج صعوه‌ای آمد همایی
۱۳۵۱	به کوی ما چو کرد آن ماه میلی ^{۱۶۱۷}	مقیم کوی ^{۱۶۱۸} مجنون گشت لیلی
۱۳۵۲	شد از گلشاه روی ورقه گلرنگ	به باغ وصل زد ^{۱۶۱۹} گلچهر اورنگ ^{۱۶۲۰}
۱۳۵۳	دل رامین به روی ^{۱۶۲۱} ویس شد شاد	مراد از لعل شیرین یافت فرهاد

^{۱۶۱۳} به عزم دست‌بوس دوست شتاف در آن مستی سعادتبین که در یافت N: R - C

^{۱۶۱۴} بسان R, N: میان C

^{۱۶۱۵} در آمد از در عزلت سرایم به دیدارش چو جنت گشت جایم C, N: R -

^{۱۶۱۶} مقارن N: مقابل R

^{۱۶۱۷} ما چو کرد آن ماه میلی N: وعد منزل گر سلیمی R

^{۱۶۱۸} کوی N: خیل R

^{۱۶۱۹} زد N: رو R

^{۱۶۲۰} مقارن شد سهیلی با سهای اورنگ R, N: - C

۱۳۵۴	گشاد از درج لولو قفل ^{۱۶۲۲} یا قوت ^{۱۶۲۳}	کز آن دارد دل و جان قوت و ^{۱۶۲۴} قوت
۱۳۵۵	حدیثش طعنه بر تنگِ شکر زد	عقیقش خنده بر عقدِ گهر زد
۱۳۵۶	گهر می سفت لعلش دانه دانه	شکر می ریخت قندش خانه خانه
۱۳۵۷	ز لعلش خنده می زد بر گهر سنگ	ز قندش خانه می شد بر شکر تنگ ^{۱۶۲۵}
۱۳۵۸	نکت می کرد پنهان در تکلم	گهر می کرد پیدا در تبسم ^{۱۶۲۶}
۱۳۵۹	به پرسش گفت چونست پرسم آخر	ز احوال ^{۱۶۲۷} درونست پرسم آخر
۱۳۶۰	که صد بار از غم دریای خون شد	ز راه چشم خون یارب برون شد ^{۱۶۲۸}
۱۳۶۱	دلت چون ^{۱۶۲۹} در جدایی پیش ما بود	تنت چون است کو از ما ^{۱۶۳۰} جدا بود
۱۳۶۲	اگر بی ما به تن باریک بودی	ولی با ما به جان نزدیک بودی

R 48a

۱۶۲۱ به روی C، N: به بوی R

۱۶۲۲ قفل R، C: قید N

۱۶۲۳ یا قوت C، N: نا قوت R

۱۶۲۴ و R، N: را C

۱۶۲۵ ز لعلش خنده می زد بر گهر سنگ ز قندش خانه می شد بر شکر تنگ N: R، C

۱۶۲۶ نکت می کرد پنهان در تکلم گهر می کرد پیدا در تبسم R، N: C

۱۶۲۷ احوال R، N: احوال C

۱۶۲۸ که صد بار از غم دریای خون شد ز راه چشم خون بارت برون شد C، N: R

۱۶۲۹ چون R، N: خود C

۱۶۳۰ ما R، N: دل C

۱۳۶۳	دل از پیشِ تو با دلبر قرین شد	کنون جان نیز با تن ^{۱۶۳۱} هم‌نشین شد ^{۱۶۳۲}
۱۳۶۴	ز یارِ خویش چون بشنیدم این راز	به قولِ جانِ جوابی دادمش باز
۱۳۶۵	که تن را روحِ زلفت در جدایی	ز جان می داد بویِ آشنایی
۱۳۶۶	اگر دل را ز وصلت پرورش بود	به تن جان را ز ^{۱۶۳۳} گیسویت کشش بود
۱۳۶۷	به گیسویت ز جان دارم تشوَّق	که گیسویت به جان دارد تعلق
۱۳۶۸	دگر نگذارم این ^{۱۶۳۴} سر رشته از دست	که این ^{۱۶۳۵} سر رشته را با جان رگی هست ^{۱۶۳۶}
۱۳۶۹	منم یارب که دیدارِ تو دیدم	منم یارب که آوازِ تو شنیدم
۱۳۷۰	مگر در خواب می بینم جمالت ^{۱۶۳۷}	تویی در پیشِ چشمم یا خیالت
۱۳۷۱	از این پیش از رقیبم ^{۱۶۳۸} بود خوفی	که می کردم به گردِ کوچه طوفی
۱۳۷۲	چو همدم شد به خلوتِ دوست با من	برون ^{۱۶۳۹} خانه گو می میر دشمن

^{۱۶۳۱} جان نیز با تن R: تن نیز با جان N

^{۱۶۳۲} اگر بی ما به تن باریک بودی هم‌نشین شد N, R: C -

^{۱۶۳۳} ز N, C: به R

^{۱۶۳۴} این R, N: آن C

^{۱۶۳۵} این R, N: آن C

^{۱۶۳۶} هست N, C: سست R

^{۱۶۳۷} جمالت R, N: خیالت C

^{۱۶۳۸} رقیبم N, C: قییم R

	۱۳۷۳	چو کردم خاتمِ لعلِ تو حاصل	چرا بندم چو خاتم سنگ بر دل
N278b	۱۳۷۴	چو با رویت زدم چون لاله خنده	چرا باشم چو سنبل سر فکنده
C 219 b	۱۳۷۵	میانِ ما ز تشویشِ ^{۱۶۴۰} بداندیش	به صورتِ گریزِ ^{۱۶۴۱} بود از این ^{۱۶۴۲} پیش
R 48b	۱۳۷۶	به معنی هر دو با هم یار بودیم	مقیمِ خلوتِ اسرار بودیم
	۱۳۷۷	تو از پیشِ نظرِ محبوبِ بودی	ولی در چشمِ دل ^{۱۶۴۳} محبوبِ بودی
	۱۳۷۸	کنون وصل آن حجاب از پیشِ بر داشت	جدای نیز راهِ خویش بر داشت
	۱۳۷۹	بر آمد تخمِ کام از خرمنِ وصل	از این پس دستِ ما و دامنِ وصل
	۱۳۸۰	از آن خوشتر نباشد اتفاق ^{۱۶۴۴}	که عاشق پیشه‌ای بعد از فراقی
	۱۳۸۱	بر آرد یک نفس با رویِ محبوب ^{۱۶۴۵}	شود یک لحظه هم زانوی محبوب ^{۱۶۴۶}
	۱۳۸۲	دمی با لعلِ جانان راز گوید	شکایت‌های هجران باز گوید

^{۱۶۳۹} برون R، N: به بیرون C

^{۱۶۴۰} تشویش C، N: تشویش R

^{۱۶۴۱} فراقی R، N: فراخی C

^{۱۶۴۲} از این R، C: زین N

^{۱۶۴۳} دل C، N: جان R

^{۱۶۴۴} اتفاق C، N: زندگانی R

^{۱۶۴۵} محبوب R، N: معشوق C

^{۱۶۴۶} محبوب R، N: معشوق C

۱۳۸۳	از این به در دو ^{۱۶۴۷} عالم دولتی نیست	ولی از عمر ^{۱۶۴۸} فانی مهلتی نیست
۱۳۸۴	اگر من نیز بر اومید ^{۱۶۴۹} یاری	به هجران صبر کردم روزگاری
۱۳۸۵	ز وصلش عاقبت کامم ^{۱۶۵۰} بر آمد	ز پای آرزو خارم بر آمد
۱۳۸۶	به ^{۱۶۵۱} شوق کعبه عمری در بیابان	دویدم بر سر خار مغیلان
۱۳۸۷	گرفتم حلقه پیروزی آخر	حریم وصل را گشتم مجاور
۱۳۸۸	بلی هر کس که راهی پیش گیرد	اگر در ره بناکامی بمیرد ^{۱۶۵۲}
۱۳۸۹	به مقصدگاه خود منزل ^{۱۶۵۳} کند زود	وز ^{۱۶۵۴} آن مقصد ^{۱۶۵۵} رسد روزی به مقصود ^{۱۶۵۶}

در موعظ و ختم کتاب^{۱۶۵۷}

^{۱۶۴۷} به در دو R, C: خوشتر به N

^{۱۶۴۸} عمر R, N: غم C

^{۱۶۴۹} اومید C: امید N

^{۱۶۵۰} کامم C: کارم C

^{۱۶۵۱} به N: ز C

^{۱۶۵۲} بمیرد C: نمیرد N

^{۱۶۵۳} منزل N: مقصد C

^{۱۶۵۴} وز N: در C

^{۱۶۵۵} مقصد N: منزل C

^{۱۶۵۶} اگر من نیز بر اومید یاری به مقصود C, N: - R

^{۱۶۵۷} نصیحت و موعظ N: موعظ و ختم کتاب C: - R

	۱۳۹۰	دلا راهِ هوس بازی رها کن	ز محرابِ هوس رو با خدا کن
	۱۳۹۱	هوس بازی ز راهِ عشق دور است	هوا را ^{۱۶۵۸} در سر از شهوت غرور است
	۱۳۹۲	هوا را دستِ غیرت بر قفا زن	سرِ صاحبِ هوس را پشتِ پا زن ^{۱۶۵۹}
	۱۳۹۳	نقابِ تن ز روی جان بر انداز	سرایِ دل ز غیرِ حق پرداز
	۱۳۹۴	قلم بر نقشه‌هایی مانوی کش	بر آ ^{۱۶۶۰} با نقشه‌های معنوی خوش ^{۱۶۶۱}
C 220 a	۱۳۹۵	نظر با زلف و رخ تا چند بازی	چنین با رنگ و ^{۱۶۶۲} بو تا چند سازی
R 49a	۱۳۹۶	ترا از منزل ^{۱۶۶۳} صورت گذر نیست	ترا از عالمِ معنی خبر نیست
	۱۳۹۷	مراد از عشقِ محبوب ^{۱۶۶۴} حقیقی ست	که سودایی مجازی بی‌طریقی ست
	۱۳۹۸	گهی پچیده‌ای در فکرِ مویی	گهی در آتشی ^{۱۶۶۵} از مهرِ رویی
	۱۳۹۹	گهی باریکی از عشق ^{۱۶۶۶} میانی	گهی بر ^{۱۶۶۷} پیچی از شوقِ دهانی

۱۶۵۸ را R - C ، N

۱۶۵۹ هوا را دست غیرت بر قفا زن سر صاحب هوس را پشت پا زن R ، N : C -

۱۶۶۰ بر آ N : ترا R ، C

۱۶۶۱ خوش R ، C : جوش N

۱۶۶۲ و R ، C : N -

۱۶۶۳ منزل R ، N : منبر C

۱۶۶۴ محبوب R ، C : معشوق N

۱۶۶۵ آتشی R ، N : آتش C

۱۴۰۰	گهت در طاقِ ابروی نماز است ^{۱۶۶۸}	گهت ^{۱۶۶۹} در کعبه کوی نیاز است ^{۱۶۷۰}
۱۴۰۱	ندارد عشقِ این محرابها سود	کز این محرابها کعبه‌ست مقصود ^{۱۶۷۱}
۱۴۰۲	چو آزر بت ز چوبِ خشک متراش	چو ابراهیم ^{۱۶۷۲} آزر بت‌شکن باش
۱۴۰۳	ز بامِ کعبه بته‌ها را بر ^{۱۶۷۳} انداز	مقامِ دوست را از بتِ پرداز ^{۱۶۷۴}
۱۴۰۴	به احرامِ طوافِ کعبه دل	قدم بیرون نه از ^{۱۶۷۵} بتخانه گل
۱۴۰۵	گر از بته‌نات عزمِ حجاز ^{۱۶۷۶} است	دری در ^{۱۶۷۷} کعبه از ^{۱۶۷۸} بته‌انه باز است
۱۴۰۶	ببند احرام و سعی کن در این باب	حریمِ کعبه را زین باب دریاب ^{۱۶۷۹}

عشق R, N: فکر C^{۱۶۶۶}

بر R, N: در C^{۱۶۶۷}

نماز است R, N: نمازت C^{۱۶۶۸}

گهت R, C: گهی N^{۱۶۶۹}

نیاز است R, N: نیازت C^{۱۶۷۰}

ندارد عشق این محرابها سود کز این محرابها کعبه‌ست مقصود R, N: C -^{۱۶۷۱}

ابراهیم R, C: ابرهیم N^{۱۶۷۲}

بر R, C: در N^{۱۶۷۳}

پرداز R, C: پرداز N^{۱۶۷۴}

از R, C: N -^{۱۶۷۵}

حجاز R, N: مجاز C^{۱۶۷۶}

در R, C: از N^{۱۶۷۷}

از R, C: N در^{۱۶۷۸}

۱۴۰۷	رخ از بیت اللطف تا بر نتابی	سوی بیت المقدس ره نیابی
۱۴۰۸	تعلقهای جسمانی حجاب است	وگر نه ^{۱۶۸۰} شاهدِ جان بی نقاب ^{۱۶۸۱} است
۱۴۰۹	حجابِ نقشِ غیر ^{۱۶۸۲} از پیش بر دار	که غیرت ^{۱۶۸۳} شد حجابِ طلعتِ یار ^{۱۶۸۴}
۱۴۱۰	هزار آینه بر هر سو نهادست ^{۱۶۸۵}	ز هر یک بر جهان عکسی فتادست ^{۱۶۸۶}
۱۴۱۱	ز هر آینه هر ^{۱۶۸۷} بت جلوه کردست	ز هربت بازی صد ^{۱۶۸۸} عشوه خوردست ^{۱۶۸۹}
۱۴۱۲	ولی در اصل یک آینه بودست	به رنگِ هر بتی عکسی نمودست ^{۱۶۹۰}
۱۴۱۳	به چشمِ جان نظر کن سوی زرات ^{۱۶۹۱}	که هستند این همه آینه ذات ^{۱۶۹۲} ، ^{۱۶۹۳}

R 49b

۱۶۷۹ بیند احرام و سعی کن در این باب حریم کعبه را ز این باب دریاب N: R, C

۱۶۸۰ و گر نه N, C: ولیکن R

۱۶۸۱ نقاب N, R: حجاب C

۱۶۸۲ غیر R: عیب N

۱۶۸۳ غیرت R: عبرت N

۱۶۸۴ حجاب نقش غیر از پیش بر دار که عبرت شد حجاب طلعت یار N: R, C -

۱۶۸۵ نهادست R, N: نهاده است C

۱۶۸۶ فتادست R, N: فتاده است C

۱۶۸۷ هر R: صد N

۱۶۸۸ بازی صد N: پاکبازی R

۱۶۸۹ ز هر آینه هر بت جلوه کردست ز هر بت پاکبازی عشوه خوردست R, N: C -

۱۶۹۰ ولی در اصل یک آینه بودست به رنگ هر بتی عکسی نمودست R, N: به چشم جان نظر کن سوی زرات که هستند این همه

آینه ذات C

۱۴۱۴	بخوان از لوح هر یک نقش جانان	که در هر ذره خورشیدیست پنهان ^{۱۶۹۴}
۱۴۱۵	اگر چه قابل رنگ صفاتند	ولی یک ره ^{۱۶۹۵} تجلی گاه ذاتند ^{۱۶۹۶}
۱۴۱۶	چو رنگ ^{۱۶۹۷} کثرت از آینه بر خاست	جمال وحدت ^{۱۶۹۸} از آینه پیداست
۱۴۱۷	ولی اول ترا آن دیده باید	که بهر این رخ منظور شاید ^{۱۶۹۹}
۱۴۱۸	ز لوح دیده رنگ ^{۱۷۰۰} غیر بزدا	پس آن گه بر جمال دوست بگشای
۱۴۱۹	ز عین معرفت می بین در اشیا	که نور او ز هر شئی ست پیدا
۱۴۲۰	حجابی در میان حایل نباشد	ندانم گر محل ^{۱۷۰۱} قابل نباشد
۱۴۲۱	اگر چشم خدایین برگشایی	تویی آینه نقش خدایی

زرات N: جانان R^{۱۶۹۱}

که مستند این همه آینه ذات N: که در هر ذره خورشیدیست پنهان R^{۱۶۹۲}

به چشم جان نظر کن سوی زرات که مستند این همه آینه ذات R, N: ولی در اصل یک آینه بود است به رنگ هر بتی عکسی نمود است C^{۱۶۹۳}

بخوان از لوح هر یک نقش جانان که در هر ذره خورشیدیست پنهان C, N: R^{۱۶۹۴}

ره R: سر N^{۱۶۹۵}

اگر چه قابل رنگ صفاتند ولی یک ره تجلی گاه ذاتند R, N: C^{۱۶۹۶}

زنگ N: رنگ R, C^{۱۶۹۷}

وحدت R, N: وصلت C^{۱۶۹۸}

ولی اول ترا آن دیده باید که بهر این رخ منظور شاید R, N: C^{۱۶۹۹}

رنگ R, N: نقش C^{۱۷۰۰}

محل R: محک N^{۱۷۰۱}

	۱۴۲۲	اگر چشمت به صورتِ باز ماند	ز نور ^{۱۷۰۲} عالمِ معنی چه داند ^{۱۷۰۳}
	۱۴۲۳	به پیشِ اهلِ معنی فاش باشد	که نقشِ آینه نقّاش باشد ^{۱۷۰۴}
C220b	۱۴۲۴	گهی در حسنِ لیلی رخ نماید	بدین صورت دل از مجنون رباید
	۱۴۲۵	گهی ظاهر شود در چشمِ عذرا	که ^{۱۷۰۵} وامق را ^{۱۷۰۶} کند مجنون و شیدا
N279a	۱۴۲۶	گه از بهرِ دل ^{۱۷۰۷} فرهادِ مسکین	تبسم می کند در لعلِ شیرین
	۱۴۲۷	معین نیست او را جایگاهی	ولی از هر دلی با اوست راهی
R 50a	۱۴۲۸	طریقِ کعبه و ^{۱۷۰۸} بتخانه بگذار	طوافِ کعبه ^{۱۷۰۹} دل کن که آن یار
	۱۴۲۹	نمی آید فرو در هیچ منزل	مگر در منزلِ ویرانه دل
	۱۴۳۰	خراب آبادِ دل کاشانه اوست	که او گنج است و دل ویرانه اوست
	۱۴۳۱	نخست از چشمِ جان خاشاک بر کش	ز عشقش سرمه ادراک در کش

^{۱۷۰۲} نور: N سر R

^{۱۷۰۳} حجابی در میان حایل نباشد.... چه داند N، R: - C

^{۱۷۰۴} چو زلف یار عنبر بوی ای گل چو لعل دوست خندان روی ای گل ... باشد R، C، N: M -

^{۱۷۰۵} که N، C: گهی R

^{۱۷۰۶} را، N، C: R -

^{۱۷۰۷} دل R، C: رخ N

^{۱۷۰۸} کعبه و N، C: کعبه R

^{۱۷۰۹} کعبه N، C: خانه R

۱۴۳۲	گرت در دیده ادراک خارست	مگو که آینه خورشید تارست ^{۱۷۱۰}
۱۴۳۳	همه عالم فروغ آفتاب است	ولی از چشم اعمی ^{۱۷۱۱} در حجاب است
۱۴۳۴	بهل تا هر نظر نقشش بخواند	ز چشم ناقصان محبوب ماند ^{۱۷۱۲}
۱۴۳۵	به هر چشم چنان روی دریغ است	به هر مجمر چنان بوی دریغ است ^{۱۷۱۳}
۱۴۳۶	مگو ابن نصوح اسرار پنهان	مگر با محرمان عالم جان
۱۴۳۷	ز راز دوست با هر کس مزن دم	که راز دوست را کس نیست محرم
در خاتمه کتاب ^{۱۷۱۴}		
۱۴۳۸	من از گلزار غیب آوردم این گل	به آب جوی جان پروردم این گل
۱۴۳۹	نباشد زین گلی در هیچ باغی	که خواهد بود عطر هر دماغی ^{۱۷۱۵}
۱۴۴۰	محبت نامه ها بسیار گفتند	ولی درّی بدین آیین نسفتند
۱۴۴۱	گرفتم عقد دفترهای ^{۱۷۱۶} پیشین	شمردم جمله را تقویم پارین

^{۱۷۱۰} خراب آباد دل کاشانه اوست تارست R, N: - C

^{۱۷۱۱} اعمی R, C: نقصان N

^{۱۷۱۲} بهل تا هر نظر نقشش بخواند ز چشم ناقصان محبوب ماند R, C: - N

^{۱۷۱۳} به هر چشم چنان روی دریغ است به هر مجمر چنان بوی دریغ است R, N: - C

^{۱۷۱۴} در خاتمه کتاب N: - R, C

^{۱۷۱۵} من از گلزار غیب آوردم این گل هر دماغی R, N: - C

۱۴۴۲	چو حرفِ خود در آن دفتر ندیدم	قلم بر حرف از ^{۱۷۱۷} آن دفتر کشیدم ^{۱۷۱۸}	R 50b
۱۴۴۳	سخن را طبعم از نو داد سازی	ز ^{۱۷۱۹} طرزِ دیگرش بستم طرازی	
۱۴۴۴	در این قانونِ اسبابِ ^{۱۷۲۰} معانی	در این فهرستِ ابوابِ ^{۱۷۲۱} معانی ^{۱۷۲۲}	
۱۴۴۵	ز هر بابی لطایف درج کردم	سخن در هر ^{۱۷۲۳} لباسی خرج کردم	
۱۴۴۶	نکاتی کز ^{۱۷۲۴} معانی بود مجمل	محرر شد در این ^{۱۷۲۵} حاویِ مفصل ^{۱۷۲۶}	
۱۴۴۷	ز هجرت حا و فا و ذال رفته	مۀ شوال را آغاز هفته	
۱۴۴۸	صبح روزِ عید از فصلِ یزدان	شد این سر دفترِ معنی به پایان	
۱۴۴۹	از و بر قدّ جان تشریفِ عید است	چو روزِ مقبلان فالش ^{۱۷۲۷} سعید است	

^{۱۷۱۶} دفترهای R, C: گوهرهای N

^{۱۷۱۷} از R - N

^{۱۷۱۸} چو حرف خود در آن دفتر ندیدم قلم بر حرف از آن دفتر کشیدم R, N: C -

^{۱۷۱۹} ز R, N: به C

^{۱۷۲۰} اسباب R: بستان N

^{۱۷۲۱} ابواب R: دیوان N

^{۱۷۲۲} در این قانونِ اسبابِ معانی در این فهرستِ ابوابِ معانی R, N: C -

^{۱۷۲۳} هر R, N: C -

^{۱۷۲۴} کز N: گر R

^{۱۷۲۵} در این R: بدین N

^{۱۷۲۶} نکاتی کز معانی بود مجمل محرر شد در این حاویِ مفصل R, N: C -

	۱۴۵۰	شب ^{۱۷۲۸} عشاق را شمع صبح است	محبّت نامه‌ای ابن نضوح است
	۱۴۵۱	طمع دارم ز هر دانا ضمیری	توقع دارم از هر نکته‌گیری
C221a	۱۴۵۲	که گر در شعر من بیند به جایی	ز اقسام سخن دانی ^{۱۷۲۹} خطایی
	۱۴۵۳	کند از اعتراضِ شعرم اعراض	بر آن مبسوط دارد نیل ^{۱۷۳۰} اغماض
	۱۴۵۴	که لوح طبع بی حرف ^{۱۷۳۱} خطا نیست	خطا بر حضرت بی چون روا نیست
	۱۴۵۵	خداوندا به نورِ عرش ^{۱۷۳۲} پاکت	به صاحب دعوتانِ فرشِ خاکت ^{۱۷۳۳}
	۱۴۵۶	به سرمستانِ بزم ^{۱۷۳۴} لایزال	به غواصانِ دریایِ نوال
R 51a	۱۴۵۷	به صدقِ زایران کعبه پاک	به روح خفتگان ^{۱۷۳۵} روضه خاک ^{۱۷۳۶}
	۱۴۵۸	به هر نقشی ^{۱۷۳۷} که بر لوح ^{۱۷۳۸} وجودست	به هر حرفی که در اوراقِ جودست

^{۱۷۲۷} فالش N، C: بختش R

^{۱۷۲۸} شب R، N: لبّ C

^{۱۷۲۹} دانی R، C: داند N

^{۱۷۳۰} نیل R، C: ذیل N

^{۱۷۳۱} بی حرف N: بی فکر R: بی حرف و C

^{۱۷۳۲} نور عرش N، C: حق نور R

^{۱۷۳۳} خاکت N، C: پاکت R

^{۱۷۳۴} بزم R: بزم N: مست C

^{۱۷۳۵} خفتگان R: خستگان N

^{۱۷۳۶} به صدق زایران کعبه پاک به روح خفتگان روضه خاک R، N: - C

۱۴۵۹ به انوارِ درونِ پاک‌بازان به سوز^{۱۷۳۹} سینۀ صاحب‌نیازان

۱۴۶۰ که بر ابنِ نضوحِ دل‌شکسته به رحمتِ باز کن درهای بسته

۱۴۶۱ چو کردی فتح^{۱۷۴۰} کارش^{۱۷۴۱} بر سعادت هم آخر ختم گردان بر شهادت^{۱۷۴۲}

تمت الرسالة الموسومة به محبتنامه علی سبیل الاستعجال به توفیق الملک المتعال فی شعبان سنه ۸۳۴^{۱۷۴۳}

^{۱۷۳۷} نقشی N, R: لوحی C

^{۱۷۳۸} لوح N, R: نقش C

^{۱۷۳۹} سوز R: سر N, C

^{۱۷۴۰} فتح N, R: ختم C

^{۱۷۴۱} کارش C, R: بایش N

^{۱۷۴۲} چو زلف یار عنبر بوی ای گل بر شهادت N, R, C: M -

^{۱۷۴۳} تمت الرسالة ... سنه ۸۳۴ N: آمن یارب العالمین م C: - M, R

SONUÇ

Bu çalışmada İlhanlı ve Celâyir dönemi şairlerinden olan İbn Nasûh'un Deh-nâme türündeki Muhabbet-nâme adlı mesnevi tarzındaki eserinin edisyon kritikli metni ile bu metnin incelemesi yapıldı. Metni hazırlarken Nuruosmaniye Kütüphanesi nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Carullah bölümü, Reşid Efendi bölümü nüshası, İran Melik Kütüphanesi nüshası ve Ali Muhaddis'in, Uppsala Üniversitesi kütüphanesinde Nuruosmaniye yazma nüsha mikrofilminden bilgisayarda dizildiği belirtilen nüshası karşılaştırılmıştır.

İbn Nasûh'un Muhabbet-nâme adlı, bizim dört nüsha üzerinden çalıştığımız deh-nâme türündeki mesnevisinin bugüne kadar hazırlanan bir tenkitli metni bulunmamaktadır. İlgili kısımda bahsedildiği üzere Ali Muhaddis'in hazırlamış olduğu yayımda tenkitli metin bulunmamaktadır. Kendisinin de belirttiği, muhtemel yayım eksiklikleri ve hatalar, dört nüsha üzerinden çalışmamızı oluşturan metinde düzeltilmiştir.

Birincil kaynaklara dayanılarak ve çeşitli ikinci literatür de taranarak İbn Nasûh'un hayatı ve eserleri çalışmamızda tanıtılmıştır. Bu çalışmamız ile birlikte, İbn Nasûh'un biyografisi de bu kapsamda ilk kez Türkçe yazılmıştır.

İbn Nasûh'un, Muhabbet-nâme isimli eseri, Irak üslûbunu anımsatan ve Horasan üslûbu etkisi de görülen, 1461 beyitten oluşan deh-nâme özelliği taşıyan tasavvufi mesnevidir.

Eserin her bölümünde, âşık ve maşuk kendi kendine ya da ulak ile sohbet etmekte dertleşmektedir. Her bölümün sonunda âşığın ya da maşukun dilinden diğerine ulaklar aracılığı ile iletmek üzere gazel şeklinde mektuplar verilmektedir.

Bu eserde İbn Nasûh, her bir mektubunda muhatabın kendi özelliğini taşıması bakımından farklı ulağı seçmiştir. Bu ulaklar, mektubun muhatabı olan maşuk ya da âşığın kendi özelliklerini taşımakta ve tepkisini belirlemektedir. Önceki mektuplarda

olumsuz tepki alınırken, sonradan seçilen ulaklar olayın seyrini olumlu yönde etkilemiştir.

Eser, âşık ile maşukun kavuşması ile sona ermektedir. Eserin bütününde anlatılan âşık olma ve kavuşma serüveni tasavvuftaki seyr ü sülûkun bir örneğini oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abdü'l-Ali, Muhammed, “İbn Nasûh”, **Dâiretü'l-meârif-i Bozorg-i İslâmî**, Merkez-i Dâiretü'l-meârif-i Bozorg-i İslâmî, Tahran 1372, C. 5 , s. 48-50.
- Âbidi, Mahmud, “Ravzetü'l-Envâr”, Miras-ı Mektub yayınları, Tahran 1387, C. 2.
- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, **Keşfü'l-hafâ**, ed. Yûsuf bin Mahmûd el-Hâc Ahmed, Mektebetü'l-İlmi'l-hadîs, Şam 1421.
- Akkan, Erdoğan, “Irak”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999, C. 19 , s. 83-85.
- Albayrak, Nurettin, “Ferhad Ve Şirin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12 , s. 388-89.
- Alî İbrâhîm Han Halîl, **Suhuf-i İbrâhîm**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi t.y., Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi: GNL.YZM.FTV.O11905-1.
- Altuntaş Halil, Muzaffer Şahin, (çev.), **Kur'an-ı Kerim Meâli**, 12. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- Anbarcıoğlu, Meliha, “Türk ve İran Edebiyatında Mihr ü Mah ve Mihr ü Müşterî Mesnevileri”, **Türk Tarih Kurumu Belleten**, S. 188 (1983), s. 1151-89.
- Anıl, Adile Yılmaz, “Şah İsmâil”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, C. 38 , s. 256.
- Aslan, Üzeyir, “Hucendî'nin Letâfetnâme'si”, **Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Senglah'a Türkçe: Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalın Armağanı**, ed. Mehmet Ölmez, Tülay Çulha, Kübra Özçetin, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 113-60.
- , “Hucendî'nin Letâfetnâme'si”, **Dîvânu Lugâti't-Türk'ten Senglah'a Türkçe: Doğumunun 60. Yılında Mustafa S. Kaçalın Armağanı**, ed. Mehmet Ölmez, Tülay Çulha, Kübra Özçetin, Kesit Yayınları, İstanbul 2017, s. 113-60.
- Baba Tâhir, **Dobeyithâ-yî Baba Tâhir**, Kelhor, Tahran 1391.
- Batuk, Cengiz, “Nemrud”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, C. 32 , s. 554-55.
- Beyânî, Şîrîn, **Târîh-i Âlî Celâyir**, 2. Baskı, Müessese-yi İntişârat-i Çâp-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran 1382.

- Bilgin, A. Azmi, “Mihr ü Müşteri”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30 , s. 28-29.
- Bilgin, Orhan, “Ali İbrâhim Han”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 02 , s. 399-400.
- , “Assâr-ı Tebrîzî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 3 , s. 504.
- , “Fahreddîn-i Irâkî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12 , s. 84-86.
- Birişik, Abdülhamit, “Kıraat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2002, C. 25 , s. 426-33.
- Ceyhan, Semih, “Zühd”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44 , s. 530-33.
- Çağrııcı, Mustafa, “İslâm”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul t.y., C. 23 , s. 11.
- Çandarlıoğlu, Gülçin, “Çin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, C. 8 , s. 321-23.
- Çelebi, İlyas, “Hızır”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17 , s. 406-9.
- Çetin, Abdülbaki, “Bilinmeyen Bir Türkçe Dehnâme”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 3, S. 4 (2006), s. 91-110.
- Çiftçi, Hasan, “Ubeyd-i Zâkânî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 42 , s. 16-17.
- Danuu, Ankhbayar, **İlhanlı Devleti’nde Vezâret**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih(Ortaçağ) Anabilim Dalı, Ankara 2016.
- Dehhoda, Ali Ekber, “Evreng”, ed. Muhammed Mu’in, Seyyid Câfer Şehîdî, 2. Baskı, Müessese-i İntişârât ve Çâp-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1377, C. 3 , s. 3631.
- , “Gülçehr”, ed. Muhammed Mu’in, Seyyid Câfer Şehîdî, 2. Baskı, Müessese-i İntişârât ve Çâp-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1377, C. 12 , s. 19209.
- , “İbn Nasûh”, **Lugât-nâme**, ed. Muhammed Mu’in, Seyyid Câfer Şehîdî, Müessese-i İntişârât ve Çâp-i Dânişgâh-i Tahran, Tahran 1377, C. 1 , s. 398.
- , “İbn Nâsuh”, ed. Muhammed Mu’in, Seyyid Câfer Şehîdî, Tahran Üniversitesi Yayını, Tahran 1998, C. 1 , s. 398.
- Demirci, Kürşat, “Hristiyanlık”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17 , s. 328-40.
- , “Kafdağı”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, C. 24 , s. 144-45.

- Demiroğlu, Ayla, “Devletşah”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 9 , s. 244-45.
- Dîrâyetî, Mustafa, **Fihrisvâre-i Dest-neviştâ-yi İran (Dena)**, Kitâb-hâne, Müze ve Merkez-i İsnâd-i Meclisi Şûrâ-yi İslâmî, Tahran 1389.
- Dodangeh, Abdullah, “Celâyirî Hükümdarı Şeyh Üveys’e Sunulan Desturü’l-Kâtib fî Ta’yini’l-Merâtib Adlı Eser Üzerine Bir Değerlendirme”, **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi**, C. 2, S. 4 (2016), s. 163-83.
- Doğaner, Suna, “Mısır”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2004, C. 29 , s. 553-55.
- Durmuş, İsmail, “Leylâ ve Mecnûn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 27 , s. 159-60.
- , “Mecnûn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 28 , s. 277-78.
- Efendioğlu, Mehmet, “Sahâbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2008, C. 35 , s. 491-500.
- Eğri, Sadettin, “Vîs ü Râmîn Mesnevilerinde Kahramanların Özellikleri ve Aşk Anlayışları”, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, S. 12 (2001), s. 95-109.
- Emânet, Muhammed Hüseyin, Zerrin Tâc Vâridî, “Ber-resî u Tahlîl-i Nakş-i Peykhâ der Muhabbet-nâme-i İbn Nasûh-î Şîrâzî”, **Mecelle-i Şî’r-pejûhî (Bûstan-ı Edeb) Dânişgâh-i Şîrâz**, C. 8, S. 4 (1395), s. 1-24.
- Emir Devletşah B. Alâuddevle Bahdîşah El-Gâzî Es-Semerkindî, **Tezkiretü’ş Şu’arâ**, ed. Muhammed Ramazânî, Çaphâne-i Hâver, Tahran 1338.
- Erdem, Sargon, “Anka”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 3 , s. 198-200.
- Fayda, Mustafa, “Muhammed”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30 , s. 408-23.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, “Ali”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2.
- Gencevi, Turhan, “Bir Edebi Eserin Yaratılışı ve Tavsifi: Dehnâme 'On Aşk Mektubu'”, **İlmî Araştırmalar Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri**, çev. Ayşe Gül Sertkaya, S. 11 (2001), s. 167-74.
- Gulâmrızâyî, Muhammed, **Sebkşinâsi-yi Şî’r-i Pârsî ez Rûdekî tâ Şâmlû**, İntişârât-ı Câmî, Tahran 1381.
- Gündüz, Şinasi, “Mecûsîlik”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 28 , s. 279-84.
- Gündüz, Tufan, “Şah İsmâil”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, C. 38 , s. 256.

- Hâfız Ebrû, **Zübdetü't-tevarih**, ed. Seyid Kemâl Hâc Seyyid Cevâdî, Vezâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî, Tahran 1372.
- Harman, Ömer Faruk, “Âsaf b. Berahyâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 3 , s. 455.
- , “Hac”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, C. 14 , s. 382-86.
- , “İbrâhim”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 21 , s. 266-72.
- , “İsâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 22 , s. 465-72.
- , “Kudüs”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2002, C. 26 , s. 323-27.
- , “Mûsâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2006, C. 31 , s. 207-13.
- , “Süleyman”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2010, C. 38 , s. 56-60.
- , “Yûsuf”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44 , s. 1-5.
- Hayyâmpûr, Abdürresûl, **Ferheng-i Sühanverân**, İntişârât-ı Telâye, Tahran 1368.
- , **Ferheng-i Sühanverân**, İntişârât-ı Telâye, Tahran 1368.
- Hekim Nîzâmi-Yi Gencevî, **Külliyât-ı Hamse-yi Hekim Nîzâmi-yi Gencevî**, 3. Baskı, Sâzmân-i İntişârât-ı Câvidan, Tahran 1376.
- Hicâzî, Muhammed, **Hulâsa-i Târih-i İrân tâ İnkırâz-ı Kâcâriyye**, Kitabfurûşi-yi İbni Sînâ, Tahran 1335.
- Horasânî, Mahbûbe, Feride Dâvûdî Mukaddem, “Tahlîl-i Deh-nâme’ha-yi Edeb-i Farsî ez Dîdegâh-ı Envâ-i Edebî”, **Fasl-nâme-yi Metn-i Pejûheş-i Edebî**, S. 50 (1390), s. 9-36.
- Horasânî, Mahbûbe, Feride Dâvûdî Mukaddem, “Tahlîl-i Deh-nâme’ha-yi Edeb-i Farsî ez Dîdegâh-ı Envâ-i Edebî”, **Fasl-nâme-yi Metn-i Pejûheş-i Edebî**, S. 50 (1390), s. 9-36.
- İbn Nasûh, “Muhabbet-nâme”, **Metin**, t.y., s. .
- İbn Nasûh, Fazlullah, **Muhabbet-nâme (metin)**, Bu çalışmanın üçüncü bölümü 2019.
- İbnü'l-Arabî, Ebu Abdullah Muhiyiddin Muhammed b. Ali, **Anka’ü Muğrib fi Ma’rifeti Hatmi’l-evliyâ ve Şemsi’l-mağrib**, ed. Asım İbrahim el-Keyyali, Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2005.
- İkbâl, Abbas, **Târih-i Moğol ez Hamle-yi Cengiz tâ Teşkil-i Devlet-i Timur**, İntişârât-ı Emir Kebîr, Tahran 1365.

- İnal Savi, Saime, “Senâî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, C. 36 , s. 502-3.
- İsen, Mustafa, “Beytülhazân”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, C. 6 , s. 88.
- Işık, Emin, “Fâtîha Sûresi”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12 , s. 252-54.
- İvezî, Reşîd, “Deh-nâme-gûyî der Edebîyât-ı Parsî ve deh-nâme herîrî”, **Pejuheşhây-i Felsefî**, C. 2 (1354).
- Jalal Tabib Shirazi, **Gul u Nawruz**, ed. Ali Muhaddis, Uppsala University, Uppsala 2001.
- Kanar, Mehmet, “Hulâsatü’l Eş’âr”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi 1998, C. 18 , s. 321.
- , “Nizâmî-i Gencevî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, C. 33 , s. 53-54.
- Karaman, M. Lütfullah, “Filistin”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, C. 13 , s. 89-103.
- Kâtibi-Yi Nîşâbûrî, **Sînâme ve Dîlrûbây Mesnevileri**, ed. Mehmet Atalay, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Erzurum 2000.
- Kırca, Celal, “Mecmau’l-Bahreyn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 28 , s. 256.
- Konukçu, Enver, “Bağdat Hatun”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4 , s. 444.
- Kurnaz, Cemal, “Ferhad”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12 , s. 383.
- Kurtuluş, Rıza, “Takî-i Evhadî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul t.y., C. 39 , s. 457.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri, “Hicaz”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17 , s. 432-37.
- Lutf Ali Beg Âzer Bigdilî, **Âteşkede-i Âzer**, ed. Mîr Hâşîm Muhaddis, 2. Baskı, Müessese-i İntişârât-i Emîr Kebîr, Tahran 1388.
- Mansur Cedî, **Târîh-i İrân: Ez İlgâr-i Moğol Tâ Zuhûr-i Devlet-i Kacar**, Savalan İgidleri, Tahran 1397.
- Merçil, Erdoğan, “Behrâm Şâh”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1992, C. 5 , s. 357-58.

- Muhaddis, Ali, **Fifteen Litarary - Mystical Poems in Persian and Arabic: Written by Fifteen Persian, Indian, Turkish and Arap Poets**, Uppsala University, Uppsala 2004.
- , **Fifteen Litarary - Mystical Poems in Persian and Arabic: Written by Fifteen Persian, Indian, Turkish and Arap Poets**, Uppsala University, Uppsala 2004.
- Muharremov, Tâhir, “Matlaü’l-Envar”, Dâniş Yayınları, Moskova 1975, s. .
- Nizami, K. A., “Hüseynî Sâdât el-Gurî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul t.y., C. 19 , s. 24.
- Nuhoglu, Güller, “Fettâhî Nîşâbûrî Ve Hüsn ü Dil Tercümesi”, **Şarkiyat Mecmuası**, S. 17 (2010), s. 65-83.
- Öngören, Reşat, “Sûfî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2009, C. 37 , s. 471-72.
- Öz, Yusuf, “Varaka ve Gülşah”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 42 , s. 515-16.
- Özaydın, Abdülkerim, “İbn Mukle”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999, C. 20 , s. 211-12.
- , “Nizâmülmülk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2007, C. 33 , s. 194-96.
- Özgüdenli, Osman Gazi, “Moğollar”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30 , s. 225-29.
- Öztürk, Levent, “Manastır”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2003, C. 27 , s. 560-61.
- Öztürk, Mustafa, “Zülkarneyn”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44 , s. 564-67.
- Râzî, Emîn Ahmed, **Heft İklîm**, ed. Cevad Fâzıl, Kitâbfûrûşi-î Ali Ekber İl, Tahran 1341.
- Sâfâ, Zebîhullâh, **Muhtasarî der Târih-i Tahavvul-i Nazm u Nesr-i Pârsî**, 14. Baskı, İntişârat-ı Kaknüs, Tahran 1373.
- Safâ, Zebîhullah, **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 3. Baskı, İntişârat-ı Firdevs, Tahran 1364.
- , **Târih-i Edebiyyât der İrân**, 7. Baskı, İntişârat-ı Firdevs, Tahran 1369.
- Serin, Muhittin, “Yâkût el- Mûstâ’simî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 43 , s. 291-93.
- Subhânî, Tevfîk H., **Fihrist-i Nûshahâ-yı Hattî-yi Fârsî-yi Kitab-hâne-i Kütüphâne-i Bursa**, İntişârat-ı Dânişgâh-i Gîlan, Gîlan 1368.

- Sümer, Faruk, “Ahmed Celâyir”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2 , s. 53-54.
- Şahin, M. Süreyya, “Cennet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, C. 7 , s. 374-76.
- Şahinoğlu, M. Nazif, “Alâüddevle-i Simnânî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2 , s. 345-47.
- , “Emîn-i Ahmed-i Râzî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 11 , s. 114.
- Şemîsâ, Sîrûs, **Ferheng-i Telmîhât**, İntişârât-i Firdevs, Tahran 1366.
- Şener, Mehmet, “Mina”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2005, C. 30 , s. 96-97.
- Takıyüddin Kâşî Muhammed B. Ali, **Hulâsatü'l Eş'âr**, t.y.: Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, 104.
- Takıyüddin Kâşî Muhammed B. Ali, **Hulâsatü'l-eş'âr**, t.y.: Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi nr. 104.
- Takıyüddin Muhammed Evhadî Hüseyinî Dekkâkî Bulyânî İsfahânî, **Arafâtü'l-âşıkîn ve Arâsetü'l-ârîfîn**, ed. Zebihullah Sahibkâri, Âmine Fahrahmed, Neşr-i Mîrâs-i Mektub, Tahran 1389.
- Taşagıl, Ahmet, “Hitâyname”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 17 , s. 404-5.
- , “Türk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 41 , s. 467-74.
- Tokmak, A. Naci, “Evhadüddîn-i Merâgî”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 11 , s. 520-21.
- , “Gürgânî, Fahreddin Es'ad”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, C. 14 , s. 321.
- , “Vâmık ve Azrâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2012, C. 42 , s. 503-4.
- Topalaoğlu, Nuri, “İbn Hilâl el-Makdisî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1999, C. 20 , s. 67.
- Topaloğlu, Bekir, “Hûri”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1998, C. 18 , s. 387-90.
- Tülücü, Süleyman, “Hâtim et Tâî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, C. 16 , s. 472-73.

- Tümer, Günay, “Âzer”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4 , s. 316-17.
- Uludağ, Süleyman, “Âl-i Abâ”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, C. 2 , s. 306-7.
- , “Aşk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4 , s. 11-17.
- Ünal, Sadettin, “Kâbe”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2001, C. 24 , s. 14-21.
- Ürekli, Muzaffer, “Celâyirliler”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1993, C. 7 , s. 264-65.
- Vahidzade Destgirdi, Nesim, “Mahzenü'l Esrar”, Müessesese-i Matbuat-ı İlm, Tahran 1343, C. 2.
- Vanlıoğlu, Mehmet, “Dehnâme”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 9 , s. 53-54.
- , “Dehnâme”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 9 , s. 106.
- , **İran Edebiyatında Dahnâmeler ve Kâtibi'nin Dehbâb'ı**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1987.
- , “Kâtibî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2002, C. 25 , s. 42.
- Yavuz, Yusuf Şevki, “Zebânî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2013, C. 44 , s. 164.
- Yazıcı, Tahsin, “Âteşkede”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1991, C. 4 , s. 58-59.
- , “Fettâhî”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1995, C. 12 , s. 485-86.
- , “İmâd-i Fakih”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 22 , s. 168-69.
- Yûsuf Emirî, Kâzım Köktekin, **Dehnâme**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- Yuvalı, Abdülkadir, “Ebû Said Bahadır Han”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1994, C. 10 , s. 218-19.
- , “Hasan-ı Büzürg”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1997, C. 16 , s. 311-12.
- , “İlhanlılar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 2000, C. 22 , s. 102-5.